Ion Aurel Candrea

LUMEA BASMELOR

Studii şi culegeri de folclor românesc

Colecţia • Ştiinţe sociale •

Redactor: Antoaneta Olteanu
Tehnoredactor: Paulina Ivănuş

©Editura PAIDEIA, 2001
75104 Bucureşti, România
Str. Bucur nr.18, sector 4
tel. : (00401) 330.80.06; 330.16.78
fax: (00401)330.16.77

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
CANDREA, ION-AUREL
Lumea basmelor. Studii şi culegeri de folclor românesc / Ion-Aurel Candrea. - Bucureşti : Paideia, 2001
p. 248; 20 cm. - (Ştiinţe sociale)
Bibliogr.
ISBN 973-8064-76-7

Ion-Aurel Candrea

LUMEA BASMELOR

• STUDII ŞI CULEGERI DE FOLCLOR ROMÂNESC •

Ediţie îngrijită de ANTOANETA OLTEANU

Cuvânt înainte de ALEXANDRU DOBRE

PAIDEIA

CUVÂNT ÎNAINTE

Cititorului de astăzi – dornic de buna cunoaştere, deopotrivă, a operei şi activităţii unora dintre minţile luminate ale ştiinţei şi culturii româneşti din trecutul nu prea îndepărtat, dar şi a unor interpretări şi, mai ales, documente etnofolclorice reprezentative, care să reaşeze şi să revigoreze prin revenirea la textul primar etnofolcloric autentic cercetările de etnologie a poporului român – cititorului de astăzi deci i se pune acum la dispoziţie un volum în care sunt reproduse, selectiv, câteva dintre scrierile şi culegerile de folclor ale lui Ion-Aureliu Candrea, în bună parte inedite sau devenite inaccesibile şi, ca urmare, mai puţin sau deloc cunoscute publicului interesat sau chiar specialiştilor.

Şi-au asumat această onorantă misiune recuperatorie Editura Paideia – al cărei program în această privinţă este mai mult decât generos, bine gândit şi temeinic articulat – şi distinsa şi mai tânăra noastră colegă, domnişoara conferenţiar universitar dr. Antoaneta Olteanu, a cărei activitate în domeniul studiilor etnologice, stăruitoare şi eficientă, public recunoscută, este, de asemenea, meritorie şi demnă de apreciat.

Personalitate de primă mărime a ştiinţei, culturii şi învăţământului superior românesc din prima jumătate a secolului al XX-lea, Ion-Aureliu Candrea a lăsat în urma sa o operă extrem de bogată şi de diversificată. Lucrările sale fundamentale – cum ar fi, de pildă, *Dicţionarul limbii române din trecut şi de azi*, încorporat, ca prima parte, în de-acum celebrul şi monumentalul *Dicţionar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, publicat în 1931, împreună cu Gheorghe Adamescu – se numără printre operele de referinţă ale culturii române şi sunt considerate, pe bună dreptate, instrumente de lucru indispensabile.

Scrierile lui Candrea, unele apropiate ca valoare şi monumentalitate amintitului *Dicţionar*, altele de mai mică întindere sau chiar de „popularizare“, dar avându-şi însemnătatea lor ştiinţifică şi culturală particulară, ar trebui să se afle pe masa de lucru a fiecărui specialist şi tânăr cercetător, în biblioteca unui cerc cât mai larg de persoane interesate.

Mai mult citată decât citită, opera lui Candrea – prin excelenţă operă deschisă, generoasă în rezolvări şi răspunsuri, dar şi în sugestii, în îndemnuri, adesea explicit formulate, la reluarea şi adâncirea unora dintre problemele cheie – se cere, de aceea, repusă integrală în circuitul cultural-ştiinţific pentru a fi cunoscută, pentru a fi apreciată corect şi, aşa cum se cuvine, pentru a servi ca punct de plecare şi factor de continuitate în cercetarea etnologică contemporană.

Cu o formaţie enciclopedică, cu o putere de muncă ieşită din comun şi cu o pasiune pentru cercetarea ştiinţifică ce a mers până la sacrificiul de sine, dar mai ales înzestrat cu acea *curiozitate* proprie firilor iscoditoare şi marilor creatori, I.-A. Candrea a lucrat fără odihnă, până la uitarea de sine, într-un efort uriaş, nestăpânit de nici o ambiţie sau dorinţă, alta decât aceea de a descoperi în permanenţă lucruri noi, de a împărtăşi tuturor posibililor beneficiari – şi în primul rând studenţilor săi – tot ceea ce a acumulat într-o viaţă de trudnică aplecare asupra obiectului studiilor sale.

Dicţionarul limbii române mai sus amintit, ca să dăm doar un singur exemplu (I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, Bucureşti, 1931), cuprinde, după calculele specialiştilor, un număr de 43 269 de cuvinte-titlu rezultate din peste 450 000 de extrase din 258 de lucrări (Florica Dimitrescu, *I-A. Candrea, lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, p. 41).

Măsura acestui efort titanic pentru alcătuirea *Dicţionarului* ne-o dă Candrea însuşi, când, în prefaţa monumentalei lucrări, face bilanţul final: „M-am pus – se confesează Candrea – pe muncă... Muncă titanică, de care numai cei ce s-au îndeletnicit cu acest gen de lucrări îşi pot da seama. Trebuiau extrase citatele din sute şi sute de volume, în parte necercetate. Noroc că cele mai multe le citisem mai demult şi subliniasem în ele cuvintele ce mă interesase. Extragerea acestor cuvinte pe fişe şi copierea întregii fraze din care făceau parte e meritul soţiei mele. Fără ajutorul inteligent pe care mi l-a dat în tot cursul lucrării niciodată *Dicţionarul* acesta n-ar fi văzut lumina zilei. Patru sute douăzeci şi cinci de mii de fişe, scrise de mâna ei, clasate în ordine alfabetică şi aşezate în 140 de cutii de câte 30 cm lungime, e materialul pe care mi l-a pus la îndemână şi pentru care-i sunt adânc recunoscător. Trei ani şi mai bine a durat scrierea fişelor, şi de trei ori pe atâţia ani de muncă fără răgaz i-am consacrat redactării *Dicţionarului* (...). Nouă ani din viaţa mea, nouă ani de muncă silnică, de înfrigurare, de nopţi întregi de meditaţie, de renunţare la tot ce-i oricui îngăduit să guste

din agrementele existenţei, iată ce reprezintă acest dicţionar“ (Candrea-Adamescu, *Dicţionarul...*, p. X).

Este vorba, în pasajul reprodus mai sus, doar despre truda depusă la executarea unei singure lucrări, e drept, cea mai valoroasă – şi de proporţii monumentale –, din toate câte le-a alcătuit Candrea, dar dacă parcurgem integral lista lui de lucrări, publicate sau rămase în manuscris, sentimentul pe care îl vom încerca va fi, cu siguranţă, acela că ne aflăm în faţa unui titan al muncii fără de odihnă. Cu rezultate pe măsură, notabile, dătătoare de satisfacţii intelectuale superioare. Un model, aşadar, ce ne vine de dincolo de jumătatea veacului ce abia s-a încheiat şi care, în maginile bunului simţ elementar, trebuie respectat şi apreciat cum se cuvine.

Aşa se face că biografia lui Ion-Aureliu Candrea se confundă, vrând-nevrând, cu una preponderent ştiinţifică, ce poate fi creionată şi reconstituită după o schemă adesea folosită în cazuri similare: anul sau lucrarea publicată sau cursul universitar ţinut în faţa studenţilor, altul decât cel din anul precedent. O biografie ce s-ar putea exprima în termenii corecţi ai unei liste de lucrări, cu bibliografia şi literatura de referinţă aferente.

Născut la 8 noiembrie 1872 la Bucureşti, ca al treilea copil al tehnicianului constructor Marcu Hecht, Ion-Aureliu Candrea a copilărit, şi-a făcut studiile, a profesat, cu mici excepţii, în Capitală. Aceasta până în anul 1948, când, împreună cu întreaga familie, dar şi cu fişele şi manuscrisele, a emigrat în Franţa, unde a şi murit, la scurt timp, în 1950.

Învăţătura şi-a început-o, probabil, potrivit tradiţiei, în familie şi la una dintre şcolile confesionale. A urmat apoi, la vârsta potrivită, cursurile cunoscutului liceu bucureştean „Gheorghe Lazăr“, pe care le-a încheiat în 1892, luându-şi bacalaureatul.

Se înscrie apoi la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, pe care o termină în 1896, când îşi ia licenţa. Acum se petrece un eveniment decisiv pentru formaţia ştiinţifică a cărturarului: urmează cursurile de etnopsihologie şi filologie comparată ale marelui Hasdeu, se bucură de aprecierea şi atenţia privilegiată a Profesorului.

După absolvirea facultăţii în ţară, I.-A. Candrea pleacă la studii la Paris, unde audiază cursurile unora dintre numele celebre ale lingvisticii europene: Gaston Paris, A. Thomas, Em. Picot, J. Gilliéson. Şi tot acum are prilejul să-i cunoască şi să lege o benefică prietenie cu doi dintre marii lingvişti români, de-o vârstă cu el: Sextil Puşcariu şi, mai ales, Ovid Densusianu.

Întors de la Paris cu titlul de doctor în litere, Candrea ocupă mai întâi postul de profesor de limba franceză la „Fraţii Buzeşti“ din Craiova şi apoi la liceul „Mihai Viteazul“ din Bucureşti.

Cariera universitară şi-o începe în anul 1913, la Catedra de Filologie Romanică, al cărei şef era Ovid Densusianu. Îşi inaugurează cursul universitar la 19 noiembrie 1913 cu o interesantă lecţie de deschidere, *Straturi de cultură şi straturi de limbă la popoarele romanice*.

De-a lungul unei cariere universitare, lungi şi de toată lumea apreciate, profesorul Ion-Aureliu Candrea a ţinut următoarele cursuri: *Cours complet de grammaire roumaine* (Paris, 1900, Bucureşti, 1927), *Curs de limba albaneză* (1914-1915), *Principii de dialectologie, cu privire specială la dialectele româneşti* (1919-1920), *Elemente de origine danubiană sau necunoscută în limba română* (1926-1927), *Introducere în studiul toponimiei, cu privire specială asupra toponimiei Olteniei şi Banatului* (1927-1928), *Raporturi între limbă şi cultură* (1929-1930), *La grammaire et le léxique du manuscript d' Oxford de la Chanson de Roland* (1930), *Limba albaneză în raporturile ei cu limba română* (1930-1931), *Probleme de toponimie* (1930-1931), *Elemente latine dispărute din limba română* (1932), ***Lumea basmelor*** (1932), *Elemente de toponimie cu privire specială la toponimia Olteniei* (1932-1933), *Viaţa cuvintelor* (1932-1933), *Privire generală asupra folclorului român în legătură cu al altor popoare* (1933-1934, 1934-1935), *Principii de toponimie, cu privire specială la toponimia Olteniei şi Banatului* (1935-1936), *Onomastica română, cu privire specială la onomastica Olteniei* (1935-1936), *Cercetări privitoare la lingvistica balcanică* (1935-1936), *Folclor medical comparat* (1937-1938; *apud* Sabina Ispas, *Ion-Aureliu Candrea*, în „Revista de etnografie şi folclor“, 17 (1972), nr. 4, p. 302).

Nu întâmplător am reprodus această, pe cât pe lungă, pe atât de interesantă listă a titlurilor cursurilor universitare predate de Candrea la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti.

Titlurile cursurilor sale universitare, însemnate, constituie un segment impresionant al operei ştiinţifice a lui Ion-Aureliu Candrea, dau măsura pregătirii sale enciclopedice, ne poartă pe o arie tematică foarte diversificată. Dau, de asemenea, o anume imagine asupra a ceea ce se „propunea“, între anii 1913-1938, la Facultatea de Litere, ceea ce ar explica – adăugând şi cursurile, conferinţele sau seminariile altor mari profesori ai epocii – emulaţia cultural-ştiinţifică din această perioadă, una dintre cele mai benefice din întreaga noastră istorie, apariţia unei pleiade de mari cărturari,

absolvenţi ai acestei Facultăţi, ce a ilustrat „literele“ româneşti între cele două războaie mondiale şi chiar mult după 1948. Să nu uităm, de pildă, că între studenţii „favoriţi“ ai lui Candrea s-au numărat şi profesorii Alexandru Rosetti şi J. Byck.

Pe de altă parte, într-o cercetare, expunere şi relevare a acţiunilor de promovare a studiilor de etnografie şi folclor, de etnologie, dacă ţinem cu tot dinadinsul, în învăţământul superior românesc, „lista“ cursurilor lui Candrea şi-ar avea un loc semnificativ, peste care, oricum, nu se va putea trece cu vederea.

În sfârşit, ceea ce nu este deloc bine, nici unul dintre aceste cursuri nu a văzut până acum lumina tiparului. Fapt cu consecinţe dintre cele mai puţin agreabile. Dacă, să presupunem – şi aşa ar fi de dorit să se întâmple într-o cultură sau ştiinţă care se respectă – cineva, specialist sau doar persoană pur şi simplu interesată, ar dori să pătrundă în ceea ce am putea numi – împrumutăm termenul din zona vecină, a literaturii – „laboratorul de creaţie“ al lui Candrea, pentru a cunoaşte etapele pregătirii şi elaborării lucrărilor sale fundamentale – fundamentată, în egală măsură, şi pentru etnologia românească – publicată în 1944, *Folclorul medical român comparat*, trebuie să meargă neapărat la textul cursului predat în anul universitar 1937-1938, ultimul înainte de pensionarea Profesorului.

La fel stau lucrurile şi cu încă un altul dintre cursurile sale, *Lumea basmului românesc*, ţinut în anul 1932. S-a spus despre acest curs că ar fi „doar un rezumat extrem de comod după monografia lui Şăineanu“ (vezi Lazăr Şăineanu, *Basmele române în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice*, Bucureşti, 1895). Acelaşi istoric al folcloristicii româneşti, din care am reprodus citatul de mai sus, consideră, referindu-se în continuare la cursul universitar *Lumea basmului,* că „drept noutate pentru cititorul român e teoria geologului german Edgar Dacque de la Universitatea din München, potrivit căreia basmele ar fi fost create de puţinii oameni din epoca secundară. Ca atare, continuă Ovidiu Bîrlea, monştrii şi balaurii din basme n-ar fi decât acele animale uriaşe cunoscute de omul primitiv în epoca secundară, pe altă cale neputându-le cunoaşte. Teoria lui Dacque s-a dovedit cu totul şubredă, mai întâi pentru că omul nu apăruse în acea epocă, nici măcar în cea terţiară, apoi pentru că imaginaţia creatoare nu are neapărată nevoie de modele întruchipate pe care să le copieze doar“ (Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 476).

Nu este acum locul să intrăm într-o discuţie mai amănunţită asupra punctului de vedere şi al aprecierilor reputatului folclorist. Cert este însă un lucru, şi anume acela că, până acum, neavând acces la textul lui Candrea, am acceptat şi ne-am însuşit aceste aprecieri în spiritul şi litera lor. Şi dacă avem în vedere că, totuşi, Ovidiu Bîrlea a fost şi rămâne încă pentru multă vreme cea mai prestigioasă autoritate în materie, ne putem da uşor seama de faptul că părerea lui în legătură cu *Lumea basmelor* s-a impus şi a devenit normă. Nu vrem cu aceasta să contestăm sau doar să punem la îndoială aprecierile lui Ovidiu Bîrlea. Ceea ce se impune în momentul de faţă este o lectură proprie, a fiecăruia dintre noi, a textului lui I-A. Candrea, acum accesibil. Având textul lui Candrea în faţă – cu toate datele de identificare, cu anul în care a fost expus cursul, cu specificul cadrului de prezentare etc. – putem să mergem la cartea – şi ea fundamentală – a lui Lazăr Şăineanu, pentru a face comparaţii, pentru a estima valoarea indicelui de „comoditate" ş.a.m.d. Vom putea, de asemenea, consultând şi parcurgând lista lucrărilor de specialitate, scrise după 1932 pe tema dată, să observăm dacă – şi în ce măsură – cursul lui Candrea a fost consultat, a stimulat, chiar doar şi prin sugestii tematice, studiile ulterioare ale basmului românesc. În fine, putem stabili, abia acum, locul contribuţiei lui Candrea, a cursului său universitar, la istoria basmologiei româneşti, istorie care încă îşi mai aşteaptă cercetătorii.

Dar, lăsând toate acestea pe seama specialiştilor, vom constata uşor că, atunci când vom parcurge volumul de faţă, vom rămâne cu folosul imediat al unei lecturi agreabile şi interesante. Cu o asemenea aşezare în pagină şi cu un real mod propriu de a privi, în ansamblu său, basmul românesc.

Cel de-al doilea text din volumul de faţă, pe care îl recomandăm cu toată sinceritatea, este cel referitor la *poreclele* uzitate în diferite cazuri de către români. Textul interesează deopotrivă pe lingvişti, pe istoricii mentalităţilor, pe folclorişti sau etnologi. Să privim şi această lucrare mai îndeaproape.

Între primele studii, să le numim „de tinereţe", publicate de Ion-Aureliu Candrea (1894-1895), se numără şi *Poreclele la români*, prima lucrare de acest fel în cultura şi etnologia română. Meritele acestei lucrări sunt incontestabile, aşa cum am şi subliniat recent (*Universul mitic al satului românesc*, „Adevărul literar şi artistic", X, 16 ianuarie 2001, nr. 551, p. 8).

Să vedem în ce constă însemnătatea acestui studiu pentru subiectul în sine, pentru posibilitatea de a adânci – şi extinde – cercetările şi interpretările asupra etnogenezei poporului român.

Lumea satului tradiţional românesc, ca şi a celui contemporan, de altfel, rămâne în bună parte o lume cvasinecunoscută în alcătuirea şi manifestarea ei vie şi dinamică, intimă, aşa cum s-ar putea dezvălui dacă ar fi privit din interiorul ei. Ajungem la această constatare tulburătoare în ciuda faptului că, de la 1840 (momentul „Daciei literare“) şi până în zilele noastre, despre cultura şi civilizaţia rurală, despre spiritualitatea de factură folclorică s-a scris enorm. Lista bibliografică a lucrărilor de interpretare şi de material cu acest subiect este covârşitoare. Specialişti sau amatori, reprezentând sau doar încercând să se acomodeze rigorilor satului dintr-o perspectivă sau alta, dar, din păcate, investigaţiile lor, cât de amănunţite, n-au reuşit să pătrundă şi, mai ales, să descifreze şi să dezvăluie acele mecanisme şi stări sufleteşti intime, acele norme nescrise care reglează viaţa de zi cu zi a ţăranului în toate dimensiunile ei, reale şi imaginare, cutume care statuează relaţiile sale în cadrul grupului de neam şi rudenie, pe acelea cu vecinii, cu cei din propriul sat, din satele vecine sau din locuri mai îndepărtate, cu stăpânirea şi instituţiile statului, civile şi religioase etc. Nu ştim decât, la modul general, „în principiu“ şi cel mai adesea doar din bănuite, atâtea şi atâtea lucruri. Ne referim, cu deosebire, la ceea ce nu se vede „cu ochiul liber“, la ceea ce a fost şi este viaţa internă a ţăranului, materială şi spirituală, la traiul lui cotidian. Nu ştim încă foarte bine sau deloc, de pildă, cum se odihneşte, cum doarme, ce, cum şi unde mănâncă, când face copii, cum îşi petrece „luna de miere“, dacă şi-o petrece, cum coexistă, sub acelaşi acoperiş, în aceeaşi familie, o bătrână descântătoare, cu atributele şi statutul ei special, o nevastă care respectă aşa-zisul „calendar al babelor“ şi ce anume din acest calendar ţine mai cu seamă, sau bărbatul matur care se ghidează după „calendarul agricol“, încercând să prevadă mersul vremii după „calendarul din foi de ceapă“, sau după cel „din coji de nucă“, cum se orientează doi fraţi, fată şi băiat, către acele segmente specifice categoriior proprii de vârstă şi sex, pe care dintre bătrâni şi maturi moştenesc şi ce anume moştenesc etc.

Nu ştim multe, foarte multe chiar, după cum nu ştim aproape nimic despre lumea, văzută în aceleaşi coordonate, a târgurilor şi târguşoarelor, a cartierelor mărginaşe sau de centru, ale aglomerărilor urbane, ale lumii intelectualilor sau, de ce nu, ale „elitei“ acesteia.

În această zonă gri studiul din 1894-1895 al lui Candrea aduce un plus de cunoaştere a acestei lumi, abordând, pentru prima oară, un mic segment al vieţii interne a satului românesc şi a celei urbane.

Prefigurând direcţia de culegere şi studiu al materialului etnofolcloric românesc statutată de Ovid Densusianu în de acum celebra sa lecţie de deschidere din 1909, *Folclorul. Cum trebuie înţeles*, direcţie la a cărei conturare şi cristalizare a participat şi a contribuit decisiv, Ion-Aureliu Candrea a avut fericita idee de a alcătui şi publica, în 1894-1895 – aşa cum deja am menţionat –, în mai multe numere din „Revista nouă“ a lui B.P. Hasdeu şi apoi în extras, un inventar de porecle folosite de români.

Sursele documentare folosite de Candrea sunt dintre cele mai diverse: dicţionarele limbii române cunoscute până atunci, scrieri ale unor autori mai mult sau mai puţin consacraţi, proverbele şi locuţiunile proverbiale, texte satirice de factură populară.

Poreclele enumerate de I.-A. Candrea în studiul său nu sunt, aşadar, rezultatul unor investigaţii nemijlocite în lumea satului, ceea ce şi explică unele scăpări din vedere, amestecul de porecle din lumea satului şi a celor din mediul orăşenesc, al poreclelor uzitate de ţărani, de orăşeni sau pur şi simplu creaţii ale unor scriitori, începând de la Anton Pann şi până la Alecsandri, Creangă, Ispirescu ş.a.

Trei sunt, în principal, meritele de necontestat ale lui Candrea în această chestiune. Primul merit este acela că el, Candrea, a avut ideea, pe care a şi pus-o în lucrare, de a face un *inventar* foarte bogat al poreclelor, pe care le-a reunit într-un studiu *monografic*, cel dintâi şi, după câte ştim, *singurul* de acest fel din etnologia românească. Cel de al doilea merit al acestui erudit cărturar este acela de a fi încercat, iarăşi pentru prima şi singura dată, o *definire* şi o *clasificare* a poreclelor, o *ordonare* a acestora după criterii pe care el însuşi le expune şi le motivează. Nu mai puţin important este meritul de a fi *deschis o nouă cale* de cercetare a culturii tradiţionale, de a fi atras luarea aminte asupra unui important fragment al universului mitic al satului tradiţional românesc, de a oferi sugestii pentru noi studii şi interpretări.

Problema poreclelor este mult mai complexă decât cea la care ne trimite textul lui Candrea, dar, la o privire mai atentă, ea ni se prezintă pe cât de complexă, pe atât de atractivă, de fascinantă. Prin porecle – atunci când înregistrarea este corectă şi de adâncime, realizată în intimitatea grupului cercetat –, putem recunoaşte şi reconstitui un foarte important fragment al universului, local şi individual, mitic şi mitologic, al satului tradiţional românesc. Este, dacă dorim, observaţia de fond asupra acestei categorii, punctul de plecare fiind studiul lui Candrea de acum un secol şi mai bine.

Poreclele nu se dau la întâmplare. Ele sunt purtătoare ale unor evenimente mai vechi sau mai noi, au în miezul lor o „poveste“ de început, care se transmite din generaţie în generaţie, fie în cadrul grupului de neam care le poartă, fie în amintirea unor indivizi din afara grupului care le-au tezaurizat pentru conservarea memoriei colective. Multe porecle şi-au pierdut „explicaţia“, povestea iniţială a fost uitată, dar în mentalitatea satului se ştie sau doar se bănuie că lucrurile nu s-au ivit din senin, că, multă vreme în urmă, a existat totuşi o „poveste“, care acum a fost uitată. De fapt, ca şi în cazul multora din mituri, „povestea“ originală nici nu prea mai interesează, pentru că ceea ce era esenţial, ceea ce spune totul, miezul în sine al „poveştii“ – porecla adică – s-a păstrat, este cunoscută, circulă, participă efectiv la alcătuirea sistemului de mituri locale şi individuale. Numai atât contează, ceea ce pentru mentalitatea satului tradiţional este mai mult decât suficient.

Opera unor scriitori, în special a acelora care s-au îndreptat către lumea satului – Creangă, Slavici, Marin Preda, Dinu Săraru etc. – este şi ea populată de unele personaje denumite, particularizate prin porecle. Adoptând această tehnică, scriitorii nu numai că-şi individualizează personajele şi le fac mai uşor de reţinut, dar reuşesc, cel mai adesea, să şi reconstituie acel nivel mitic, acea ambianţă a unei lumi aflate dincolo de concretul cotidian.

Subiectul – poreclele în existenţa lor şi mişcarea lor vie din satul tradiţional, din târguri şi oraşe, din lumea şcolii sau a cazărmii, din toate locurile unde funcţionează temporar sau vreme îndelungată o colectivitate constituită, ori poreclele în literatura de autor – este mai mult decât generos şi poate fi discutat mult şi bine, cu rezultate benefice pentru etnologie, pentru istoria mentalităţilor, pentru istoria literară. Începutul unei astfel de analize şi dezbateri trebuie să pornească totuşi de undeva. Studiul lui Candrea despre *Poreclele la români*, care se retipăreşte în volumul de faţă, ar putea fi acest reper, ar putea îndeplini ceea ce altundeva am numit rolul unui „cap de serie“.

Observaţii de acest fel – şi încă multe altele – se pot face în legătură cu toate studiile lui Ion-Aureliu Candrea publicate în acest volum. Nu ne-am propus o discuţie în detaliu asupra fiecărui dintre ele. Am încercat doar să sugerăm, prin două-trei exemple concrete, cât de antrenantă şi folositoare sub raport cultural-ştiinţific poate fi lectura studiilor selectate de domnişoara conferenţiar univ. dr. Antoaneta Olteanu din opera atât de bogată şi de diversificată a lui Candrea, ce posibilităţi, aproape nelimitate, oferă cititorului dornic să cunoască şi să interpreteze fenomenul etnofolcloric românesc. Să

ia, de asemenea, act, prin cunoaştere nemijlocită, cu textul în faţă, de contribuţia unora dintre înaintaşi, în cazul nostru concret de contribuţia benefică a lui Ion-Aureliu Candrea la darea la lumină şi punerea în pagină a materialului românesc şi a comentariilor însoţitoare.

Plăcerea – şi folosul – lecturii textelor din volumul de faţă este, după cum uşor se poate constata, imensă. Comentarii de felul celor de mai sus, sugerate de studiile lui Candrea, se pot face într-o paletă mult mai diversificată, fiecare dintre cititorii acestui volum putând să privească, să adâncească sau să interpreteze opera lui Candrea din unghiul care-i convine. Dar, din acest moment, în cunoştinţă de cauză, cu textul în faţă.

Acesta este, de fapt, meritul cel mare al acestui volum, pus cu generozitate la dispoziţia tuturor categoriilor de cititori de prestigioasa casă de editură Paideia – volum pe care avem privilegiul să-l deschidem cu aceste însemnări lămuritoare şi să-l recomandăm cu toată căldura şi convingerea.

Al. Dobre

PRINCIPALELE LUCRĂRI CU CARACTER FOLCLORIC ŞI ETNOLINGVISTIC ALE LUI ION-AUREL CANDREA

Studii:

În periodice:

Influenţa ţiganilor asupra literaturii populare române, „Revista nouă", an VII, nr. 2, 1894

Poreclele la români, „Revista nouă", an VII, nr. 8-12, 1895

Caloianul, „Noua revistă româna", an II, nr. 15, 1 aug. 1900

Graiul din Ţara Oaşului, „Buletinul Societăţii filologice", an II, vol. II, 1906, p. 35-85.

Cu privire la originea credinţelor populare, „Vieaţa nouă", an XVI, nr. 4-6, 1920

Datinile şi credinţele poporului român, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 121, 1923

Ziua ursului, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 122, 1923

Sfinţii, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 123, 1923

Caloianul, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 124, 1923

Petele din luna, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 125, 1923

Stranutul, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 126, 1923

Facerea lumii, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 127, 1923

Sfântu-Gheorghe, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 128, 1923

Calendarul babelor, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 129, 1923

Lupul, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 130, 1923

Eclipsele, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 131, 1923

Broasca, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 132-134, 1923

Iarba fiarelor. Studii de folklor, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 135-141, 1923

Zilele săptămânii I-VI, „Adevărul literar şi artistic", an IV, nr. 148-151, 153, 155, 1923

– *Lunea,* „Adevărul literar şi artistic“, an IV, nr. 149, 1923
– *Marţea,* „Adevărul literar şi artistic“, an IV, nr. 150, 1923
– *Miercurea,* „Adevărul literar şi artistic“, an IV, nr. 151, 1923
– *Joia,* „Adevărul literar şi artistic“, an IV, nr. 153, 1923
– *Vinerea,* „Adevărul literar şi artistic“, an IV, nr. 155, 1923

Păstorii, „Junimea literară“, XII, nr. 10-11, 1923

Păstoritul. Însemnări. Boli şi leacuri la oi, „Oltenia“, an I, nr. 7, 1923

Viaţa păstorească la megleniţi, „Grai şi suflet“, an I, nr. 1, 1924

Tabu în limbă. Nume interzise, în vol. *Omagiu lui I. Bianu din partea colegilor şi a foştilor săi elevi*, Bucureşti, 1927

Cutremurele în credinţele poporului, „Universul“, an LI, nr. 92, 4 apr., 1934, p. 1-2

Spicuiri din folclorul românesc, I, Reminiscente romane, „Curentul“, an XI, nr. 3916, 1938, 25 dec.

Simbolismul în terapeutica populară. Magia imitativă. Similia similibus curantur, „Arhiva românească“, t. IV, Bucureşti, 1940

Preminte Solomon, în vol. *Cercetări folclorice, I*, Bucureşti, 1947

În volum:

Poreclele la români, Bucureşti, 1895

Dicţionar de proverbe şi zicători, Bucureşti, 1912

Iarba fiarelor. Studii de folklor, Bucureşti, 1928

Dialectologie şi folklor romanic. Raporturi între limbă şi cultură (curs litografiat), Bucureşti, 1929-1930

Lumea basmelor (curs litografiat), Bucuresti, 1932

Folklorul român în legatură cu al altor popoare (curs litografiat), 2 vol., Bucureşti, 1933-1934

Privire generală asupra folklorului românesc în legătură cu al altor popoare (curs litografiat), partea I, Bucureşti, 1933-1934, p. II, 1934-1935

Folklor medical comparat (curs litografiat), Bucureşti, 1937-1938

Raporturi între limbă şi cultură (curs litografiat), Bucureşti, 1937-1938

Simbolismul în terapeutica populară, Bucureşti, 1940 e volum sau nu?

Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicină magică, Bucureşti, 1944

Grai, datini, credinţe, Editura Librăriei „Universală“, Bucureşti, an 1936

Culegeri de folclor:
Din batrâni, Bucureşti, 1909

În colaborare:
Graiul nostru. Texte alese din toate părţile locuite de români (împreună cu Th.D. Speranţia şi Ov. Densuşianu), Bucureşti, vol. I, 1906, vol. II, 1908

Din popor. Cum grăieşte şi simte poporul român (împreună cu Ov. Densuşianu), Bucureşti, 1908

Poveşti din diferite ţinuturi locuite de români (împreună cu Ov. Densuşianu), Bucureşti, 1909

Poezii populare din diferite regiuni locuite de români, (împreună cu Ov. Densuşianu), Bucureşti, 1910

Antoaneta Olteanu

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă reproduce o serie de studii de etonologie scrise de Ion-Aurel Candrea, care parţial au mai văzut lumina tiparului. Este vorba de o serie de articole *(Calendarul babelor, Vrăjile de ursită de Anul Nou, Ouăle roşii, Cutremurele în credinţele poporului, Vrăjile de ploaie)*, publicate în volumul *Grai, datini, credinţe,* Editura librăriei „Universală“, Bucureşti, an; cursul universitar ţinut la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii Bucureşti, *Lumea basmelor* (apărut litografiat în 1932), studiul *Poreclele la români* (apărut la Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1895), precum şi o serie de culegeri folclorice realizate împreună cu Ovidiu Densusianu (apărute în volumul *Din popor. Cum grăişte şi simte poporul român,* Texte publicate de *, Bucureşti, 1908).

Ediţia păstrează particularităţile lingvistice (fonetice şi morfologice) ale textelor originale. În transcriere am aplicat principiul interpretativ, respectând ceea ce am considerat ca ţinând de pronunţie şi modificând grafia potrivit normelor ortografice actuale.

Antoaneta Olteanu

STUDII DE FOLCLOR

CALENDARUL BABELOR

– Păcatele mele, dar ce ţi-a abătut, soro, să faci leşie tocmai astăzi, marţea?

– Dar ce-i cu asta, lele Mariţo?

– Păi nu ştii că, dacă speli marţea, îţi moare bărbatul? Ce, vrei să rămâi văduvă?

– Vai de mine şi de mine. Da' de unde să ştiu asta? Bine că-mi spuseşi, nu mai fac leşie marţea, să mă tai.

Această convorbire între două mahalagioaice, surprinsă de mine, mi-a adus aminte de nemuritorul Anton Pann. Vestitul scriitor popular înregistrează în următoarele versuri din *Povestea vorbei* nedumerirea unei femei din popor cu privire la lucrările oprite în diferite zile ale săptămânii şi răspunsul ce primeşte la întrebarea făcută altei femei mai pricepute:

I-am zis odată: „– Fetico, fă bine a mă ierta,
Să te-ntreb pentru ce oare azi nu lucrezi dumneata?
Ori este vreo sărbătoare şi ţii pentru vrun sfânt?
Spune-mi, mă rog, că ştii carte şi toate de pre pământ".
Ea-mi răspunse, zicându-mi: „– Mamă, dacă vrei să ştii,
Peste toată săptămâna găseşti sărbători să ţii;
Că *lunea* sunt sfinţii îngeri; *marţea* sfântul Ioan,
Carii şi-n alte zile se prăznuiesc peste an.
Miercurea e ziua Crucii, de-aceea şi post mâncăm.
Şi furca, fiind mai mică, 'nainte-i n-o ridicăm.
Joia sunt sfinţii Apostoli, cum şi sfântul Nicolai,
Vinerea e sfânta Vineri, s-o ţii chiar de n-ai mălai;
Sâmbăta facem colivă şi de răposaţi vedem;
Duminica-ncai se ştie că trebuie să şedem.
Asta e, mamă, pricina lucru-n mâini de nu iau eu,
Că sunt prea evlavioasă şi mă tem de Dumnezeu."

Precum se vede, câte zile a lăsat Dumnezeu, toate-s cu pocinog pentru unele femei de la ţară. Din această pricină, în satirele şi chiuiturile lor de

joc, bărbaţii iau adesea în râs muierile leneşe, cântându-le în bătaie de joc, de pildă, în Moldova:

Frunză verde fir de linte,
Măi bărbate, am prins la minte,
Ia cânepa şi mi-o vinde,
Şi mi-o vinde făr' de preţ,
Că eu *lunea* nu lucrez.
Marţi e zi de sărbătoare,
Atunci capul că te doare.
Miercuri e de fată mare,
Joia pentru dobitoace,
Vinerea că nu se toarce;
Sâmbătă de-amiază-n jos
Mă iau şi mă spăl frumos.
Duminică dimineaţa
Mă pornesc la iarmaroc...

Tot astfel, într-o chiuitură din Moldova:

Foaie verde şi-un pârâng,
M-am fost dus *lunea* la târg;
Marţi îi rău de dobitoace,
Miercuri nici maica nu coase!
Joile-s cu cruce-n carte,
Cine coase n-are parte,
Vinerea-i îngreuiată,
Că-i de Dumnezeu lăsată;
Cine toarce *vinerea*
Nu-i ajută Precesta;
Şi *sâmbăta,* când n-o ţii,
Rău-i, Doamne, de copii,
De bube, de obrinteli
Şi grozavă-n daraveli.
Duminică aş lucra,
Dar nu mă lasă popa...

Tot aşa, în Ardeal:

Din părinţi am apucat,
Lunea, marţea, n-am lucrat;
Miercurea e sărbătoare,
Că scapă de multe boale;
Apoi *joile-s* legate,
N-oi lucra să-mi fac păcate;
Vinerile le cinstesc
Şi nu mă prea ostenesc;
Sâmbăta, când aş lucra,
Gata-i popa cu toaca,
Să înceapă vecernia.
Stăi, părinte, nu toca,
Că eu încep a lucra.

La fel, în Muntenia:

Lunea, marţea, n-am lucrat
Mai de când m-am măritat;
Miercurea n-am apucat;
Joile îmi sunt oprite,
Nu lucrez de nu ţiu minte;
Vinerile-mi sunt legate,
Nu lucrez, că fac păcate;
Sâmbăta, ce-o lucra moaşa
Oi lucra şi eu şi naşa...

Astfel de versuri de batjocură, adresate muierilor superstiţioase, şi în special celor leneşe, le găsim la foarte multe popoare. Aşa, de pildă, la francezi:

Lundi, mardi, fête;
Mercredi, peut-être;
Jeudi, la Saint-Nicolas.
Vendredi, on ne travaille pas;
Samedi on se repose,
Et le *dimanche* on ne fait rien...

Credinţa că unele zile ale săptămânii sunt faste, iar altele nefaste, aducătoare de necazuri şi de tot felul de nenorociri pe capul aceluia care nu le-ar respecta, e foarte veche şi se pierde în întunecimea timpurilor. Grecii şi romanii nu întreprindeau nici o călătorie, nu se apucau de anumite lucrări, nu contractau căsătorii etc. în zilele considerate „nefaste“ de teama nenorocirilor care s-ar fi abătut grămadă asupra lor. Aceste zile nenorocoase erau numite de romani *zile negre* („dies atri“), pentru că le însemnau cu un cărbune, pe când zilele „faste“ le însemnau cu cretă. Tot astfel se zice că vechii sciţi, când se duceau să se culce, puneau în tolba cu săgeţi o piatră albă, dacă ziua le-a fost norocoasă, şi o piatră neagră, în cazul când au avut supărări în acea zi.

S-a constatat de mult de către folclorişti că toate popoarele creştine, în afară de cultul oficial, recunoscut şi propovăduit de Biserică, păstrează încă în mare număr reminiscenţe din cultul păgân, sărbători şi datini de care nu s-au putut dezbăra, cu toate că de veacuri îndelungate părinţii Bisericii s-au străduit să le dezrădăcineze.

Într-o anchetă făcută asupra stării ţăranului nostru, G.D. Scraba pomeneşte următoarele cincizeci şi trei de „sărbători superstiţioase“, cum le numeşte, pe care le ţin oamenii de la ţară, fără a socoti sărbătorile numite „bisericeşti“. Auziţi şi vă cruciţi: Ghermanul, Nunta şoarecilor, Câinii lui Sân-Medru, Caii lui Sân-Toader, Închinarea lanţului Sf. Mării, Calul lui Sf. Gheorghe, Pietrele lui Sân-Petru, Logodna păsărilor, Zilele de piatră, Turta furnicii, Ursina, Macoveiul ursului, Ziua lupului, Lunea păsărilor, Lunea ciorilor, Lunea viermilor, Lunea burdufului, Lunea albă, Marţea ciorilor, Martea albă, Marţea seacă, Marţea mânioasă, Miercurea frumoasă, Miercurea strâmbă, Miercurea neagră, Miercurea numărătoarea ouălelor, Joia ciorilor, Joia furnicii, Joia iepelor, Joia mânioasă, Joia frumoasă, Joia seacă, Vinerea cea frumoasă, Vinerile scumpe, Vinerea seacă şi şchioapă, Sâmbăta ursului, Sâmbetele de piatră, Tanda, Ropotinii etc. etc.

Oricât de mare ni s-ar părea numărul acestor sărbători, de care mulţi din noi, cei de la oraş, n-am auzit niciodată pomenindu-se, totuşi lista pe care a alcătuit-o e departe de a fi completă.

Cercetările pe care le-am făcut în decurs de mai mulţi ani asupra acestei laturi a psihologiei poporului ne-au îngăduit să întregim această înşirare a sărbătorilor religioase şi băbeşti ale săteanului nostru. Departe şi aceasta de a fi completă, lista pe care o dau oglindeşte însă de ajuns mentalitatea oamenilor de la ţară, şi în special a sătencelor, care văd în sărbătoare nu

prilejul de a-şi aminti de cele sfinte şi de a duce prinosul lor de recunoştinţă lui Dumnezeu pentru bunătatea lui, ci ocazia de a capta prin nelucrare bunăvoinţa cutărui sau cutărui sfânt ori sfântuleţ, de mânia sau răzbunarea căruia se tem. E poate lungă lista acestor zile ferite pe care o înşir, dar e prea caracteristică pentru a o trece cu vederea:

1 ianuarie: Sf. Vasile sau Anul Nou.
5 *ianuarie*: Ziua crucii.
6 *ianuarie:* Boboteaza sau Iordanul (*zi păzită pentru a fi ferit de boale, în special de friguri*).
7 *ianuarie:* Sf. Ioan Botezătorul.
11 *ianuarie:* Sf. Tudose (*rău de lingoare*).
16 *ianuarie:* Sâm-Pietru de iarnă (*rău de lupi, de boale şi de duşmani*).
17 *ianuarie:* Atanasiile sau Sf. Antonie cel Mare (*rău de arsuri şi de opăreli*).
18 *ianuarie:* Tănase de ciumă sau Tănase şi Chirică (*nu lucra, dacă vrei să fii ferit de ciumă sau de lupi*).
16-18 *ianuarie:* Zilele acestea se mai numesc şi Circovii de iarnă sau Fulgerătoarele (zile rele *de trăsnet şi de vifor*).
20 *ianuarie:* Sf. Eftimie sau Eftenie cel Mare (*te păzeşte de ciumă*).

Închei cu o observaţie a marelui lingvist francez Michel Bréal: „Poporul, zice el, e un filolog care vrea să-şi dea seama de numele pe care le aude şi care, graţie imaginatiei lui, găseşte uşor o poveste care să-i explice un nume propriu". Prin aceasta însă intrăm în domeniul filologiei, care se ocupă, între altele, şi de etimologiile populare.

---

[*] Apărut în vol. *Grai, datini, credinţe,* Bucureşti, / an 1939

VRĂJILE DE URSITĂ DE ANUL NOU

„Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot graiul ce iese din gura lui Dumnezeu“ (Mat. IV, 4; Luca IV, 4). Aceste cuvinte ale Mântuitorului au fost parafrazate de un folclorist francez, de Lescure, care se exprimă astfel: „Nu numai cu pâine trăieşte omul, ci se hrăneşte mai ales cu supranatural şi cu miraculos: acestea alcătuiesc pâinea lui de toate zilele, pâinea imaginaţiei şi a sentimentelor cu care-şi hrăneşte mintea“. Căutarea supranaturalului e înnăscută la toate popoarele. Credinţele deşerte, superstiţiile băbeşti au năvălit în palate, au pus stăpânire pe casele boiereşti, au cotropit cele mai umile cocioabe de la ţară. Slabi sau puternici, bieţi neştiutori de carte sau cărturari de frunte, pe toţi îi munceşte deopotrivă gândul cu privire la taina viitorului.

Dumnezeu, în nemărginita lui înţelepciune, a avut grija să ascundă omului viitorul ce-l aşteaptă. Şi totuşi, de la începutul veacurilor, fiinţa omenească s-a străduit şi se străduieşte în fel şi chipuri să dea la o parte vălul ce-i ascunde ziua de mâine sau să arunce măcar o privire în cartea vieţii lui viitoare.

Dintre toate zilele de peste an, ajunul Anului Nou e socotit de român mai prielnic pentru a încerca, prin tot felul de mijloace, să-şi arunce măcar o privire dincolo de ziua de astăzi şi să smulgă câte ceva viitorului din cele ce-i tăinuieşte.

Abia a apucat să treacă soarele după culmile dealurilor, şi iată că românul de astăzi, ca şi cel de acum o mie de ani, îşi începe ceremoniile sale mistice.

Aprinde o lumânare de ceară curată şi o lasă să ardă dinaintea icoanelor, ca să poată intra norocul în casă.

Unge uşorii şi pragul casei cu usturoi, întocmai ca în noaptea Sfântului Andrei, şi tot astfel face la grajduri şi la şuri. Unge cu usturoi animalele şi pe toţi ai casei în chip de cruce, ca să alunge din preajma lor duhurile necurate şi strigoaicele care umblă să ia mana de la vaci.

Nu voi aminti de toate practicile magice legate de noaptea Sfântului Vasile, în parte identice cu cele din noaptea Sfântului Andrei, căci sunt prea numeroase. Mă voi mărgini numai la cele privitoare la aflarea *ursitului*, adică a viitorului bărbat, care munceşte gândul fetelor de măritat. Dorinţa,

de altfel, explicabilă, a fetelor din toate timpurile şi de la toate popoarele, de a se vedea şi ele la casa lor şi, de se poate, cât mai curând, a făcut ca grija lor de căpetenie, în această noapte a misterelor, să fie aceea de a-şi cunoaşte ursitul. Cum va fi oare? tânăr sau bătrân? frumos sau urât? bogat ori sărac? blând şi supus, papă-lapte ori afurisit, omul dracului, inimă acră? Va avea un trai fericit ori îşi va amărî zilele cu el? Multe şi variate sunt mijloacele de care se servesc ca să dezvăluie această taină: sorţii, plumbul topit, lumânările, fântânile şi gardurile, ocoalele vitelor, obiectele de îmbrăcăminte şi câte altele sunt cercetate pe rând, căci fiecare poate releva câte ceva din misterele zilei de mâine.

Dacă treceţi cumva pe lângă o casă cu ferestrele astupate, aşa, că nu se zăreşte nici o licărire de lumină dinăuntru, să nu vă închipuiţi că oamenii de acolo s-au culcat cu găinile şi că somnul le-a închis pleoapele, făcându-i să uite grija zilei de mâine. Nu, dimpotrivă: în această casă tocmai activitatea e mai febrilă, minţile sunt mai încordate, zvâcnirile inimii mai dese, căci acolo e casa misterelor.

Să ne strecurăm pe nesimţite în una din aceste case şi, oaspete nepoftit, ascuns într-un ungher, să vedem ce se petrece acolo.

Sunt strânse în jurul unei mese mai multe fete şi fiecare a depus pe ea câte un obiect: un inel, un ban de argint, o oglindă, un pieptene, un fus, un cărbune, un cuţitaş, o pietricică şi o floare. Fiecare din aceste obiecte s-a acoperit cu câte o strachinuţă de către una din fete, fără ca celelalte să vadă unde s-au aşezat diferitele obiecte. După aceea fiecare fată, pe rând, pune mâna pe câte o strachinuţă şi scoate obiectul de desubtul ei. Aceleia care a nimerit inelul i se proroceşte că se va logodi curând şi că va avea parte de un bărbat chipeş, „tras ca prin inel“. Aceleia care a nimerit banul de argint i se zice că ursitul ei va fi putred de bogat. Fetei care a pus mâna pe oglindă, – bucuria ei – va avea parte de un bărbat frumos. E rândul altei fete; a scos de sub strachină un cărbune. Sărăcuţa, ursitul ei va fi negru la faţă şi la inimă. Cam la fel va fi soarta celeilalte fete, care a scos afară pieptenele: va avea parte de un bărbat urât, poate chiar ţigan, căci ţiganii fabrică pieptenii la ţară. Iată alta care a scos de sub strachină fusul: bărbatul care o va lua va fi colţat şi zâmbat ca fusul. Tot aşa lipsită de noroc va fi şi fata care a pus mâna pe cuţitaş, căci ursitul ei va fi aprig şi iute la mânie. Dar tot se va bucura mai mult decât acelea din urmă care au nimerit pietricica sau floarea, căci una va rămâne ca o piatră neurnită la casa părintească, iar cealaltă ca floarea se va ofili, tot aşteptând să se mărite.

În alt mod se practică această vrajă în unele părţi ale Transilvaniei, Bucovinei şi Moldovei, unde se numeşte *Vergel* sau *Vergelat*. Acolo se pune pe masă un ciubăraş sau alt vas cu apă neîncepută, iar fiecare din cei prezenţi, fete şi flăcăi, bărbaţi şi femei de toată vârsta, aruncă în acea apă câte un mic obiect: un inel, un nasture, un cercel şi altele. Un băieţaş de vreo zece-doisprezece ani e rânduit să scoată din vas, rând pe rând, câte unul din obiectele aruncate înăuntru. Un om bun de gură, numit *vergelator* sau *vestitor de Anul Nou,* stă lângă băieţaş, având câte un beţişor verde de pom în fiecare mână. El începe să toace cu aceste beţişoare pe marginea vasului şi prinde a ura:

Cine trece şi petrece?
Irodia Doamne!
Trece Toma cel bogat
Cu biciu de foc înfocat,
Irodia Doamne!

Urmează mai multe versuri pe care le omit, după care vergelatorul rosteşte:

Semnele din acest vas
Să vă fie tot de tras,
De tras sorţi de bucurie
Din anul ce o să vie.
Scoate-un semn şi-mi spune drept:
Mâine care an să-ncep?

Băieţaşul atunci vâră mâna în apă, scoate un obiect şi, arătându-l adunării, întreabă: „– Al cui e anul ce se începe dimineaţă?“ Proprietarul obiectului răspunde: „– Al meu este!“ Atunci vergelatorul urează: „– Al tău noroc are să ţi-l dea Dumnezeu de Anul Nou, de Sf. Vasile!“

Apoi vergelatorul repetă versurile de mai-nainte, tocând cu beţişoarele pe marginea vasului, iar băieţaşul scoate din apă alt obiect. Întreabă iarăşi al cui e semnul şi, după răspunsul dat de proprietarul obiectului, vergelatorul augurează: „– Al tău noroc are să ţi-l dea Dumnezeu de Bobotează!“ În felul acesta se continuă până la scoaterea celui din urmă obiect din ciubăraşul cu apă, vergelatorul urând fiecăruia, în ordinea sărbătorilor şi sfinţilor din calendar, ziua în care îi va da Dumnezeu norocul.

Această datină trebuie să fie foarte veche la noi, căci o găsim pomenită, la începutul veacului al XVIII-lea, de către principele Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Originea ei trebuie căutată în Orient, căci n-o găsim la nici unul din popoarele din apusul Europei, ci numai la slavi şi la greci.

Dar să ne întoarcem iarăşi la casa misterelor pe care am părăsit-o o clipă. Ce se petrece acum acolo?

Fetele au început vraja cu plumbul. Au luat un vas cu apă neîncepută şi au turnat înăuntru plumb sau cositor topit. După forma pe care o ia metalul răcindu-se în apă, ele deduc cum va fi ursitul. Dacă închipuieşte ceva ce seamănă a om, fata se va mărita curând; dacă forma seamănă cu un cal, ginerele va fi bogat, nevoie mare; dacă li se pare că văd o biserică, zic că bărbatul ce va lua va fi preot; dacă se formează ceva ce seamănă cu o pădure, ursitul va fi pădurar; dacă metalul răcit închipuie o cruce sau un sicriu, e semn de moarte; dacă însă nu pot distinge nici o formă, atunci fata rămâne nemăritată în anul ce vine.

Nemulţumite de rezultatele date de vraja cu plumbul, fetele recurg acum la alt mijloc de a scruta viitorul.

Iau două coji de nucă. Una din fete pune în fiecare coajă câte o lumânărică de ceară aprinsă şi le lasă să plutească pe o strachină cu apă. Dacă se apropie cojile una de alta, fata se va mărita în cursul anului; dacă nu se întâlnesc, apoi... să mai încerce fata şi la anul. Dacă se întâmplă ca una din lumânărele să cadă din găoace şi să se cufunde în apă, e semn de moarte pentru persoana căreia acea lumânărică i-a fost menită.

Nici de astă dată fetele nu se dau bătute. Încearcă alt mijloc.

Se aduce o strachină cu apă şi o lumânare de ceară, pesemne una rămasă de la Paşti. Una din fete picură în apă două picături de ceară, menindu-le: una pentru fată, alta pentru ursit. Dacă picăturile se apropie una de alta şi se unesc, atunci... nunta-i aproape; dacă însă picăturile de ceară o iau razna, una într-o parte şi alta cât colo, apoi... să mai aştepte fata.

Fata se vede că nu e mulţumită de răspunsul oracolului, căci o vedem repezindu-se afară, aducând o altă strachină cu apă proaspătă. Fiecare fată se apropie pe rând de strachină şi, după ce face semnul crucii pe apă, aruncă de sus, cu putere, un bănuţ uşor în strachină, rostind cuvintele:

Dac-a fi să sară banul,
Să mă mărit pân-la anul!

Dacă banul sare din apă, e semn bun, căci o va lua flăcăul la care se gândeşte; dacă însă bănuţul se încăpăţânează şi nu vrea să sară afară din strachină, apoi... nu te grăbi, fată, că te-i mărita poate la anul...

Acum, să mai ieşim şi afară din casă, să vedem ce se petrece şi prin ogradă. Vedem un grup de fete, cu câte o lumânare aprinsă în mână, apropiindu-se de fântână. Fiecare se pleacă pe rând în fântână şi caută să lumineze faţa apei. Dacă-i e dat să se mărite, zăreşte pe luciul apei, ca într-o oglindă, chipul ursitului. Dacă nu, vorba ceea: „Mai stai fată la argea, la anu te-i mărita!“

Dincolo vedem o fată cu ochii legaţi, dusă de mână de altă fată. Se apropie amândouă de gard. Fata cu ochii legaţi numără parii gardului până la nouă şi pe cel de al nouălea îl leagă cu o strămătură roşie. Mâine dimineaţa fata se va duce să vază cum e parul pe care l-a însemnat. Dacă parul va fi drept şi neted, ursitul ei va fi tânăr, dar sărac. Dacă parul va avea coaja groasă, viitorul ei bărbat va fi chiabur. Dacă parul va fi scurt şi noduros, va avea parte de un om bătrân şi sărac. Dacă parul va avea mai multe crăci, apoi ursitul ei va fi văduv şi cu o spuză de copii.

Poporul de la ţară, fiind în mai strânsă legătură cu animalele de casă decât noi, aceştia, de la oraş, e firesc lucru ca omul să-şi închipuie că ele se interesează de soarta stăpânilor, că iau parte la toate bucuriile şi necazurile ce dau peste ei. De aceea sunt deseori consultate ca oracole, şi părerea pe care şi-o exprimă aceste animale, prin gesturi sau în graiul lor, e ţinută în seamă cu sfinţenie. Se consultă în special câinele şi pisica, vitele şi oile, cocoşul şi... porcul.

La ţară, fetele fac nişte turtiţe de făină sau de mălai, le pun în casă pe un scaun lung sau pe o scândură, menind fiecare turtiţă câte uneia din fete care umblă după măritiş. Cheamă apoi câinele casei şi pe a cărei turtiţă o apucă câinele întâi, acea fată se va mărita înaintea celorlalte. Apoi pe rând se vor mărita fetele, după ordinea în care a mâncat câinele celelalte turtiţe. În alte părţi se fac colţunaşi, găluşte sau se aşează pe scândură cocoloşi de mămăligă sau bucăţi de slănină şi se cheamă câinele, iar pe alocuri pisica, să le mănânce.

Pentru a şti din ce parte vor veni petiţorii sau ursitul fiecăreia, fetele iau din casă câte nouă linguri şi, ieşind în ogradă, înainte de cântatul cocoşilor, se suie pe poartă şi ascultă cu luare aminte. Dincotro vor cânta cocoşii întâi sau din ce parte vor auzi lătrând câinii, din partea aceea le vor veni peţitorii sau ursiţii.

Unele fete încalecă pe făcăleţ şi strigă: „U! ursitorul meu! încotro eşti?“ Şi din care parte încep a lătra câinii, dintr-acolo cred că le va veni ursitul.

Fata care nu e mulţumită de acest oracol, se duce în coşarul vitelor. Acolo atinge cu piciorul un bou sau o vacă culcată şi-i strigă: „Hăi, estimp!“ Dacă vita se scoală, atunci fata se va mărita chiar în câşlegile acelea. Dacă însă vita nu se scoală la prima lovitură, îi mai dă o dată cu piciorul, strigându-i: „Hăi, la anul!“ Dacă iarăşi nu se scoală, continuă să lovească vita cu piciorul, strigând pe rând: „Hăi, la doi! Hăi, la trei!“ şi aşa mai încolo, până se scoală vita. La strigarea la care se ridică boul sau vaca, atunci crede fata că se va mărita. Vai însă de sărmana fată a cărei vită nu se va scula de jos: toată ziua va plânge, fiind convinsă că va împleti cosiţa albă.

Cel mai bun oracol e socotit însă porcul. Fata se duce la cocina râmătorilor şi începe să strige rar: „Huido, acum! Huideo, la anul! Huideo, la doi!“ şi aşa mai încolo. La care strigare porcul binevoieşte să se trezească şi răspunde printr-un grohăit, în acel an fata se va mărita.

Alteori, fata se duce pe întuneric în staulul oilor, prinde una din ele şi o leagă cu un fir roşu pe după gât. A doua zi de dimineaţă se duce în staul să vadă oaia pe care a însemnat-o. Dacă oaia e tânără, atunci şi ursitul ei va fi tânăr şi frumos. Dacă oaia e bătrână, va avea parte de un om bătrân. Dacă firul e legat la gâtul unui berbec, atunci... nunta e aproape.

În afară de acestea, mai sunt şi alte o mulţime de practici magice privitoare la măritiş, din care vom înşira numai câteva.

Se iau două fire de păr de porc de o lungime egală, unul menit fetei ce vrea să se mărite, iar celălalt menit flăcăului care-i e drag. Se pun amândouă firele pe vatra încălzită, după ce s-a dat spuza la o parte. Dacă perii, din cauza căldurii, se apropie unul de altul şi se încolăcesc, e semn bun pentru tinerii îndrăgostiţi; nu le rămâne decât să se gătească de nuntă. Dacă însă, dimpotrivă, firele se depărtează unul de altul, apoi să-şi ia gândul de la acel flăcău, căci o va lua la Paştele cailor.

În unele părţi ale Moldovei se iau două boabe de orz şi se aruncă în vatra focului. Dacă unul din boabe sare în sus, e semn că fata se va mărita: dacă însă boabele se învârtesc numai în foc, fără să sară în sus, apoi fata să-şi ia gândul de la măritiş.

Alte fete aruncă, pe rând, ciubota sau papucul peste casă. Încotro va cădea încălţămintea cu vârful, din acea parte va veni şi ursitul fiecăreia.

În Moldova, fata pregăteşte pe masă două tacâmuri şi bucate făcute anume. Când bate miezul nopţii, fata zice: „Poftim la masă!“ sau bate în

uşă, zicând: „Urs, ursitul meu,/ Care-i dat de Dumnezău,/ Vin' de stă cu noi la masă!“ Atunci ursitul ei, sau umbra lui, răsare ca din pământ, se aşează la masă şi mănâncă cu dânsa.

Vrăjile pe care le fac fetele în pielea goală sunt foarte răspândite.

La miezul nopţii, fata se dezbracă în pielea goală şi aleargă aşa dezbrăcată de trei ori în jurul casei, şi... ori îşi vede ursitul, ori capătă o pneumonie, care o vindecă pe veci de măritiş.

Alteori fata ia o oglindă şi lipeşte în fiecare din cele patru colţuri câte o lumânare aprinsă. Apoi se despoaie până-n brâu, îşi despleteşte părul şi ocoleşte de trei ori masa pe care a aşezat oglinda. Apoi se uită în oglindă şi-şi vede ursitul.

În alte părţi, fata se duce la trunchiul unde se despică lemnele, se dezbracă în pielea goală şi seamănă la trunchi sământă de cânepă. După aceea îşi ia straiele în mână şi face ca şi cum ar da cu grebla. Se îmbracă apoi cu cămaşa şi se duce în casă de se culcă, punând celelalte straie sub pernă. Peste noapte, fata îşi visează ursitul.

În Bucovina se zice că e de ajuns ca fata, când se culcă, să-şi pună straiele pe masă, ca să-şi viseze ursitul.

(Apărut în volumul *Grai, datini, credinţe*, Bucureşti, an 1939)

OUĂLE ROŞII

Originea ouălor roşii se pierde în negura veacurilor celor mai îndepărtate.

Izvoarele istorice ne informează că încă din anul 772 î.Hr. se obişnuia în China, cu ocazia sărbătorii *Tsing-ming*, să se ofere în dar ouă colorate. Această sărbătoare se serbează la începutul lui aprilie, când iarba e verde, culoare numită în chinezeşte *tsing*, şi când aerul e curat, adică *ming*, cu alte cuvinte, exact în aceeaşi epocă când cad Paştile. Alături de sărbătoarea Anului Nou şi aceea a Lanternelor, sărbătoarea Tsing-ming e cea mai însemnată din Imperiul ceresc. În analele dinastiei Tang, se recomanda, în anul 600, păstrarea acestei datini, care şi astăzi a conservat la chinezi străvechea ei însemnătate.

La vechii perşi, ca şi la persanii de astăzi, era obiceiul ca, la sărbătoarea primăverii, să-şi dăruiască unul altuia ouă de diferite culori.

Tot astfel, la vechile popoare slave, exista datina ca, la sărbătoarea primăverii, să se ofere în dar ouă roşii.

La romani, tinerii vopseau ouăle în roşu şi, pe lângă alte daruri ce-şi trimiteau la sărbătoarea lui Ianus, figurau şi aceste ouă, pe care le întrebuinţau şi la anumite jocuri. Ouăle mai erau întrebuinţate şi la unele ceremonii religioase, în special la acelea ale expiaţiunilor.

La vechii germani, oul avea de asemenea o însemnătate simbolică. Într-un sarcofag de piatră, în care se afla scheletul unei fete, dezgropat la Worms în anul 1897, s-au găsit ouă colorate, pe lângă monede care datau din anul 320 î.Hr.

Se naşte acum întrebarea: ce rost avea oul, la toate aceste popoare, în ceremoniile lor religioase, şi mai ales la începutul primăverii? Răspunsul ni-l dau concepţiile celor mai multe popoare din antichitate cu privire la cosmogonie, adică la creaţia lumii, şi la cosmologie, adică la ideea pe care şi-o făceau despre alcătuirea universului.

Chinezii aveau credinţa că „cerul împreună cu pământul sunt ca un ou de pasăre; cerul e învelişul pământului, precum coaja oului e învelişul gălbenuşului".

Vechii perşi credeau de asemenea că „cerul şi pământul, şi apa, şi tot ce este sub cer, toate sunt închise ca într-un ou; cerul e deasupra şi dedesubtul

pământului, iar pământul e înăuntrul cerului, ca şi gălbenuşul în ou“. La începutul lumii, ziceau ei, nu se afla nimic, afară de Dumnezeu, şi noaptea haosului domnea peste spaţiu. În cele din urmă apăru un ou; noaptea îl acoperi cu aripile ei şi oul fecundat se deschise. Soarele şi luna ieşiră din el şi se ridicară pe cer, iar Pământul, fiind mai greu, se lăsă în jos.

Eusebius raportează o credinţă a fenicienilor, după care, din noianul primitiv, răsare un ou, care se desparte în cer şi pământ şi din care răsare soarele şi luna. La indieni, zeul Puru se naşte dintr-un ou.

La egipteni, creaţia lumii începe cu formarea unui ou pe întinsul apelor care au fost dintru-ntâi. Şi la vechii greci, Empedokles compara Universul cu un ou şi tot astfel, mai târziu, Epicur.

Ceea ce e mai curios e că până în ziua de astăzi poporul nostru a păstrat pe alocuri această concepţie milenară despre alcătuirea Universului. Un moşneag din comuna Piscu, judeţul Dolj, îmi comunică: „pământul e în chipul unui ou; fundul oului e pământul, iar vârful e cerul; el stă pe apă“.

Desigur că nu forma oului a făcut să se nască comparaţia Universului cu oul, ci faptul că acesta a fost considerat ca simbol al vieţii. De aici apoi s-a dezvoltat ideea că oul stă la baza creaţiei.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât însuşi soarele a fost comparat cu un ou. Cu chipul acesta, oul devine izvorul de lumină care dă naştere la toate. La egipteni, în special, găsim această concepţie: din oul care s-a format deasupra apelor nemărginite de la începutul lumii a izvorât *Râ*, lumina zilei, cauza imediată a vieţii. Zeul *Amon-Râ* iese şi el din ou. Acest zeu, care simboliza soarele, se ridică deasupra apelor şi începu să dea naştere planetelor. Soarele e acela care produce vegetaţia: aceasta e baza cosmogoniei egiptenilor.

În felul acesta, din vremurile cele mai vechi, oul fiind considerat ca simbol al creaţiei şi al rodniciei, şi, în acelaşi timp, ca simbol al soarelui, producător a tot ce creşte pe pământ, a rămas până în ziua de astăzi ca simbol al vieţii înseşi şi al reînvierii naturii. Abia târziu Biserica creştină a adoptat pretutindeni oul ca simbol al Mântuitorului, care, ieşind din mormânt, s-a întors la viaţă, ca şi puiul ce iese din găoacea oului, care e mormântul lui. Prin Biserică, vechiul obicei păgân de a-şi dărui unul altuia ouă, de Paşti, la începutul primăverii, când natura reînvie, s-a întins din ce în ce mai mult. La început, ouăle începură a fi colorate în galben şi roşu, culorile soarelui, mai târziu fură decorate cu chipul Mântuitorului, cu figuri de îngeri, cu un miel, simbol al nevinovăţiei etc. La germani, în locul ouălor de jertfă, care, în epoca păgână, erau puse de preoţi pe altarul zeiţei

Ostara, s-a născut datina păstrată până astăzi de a se da de Paşti popilor câte un număr oarecare de ouă.

În Franţa, în veacul al XIII-lea, slujbaşii bisericilor, studenţii de la universitate, tinerii din diferite cartiere ale Parisului se adunau pe pieţele publice, formau un cortegiu lung precedat de prapuri, de trâmbiţe şi de tobe şi se adunau în faţa biserici catedrale, cântând imnuri. Apoi se împrăştiau şi se duceau să ceară prin case ouă de Paşti. Oamenii îşi trimiteau unii altora ouă colorate, care se mai ofereau copiilor şi slugilor. Până la Revoluţia franceză, se aduceau, după slujba liturghiei de Paşti, coşuri de ouă aurite în cabinetul regelui, care le împărţea apoi celor de faţă. Aceste ouă nu numai că erau aurite, dar unele erau împodobite cu picturi şi constituiau adevărate opere de artă. Doi pictori celebri, Lancret şi Watteau, n-au socotit că e o înjosire pentru ei de a picta ouă de Paşti.

Cred a fi lămurit pe deplin originea ouălor de Paşti. Vă închipuiţi însă că şi poporul, omul de la ţară, se mulţumeşte cu această explicaţie a datinii ouălor roşii? Ferească Dumnezeu! Poporul, la noi ca şi aiurea, are nevoie de un fapt precis, de ceva care nu trece peste puterea lui de înţelegere, pentru a-şi explica ceva anormal, ceva ce iese din comun. Aşa, şi pentru datina ouălor roşii a creat o mulţime de legende, pe care, de altfel, le găsim în mare parte şi la slavi, şi din care voi rezuma numai câteva:

1. După înmormântarea lui Iisus, mai marii ovreilor se adunară la un ospăt, de bucurie că au scăpat de dânsul. Pe masă se afla un blid cu zeamă, împreună cu carnea cocoşului din care era făcută, precum şi mai multe ouă fierte. Pe când stau la masă şi se ospătau, unul din comeseni pomeni de cuvintele pe care le rostise Mântuitorul înainte de a fi prins şi răstignit, anume că va învia a treia zi după înmormântarea lui. Atunci cel ce se afla în capul mesei începu a râde şi zise: „Când va învia cocoşul pe care-l mâncăm noi acum şi când se vor face roşii aceste ouă albe de pe masă, atunci va învia şi Hristos“. N-apucă bine să sfârşească de rostit aceste cuvinte şi toate ouăle se făcură roşii, iar cocoşul din blidul cu zeamă învie şi, bătând din aripi, începu a cânta. În amintirea acestei minuni, zice poporul, se fac ouă roşii de Paşti.

2. După o altă legendă, Maica Domnului, după naşterea lui Iisus, a căutat să fugă cu fiul ei în braţe, căci ovreii umblau să-i omoare. Ovreii se

luară după dânsa şi cât pe ce s-o prindă. Ei tot aruncau după dânsa cu bolovani. Sfânta Fecioară ridica bolovanii şi-i arunca înapoi, iar din bolovani se făcură ouă roşii. Ovreii, ajungând la ouă şi văzându-le roşii, nu se puteau mira îndeajuns de frumuseţea lor. Oprindu-i astfel din drum, Maica Domnului a putut scăpa de urmărirea lor. După o altă versiune, ovreii, văzând ouăle, ar fi întrebat-o ce noimă au, iar Preacurata Fecioară le-ar fi răspuns: „Sunt ouă roşii, căci azi e ziua de Paşti şi aşa va fi cât e lumea". În altă legendă e vorba de Iisus, care, după ieşirea din templu, ar fi fost urmărit de ovrei şi bombardat cu pietre. Aceste pietre, Iisus, cu puterea lui dumnezeiască, le-a prefăcut în ouă roşii. De atunci creştinii, spre aducere aminte, fac ouă roşii de Paşti.

3. După învierea Mântuitorului, o precupeaţă ovreică stătea în piaţa din Ierusalim cu două coşuri de ouă de vânzare. Un cumpărător trece pe lângă dânsa şi-i strigă: „– Hristos a înviat!" „– Ce tot îndrugi acolo? – răspunde precupeaţa, o mai învia Hristos când s-or face ouăle astea din albe în roşii". N-apucă să rostească cuvintele acestea şi, să vezi minunea: toate ouăle din cele două coşuri se făcură deodată roşii. De atunci a rămas datina de a se face ouă roşii de Paşti.

4. În altă legendă se vorbeşte de apostolul Simon. Acesta se duse într-o zi să-şi cultive ogorul, luându-şi ca merinde în traistă o pâine şi câteva ouă. Pe drum îl întâlni pe Mântuitorul, care-şi ducea crucea şi nu mai putea de oboseală. Simon îi luă crucea de pe umeri şi o duse el până în dreptul ogorului său, apoi o înapoie lui Iisus. După ce-şi lucră câmpul, fiind obosit şi flămând, dezlegă traista ca să mai îmbuce ceva. Când colo, ce să-i vadă ochii? În loc de pâine obişnuită, găsi în traistă o pască, iar în locul ouălor albe, nişte ouă roşii de toată frumuseţea. Această minune o povesti Simon femeii sale şi cunoscuţilor, cari recunoscură că e un semn ceresc şi de atunci se face la Înviere pască şi se roşesc ouăle.

5. În altă povestire se zice că Maica Domnului a adus o coşarcă cu ouă, ca s-o ofere acelora cari îl chinuiau pe Iisus răstignit, rugându-i cu lacrimi în ochi să le fie milă de suferinţele lui. Dar ei râseră şi tot mai mult îl chinuiră. Atunci Sfânta Fecioară se aşeză lângă cruce, puse coşarca cu ouă alături şi începu a plânge cu foc. Din sângele care curgea din rănile lui Iisus căzură stropi în coşarca cu ouă. Unele se împestriţară, iar altele se făcură

roşii de sânge, ca şi când ar fi fost boite. Mântuitorul, aruncându-şi privirile spre ouă şi văzând cum se înroşiseră, zise către cei de faţă: „De acum înainte să faceţi şi voi ouă roşii şi împestriţate de Paşti, ca să vă aduceţi aminte de răstignirea mea“.

Mai sunt şi alte legende caracteristice, dar trec peste ele.

Nu vă voi vorbi nici despre meşteşugul boirii ouălor, nici despre ouăle scrise sau încondeiate, împistrite sau muncite. Voi aminti numai câteva credinţe şi datini în legătură cu ouăle de Paşti.

a) În cele mai multe părţi ale ţării, întorcându-se de la biserică, toţi ai casei se aşază la masă, gustând mai ales din ouăle şi pasca sfinţită. După ce-şi pun apoi stomacul bine la cale şi mai trag câte o leacă de băutură, gospodarul ia două ouă roşii, dă unul din ele nevestei şi-i zice: „– Hristos a înviat!“ Dânsa răspunde: „– Adevărat c-a înviat!“ Apoi o invită să ciocnească ouăle, cu cuvintele: „– Hai să ciocnim ouă, ca să ajungem şi la anul Paştile cu bine, iar după moarte să ne vedem iar în cer“.

b) Copiii, în special, sau flăcăii cu fetele ciocnesc ouăle unii cu alţii, iar acela al cărui ou se sparge trebuie să-l dea neapărat aceluia al cărui ou a rămas întreg.

Ciocnirea ouălor e obişnuită şi la toate popoarele slave, la germani, francezi etc. Obligaţia de a da oul spart învingătorului e aceeaşi şi la aceste popoare. La noi se zice că cel ce nu vrea să-şi dea oul spart după ciocnire învingătorului, acela îl va mânca pe lumea cealaltă împuţit sau cu păcură. Alţii spun că dacă nu dă oul ciocnit, îi vor ieşi gâlci şi buboaie cât oul.

c) Când ciocneşte ouăle bărbatul cu femeia, al cui nu se va strica, acela va trăi mai mult.

d) O credinţă foarte curioasă a românilor, pe care o găsim hăt, departe, tocmai în Silezia, e următoarea: e bine să ţii minte cu cine ai ciocnit ouă întâi în ziua de Paşti, căci, dacă, din întâmplare, ai rătăcit drumul în vreo pădure, să te gândeşti numaidecât la cel cu care ai ciocnit oul şi găseşti îndată drumul pe care ai venit.

e) Un ou roşu de la Paşti e bine să-l păstrezi şi să-l pui vara în patul cu gândacii de mătase, ca să nu ţi se deoache gândacii sau gogoşile de mătase. În acelaşi fel procedează şi bulgarii, cultivatori de viermi de mătase.

f) Dacă vrei să ştii de eşti cu noroc, ia cu tine în ziua de Paşti un ou roşu. După ce oul s-a sfinţit, auzind Evanghelia, pune-l de-o parte şi-l păstrează până la anul. Atunci îl spargi şi, de va fi aproape gol, să ştii că

eşti sec de noroc; dacă, dimpotrivă, e plin, vei avea noroc în viaţă. Aceeaşi credinţă o au şi bulgarii.

g) În dimineaţa zilei de Paşti, când te speli, pune în cana cu apă un ou roşu şi un ban, şi atunci vei fi rumen la faţă şi sănătos tot anul.

h) Cojile ouălor roşii joacă şi ele un rol însemnat în credinţele şi datinile poporului.

i) Cojile de ouă roşii se aruncă de obicei, în timpul Paştilor, pe ape curgătoare. De ce? Pentru ca să ajungă până la rohmani. Dar cine sunt rohmanii? După credinţa românilor din nordul Moldovei, din Bucovina şi din Basarabia, *rohmanii* sau *blajinii* sunt un popor care ar locui, în apropiere de Ierusalim, sau pe lângă mare, după alţii – dedesubtul pământului. Aceşti rohmani sunt foarte buni la inimă, postesc opt săptămâni întregi, din care pricină sunt foarte plăcuţi lui Dumnezeu, care de mult ar fi prăpădit lumea pentru păcatele noastre, dacă n-ar fi fost aceşti blajini care se roagă şi pentru noi. Trăind departe de noi şi neavând relaţii decât cu păgânii, rohmanii n-ar şti niciodată când vin Paştile şi nu le-ar putea serba nicicând, dacă n-ar vedea plutind pe apă cojile de ouă roşii aruncate de noi.

După alţii, rohmanii ar fi aşa de săraci, încât nu-şi pot îngădui niciodată să mănânce ouă. Prind însă cojile de ouă, aruncate de noi, curăţă pieliţa ce se găseşte pe partea dinăuntru a cojilor şi o pun în bucatele lor, ca să se înfrupte măcar cu atâta. Alţii mai povestesc că rohmanii sunt nişte pitici aşa de mărunţi la trup, că, din rămăşiţele aflate într-o coajă de ou, s-ar sătura doisprezece rohmani.

j) În ziua de Paşti, zice poporul, să nu arunci ghiocile ouălor afară, că-ţi arunci norocul şi rodul.

Precum se vede, oul e pus în legătură cu rodnicia pământului, ceea ce vine să confirme cele spuse înainte cu privire la originea ouălor roşii. De aceea, în Bucovina, când oamenii pornesc la arat, aruncă înaintea boilor un ou sau coji de ouă. Tot acolo, sămânţa se stropeşte cu agheasmă şi se pune în sac, după ce a fost amestecată cu sfinţituri de la Paşti, adică cu pască şi coji de ouă, la care s-a adăugat şi slănină. Acestea ne amintesc datinele din Rusia şi din unele regiuni ale Germaniei, unde, când se scoate întâi plugul la arat, trebuie să treacă înainte de toate peste o pâine şi un ou, sau amândouă acestea se îngroapă în ogorul semănat. Aiurea se vâră în primul snop secerat o pâine şi un ou de Paşti, ca rodul anului următor să fie cât se poate de bogat.

O altă datină, în legătură cu rodnicia pământului, e aceea a Caloianului, care se obişnuieşte pe alocuri pentru a aduce ploaia atât de trebuincioasă

semănăturilor, mai ales la anumite epoci ale verii. Caloianul, care e o păpuşă făcută din lut, se împodobeşte şi el cu coji de ouă roşii păstrate de la Paşti. La bulgari, Caloianul, numit Gherman, e împodobit pe cap cu o coajă de ou roşu, în loc de pălărie. Aceeaşi împodobire cu coji de ouă roşii o găsim la alte popoare, dar cu prilejul ornamentării pomului de Arminden, adică de întâi mai.

Pentru a încheia, voi reaminti o credinţă a poporului nostru cu privire la cutremure. „Când Iuda l-a vândut pe Hristos, Dumnezeu l-a luat şi l-a legat de stâlpul pământului şi l-a blestemat să stea acolo până la a doua venire, adică până la sfârşitul lumii. Iuda, ca să grăbească prăpădul lumii, s-a apucat să roadă furca de care se sprijineşte pământul. El ar sfârşi de ros toată furca, dacă nu s-ar face ouă roşii; căci, în vreme ce blestematul se uită la ouă şi se miră de frumuseţea lor, Dumnezeu se grăbeşte de împlineşte cu fier partea roasă de vânzătorul Mântuitorului“.

Precum vedeţi, salvarea pământului stă în mâinile voastre, oameni buni. Păstraţi datina strămoşească, faceţi ouă roşii şi cât mai frumoase, ca Iuda să caşte ochii cât mai mult la ele, iar stâlpul pământului să poată creşte la loc în vremea aceasta.

(Apărut în volumul *Grai, datini, credinţe*, Bucureşti, an 1939)

CUTREMURELE ÎN CREDINŢELE POPORULUI

Prezintă un deosebit interes din punct de vedere folcloric interpretarea pe care o dă poporul cutremurelor de pământ, părerea pe care o are cu privire la originea lor, credinţele în legătură cu zguduirile globului nostru, credinţe pe care le întâlnim, în esenţa lor, de la o margine până la cealaltă a pământului.

Părerea în general admisă e că pământul e întins ca o faţă de masă, e rotund ca un disc şi pluteşte pe apă. Mai întâlnim credinţa că pământul e ca un ou sau ca un pepene şi pluteşte pe apă, fără să se înece, cum nu se îneacă nici oul, nici lubeniţa. Pentru mai multă siguranţă, pământul e susţinut pe suprafaţa apei de mai mulţi stâlpi, cărora poporul le zice *furci*, mai adesea în număr de patru, care sunt de fier sau de argint, de ceară sau de piatră. Capetele de jos ale acestor stâlpi se sprijină pe spinările mai multor peşti, a unuia sau ale mai multor bivoli, pe spinarea unui bou, a unui urs, a unei scorpii sau a unei broaşte ţestoase. După alţii, furcile acestea se reazimă pe coarnele unuia sau a mai multor tauri ori bivoli, ale unui cerb etc. În alte regiuni se crede că stâlpii pământului sunt sprijiniţi pe umerii lui Simion Stâlpnicul, un fel de uriaş creştin care s-a substituit lui Atlas din mitologia greco-romană.

Acestea sunt, în rezumat, credinţele românilor despre scoarţa pământească. Să examinăm acum cauzele cutremurelor, aşa cum şi le închipuie poporul nostru, comparându-le cu credinţele pe care le găsim la toate popoarele de pe pământ. Iată elementele pe care le constatăm pretutindeni:

1. Dedesubtul scoarţei pământului e o întindere imensă de apă.

2. Coaja pământului e socotită ca un fel de disc rotund.

3. Acest disc nu pluteşte pe apă, ci se sprijină pe unul sau mai mulţi stâlpi.

4. Capetele de jos ale stâlpilor sunt aşezate pe unul sau mai mulţi peşti, pe o broască ţestoasă sau pe o scorpie, ori pe spinarea unuia sau a mai multor boi, bivoli, elefanţi etc.

5. Mişcarea făcută întâmplător sau cu voinţă de aceşti susţinători ai stâlpilor produce cutremurele de pământ.

Aceste elemente, în totalitatea lor sau numai în parte, le găsim răspândite pe toată suprafaţa globului. Le aflăm la mai toate popoarele din Europa (albanezi, bulgari, ruşi, germani, provensali etc.); le întâlnim la neamurile asiatice: la japonezi, la laosienii din Siam, la buriaţi (popor mongol din Siberia de miazăzi), la indieni, în vechea cosmogonie iranică, la vechii evrei (comp. cartea I-a a lui Samuel, 2,7: „stâlpii pământului sunt ai lui Iehova şi deasupra lor a aşezat lumea“); apoi în America, la locuitorii din Groenlanda, din insulele Oceanului Pacific, în sfârşit, în Australia, la popoarele din Sumatra, din insulele Java, Celebes, Moluce, Filipine, Noua-Zeelandă etc.

Să cercetăm mai de aproape fiecare din aceste credinţe şi să analizăm cauzele care au determinat ca aceleaşi idei să încolţească în mintea atâtor popoare răzleţe, care n-au nici o comunitate de origine între ele.

I. Credinţa că sub scoarţa pământului s-ar afla numai apă a trebuit să se înrădăcineze la toate popoarele primitive din următoarele împrejurări:

1. Soarele, observat pe mare sau pe apă întinsă, la răsărirea lui pare totdeauna că iese din apă.

2. Toate izvoarele ţâşnesc din pământ.

3. Săpând mai adânc într-un loc, se dă mai totdeauna de apă, de unde şi procedeul de a săpa puţuri, pe care-l găsim la toate popoarele primitive. De unde putea proveni această apă, dacă nu din imensa, nesecata mare fără fund, peste care e aşezată scoarţa pământească?

II. Credinţa despre rotunjimea scoarţei pământeşti trebuie să-şi aibă originea în observaţia făcută, fie la şes, fie pe mare, că orizontul se desenează totdeauna printr-o linie perfect circulară, şi aceasta pentru motivul că raza vizuală a observatorului se întinde la o distanţă egală în toate direcţiile. Omul primitiv, fără să-şi explice lucrul acesta, constată numai că el ocupă centrul unui disc perfect rotund.

III. Discul acesta nu putea fi imaginat ca plutind deasupra apei, căci, ori s-ar fi cufundat cândva, ori n-ar fi avut stabilitatea pe care i-o constatau primitivii. De aici părerea că trebuie să fie sprijinit pe nişte stâlpi solizi.

IV. Deoarece apa, aflătoare dedesubtul pământului, e fără fund, capetele de jos ale stâlpilor trebuie neapărat să se sprijine pe ceva rezistent. De aici credinţa rezemării lor pe spinările unor peşti, ale unor broaşte, ale unor bivoli etc.

V. Animalele pe care se sprijină aceşti stâlpi nu pot sta veşnic imobile. Cum însă cea mai mică mişcare pe care o fac se repercutează la stâlpul de pe spinarea fiecăreia din aceste vieţuitoare şi de aici la scoarţa pământească, aşezată pe aceşti stâlpi, urmează în mod firesc ca această scoarţă să se mişte şi ea, producând astfel cutremurul.

Deosebit de aceste concepţii aproape universale cu privire la cauzele care provoacă cutremurele, poporul nostru mai are şi alte credinţe, pe care le redau aşa cum mi-au fost comunicate din diferite regiuni ale ţării.

„Peştele care ţine pământul stă acolo, săracul, neclintit; dar, când amorţeşte ori când răsuflă, mişcă oleacă din coadă şi atunci pământul se cutremură“.

„Pământul e aşezat pe un picior, şi acest picior e aşezat pe spinarea unei broaşte mari cât toate zilele. Broasca stă în apa unei mări fără margini, care este pe sub pământ. Când broască se mişcă de la un loc la altul pe sub apă, atunci se mişcă pământul, mai tare sau mai încet, după cum se mişcă şi broasca. Dacă broasca s-ar mişca mai tare prin apă, s-a surpa pământul pe unde nu e aşezat bine“.

„Pământul îl ţine un bou cu coarnele lui. Când vine dracul înaintea boului şi-i cere să-i dea pământul, boul se scutură şi atunci pământul se cutremură“.

„Pământul e ţinut de un bivol mare pe coarne. Când osteneşte bivolul, îl schimbă pe alt corn, şi atunci se cutremură pământul, zicând că s-a îngreunat de păcatele oamenilor“. Pământul se cutremură câteodată, fiindcă bivolul se scutură de greutate. Dacă bivolul va îmbătrâni şi va muri, o să moară şi pământul, şi cu el se va scufunda toată lumea, şi va fi sfârşitul lumii.

Macedo-românii cred că pământul se cutremură când boul de sub dânsul îşi mişcă urechea. Armenii zic că pământul se cutremură când pe acel bou îl supără muştele. Dacă sunt patru boi care sprijină pământul, acesta se va cutremura când boii îşi vor mişca urechile.

În judeţul Constanţa se zice că taurul care susţine pământul stă cu picioarele pe o corabie: corabia stă pe apă, iar în apă e un peşte mare. Câteodată Satana vine la taur şi-i vâră un ţânţar în nas, care-l pişcă. Taurul începe să se scuture şi atunci pământul se clatină, dar Dumnezeu vine îndată şi-l potoleşte.

Vechile credinţe păgâne despre originea cutremurelor au fost altoite în urmă cu elemente creştine. Astfel:

„Când Iuda l-a vândut pe Hristos, Dumnezeu l-a luat şi l-a legat de stâlpul pământului, şi l-a blestemat să stea acolo legat până la a doua venire, adică până la sfârşitul lumii. Iuda, ca să grăbească prăpădul lumii, s-a apuca să roadă furca ce sprijineşte pământul, şi roade, şi roade, până se subţiază într-atât, că pământul începe să se clatine. Iuda ar sfârşi de ros toată furca dacă nu s-ar face ouă roşii, căci, în vreme ce blestematul se uită la ouă şi se miră de frumuseţea lor, Dumnezeu se grăbeşte de împlineşte cu fier partea roasă de vânzătorul Mântuitorului".

Iuda roade mereu furca pământului, dar când iese o dată pe an să vază colindătorii la Crăciun, furca creşte la loc şi pământul nu se mai scufundă. Maica Precista are grijă să-l cheme să se uite la cei ce umblă cu colinda. „Iuda roade mereu cei doi stâlpi ce susţin pământul, dar când vede colinda, adică băţul înflorat al colindătorilor de la Crăciun, până să o privească, Dumnezeu aruncă fier în rosura stâlpului. Iuda iar roade până la Paşti, când vede ouă roşii şi, pe când Iuda se uită la ele, Dumnezeu iarăşi întăreşte stâlpii roşi de vânzătorul lui Hristos, şi aşa nu poate niciodată să scufunde pământul".

„Iuda roade neîncetat cei trei stâlpi ai pământului. Se opreşte de ros numai când vede femeile sau copiii clătind doniţele la fântână sau la gârlă înainte de a lua apă. Iuda stă şi se miră că de ce oare le-o fi clătind, căci tot apă a fost în doniţe, şi tot cu apă se vor umplea. În timpul acesta, Dumnezeu, cu puterea sa, îngroaşă îndoit stâlpii roşi de Iuda".

„Iuda, legat de una din furcile pământului, roade întruna din furcă, cu gândul să scufunde pământul. Se opreşte de ros numai când stă să asculte cum femeile rad copaia după ce au frământat pâinea şi când rad făcăleţul după ce au făcut mămăliga. În vremea aceasta, Dumnezeu pune la loc partea roasă de Iuda".

„Iuda roade fără întrerupere furca pământului. Dar când femeile râcâie turtele de pâine cu cuţitul, atunci Iuda ascultă şi în timpul acesta furca pământului creşte la loc".

„Iuda roade mereu din furcile pământului, dar se opreşte numai când sună vătraiul, de aceea se pune la vătrai câte o toartă. În timpul acesta, furca roasă creşte la loc".

„Iuda, legat până la sfârşitul veacurilor de furca pe care se reazimă pământul, se supără câteodată. Şi, punând mâna pe stâlp, îl zgâlţâie, ca să răstoarne pământul, şi atunci pământul se cutremură".

„Iuda e legat cu un lanţ gros de fier de unul din stâlpii pământului. Când trage de lanţ, se cutremură pământul. De ar şti el când e ziua lui, ar prăpădi lumea. El tot roade din stâlp, ca să se scufunde pământul, dar, când doarme, Sf. Ilie îngroaşă de nouă ori mai mult stâlpul ros de Iuda".

„La doi din stâlpii pământului stau de pază doi îngeri, la altul stă Sf. Ilie, iar la al patrulea stau înghesuiţi Scaraoschi cu diavolii lui. Când Sf. Ilie cheamă îngerii la slujbă, diavolii vor să-i oprească. Atunci Sf. Ilie se ia cu biciul după ei şi, în zarva aceea, stâlpii rămânând nesprijiniţi, pământul se clatină".

„Scaraoschi, tatăl dracilor, trimite toţi dracii lui mai mici să roadă furcile pământului. Aceasta se întâmplă pe când îngrijitorul furcilor doarme. Îndată însă ce vin dracii, el se deşteaptă şi-i ia la goană, iar pământul rămâne neclintit".

„De stâlpul din mijloc al pământului stă legat tartorul cel mare al diavolilor. Când Dumnezeu trece în «inspecţie», tartorul înfricoşat se smunceşte ca un câine în lanţ şi pământul se cutremură".

În Slavonia e credinţa că pământul e un disc rotund, înconjurat de mare. Acest disc e sprijinit de un stâlp gros de fier. Dumnezeu a aşezat pe Satana la capătul de jos al stâlpului, ca să-l roadă. Când va fi ros tot stâlpul, va fi sfârşitul pământului. Dar Dumnezeu, fiindu-i milă de omenire, coboară stâlpul câte puţin mai jos, ca Satana să mai aibă ce roade. La fiecare coborâre a stâlpului, se zguduie pământul şi se produce cutremurul (S. Krauss, *Tausend Sagen*, 63).

Tot în Slavonia: Pământul se sprijină pe o mulţime de stâlpi. De unul din aceştia e legat cu lanţuri Satana, care roade de stâlp. La şapte ani, stâlpul e ros şi se rupe în două, pricinuind un cutremur. Atunci Dumnezeu leagă pe Satana de un alt stâlp, care iarăşi e ros şapte ani, şi aşa mai încolo. Dacă ar şti cineva câţi stâlpi susţin pământul, ar putea prezice când va fi sfârşitul lumii (S. Krauss, *Tausend Sagen*, 63).

Prin Bucovina se zice că pământul se cutremură atunci când scorpia, legată cu lanţ de stâlpul pământului, se scarpină de acest stâlp.

Prin alte părţi, în loc de scorpie întâlnim zgripţuroaica, care roade mereu stâlpii; când îi roade, pământul se clatină. Această zgripţuroaică se hrăneşte cu mălaiul şi apa ce-i dau oamenii, şi anume: mălaiul este acela ce i se dă atunci când femeia, după ce a cernut, bate sita de capetele căpisterei ca să o scuture, iar apa e aceea pe care o varsă femeile la fântână, când toarnă întâi din găleată, ca să-şi clătească cofa. Urmează apoi pricinile felurite despre cauzele cutremurelor.

După unele credinţe, pământul se cutremură atunci când se bat strigele cu limbile meliţelor şi meliţoaielor, pe care femeile le lasă pe afară în nopţile de Sf. Andrei.

Prin judeţul Vâlcea se crede că pământul se cutremură şi când nechează calul lui Alexandru Macedon, Ducipalul care a băut apă vie şi nu are moarte. El trăieşte prin ostroavele pustiilor de mări şi, când îi vine dor de stăpânul lui, nechează de se cutremură pământul.

În alte părţi se zice că „vârcolacii rod stâlpii pământului, dar sunt de multe ori speriaţi de clopoţelul lui Alexandru Machedon, şi atunci stâlpii cresc la loc".

Poporul, la noi ca şi aiurea, a mai introdus şi un element de ordin moral în credinţele lui despre originea cutremurelor. Astfel: Voronca, *Datinele şi credinţele poporului român...*, p. 141: „Când se cutremură pământul, se uită Dumnezeu din cer pe pământ; se uită supărat de cele ce vede, dar numai oleacă deschide ochii, că, dacă i-ar deschide mai tare, s-ar prăpădi lumea"; „Ghiluşul", I, I. p. 8: „Când se cutremură pământul, se uită Dumnezeu cu un ochi, că, dacă s-ar uita cu amândoi, s-ar cufunda de frică" Gorovei, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*, pp. 94, 255 şi 256. „Şezătoarea", III. p. 99: „Se mai cutremură când se uită Dumnezeu pe pământ. Când se cutremură uşor şi puţin, atunci Dumnezeu se uită cu un sfert de ochi la el; când se uită cu o jumătate de ochi, se cutremură mai tare şi mai mult. Dacă s-ar uita cu un ochi, s-ar cutremura tare de tot, s-ar dărâma casele, ar prăpădi lumea". *Ibidem*, II, p. 193: „Când Dumnezeu vede că răutatea oamenilor este din ce în ce, se uită cu mânie asupra pământului, şi atunci pământul de frică se cutremură".

Alteori Dumnezeu pune un picior pe o parte de pământ, pe margine, şi alt picior pe cealaltă margine a pământului şi se leagănă, când pe un picior, când pe celălalt; atunci pământul se cutremură, se zgâlţâie încolo şi încoace, ca lumea să se înfricoşeze şi să se întoarcă la căile cele de trai curat.

Se înţelege, la toate popoarele vom întâlni asemenea credinţe. Evreii – scrie Sf. Scriptură, – spun că Iehova „zguduie pământul din locul său, de se cutremură stâlpii săi".

În sfârşit, alte pricini ale cutremurului vin din însăşi partea pământului. Când pământul, ca fiinţă vie, nu mai poate suferi păcatele oamenilor, se scutură, ca şi cum ar căuta să-şi lepede o greutate ce apasă asupra sa; şi atunci noi simţim cutremurul.

Alteori, ca oricărei vietăţi, îi vin clipele de slăbiciune, cum se întâmplă, de pildă, în anii când rodeşte mult; atunci tremură, cum tremură omul ostenit, iar oamenii simt în clipele acelea cutremurul.

Poporul mai zice că „dacă se cutremură pământul de dimineaţă, n-a mâncat lumea, se cutremură a foamete; când e omul sătul, se cutremură a bine; iar de s-ar cutremura la miez de noapte, e semn de război".

După credinţele unora, cutremurul de pământ e însoţit mai totdeauna de anumite vedenii. Unii spun că văd fugind cai cu ochii cât talerele, că vitele fug prin păduri, că se aud câinii urlând a pustiu, iar alţii că, în vântoasele care însoţesc mai totdeauna cutremurul, mai ales noaptea, se strecoară duhurile necurate, care vor să se ascundă de mânia dumnezeiască.

Ce poate face lumea ca să fie scutită de cutremur? Iată răspunsurile pe care le dă poporul:

Să păzească cele patru posturi orânduite de Dumnezeu.

Să nu păcătuiască în aşa chip, încât să-l facă pe Dumnezeu să se uite încruntat la pământ.

Să nu lase limbile meliţelor sau meliţoaielor pe afară în noaptea de Sf. Andrei.

Să nu mai bată femeile sita de căpistere, ca s-o scuture de făină.

Dacă vă spălaţi capul seara, nu lăsaţi mult în casă lăutoarea, căci se poate să se cutremure pământul şi vă va tremura capul cât veţi trăi.

Urmaţi aceste sfaturi şi, fără doar şi poate, toată viaţa veţi fi feriţi de cutremure (?!).

(Apărut în volumul *Grai, datini, credinţe*, Bucureşti, an 1939)

VRĂJILE DE PLOAIE

Pe vremile acestea de secetă cumplită – deşi pentru moment pare că am scăpat de ea – m-am gândit că n-ar fi rău să aduc şi eu modestul meu tribut de sfaturi pentru cazul, Doamne fereşte, când Maica Ploaie ar fugi iar de la noi. Se cunosc o mulţime de vrăji pe care le face poporul, la noi şi aiurea, cu ajutorul cărora poţi aduce – pe sus, dacă nu de bună voie – îndărătnica stropitoare cerească, când îşi face prea mult mendrele prin alte meleaguri şi nu vrea să dea şi pe la noi.

Din timpurile cele mai vechi ale omenirii, când indivizii trăiau în contact direct cu natura, fie că duce viaţa nomadă a păstorului, fie că trecuse la viaţa sedentară agricolă, omul se uita cu nădejde sau cu groază la cer. Se uita cu nădejde la fiecare noruleţ de pe bolta cerească şi pândea venirea ploii binefăcătoare care să facă să încolţească din nou iarba pentru vitele flămânzite care piereau sub ochii lui, din lipsă de păşune, – sau aştepta cu încordare încetarea puhoaielor care se revărsau fără milă de sus, înecându-i ogorul şi prăpădindu-i bucatele.

Imaginaţia lui populase cerul şi soarele, dătătorul de lumină şi de viaţă, cu tot felul de zeităţi şi de duhuri, unele binevoitoare, altele duşmănoase, şi către unele şi către altele se adresau rugile lui fierbinţi, iar pentru împăcarea unora şi altora născocise tot felul de practice magice, menite să le înduplece.

Ca intermediar între el, omul de rând, lipsit de putere şi de ştiinţa necesară, şi între aceste divinităţi, era vrăjitorul, rămas până în ziua de astăzi, la multe neamuri sălbatice, singurul transmiţător al dorinţelor poporului de rând către divinităţile cereşti. Vrăjitorul acesta avea şi are încă oarecum rolul pe care-l are preotul la popoarele civilizate. Singura deosebire pe care o constatăm între vrăjitorul omenirii primitive şi între preot e că primul e făcut răspunzător dacă nu obţine de la divinităţi realizarea dorinţelor poporului şi plăteşte adesea cu capul, în chinuri groaznice, crima de a nu fi ştiut să îmbuneze duhurile cereşti, înduplecându-le să-i satisfacă cerinţele.

În schimb, vom constata, cu cea mai mare surprindere, că aceleaşi ameninţări, aceleaşi insulte adresate divinităţii sau sfinţilor, aceleaşi maltratări ale efigiilor sacre, pe care le practică sălbaticii, le regăsim, sub o formă mai mult sau mai puţin îmblânzită, la multe din popoarele din Europa,

chiar la cele mai vechi şi mai înaintate pe treapta culturii. Constatăm la acestea păstrarea unor reminiscenţe milenare, pe care zeci de veacuri de civilizaţie n-au putut să le alunge din mintea, din sufletul lor, rămas tot aşa de primitiv, tot aşa de simplist şi de naiv, ca şi acela al îndepărtatului lor strămoş, abia apărut pe suprafaţa pământului.

Înainte de a vă vorbi despre vrăjile ce se practică pentru aducerea ploii, trebuie să vă atrag atenţia asupra faptului că, atât la popoarele primitive, cât şi la cele civilizate, există credinţa că anumiţi indivizi au puterea de a lega ploile, de a le ţine oarecum încuiate sau înlănţuite, împiedicându-le de a se revărsa pe pământul însetat. Despre aceşti duşmani ai ploilor voi vorbi poate mai pe larg cu altă ocazie.

Astăzi mă voi mărgini numai la practicile magice menite să aducă pe pământ ploaia mult dorită, mana cerească care să înviorеze semănăturile şi să salveze de prăpăd omenirea înfometată.

Dintre toate vrăjile întrebuinţate de omenire, nu numai de popoarele cele mai sălbatice, ci şi de acelea care se bucură de multă vreme de binefacerile civilizaţiei, *magia imitativă* a fost şi este cea mai des practicată.

Vrei să faci să cadă ploaia, n-ai decât s-o imiţi prin stropirea cu apă. Dacă, dimpotrivă, vrei s-o faci să înceteze şi să aduci seceta, nu faci alta decât te fereşti de apă şi recurgi la căldură şi la foc pentru a usca umezeala cea multă.

Aşa, de pildă, în Rusia, în anumite localităţi, când e nevoie de ploaie, trei oameni se duc într-o pădure şi se urcă în nişte brazi. Unul din ei bate cu un ciocan într-o căldare de aramă sau într-un butoiaş, imitând tunetul: altul freacă doi tăciuni aprinşi, făcând să sară scântei; acestea reprezintă fulgerele; iar al treilea moaie un mănunchi de crăci înfrunzite într-un vas cu apă şi stropeşte de jur-împrejur, imitând astfel ploaia. O magie imitativă, care se aseamănă întrucâtva cu cea practicată în Rusia, e datina oltenească, cunoscută sub numele de *fierărit*. Când e secetă, flăcăii se adună noaptea în curtea bisericii, având fiecare câte un clopot de la gâtul vitelor. Unul din ei se suie în turla bisericii şi începe să tragă clopotele şi a bate în toaca de fier, pe când cei de jos fac un zgomot infernal cu clopotele lor, unele dogite, altele crăpate, de vuieşte satul şi răsună codrii. Apoi umplu nişte hârdaie cu apă de la fântână, stropesc de jur-împrejur şi se duc apoi pe la casele oamenilor, de udă lumea cu apa adusă de la fântână. Zgomotul făcut de clopote imită bubuitul tunetului, iar udarea cu apă e magia imitativă care trebuie neapărat să decidă ploaia să se reverse pe pământ.

Apa fiind prima condiţie de viaţă a câmpului, e firesc lucru ca uneltele de la câmp să fie întrebuinţate în magia imitativă. De aceea una din datinile cele mai uzitate e să se fure o grapă şi să se arunce într-o apă curgătoare. În Ţara Oltului, o femeie, care-şi alăptează încă pruncul la sân, fură grapa şi o aruncă în apă. Aiurea se aruncă în apă plugul, întocmai ca în unele ţinuturi din India, din Caucazia şi din Armenia, unde femei şi fete, uneori dezbrăcate în pielea goală, se înhamă la un plug pe care-l târăsc pe câmp, noaptea, şi-l aruncă apoi în apă.

Alteori, femeia însărcinată e luată ca simbol al rodniciei. După cum ea dă naştere unui prunc, tot aşa câmpul e chemat s-o imite şi să dea naştere roadelor. Se toarnă deci apă peste o femeie însărcinată, ca şi cum s-ar uda câmpul însuşi cu ploaie. Tot printr-o magie imitativă se caută în Bucovina să se provoace ploaia, turnându-se apă pe o fetiţă, până începe să plângă. Lacrimile ce curg şiroaie pe obrajii ei sunt menite să atragă, prin imitaţie, ploaie, ce trebuie să curgă cu aceeaşi abundenţă.

Această practică magică nu se deosebeşte mult de aceea pe care o constatăm la locuitorii din insula Java, unde doi oameni se biciuiesc atâta timp cu nuielele pe trupul gol, până când sângele începe să curgă şiroaie pe corpul lor. Sângele care curge trebuie să atragă, prin imitaţie, revărsarea ploilor.

Dar nu numai câmpul are nevoie de apă, ci şi oamenii îi duc lipsa în ţinuturile unde nu sunt nici ape curgătoare, nici izvoare. Le trebuie apă, fie pentru vitele lor, fie pentru ei înşişi, de băut şi de gătit bucatele. De aceea vedem în unele locuri vasele care servesc la gătirea bucatelor jucând un rol în magia imitativă. Datina cea mai răspândită este de a se fura o oală nouă şi de a o arunca în fântână.

Alteori se aruncă în apă vasul în care se face mămăliga, ca să ceară apă.

De obicei însă se fură de la o femeie însărcinată un ţest pentru copt pâinea şi se aruncă pe furiş în fântână.

Aiurea e obiceiul ca trei fete să fure de la trei femei borţoase trei linguri şi să le arunce în puţ.

*

Cu totul opuse acestor curioase vrăji imitative sunt *riturile pur religioase*. Din timpurile cele mai vechi, oamenii şi-au îndreptat, cu inima zdrobită şi cu lacrimile în ochi, privirile lor rugătoare către divinitate,

implorând-o să le trimită ploaia mult aşteptată şi să nu-i lase să se prăpădească. „Odinioară, scrie acum aproape două mii de ani Petronius, matroanele se duceau desculţe pe munte, cu părul despletit şi cu sufletul neprihănit, ca să se roage lui Jupiter să trimită ploaia, şi îndată începea să plouă cu găleţile...“ Astăzi oamenii ies la câmp cu icoanele din biserică, cu moaştele unui sfânt sau alte unei sfinte, cu prapurile, iar preotul adresează rugi fierbinţi cerului să dea ploaie. Acelaşi lucru îl vedem la noi şi la toate popoarele din Europa.

Se întâmplă însă că, în caz de secetă prelungită, poporul îşi pierde în cele din urmă răbdarea şi renunţă de a se mai ruga! De la rugă trece la ameninţări şi înjurături împotriva divinităţii care-i refuză ploaia şi uneori o ia chiar la bătaie. Aşa se întâmplă, de pildă, în unele sate din Japonia, unde poporul, sătul de a-şi mai îndrepta rugile către zeitatea care nu vrea să-i dea ascultare, ia imaginea zeului şi, cu tot felul de înjurături, o aruncă într-o băltoacă împuţită. „Rămâi acolo, îi strigă, şi ai să vezi ce bine ai să miroşi după ce ai să stai câteva zile acolo şi ai să te coci şi tu la soarele care ne usucă câmpul“. Chinezii, când au nevoie de ploaie, fabrică un zmeu mare de hârtie sau de lemn înfăţişând pe zeul ploii şi-l duc în procesiune. Dacă însă zeul nu le acordă ploaia dorită, îl ameninţă şi-l bat, uneori chiar îl degradează, luându-i rangul de zeu. Dimpotrivă, dacă dă ploaie, îl recompensează în mod public, prin decret imperial, promovându-l în grad. Siamezii, când au nevoie de ploaie, aşază idolii lor în bătaia soarelui care-i dogoreşte; dacă, dimpotrivă, au nevoie de un timp uscat, desfac acoperişul de pe templu şi lasă imaginile sfinte să fie muiate de ploaie.

Dacă aceste obiceiuri vi se par barbare, ce veţi zice la cele ce se petrec încă astăzi în bătrâna noastră Europă, aşa zisă civilizată?

În Franţa, de pildă, în anumite localităţi, se iau statuile sfinţilor şi se aruncă într-un puţ, în cazul când seceta se prelungeşte peste măsură. Înainte de a arunca statuia în apă, o roagă de trei ori să trimită ploaia. I se spune sfântului să se gândească bine, să nu facă pe încăpăţânatul, căci n-o să-i meargă bine. Cum însă ploaia întârzie să-şi facă apariţia, iau statuia sfântului şi-o arunca în apă, cu toate protestările clerului, care susţine, cu drept cuvânt, că e de ajuns ameninţarea şi că face rău poporul de se răzbună imediat.

În Italia, lucrurile se petrec la fel, ba chiar se merge şi mai departe. Astfel, în anul 1893, în urma unei secete îngrozitoare, locuitorii din multe localităţi ale Siciliei exilară pe mai toţi sfinţii lor. La Palermo aşezară statuia sfântului Iosif într-o grădină, în bătaia soarelui, ameninţându-l că-l

vor lăsa să se prăjească acolo până ce o să dea ploaie. Alte statui de sfinţi fură întoarse cu faţa la perete, cum se pedepsesc uneori copiii. Alţi sfinţi fură dezbrăcaţi de vestmintele lor cele bogate, scoşi din biserică, înjuraţi şi ameninţaţi de a fi înecaţi, dacă nu vor da ploaie. La Caltanisetta, rupseră aripele de aur ale statuii arhanghelului Mihail, le înlocuiră cu aripi de carton, iar în locul mantalei de purpură, îl înfăşurară cu nişte zdrenţe. La Licata, statuia sfântului Angelo, patronul localităţii, fu despuiată de tot, iar sfântul fu înjurat, legat cu lanţuri şi ameninţat cu înecarea sau cu spânzurătoarea, dacă nu le va da ploaie. „Spânzurătoarea sau ploaia“, îi striga mulţimea înfuriată, ameninţându-l cu pumnii.

Să vedem acum ce se petrece la noi în asemenea împrejurări. Poporul nostru nu merge cu impietatea aşa de departe, şi totuşi se leagă de cele sfinte sub o altă formă. În Biserica ortodoxă, nefiind statui, chipuri cioplite, ca la romano-catolici, alte simboluri sfinte, alte obiecte religioase, precum sunt icoanele, crucile şi toaca de lemn de la biserică au multe de îndurat pe vreme de secetă.

Astfel, se fură, în zorii zilei, o icoană de la biserică, în special a Maicii Domnului, şi se aruncă într-un puţ. Acelaşi procedeu îl vedem întrebuinţat în multe localităţi din Franţa, unde icoana unui sfânt e aruncată în apă, ca mijloc de a obţine ploaia.

Se fură o cruce de la un mormânt, noaptea, adesea de către femei despletite, şi se aruncă în râu, în iaz sau într-un lac, şi se lasă acolo până plouă. Acelaşi mijloc de invocare a ploii îl practică locuitorii din Barenton, în Franţa, care aruncă şi ei o cruce în apă în acelaşi scop. În Munţii Apuseni, oamenii se duc noaptea la cimitir şi fură crucea de la mormântul unui beţiv şi o aruncă în apă.

Mijlocul cel mai eficace, pare-se, pentru obţinerea ploii, e însă următorul: se fură noaptea toaca de lemn de la biserică şi se aruncă în fântână. O lasă în apă patruzeci de zile sau până nu mai e nevoie de ploaie. Acest obicei e răspândit în toată ţara.

Se vede din aceste practici uzitate la noi că poporul nostru, fără a-şi da seama de impietatea pe care o comite, recurge totuşi la mijloace drastice pentru a sili divinitatea să-i împlinească cererea.

Dându-şi seama că, de multe ori, nu divinitatea e de vină că seceta se prelungeşte, ci că anumite duhuri necurate ţin ploile înlănţuite, fie că fac lucrul acesta din răutate, fie că au uitat că pământul are nevoie de apă, recurge la alte mijloace. Ţiganii, din pricina culorii lor negre, fiind socotiţi

ca întrupători ai diavolului sau ai altor duhuri necurate, sunt aleşi ca ţapi ispăşitori ai românului. De aceea, în timp de secetă, e bine să uzi pe toţi ţiganii care îţi ies în cale, când vii cu apă de la fântână. Tot astfel se explică de ce paparudele, de care vom vorbi imediat, trebuie să fie totdeauna fete de ţigani. Tot aşa, câinele şi pisica, socotiţi ca animale necurate, în care e întrupat diavolul, sunt udaţi cu apă, ca să provoace ploaia. În insula Sumatra, o pisică neagră e aruncată în apă şi, după ce e lăsată să înoate câtva timp, o lasă să scape la ţărm, pe când locuitorii o urmăresc, turnând apă peste ea. Tot din pricină că e socotit ca o incarnaţie a duhurilor necurate, se dezgroapă din cimitir trupul unui mort, bănuit a fi fost strigoi, sau al unui venetic, şi se îngroapă pe furiş în altă parte. Acelaşi mijloc de a provoca ploaia îl întrebuinţează locuitorii tocmai din Australia, din Noua Caledonie, care dezgroapă un cadavru şi toarnă apă peste el.

Un obicei foarte curios e acela de a se dezgropa trupul unui beţiv şi a-l da pe apă. Acest mijloc, practicat în Moldova, îl regăsim şi la ruşi, care dezgroapă trupul unui beţiv, mort de alcoolism, şi-l aruncă într-o băltoacă, încredinţaţi că prin acest rit magic vor provoca ploaia.

Am examinat până acum riturile pur magice, adică vrăjile propriu-zise, mai toate imitative, menite să provoace ploaia. Am arătat apoi riturile pur religioase. Vom trece acum la un alt mijloc, unde vedem magia imitativă combinată cu rituri religioase. E vorba de *paparuda*, numită *păpălugă,* în Moldova, *paparuie* şi *băbăruţă,* în unele părţi ale Transilvaniei, *păpărugă* în Banat, *băbărugă* şi *dadoliţă* în Bihor etc.

Mai pretutindeni, acest obicei al paparudelor se practică în a treia joi după Paşti, când e secetă, în felul următor: unul, doi sau mai mulţi băieţi, mai adesea însă fete, mai totdeauna de ţigani, se despoaie în pielea goală şi-şi înfăşoară trupul, de la brâu în jos, rareori şi partea de sus a corpului, cu frunze de boz sau de răchită, câteodată cu alior sau alte verdeţuri. Aceste fete, numite *paparude*, umblă din loc în loc pe la casele oamenilor, joacă bătând din palme şi recitând rugăciuni de ploaie şi urări de belşug, iar gospodarii, şi mai ales femeile, le udă leoarcă, turnând peste ele găleţi, doniţe sau cofe de apă. Magia imitativă a apei care curge şiroaie de pe paparude, unită cu rugăciunile lor adresate divinităţii, trebuie să aducă ploaia mult dorită.

Această datină o regăsim întocmai la vecinii noştri bulgari, la care se numeşte *Peperuda, Peperuga, Dodola*, sau *Rosomanka*, apoi la alţi vecini ai noştri, sârbii, care o numesc *Prporuşe* şi *Dódole*, în sfârşit, la greci, la

care e numită Πυρπηροῦνα, de unde şi numele de *Pirpirună,* sub care e cunoscută la românii de Macedonia.

Că această datină se găseşte şi la popoarele cu care suntem în contact, nu ne miră de loc, căci multe obiceiuri se împrumută de la un popor la altul, când aceste popoare vin în atingere unele cu altele. Dar ceea ce e surprinzător e faptul că obiceiul paparudelor se regăseşte aproape întocmai în India. Marele folclorist Frazer înregistrează această datină la Poona, în India occidentală, unde „băieţii îl îmbracă pe unul de ai lor numai în frunze şi-l numesc *Regele ploii*. Apoi colindă cu el toate casele din sat, iar lumea îl udă de sus până jos, şi-i dau apoi tot felul de alimente“, întocmai cum se dă la noi paparudelor: câteva ouă, o strachină de mălai sau de făină şi altele. Datina aceasta e deci străveche şi cine ştie câte mii de ani au trecut de când practica aceasta magică, colindând lumea, trecând peste nouă ţări şi nouă mări, a străbătut continentele şi a ajuns până la noi.

Afară de paparude, o altă datină extrem de veche, pe care o regăsim iarăşi la popoarele cele mai depărtate, dar care ne-a fost probabil transmisă nouă de romani, e *Caloianul*. Despre această datină îmi rezerv dreptul să vă vorbesc pe larg cu alt prilej.

Mă opresc aici. Îmi place să constat vraja pe care o exercită prelegerile mele până şi asupra puterilor naturii. A fost de ajuns ca duhurile, care ţineau încătuşate apele din atmosferă, să audă prelegerile mele, pentru ca seceta să înceteze şi

Paparudă, rudă,
Ploile să curgă
Cu găleata, leata,
Peste toată gloata.
De joi până joi
Să dea nouă ploi;

Unde-oi da cu plugul,
Să curgă ca untul;
Unde-o da cu sapa,
Sa curgă ca apa…
Hai, Mărie, hai!

(Apărut în *Grai, datini, credinţe*, Bucureşti, an 1939)

LUMEA BASMELOR

20 ianuarie 1932

„A fost odată ca niciodată...“, aşa îşi începe bunicul sau bunica firul povestirii pe care o spune nepoţeilor. Să nu credeţi că această expresie stereotipă, întrebuinţată de povestitorul român, este specific românească, pentru că o găsim la toate popoarele; nu există popor la care să nu o găsim. Astfel, francezii îşi încep povestirile cu „il y avait une fois...“, italienii cu „era una volta...“, ungurii: „volt, nem volt...“ etc.

Nu vă dau şi alte exemple, pentru ca să vedeţi că această formulă iniţială o întrebuinţează toate popoarele, de la cele mai înapoiate până la cele mai înaintate pe scara civilizaţiunii. Ba, aiurea – după cum pomeneşte Sébillot –, ca şi la noi, se întrebuinţează unele formule, care, dacă nu sunt ridicole, prin lipsa lor de seriozitate, pretează la râs; sunt formule comice, în care povestitorul arată de la început că nici el nu crede o singură vorbă din cele ce ne spune. Să ne gândim la începutul basmelor noastre, aşa cum ni l-a revelat Ispirescu:

> „A fost odată ca niciodată, că, de n-ar fi, nici nu s-ar povesti, de când făcea plopuşorul pere şi răchita micşunele; de când se băteau urşii în coadă; de când se luau lupii şi mieii de gât, de se sărutau, înfrăţindu-se; de când se potcovea puricele cu nouăzeci şi oca de fier şi s-arunca în slava cerului, de ne aduce poveşti; de când scria musca pe perete, mai mincinos cine nu crede“. (P. Ispirescu: *Legendele sau basmele românilor*, p. 3.)

Formule de felul acestora se găsesc la toate popoarele, deoarece însuşi cel ce povesteşte îşi dă seama că nu poate crede în desfăşurarea fantastică, ireală, a basmului, în supranaturalul pe care-l întâlnim la tot pasul în cursul povestirii. Zicând desfăşurare fantastică, supranatural, îmi închipui că dv. nu cunoaşteţi nici un basm şi, deci, se impune să analizăm – pe scurt – acţiunea basmului, locul unde ea se desfăşoară şi personagiile basmelor.

Acţiunea basmului se petrece în *lumea albă*, care e aceeaşi cu lumea în care trăim noi, deşi găsim în ea elemente ce aparţin domeniului supranatural. Astfel, vom găsi acele grădini cu pomi de argint sau aur, cu flori ce vorbesc între ele; vom găsi poduri de aramă, argint sau aur, care simt când trec peste ele un om rău ori un om bun; vom găsi palate din aceleaşi metale etc. etc.

Opusă lumei albe este *lumea neagră, tărâmul celălalt*, care se găseşte în fundul pământului, în care intri printr-o groapă adâncă sau printr-o peşteră, cu ajutorul frânghiilor de sute şi sute de coţi – sau într-o pădure întunecoasă cu codri uriaşi, sau în fundul mărilor, la capătul pământului, ori unde „şi-a înţărcat dracul copiii". Vom întâlni în basme şi lucruri mitice: păduri ale căror frunze se clatină când trece cineva prin ele şi copacii se cutremură de îndată ce calcă cineva, fără voia lor, prin ele; puţuri cu apă vie şi apă moartă. Natura însăşi în basme e personificată: soarele şi luna sunt fiinţe vii; copacii vorbesc cu Feţii-frumoşi; florile se fac zâne; vânturile, bruma, gerul sunt personificate, vorbesc între ele; ziua şi noaptea de asemenea, şi atâtea altele. Ştiţi că în basme adeseori munţii se bat cap în cap şi numai la anumite zile ale anului se opresc şi atunci eroul basmului profită ca să treacă printre ei.

Suntem, deci, în plin animism.

Personagiile basmelor sunt fiinţe umane, peste care domnesc împăraţi şi împărătese, ale căror domniţe sunt îndrăgostite mai totdeauna de Feţi-frumoşi. Moşnegii, babele, ciobanii etc. nu lipsesc, după cum nu lipsesc nici zânele, ielele, ursitoarele ş.a. Dintre fiinţele monstruoase, basmele sunt populate de uriaşi, pitici, căpcăuni, oameni pe jumătate animal şi jumătate om („jumătate de om călare pe jumatate de iepure şchiop"), zmei... Aici sunt nevoit să fac o paranteză: majoritatea folcloriştilor au susţinut că zmeii nu sunt fiinţe umane, confundându-i uneori cu balaurii. Într-o lucrare, recent apărută, a mea, iată cum am definit *zmeul*:

> „Fiinţă fabuloasă, de care pomenesc basmele noastre, având chipul şi apucăturile de om, trupul acoperit de păr şi o coadă solzoasă; este de o mărime uriaşă, are o putere extraordinară, dar e cam slab de minte; locuieşte împreună cu alţi zmei, fraţi de ai lui, în palate sau în cetăţi aşezate în munţi sau în codri deşi, mai adesea pe tărâmul celălalt; zmeii umblă totdeauna la vânat pe moşiile lor, călări pe cai năzdrăvani, cu cât mai multe inimi, care îi înştiinţează de apropierea unei primejdii; îşi anunţă totdeauna sosirea acasă azvârlind, de la o depărtare de câteva mile, buzduganul cel greu, care, după ce se izbeşte de poartă, sare pe masă şi se agaţă singur în cuiul din perete; se ivesc uneori oamenilor în chip de vânt sau de nor negru, mai ales când vin să fure câte o fată de împărat, pe care o scapă apoi Făt-Frumos, după ce omoară pe răpitor". (I.A. Candrea: *Dicţ. enciclop. ilus.*, 1466.)

Reiese de aici că zmeul trebuie clasat printre fiinţele umane care populează lumea basmelor.

Închizând paranteza, adaug că mai găsim în basme *arapi*, care nu trebuie confundaţi cu arabii, *jidovi*, care nu trebuie confundaţi cu evreii, ei fiind nişte fiinţe uriaşe, înzestrate cu o putere herculeană.[1]

Pe lângă acestea se mai vorbeşte, foarte adesea în chip batjocoritor, în basmele noastre, de *ţigani*, după cum foarte des ne întâlnim cu figurile lui Păcală şi Tândală. Ceva mai târziu, cu apariţia elementului creştin în basme, găsim pe Dumnezeu plimbându-se pe pământ însoţit de Iisus Hristos, Sf. Petre ori Maica Domnului etc., toţi în chip de oameni. Tot un element creştin, care joacă un rol deosebit în basme, este *necuratul* sau *diavolul*.

Notaţi bine că, numind aceste fiinţe umane din lumea basmelor, nu am făcut nici o categorie de basme, deşi ştiţi că avem diferite categorii de basme; unele în care supranaturalul este elementul predominant, altele în care supranaturalul lipseşte aproape cu totul, reducându-se la simple întâmplări, care nu au nimic nefiresc în ele. Mi-am dat seama de această diferenţiere, dar nu am făcut-o acum, nefiind scopul nostru, pentru moment, acesta, ci evidenţierea personagiilor din lumea basmelor.

Am înşirat, fără să le epuizăm, diferite fiinţe umane pe care le găsim în basme. Să vedem acum ce animale întâlnim?

Găsim cai năzdrăvani, care sunt prietenii Feţilor-frumoşi sau ai diferitilor eroi ai basmului; găsim lupi, porci mistreţi, urşi, cerbi, vulturi enormi, corbi, scorpii, zgripţuroaice şi, în sfârşit, balauri. Deschid aici iar o paranteză, ca să vedem ce sunt *balaurii* şi dacă îi putem deosebi de zmei. Iată cum am definit balaurul în *Dicţionarul ilustrat*, apărut de curând:

„Animal fantastic care, în închipuirea poporului, are forma unui şarpe într-aripat, acoperit cu solzi aurii; are mai multe capete (trei, şapte sau chiar douăsprezece) şi o mulţime de limbi ascuţite; gura e aşa de mare, încât monstrul zboară cu o falcă în cer şi una în pământ şi poate înghiţi dintr-odată voinici înarmaţi, sau cerbi cu coarne; locuieşte cu deosebire în apă, mai adesea în fundul unei fântâni, şi nu lasă să ia apă dintr-însa, afară dacă i se dă câte o fată ca s-o mănânce".

Prin urmare, nu vedem aici nimic omenesc, aşa cum am văzut în zmeu; balaurul e o fiinţă din lumea animală. Un profesor din München a susţinut

---

[1] Jidovii sunt fiinţe împrumutate de basmele noastre din basmele slave, în care aceste fiinţe, ca şi în basmele noastre, de altfel, sunt nişte uriaşi cu puteri extraordinare, care fac lucruri ce trec peste puterile omului obişnuit; ca origine vezi vsl. *Žodovinu*; com. bg. *Ždu* (pl. *Ždove*) = evreu, uriaş.

că balaurul nu e altceva decât o reminiscenţă a animalelor care au trăit cândva pe pământ. Dar putem să ne închipuim că s-au transmis prin tradiţie, din generaţie în generaţie, caracteristicile unui animal dintr-o epocă în care omul nu apăruse? Răspunsul e evident negativ părerii de mai sus, fără să mai intrăm în alte chestiuni de detaliu.

Continuând, să vedem care sunt isprăvile eroilor basmului. Adeseori găsim lupte ale Feţilor-frumoşi cu monştri; eroii străbat ţinuturi necălcate de picior de om; găsesc ceea ce e pierdut şi ceea ce un om de rând nu ar fi putut să găsească; aduc înapoi fetele răpite de zmei ori balauri; scot luna şi soarele din ghearele balaurilor şi le aruncă iar pe cer; fac să ţâşnească izvoare în locuri lipsite de apă; apoi, diferiţi eroi se metamorfozează în muşte, albine etc. şi ascultă sfaturile zmeilor, pe care apoi îi dovedesc în lupte.

Toate aceste isprăvi eroii le fac cu ajutorul zânelor ori al animalelor recunoscătoare. Ştiţi din basmele pe care le-aţi citit că un Făt-frumos, trecând pe lângă un furnicar, nu-l striveşte şi, în loc să-l calce, îl ocoleşte; atunci împărăteasa furnicilor îşi scoate o aripă şi i-o dă, spunându-i să o aprindă atunci când va avea nevoie de ea. Sau o mreană, pe care, găsind-o zbătându-se pe uscat, a aruncat-o în apă, îi dă un solz, cu ajutorul căruia, în caz de nevoie, va chema peştii şi-l va scăpa de la vreun necaz ce a dat peste capul lui.

Pe lângă aceasta, mai sunt ajutaţi de cai năzdrăvani, care îi sfătuiesc tot timpul ce au de făcut.

Adeseori sunt ajutaţi de fiinţe monstruoase; de un Flămânzilă, care înghite nouăzeci şi nouă de cuptoare de pâine şi tot nu se satură, de un Setilă, care desfundă butoaiele şi le înghite conţinutul dintr-odată şi tot nu se satură, sau de Ochilă, de Sfarmă-piatră, Strâmbă-lemne etc., care se unesc cu Făt-frumos ca să-l ajute în întreprinderea grea pe care şi-a luat-o asupra sa. Un ajutor apreciabil le sunt şi talismanele, obiectele făcătoare de minuni, reduse la un bici, cu care, dacă plesneşte pe cineva, îl transformă în stană de piatră, sau o căciulă, care, purtată, îl face invizibil, ori armele (buzduganul, paloşul etc.) de care se servesc şi care fac ca oştile împărăteşti duşmane să încremenească, şi atâtea altele.

Dacă un povestitor a putut să spună cine sunt eroii basmului, isprăvile care le fac ş.a., apoi el nu poate să ne specifice locul unde se petrece acţiunea şi timpul când se petrece. Aţi văzut în ce stă precizarea: povestea s-a petrecut într-o ţară oarecare, unde şi-a înţărcat dracul copiii, sau „peste nouă ţări şi nouă mări“, „când se luau lupii de gât cu mieii şi se sărutau înfrăţindu-se“.

Sunt diferite formule în basmele altor popoare care arată că amintirea despre epoca în care s-a petrecut acţiunea s-a şters cu desăvârşire din mintea oamenilor; e aşa de îndepărtat timpul acela, încât nimeni nu şi-l mai poate aduce aminte. „E o veche poveste...“, spun bretonii, ca şi australienii şi alţii.

Întrebat un povestitor când s-a petrecut cutare lucru din basm, îţi va răspunde: „într-o vreme când pisicile umblau cu pantofi“, „când găinile aveau dinţi“ – cum încep basmele slave –, sau „când găina oua prin clonţ ori prin gheare“ etc. În cursul povestirii vom găsi adesea astfel de impreciziuni de timp: copiii năzdrăvani cresc într-un an cât alţii în nouă şi la trei ani ştiu mai multe decât un bărbat ş.a.m.d. Tot aşa de puţin este precizat şi spaţiul. Locul unde se desfăşoară acţiunea este „peste nouă mări şi nouă ţări“, sau „împărăţia lui Verde-împărat, care e la capătul pământului“ etc.[1]

Pe lângă acestea, numerele fatidice se întâlnesc foarte des în basme; predomină mai ales numerele 3, 7, 9 şi 12. Tatăl are de obicei trei feciori sau trei fete; eroul basmului săvârşeşte trei isprăvi sau, dacă face o singură ispravă, încearcă de trei ori până să izbutească; capetele balaurului sunt îndeobşte şapte la număr; iar doisprezece este numărul fetelor de împărat, al zânelor etc.

Am văzut, până acum, care e acţiunea basmului, locul unde se petrece, timpul în care se desfăşoară, eroii care o săvârşesc.

Să vedem acum ce este basmul? Mulţi folclorişti confundă *basmul* cu *legenda*. Cel mai harnic culegător de basme, P. Ispirescu, şi-a intitulat colecţia sa *Legendele sau basmele românilor*, ceea ce denotă că, pentru dânsul, basmele şi legendele sunt acelaşi lucru.

Basmul este o povestire a unor întâmplări închipuite, ce nu au nici o bază istorică, pe când legenda se bazează pe un fapt istoric, păstrat prin tradiţie şi alterat, în cursul timpurilor, de imaginaţia populară.

Făcând această deosebire între basm şi legendă, noi nu ne vom ocupa de legende, ci numai de basme.

Printre cele dintâi colecţii de basme este aceea a lui **Charles Perrault**, *Les contes de ma mére d' Oye*, publicată în anul 1697. Pe acea vreme preocuparea de basme apărea ca ceva neserios, copilăresc şi de aceea Perrault publică colecţia sa sub numele fiului său. Abia mai târziu, la 1813, când fraţii Jacob şi Wilhelm Grimm publică vestita lor colecţie, preocupările

[1] Pentru ţărani, noţiunea de „spaţiu“ este foarte relativă. Dacă îl întrebi „cât e de departe cutare sat?“, îţi răspunde: „o fugă de cal“, sau „cât arunci cu piatra“ etc.

folcloriştilor încep să tindă spre un scop ştiinţific. Cercetările şi culegerile de mai târziu oferă un bogat material comparativ, din care se vede că basmele din colecţia fraţilor Jacob şi Wilhelm Grimm nu apar numai la germani, ci şi la alte popoare; s-a văzut apoi că între diferitele elemente din basmele diferitelor popoare sunt asemănări izbitoare, ceea ce l-a făcut pe Reinhold Köhler să scrie, la 1865, următoarele: „Si l'on considere dans son ensemble la masse des récits européens que nous possédons, ou s'aperçoit bientôt que dans un seul pays sont relativement rares, mais que des recits d'un contenu essentiellement identique se rencontrent dans des régions trés eloignées les unes des autres: par exemple, tel récit se raconte en Ecosse et en Transylvanie, tel autre en Lithuanie et à Naples... On pourait presque dire que celui qui a lu le recueil des freres Grimm, ou quelque autre colection particulièrement riche, par exemple, le recueil des contes norvégiens d'Asbjörnsen et Moe, trouvera dans les autres collections de contes européens peu de choses vraiment neuves" (în *Weimarer Beiträge zur Literatur und Kunst*).

Plecându-se de la aceste asemănări izbitoare între motivele diverselor basme, s-a căutat să se explice şi originea basmelor, emiţându-se diferite teorii, de care ne vom ocupa în lecţia viitoare.

3 februarie 1932

Spuneam lecţia trecută că, îndată după apariţia, în anul 1813, a colecţiei de basme a fraţilor Grimm, cercetările ştiinţifice în această direcţie încep în toate ţările. După astfel de publicaţii, lumea ştiinţifică e uimită de asemănarea pe care o constată între diferitele elemente ale basmelor din ţinuturile cele mai îndepărtate.

Fraţii **Grimm**, în special **Wilhelm** – căci el iscăleşte prefaţa –, în a doua ediţie a colecţiei lor, publicată după câţiva ani, constatând asemănarea uimitoare între motivele diverse ale basmelor germane şi ale basmelor altor popoare, emite prima teorie cu privire la originea basmelor. E teoria *indo-europeană, arică* sau *ariană*, care susţine că, după cum limbile europene sunt rămăşiţele, prefăcute în decursul veacurilor, ale unei singure limbi vorbite în Asia, şi numită arică, tot astfel basmele sunt rămăşite, păstrate prin tradiţie, din tezaurul de povestiri ale unui popor, care, în cursul anilor, s-a răspândit în toate părţile, ajungând şi în Europa.

Timp de 50 de ani această teorie, care a găsit o mulţime de adepţi, a fost admisă, cu toate că ea prezenta unele lacune. Dacă fraţii Grimm, în diversele elemente pe care le-au găsit în basmele germane, au putut recunoaşte, ici-colo, câte un element din mitologia greco-latină ori din mitologia diferitelor popoare arice, putem noi admite că toate motivele basmelor europene sunt o rămăşiţă din epoca în care aveam de a face cu un singur popor, cu poporul aric? Sigur că nu!

Pe de altă parte, teoria fraţilor Grimm păcătuieşte prin faptul că nu ţine seamă decât de elementele basmelor popoarelor indo-europene, excluzând pe cele ale altor popoare primitive şi, în fine, teoria lor nu atribuie nici un rol imaginaţiei şi fanteziei creatoare a poporului.

Împotriva acestei teorii se ridică, cu 50 de ani mai târziu, **Benfey**, care, plecând de la ultimele cercetări asupra limbii şi literaturii sanscrite[1], emite teoria că toate basmele îşi au originea în India, de unde s-au răspândit în toată lumea, fie pe cale orală, la început, fie prin traduceri scrise, mai târziu.

Şi această teorie, care şi-a găsit mulţi adepţi pe acea vreme – între care şi pe reputaţii folclorişti Reinhold Köhler şi Emm. Cosquin –, suferă aceeaşi observaţie ca şi teoria fraţilor Grimm, anume că se greşeşte avându-se în vedere numai basmele indiene şi excluzându-se basmele celorlalte popoare.

În timpul din urmă însă teoria lui Benfey, numită şi *indianistă*, a suferit o serie de observaţii din partea folcloriştilor, etnografilor şi antropologilor, care, făcând cercetări minuţioase la toate popoarele, culte şi semi-culte, au constatat asemănări izbitoare între elementele basmelor din Europa şi cele ale altor popoare; mai mult, s-a constatat că la egipteni, cu un mileniu şi ceva înainte de compunerea *Panchatantrei*, s-au găsit basme asemănătoare cu cele din India şi de la alte popoare.

Plecându-se de la aceste constatări, se emite teoria *antropologică* a basmelor, teorie adoptată de mai toţi folcloriştii în ziua de astăzi. Basmul nu mai e un împrumut de la indieni, basmul nu mai e un produs al popoarelor primitive ariene, ci e un produs spontan aici, dincolo, aiurea, pretutindeni, al aceluiaşi spirit simplist al omului primitiv, al omului din prima fază a civilizaţiei sau mai bine din primul stadiu al vieţii lui pe pământ. Aceleaşi concepţii despre natură, lucruri şi fiinţe, aceeaşi interpretare a faptelor, aceeaşi imagine, aceeaşi fantezie o putem întâlni în mod independent la

---

[1] Franz Bopp îşi publicase *Gramatica comparată a limbilor indo-europene (sanscrită, zendă, greacă, latină, germană...)*, iar Benfey însuşi traduce în germană acea comoară de basme şi fabule indiene, care e *Panchatantra*.

popoare care n-au venit niciodată în atingere şi să creeze astfel motive identice, pe care le întâlnim în basmele de pe întreg globul pământesc. Am zis motive, şi nu basme întregi. Unul e motivul, altul e basmul. Motivul e materialul, cărămida, vasul etc. din care se construieşte clădirea numită basm. Basmul e îmbrăcămintea completă alcătuită din stofă, aţă, nasturi etc. Acelaşi motiv poate fi identic la hotentoţi şi la siberieni, la pieile-roşii din America şi la locuitorii din Ţara de Foc. Basmul însă, în întregimea lui, e un complex de diferite motive şi niciodată – afară de cazul unui împrumut dovedit de la un popor la altul – nu vom întâlni la două popoare care n-au venit niciodată în atingere, două basme absolut identice.

Cu alte cuvinte, susţin adepţii acestei teorii că mintea omenească, în faza ei primitivă, e una şi aceeaşi pretutindeni, şi ceea ce se poate naşte în mintea unuia mai târziu se poate naşte şi în mintea altuia, fără să fi fost vreo atingere între ei. Bunăoară, în toate colecţiile de basme găsim următorul motiv: un şarpe sau o broască care se însoară sau se mărită cu un fecior sau o fată de împărat; noaptea îşi aruncă învelişul şi devine un flăcău sau o zână frumoasă, iar dimineaţă, când se scoală, îşi reia pielea scârboasă şi trăieşte aşa, până ce o vrăjitoare sau un om de bine sfătuieşte pe feciorul sau fata de împărat să ia peste noapte şi să ardă învelişul, şi atunci acel şarpe, ori broască, devine om ca toţi oamenii.

Acest motiv este foarte răspândit, vă dau numai câteva popoare la care îl găsim. Fără să mai insist, amintesc că la noi întâlnim acest motiv foarte des. Apoi, în unele basme poloneze, e vorba de o broască vrăjită, care fusese o prinţesă, şi al cărei soţ, după ce i-a ars pielea, trebuie s-o găsească. În alt basm polonez (Malinowski), mama azvârle pielea de vacă în cuptor, iar fata trebuie, cu încălţăminte de fier, ajutată de lună, soare şi vânt, să-şi găsească soţul. Intră ca gâscărească la nevasta prinţului, de la care cumpără dreptul de a petrece trei nopţi în camera acestuia.

În alte basme franceze, broasca vrăjită e o prinţesă (Sébillot, *Contes*, I, 9).

În Africa orientală, la tribul Safwa, pitonul se introdusese în colibă şi dormi. Pe când dormea, o fată se introduse în colibă şi zise: „Vreau să fiu nevasta pitonului". Şarpele luă fata şi deveni soţul ei. Într-o noapte, pe când dormea, fata se deşteptă şi văzu că şarpele îşi lepădase pielea şi se făcuse om. Atunci luă iute pielea şi o aruncă în foc, de arse. A doua zi dimineaţa, când pitonul se deşteptă, îşi căută pielea, dar n-o găsi. De atunci şarpele rămase om ca toţi oamenii (E. Kootz-Kretschmer, *Die Safwa*, II, p. 97-98).

Ce legătură poate să fie, ce contact să fi fost între popoarele europene şi cele din Africa, pentru ca să găsim exact acelaşi motiv şi la unele, şi la altele? Fără îndoială că nu putem vedea nici un contact între aceste popoare atât de îndepărtate între ele şi explicaţia apariţiei exact a aceluiaşi element şi la unele şi la altele trebuie căutată în concepţia antropologică, în sensul că diferite motive s-au născut spontan şi independent, atât la noi, cât şi la africani, şi din astfel de motive s-a născut basmul, pentru că basmul e format din mai multe motive legate între ele prin imaginaţia diferiţilor povestitori. Basmul nu e un cântec care să-şi aibă un singur autor anonim şi care circulă cristalizat într-o formă anumită, care, chiar dacă e modificată, prin câteva elemente noi, totuşi poate fi reconstruit în forma lui primitivă; basmul e însă o îngrămădire de elemente diverse şi de aceea nu vom găsi un basm identic absolut la mai multe popoare; basmul, produs al imaginaţiei, este povestit de fiecare în felul lui, motive diverse din alte basme vin adesea să se adauge la basmul pe care îl povesteşte, şi-l alterează astfel cu desăvârşire.

Cu toate acestea, şi basmul, ca şi cântecul, este produsul unui singur autor, dar nu mai are stabilitatea pe care o are o bucată în versuri.

Cam aceasta este, în linii largi, teoria antropologică admisă de majoritatea savanţilor.

Acum de curând s-a emis o altă teorie, zguduitoare prin îndrăzneala ei şi, din această cauză, nu cutezăm să ne pronunţăm asupra ei încă. E vorba de teoria geologului german **Edgar Dacque** de la Universitatea din München. El susţine că basmele sunt produsele creierului omenesc dintr-o epocă în care nu exista decât un mănunchi de oameni; deci el pune existenţa omului în legătură cu animalele fantastice care au trăit în epoca secundară. Plecând de aci, Dacque crede că monştrii şi balaurii din basme nu sunt altceva decât acele animale extraordinar de mari cu care omul a trăit în aceeaşi epocă, pentru că altfel nu ar fi putut avea cunoştinţă de ele.

Acestea sunt teoriile emise până acum asupra originii basmelor şi dintre care cea mai apropiată de adevărul ştiinţific este, după cum aţi văzut, teoria antropologică.

10 februarie 1932

Începem astăzi analiza propriu-zisă a basmelor, care constă în analizarea personagiilor, a lumii în care ele se mişcă, şi mijloacele de care dispune eroul basmului pentru a duce la îndeplinire isprăvile sale.

Dacă examinăm basmele, vom vedea că majoritatea lor încep cu „A fost odată un împărat şi o împărăteasă“. Din cele patruzeci şi unu de basme publicate de Ispirescu – pentru că în analiza basmelor vom lua ca punct de plecare colecţia lui, deşi nu e ştiinţific editată – treizeci şi unu încep cu „a fost odată un împărat şi o împărăteasă“, iar celelalte zece vorbesc în cursul povestirii de aceste personagii. De ce această predilecţie pentru „împărat“ şi „împărăteasă“? De ce nu se întrebuinţează „domn“, „vodă“, „crai“ etc., când e ştiut că noi, de la Aurelian încoace, nu am mai avut împăraţi?

Iată explicaţia pe care am dat-o în cursul, făcut acum câţiva ani, *Raporturi între limbă şi cultură*:

„Termenul *imperator* a fost adoptat de împăraţii romani cu începere de la Cezar şi a continuat să desemneze pe deţinătorii puterii supreme în Imperiul roman până la sfărâmarea acestuia, ba şi mai târziu a fost purtat multă vreme de împăraţii Bizanţului. În domeniul romanic de Apus, cuvântul nu a lăsat nici o urmă în graiul poporului, căci cuvintele: *empereur* (fr.), *imperatore* (it.) etc. sunt savante sau semi-savante, după cum tot savante sunt şi numele de *rè* (it.), *roi* (fr.) etc.

Numai în Romania de Răsărit găsim formele rom. *împărat* (mgl. *ampirat*) şi alb. *mbret*, păstrate în graiul poporului şi transmise din generaţie în generaţie de aceia care, în Peninsula Balcanică, au auzit de *Imperator*, au cunoscut puterea sau isprăvile lui, au avut să se bucure sau să sufere în urma indulgenţei sau străşniciei autorităţii sale. Nicăieri ca în Peninsula Balcanică numele de *Imperator* nu putea fi mai cunoscut, căci nicăieri ca aici poporul nu era pătruns sau, mai bine, copleşit de atotputernicia stăpânitorului ţării, denumit *imperator*, care deţinea atât puterea civilă, cât şi cea militară şi religioasă.

Şi acum se naşte întrebarea: putea oare un astfel de termen să se perpetueze în mintea şi graiul populaţiilor de la nordul Dunării, unde s-a susţinut şi se mai susţine de către unii că ar fi leagănul naţiunii române? Era oare cu putinţă ca populaţiile din provincia romanizată a Daciei, părăsite în voia soartei în anul 275, după retragerea legiunilor romane, să păstreze în amintirea lor şi să transmită, din tată în fiu şi din neam în neam, urmaşilor acest termen, pe care trebuia neapărat să-l uite, după cum, în mod inevitabil, se uită orice termen reprezentând o noţiune care dispare cu timpul din mintea sau de dinaintea ochilor cuiva, şi despre care nu se mai vorbeşte niciodată?

Părăsiţi de cei care îi aduseseră în aceste locuri îndepărtate, nevoiţi să bejenărească prin munţi spre a fi feriţi de jafurile şi de sălbăticia năvălitorilor, ducând o viaţă mai mult nomadă ca păstori, puteau oare populaţiile de la stânga Dunării să-şi amintească, după câteva zeci de generaţii, că ţara lor fusese odată şi odată sub stăpânirea unui *Imperator* şi să păstreze cu sfinţenie amintirea despre un *împărat*, când vedem că în Apus, deşi populaţiile au dus o viaţă relativ tihnită, au avut mai adesea prilejul să audă pomenind acest titlu al stăpânitorului imperiului, n-au mers până acolo încât să-i păstreze numele?

Dacă n-ar fi nici un element de convingere – şi sunt multe – că leagănul limbii române trebuie căutat la dreapta Dunării, singur acest argument ar fi de ajuns ca să dărâme toate obiecţiile acelora care susţin teoria contrară".

Vroiam să dovedesc prin acest citat că păstrarea termenului de *împărat* în graiul poporului este explicabilă prin transmiterea lui din generaţie în generaţie, deci prin tradiţie. Iată de ce întâlnim atât de des în basmele noastre vorbindu-se de împăraţi, împărătese, feciori de împărat şi fete de împărat.

Dar, în basmele noastre, împăratul şi împărăteasa nu au totdeauna copii. Cum ei însă au nevoie de un moştenitor care să perpetueze fie amintirea lor, fie să continue tradiţia domniei lor, apelează la fel şi fel de mijloace (vrăji, farmece, rugăciuni etc.) ca să aibă urmaşi.[1]

În colecţia de basme a lui Ispirescu – pe care, cum am spus, o vom lua ca bază a studiului nostru – constatăm că, din cele patruzeci de basme, în unsprezece împăratul şi împărăteasa, moşul şi baba etc. nu au copii şi numai mai târziu – prin diferite vrăji şi rugăciuni sau prin „îndurarea lui Dumnezeu" – dobândesc un copil (de pildă, în basmele *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte, Aleodor împărat, Voinicul cel cu cartea în mână născut, Omul de piatră, Voinicul cel fără de tată, George cel viteaz, Zâna munţilor, Cotoşmanul năzdrăvan, Fiul vânătorului, Luceafărul de ziuă şi luceafărul de noapte* etc.).

Vorbind de împăraţi şi împărătese etc. care au câte un singur copil, este interesant să vedem de câţi copii se vorbeşte, în general, în basme. Am văzut că uneori e vorba de un singur copil (basmele citate), alteori au o singură fată (*Voinicul cel fără de tată*...), ori o fată şi un băiat (*Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul*). În alte basme (bunăoară, *Fata moşului cea cuminte*)

---

[1] În câteva basme găsim şi oameni din popor care vor cu orice chip să aibă copii, şi de aceea, ca şi împăraţii, recurg şi ei la fel şi fel de mijloace.

găsim două fete, dar nu din aceiaşi părinţi: una e a moşului şi alta a babei. Numărul copiilor mai des întâlnit în basme este trei, fie că găsim trei fete, fie trei băieţi (vezi, de exemplu: *Broasca ţestoasă cea fermecată, Ileana Simziana, Porcul cel fermecat, Cei trei fraţi dornici* etc.). În *basmul Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat*, împăratul şi împărăteasa au douăsprezece fete, iar în *Fata cu pieze rele* au doisprezece feciori şi o fată, care e piaza rea a casei. În *Fata săracului cea isteaţă* nu se pomeneşte numărul copiilor, ci se spune că „oamenii aveau o spuză de copii".

Trebuie să mai adăugăm că în unele basme *(Făt-frumos cu părul de aur, Făt-frumos cu carâta de sticlă, Dunăre voinicul*) copilul nu e născut de împărăteasă sau de babă, ci e adus sau găsit într-un coşciug, pe un lac sau în marginea unui râu ş.a.m.d.

Până acum am văzut că personagiile basmelor le formează împăraţi şi împărătese cu câte unul, doi sau trei copii; rar întâlnim câte doisprezece sau un număr neprecizat.

Personagiile basmelor nu sunt însă numai împăraţii şi împărătesele, ci şi alte persoane, de altă condiţie socială. Astfel, găsim basme în care apar oameni simpli, după cum găsim unele în care se vorbeşte de argintari, cărora împăratul le dă să facă vârtelniţe, cloşte ori pui de aur, găsim vânători, găsim apoi hoţi sau tâlhari etc. Aici trebuie să dau o explicaţie: în basme hoţitul sau tâlhăritul nu e socotit ca ceva detestabil, ci ca o meserie, o îndeletnicire ca oricare alta.[1] Astfel, în basmul *Hoţul de împărat* se spune că un fecior de împărat, după ce învăţase toate meşteşugurile din lume, învaţă şi meşteşugul hoţesc.

Citind diferitele colecţii de basme, ne frapează un lucru, şi anume: personagiile basmelor, în general, nu au nume. Dacă se vorbeşte de un împărat, el nu se cheamă Ion, Niculae etc., ci cel mult Verde -, Roşu-Împărat etc. Eroul basmului de obicei e numit Făt-frumos, sau cu un nume neobişnuit (Aleodor, Prâslea, Dunăre etc.), în nici un caz cu un nume comun. Într-un singur basm (*George cel viteaz*) de Ispirescu găsim numele comun creştinesc de George, însă trebuie să ştim că acesta e un basm savant, care a pătruns la noi din folclorul german.

Cam acestea sunt personagiile basmelor.

---

[1] Voronca, în *Credinţele şi superstiţiile poporului român*, consacră zeci de pagini credinţelor poporului despre hoţit, din care reiese că românul nu priveşte cu desconsiderare pe cei ce se îndeletnicesc cu furatul; şi cam acelaşi fel de a privi hoţia îl găsim la toate popoarele.

Ce făceau aceste personagii, îndeosebi împăraţii?

Iată ce ne spune în această privinţă un basm:

„A fost odată un împărat. Acel împărat mare şi puternic bătuse pe toţi împăraţii de primprejurul lui şi-i supusese, încât îşi întinse hotarele împărăţiei sale pe unde a înţărcat dracul copiii şi toţi împăraţii cei bătuţi erau datori a-i da un fiu d-al lor ca să-i slujească câte zece ani“ (Ispirescu, *Legendele...*, p. 18).

Băgaţi de seamă: aceeaşi obscuritate, acelaşi vag, aceeaşi lipsă de precizie peste tot; a fost odată un împărat..., unde?, când?, cum îl cheamă? etc. – nu se spune nimic.

Găsim uneori însă şi în basme reminiscenţe istorice, pe care adeseori le putem fixa cu precizie. Astfel, chiar în citatul de mai sus, vedem că împăraţii învinşi erau îndatoraţi să trimită învingătorului un fiu, care să-l slujească zece ani. Se ştie că noi în repetate rânduri eram siliţi să trimitem turcilor ca ostatici feciori de domn sau de boier, pentru ca aceştia să fie în siguranţă de vreo eventuală răscoală.

Prin urmare, am fi tentaţi să vedem în această precizare o notă luată din istoria ţării, din epoca în care suzeranitatea turcească se manifesta asupra noastră.

Cum domneau împăraţii? Cum se purtau cu supuşii lor?

Răspunsul ni-l vor da următoarele citate din basme:

„... El domni cu dreptate şi cu frica lui Dumnezeu, ocrotind pe cei săraci şi neasuprind pe nimeni, şi domnesc şi azi, de n-or fi murit“ (Ispirescu, *Legendele...*, p. 44).

„Toată lumea era mulţumită de domnirea sa şi oamenii se făleau că le-au fost dat de sus ca să trăiască sub domnia sa“ (*Ibid.*, p. 56).

Cu ce se ocupau împăraţii?

Am văzut că îndeletnicirea cea mai de seamă a împăratului stă în luptele cu vecinii săi, faţă de care trebuie să-şi apere împărăţia ori chiar să şi-o mărească. Pe lângă acestea, el se mai ocupă cu treburile statului, pentru care ţine sfaturi cu sfetnicii săi. În timpul liber se ocupă cu vânătoarea etc.

Murind împăratul, trebuie făcută alegerea unui înlocuitor care, în basme, se face in chipuri diferite de cele din lumea reală. Astfel, în basmul *Cei trei fraţi împăraţi* (Ispirescu) alegerea e făcută de un porumbel ce zboară pe sus şi se aşează pe capul aceluia ce trebuie să fie împărat:

„... Alegerea se face aşa:

Dregătorii cei mari iau un porumbel alb nevinovat, îl încarcă cu cordele foarte frumoase, cu tot felul de feţe, îl aruncă în sus şi pe cine s-o lăsa porumbelul, p-acela îl face împăratul lor. Pe locul hotărât se adunase, încă până a nu se face ziuă, atâta lume câtă frunză şi iarbă, de nu se mai putea mişca; şi bătrânul cu copiii abia găsiră şi ei un colţişor la o parte, de unde să se poată uita şi ei. N-apucară să se aşeze bine şi auziră un sunet de bucium. Atunci se făcu o tăcere, de se auzea musca zbârnâind. Totodată lumea ţinea ochii ţintă sus.

Aruncându-se porumbelul în văzduh, acesta ocoli pe deasupra lumii şi veni de se puse drept pe capul băiatului celui mai mare.

Fiii de împăraţi şi de boieri, care veniseră cu gând de-a fi aleşi, începură a striga că nu se poate, e greşală, nu e bun de împărat, şi altele, şi cerură ca să facă o a doua încercare.

Se înălţă dar porumbelul de a doua oară; şi de astă dată, fără nici un ocol, veni şi se puse pe capul băiatului. Încă o dată strigară fiii boierilor că nu se poate, şi cerură a treia încercare. Iară pe băiat îl băgară într-un sac şi-l duseră departe de lume.

La a treia înălţare porumbelul, după ce fâlfâi puţin pe deasupra locului pe unde sta băiatul înainte, îşi ia zborul şi se duce de se pune tocmai pe sac.

Atunci toată lumea strigă într-o unire că acesta este împăratul lor. Îl scoaseră dară din sac şi-l duseră de-l aşezară pe tron, în sunetul buciumelor, al surlelor şi al strigătelor de bucurie ale mulţimii adunate".

Acest fel de alegere este rar, şi numai când împăratul nu are urmaşi. Când însă el are copii, atunci alegerea se face dintre aceştia, dar nu după obiceiul ce se urmează în lumea reală, adică alegerea nu se va face în persoana fiului celui mai mare, ci se alege mai totdeauna fiul cel mai mic, ca fiind mai vrednic şi mai viteaz decât fraţii lui.

Cam acestea putem spune, în linii foarte largi, despre împăraţi ca personagii ale basmelor.

În ce priveşte *fiii de împărat*, trebuie să spunem că, dacă e unul singur, apoi acela este eroul basmului, iar dacă sunt trei sau mai mulţi, eroul este cel mai mic dintre ei.

Toţi feciorii de împărat trebuie să ştie carte, pe care ei nu o învaţă ca ceilalţi copii, ci ceea ce alţii învaţă în zece-cincisprezece ani, ei învaţă într-un an-doi. Iată câteva citate din basme care ne vor edifica:

„De ce creştea copilul, d-aceea se făcea mai isteţ şi mai îndrăzneţ. Îl dederă pe la şcoli şi filosofii, şi toate învăţăturile pe care alţi copii le învăţau într-un an, el le învăţa într-o lună..." (Ispirescu, *op. cit.*, p. 7).

„După ce se mări, îl puse de învăţă carte. El era aşa de silitor, încât se mirau dascălii de dânsul cum de învaţă aşa repede. Ceea ce învăţau ceilalţi copii într-un an, el învăţa într-o săptămână. Ajunsese să nu mai aibă ce să-i dea să înveţe“ (*Ibid*., p. 245).

Acelaşi motiv apare în basmele *Făt-frumos cel rătăcit, Aleodor împărat* de Ispirescu, *Petrea Făt-frumos* de Sbierea etc.

Însă, pe lângă carte multă, feciorii de împărat trebuie să ştie „să răsucească buzduganul, să mânuiască sabia cu virtute şi să călărească ca un zmeu paraleu“, trebuie să facă acte de vitejie, ca să fie fala tatălui său, pentru că sunt şi fii de împărat „năzuroşi, tembeli şi deşuchiaţi“, care aduc ruşine părinţilor.

Îndeletnicirile *fetelor de împărat* sunt de altă natură; ele trebuie să ştie „umbla cu furca, cu acul, cu războiul; să ştie toarce, coase, ţese“ etc.[1] Trebuie să ştie apoi să gătească bucate bune, cu un cuvânt, să cunoască toate îndeletnicirile ce le reclamă gospodăria unei case.[2]

Să vedem acum cum ne sunt prezentate diferitele personagii ale basmelor sub raportul fizic, ca înfăţişare.

În general, în basme eroii sau celelalte personagii ne sunt schiţate în trăsături vagi, neprecise. Împăratul este, de obicei, un bătrân „înalt la stat“, bine făcut, măsurat la vorbă şi la faptă; feciorul împăratului e un tânăr chipeş, adeseori frumos ca soarele, iar fata de împărat tânără şi ea şi mai totdeauna de o frumuseţe uimitoare.

Exemplificările, cu citate din basme, sunt această privinţă foarte numeroase, şi ne este imposibil a le evidenţia, chiar numai în măsură restrânsă.

---

[1] Întocmai ca şi jupâniţele Domnilor noştri, care se îndeletniceau cu torsul, cusutul, ţesutul etc.

[2] „Într-una din zile ea îşi găti bucate singură şi şedea la masă, când doi din ceilalţi fii de împărat veniră să o vază. Şezură deci cu toţii şi mâncară. Atât de mult plăcură acestora bucatele, încât îşi lingeau buzele şi degetele când mâncau“ (Ispirescu, *op. cit*., 32).

17 februarie 1932

Continuând, vom vorbi despre familia eroului. Se pomeneşte adesea în basme de părinţii şi de fraţii eroului. Tata şi mama, fie că sunt împăraţi, fie muncitori, au mai adesea un rol neînsemnat şi nu apar de multe ori decât la începutul basmului, spre a arăta al cui fecior sau fată e acela sau aceea despre care se va vorbi mai departe. Împăratul sau împărăteasa, perechea de muncitori sau ţigani, au de cele mai multe ori trei feciori sau trei fete, rar şapte, foarte rar doisprezece. În toate cazurile, oricare ar fi numărul lor, totdeauna cel mai mic e eroul. Când sunt în număr de trei – trei fraţi, bineînţeles –cei doi fraţi mai mari fac pe rând încercarea de a izbuti în întreprindere, dar nu izbutesc şi atunci cel mic, adesea pipernicit, urât, slab ajunge să ducă la bun sfârşit ceea ce fraţii lui mai mari n-au putut să isprăvească. În unele cazuri, fraţii mai mari îl ajută pe cel mic în acţiunea întreprinsă până la un moment dat: când văd însă că acesta izbuteşte să săvârşească ceea ce ei nu au putut, devin duşmanii fratelui lor mai mic, caută să se scape de el şi să-şi atribuie lor izbânda.

În alte basme se vorbeşte de doi fraţi care seamănă aşa de mult, încât toată lumea îi ia pe unul drept altul, sau de doi fraţi, care, dacă nu seamănă întrutotul unul cu altul, sunt născuţi în aceeaşi zi, în urma unor leacuri luate de mamele lor, dintre care una e împărătească, iar cealaltă o simplă slujnică, bucătărească sau ţigană.

Sunt foarte numeroase basmele în care împărăteasa, neputând avea copii, apelează la fel şi fel de mijloace – ca vrăji, rugăciuni etc. – numai să aibă urmaşi. Astfel, fie că mănâncă dintr-un măr vrăjit, ori dintr-un peşte miraculos, din care gustă şi bucătăreasa sau slujnica, ea rămâne (ca şi cele ce au gustat) însărcinată.

În basmul *Măr şi păr* (Ion Pop-Reteganul, *Poveşti ardeleneşti*, IV), împărăteasa şi bucătăreasa, care a gustat din peştele pe care trebuia să-l gătească, nasc în aceeaşi zi doi copii, ce se asemănau între ei atât de mult, încât nu era chip să-i deosebeşti pe unul de altul. Împărăteasa, de teamă să nu i se schimbe feciorul ei cu al bucătăresei, „înfieră cu un fier roşu pe Măr (aşa îl chema pe feciorul ei) la mâna dreaptă, ca să-l poată cunoaşte“.

În loc de frate sau de fraţi, eroul are în alte basme una sau mai multe surori. Acestea, răpite de zmei şi duse pe tărâmul celălalt, sunt scăpate apoi de fratele lor, pornit să le caute. Mai adesea tatăl şi mama eroului cu greu îi destăinuiesc soarta nenorocită a surorilor lui, şi când acesta se

hotărăşte să plece să le scape, lacrimile părinţilor lui, care-l roagă să nu-şi pună capul în primejdie şi să-i lase la bătrâneţe fără pic de mângâiere, nu îl înduioşează de loc şi el porneşte să-şi ajungă scopul. Astfel, într-un basm, e vorba de un fecior de împărat care o vede pe mamă-sa tot supărată şi întreabă ce are? Ea nu vrea să-i spună. Feciorul află însă pe alte căi că a mai avut nişte surori mai mari ca el şi atunci spune mamei sale că vrea să mai sugă o dată ţâţă, şi pentru asta să pună ţâţa sub prag; ea îl ascultă; el dă atunci drumul pragului şi mama, de durere, mărturiseşte ce s-a întâmplat cu surorile lui. În urma acestei mărturisiri feciorul pleacă în căutarea surorilor.

Eroina basmului are adesea două surori care îi devin duşmane, din invidie că cea mai mică dintre ele a ajuns la o treaptă mai înaltă, fie că a luat-o împăratul de nevastă, fie că a devenit soţia unui boier mare.

Iată dezvoltarea acestui motiv în basmul *Cei doi copii cu părul de aur* (I. Pop-Reteganul, II):

„Odată împăratul a mers la muştră cu cătanele pe câmp. Împăratul era îmbrăcat ca un ghinărar. Pe câmp culegeau la cânepă trei surori. Fetele acelea, necunoscând pe împăratul, nici că se cugetau ca el să fie pe aci“.

Cea mai mare găi dar:

– De m-ar lua pe mine diregătorul împăratului, toată curtea i-aş sătura-o cu o pită.

Cea mijlocie grăi:

– De m-ar lua pe mine scriitorul împăratului, toată curtea împărătească i-o aş îmbrăca cu un fus de tort.

Iar cea mai mică, care întrecea în frumuseţe pe celelalte surori ale ei, şi care era ca luna între stele, cu păr galbin ca aurul, zise şi ea:

– Pe mine de m-ar lua însuşi împăratul, i-aş face doi feţi-logofeţi cu părul de aur, o fată şi un fecior, ca şi care în lume n-ar mai fi copii omeneşti să-i întreacă în frumuseţe.

Împăratul, care le auzi, o ia de soţie pe cea mai mică, iar pe celelalte le-a luat „diregătorul“ şi „scriitorul“ împăratului.

Dar cele două surori mai mari au ajuns să fie nemulţumite şi „se ciudau toată ziua, pentru că au ajuns să fie supuse surorii lor mai mici“. Duşmănia

cu care o prigonesc acestea o face pe soţia împăratului să fie oropsită de soţul ei. La sfârşit însă, când sunt date la iveală toate uneltirile lor, ele sunt aspru pedepsite, iar împăratul „căzu în genunchi înaintea soţiei şi o rugă de iertare, sărutându-i mâinile".

Acelaşi motiv îl găsim în *Doi feţi-logofeţi cu părul de aur* (I.G. Sbierea, *Poveşti poporale româneşti*, 1886), în *Înşir-te mărgărite* (Ispirescu, *op. cit.)* etc.

Când eroul basmului este cel mai mic dintre fraţi, el se căsătoreşte totdeauna cu fata cea mai mică dintre fetele împăratului şi tot cu cea mai mică se căsătoreşte, când eroul e singur în basm, când n-are alţi fraţi, şi aceasta mai ales în basmele în care Făt-frumos e un om din popor, un voinic ales sau un cioban.

Motivul poate fi urmărit în basmele*: Ciobănaşul cel isteţ..., Poveste ţărănească, Tinereţe fără bătrâneţe...* (Ispirescu, *op. cit.), Mintă-creaţă, Busuioc..., Sucna-Murgă* (Sbierea, *lucr. cit.)* etc.

Tatăl în basme îşi iubeşte totdeauna copiii. Când e împărat, grijile războiului şi administrarea împărăţiei îl fac adesea să uite că a venit vremea să-şi mărite fetele. Atunci apare eroul basmului, un voinic din popor, care printr-o pildă meşteşugită, îi aduce aminte de datoria lui de părinte. Împăratul, supărat la început de această îndrăzneală, se potoleşte şi se gândeşte la măritişul lor. Dacă tatăl în basme îşi iubeşte copiii totdeauna, nu totdeauna acelaşi lucru se întâmplă cu mama. Adesea, din gelozie sau din alte motive, ea îşi persecută copiii şi-i goneşte de acasă (cf. *Mama cea rea*, Reteganul, IV). Mai ales se întâmplă lucrul acesta când mama e vitregă şi îndeosebi când aduce şi ea în casă un copil propriu al ei, de cele mai multe ori o fată. Fata aceasta a mamei vitrege, departe de a avea darurile, frumuseţea şi bunătatea de suflet a fetei bărbatului ei, va unelti împreună cu mamă-sa în toate chipurile ca să-i facă celeilalte viaţă amară şi s-o alunge în cele din urmă din casă. Acţiunea lor răufăcătoare se desfăşoară în tot lungul basmului, dar în cele din urmă dreptatea apare şi ele sunt pedepsite aşa cum merită. Aduceţi-vă aminte de basmele cu Sf. Vineri sau Sf. Duminică, în care fata cea bună şi harnică e răsplătită cu o ladă de aur, iar cealaltă e răsplătită cu o ladă cu şerpi şi cu tot felul de lighioane, care o mănâncă şi pe ea, şi pe mama ei.

Prietenii şi duşmanii eroului. Printre prietenii eroului care îl ajută să ducă la bun sfârşit întreprinderea sa, putem menţiona:

1. Fiinţe omeneşti (un frate bun, un prieten devotat etc. cf. *Măr şi Păr, Afin şi Dafin* etc.);

2. Fiinţe omeneşti cu puteri supranaturale (năzdrăvani), ca Ochilă, Păsărilă, Sfarmă-Piatră etc.

3. Fiinţe mitice (zâne) sau personificări ale zilelor săptămânii (Sf. Duminică, Sf. Vineri etc.) sau, în sfârşit, numele vântului, lunii, soarelui etc.

4. Animale (în special un cal năzdrăvan, care-şi însoţeşte stăpânul tot timpul, sau un lup năzdrăvan, un câine, un urs, un iepure etc.); în această categorie, o menţiune specială o au aşa-zisele animale recunoscătoare (mamifere, păsări, peşti, insecte etc.), care, scăpate de Făt-frumos dintr-o primejdie oarecare, îi stau în ajutor în momentele grele prin care uneori acesta trece în săvârşirea întreprinderii ce şi-a luat-o asupra-şi. Acestora le vom consacra un capitol deosebit în studiul nostru.

Duşmanii eroului. Făt-frumos nu are numai prieteni, ci are şi duşmani, şi încă foarte numeroşi. Aceştia caută prin toate mijloacele să-l stingherească în întreprinderea lui şi vor adesea să-i răpuie capul. Printre ei putem cita:

1. Fiinţe omeneşti (înşişi fraţii lui, omul roşu, spânul (cf. *Lupul cu cap de fier*, Reteganul, III).

2. Fiinţe monstruoase sau cu puteri supranaturale (Statu-Palmă, Barbă-Cot, zmei, zâne răutăcioase, vrăjitoare etc.).

3. Animale monstruoase (gheonoaie, balaur etc.).

2 martie 1932

Vom vorbi astăzi despre animalele care apar în basme, despre rolul pe care îl joacă aceste animale în basme în legătură cu eroul basmului.

Dintre animale, cel care joacă cel mai însemnat rol este *calul*. Aproape nu este basm în care eroul să nu fie întovărăşit de calul său năzdrăvan; eroul basmului nu poate face nimic fără ajutorul şi sfatul calului său.

Pentru ducerea la bun sfârşit a unei întreprinderi, eroul basmului nu pleacă la drum cu orice cal, ci îşi alege un cal năzdrăvan. Alegerea lui se face, în general, prin două mijloace:

1. Făt-frumos îşi încearcă puterile cu toţi caii din grajdul sau herghelia tatălui său şi alege pe acela pe care nu l-a putut trânti la pământ:

„Făt-frumos se duse în grajdurile împăratului, unde erau cei mai frumoşi cai din toată împărăţia, ca să-şi aleagă unul; dar, cum punea mâna şi apuca pe câte unul de coadă, îl trântea, şi astfel toţi caii căzură. În sfârşit, aproape când era să iasă, îşi mai aruncă ochii o dată prin grajd şi, zărind într-un colţ un cal răpcigos şi bubos, şi slab, se duse la dânsul; iar când puse mâna pe coada lui, el îşi întoarse capul şi zise:

– Ce porunceşti, stăpâne? Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung ca să mai puie mâna pe mine un voinic.

Şi înţepenindu-şi picioarele, rămase drept ca lumânarea. Atunci Făt-frumos îi spune ce avea de gând să facă...“ (Ispirescu, *op. cit.,* 7-8).

Tot calul cel mai jigărit, mai „răpcigos“, mai „bubos“ este ales de Făt-frumos şi în basmele *Ileana Simziana* din colecţia Ispirescu, *Crăiasa zânelor* de I.Pop-Reteganul etc.

2. Făt-frumos merge în grajd cu o tavă plină cu jăratec; acela dintre cai, care se va apropia şi va înghiţi cu lăcomie jarul, acela va fi predestinat să însoţească şi să ajute pe Făt-frumos.

În basmul *Crăiasa zânelor* (Reteganul, II):

„... Feciorul luă o trocuţă cu ovăz şi una cu jar şi plecă către stavă. La troaca cu ovăz ar fi tras stava întreagă, iar la cea cu jar veni foarte încet o mârţoagă, de gândeai că o să cadă de slabă. Se uita lung fiul de împărat cum mârţoaga îmbuca de cu lăcomie din jar, dar nu zise nimic, gândea însă în mintea sa: dacă mă voi duce cu schiloada asta, nu stau bun că o să ajung departe; numai împrejurarea că mânca foc îl făcu să nu creadă că mamă-sa l-ar fi păcălit. Calul însă îşi ridică capul şi zise: «Drag domnul meu, ştiu ce gândeşti, dar nu te teme, bun e Dumnezeu şi bună minte ţi-a dat de m-ai căutat, gată-te de cale, dar până atunci mai dă-mi un vrav bun de jar să mă satur, apoi îmi porunceşte cum să merg: ca vântul, ori ca gândul»“.

Tot la fel e ales calul şi în basmul *Ileana Simziana* (Ispirescu): i se dă calului „orz fiert în lapte dulce... şi pe fiecare zi o baniţă de jăratec“, după care calul „se scutură odată şi se făcu frumos, gras ca un pepene şi sprinten ca o căprioară“ (cf. acelaşi motiv în *Crăiasa zânelor* din Reteganul, II).

În întreprinderea pe care o are de îndeplinit Făt-frumos, calul este aproape totdeauna un sfătuitor al stăpânului său:

„Dacă vei merge cu mine, îi zise calul, habar să n-ai; nu-ţi trebuie nimeni. Te voi sluji cum am slujit şi pe tată-tău. Numai să mă asculţi“ (*Ileana Simziana*, Ispirescu).

„Fata asculta cu toate urechile şi făcu precum o învăţa calul, fiindcă văzu ea că toate învăţăturile lui îi ies în bine şi din cuvântul lui nu se abătea“ (*Ibid*.).

Acelaşi motiv, în basmul *Făt-frumos cu părul de aur* (Ispirescu):

„Băiatul băgă la cap toate zisele calului şi de câte ori avea câte ceva greu de făcut, chema calul şi-i da ajutor“.

Sunt împrejurări în care calul nu poate să-şi însoţească stăpânul; atunci el e lăsat undeva, în îngrijirea cuiva, şi Făt-frumos pleacă numai cu frâul şi, când are nevoie de cal, scutură frâul şi calul apare imediat:

„Drag domnuţul meu, ia-mi frâul din cap şi-l pune bine şi când vei avea lipsă de mine, numai scutură frâul, că eu voi fiu la tine“.

În alte împrejurări în unele basme, Făt-frumos nu are cal, dar posedă un frâu care i-a fost dat de către un binevoitor şi din care, scuturându-l, apare un cal:

„... Atunci îşi aduse aminte de vorbele bătrânului şi se sui în pod, unde găsi frâul; îl scutură, şi iată că veni un şoimulean aripat şi stând înainte...“ (*Făt-frumos cu părul de aur*, Ispirescu).

Tot astfel, în basmul *Făt-frumos cu carâta de sticlă* (Ispirescu), după ce „băiatul scutură frâul, apare un armăsar cu şase aripi“.

Deduceţi din cele spuse până aici asupra calului că în basme acest animal e năzdrăvan: ştie totul ce a fost şi totul ce va fi, niciodată nu va sfătui pe Făt-frumos să facă un pas greşit. În cazuri rare el ezită:

„... Când zări o cosiţă de aur, opri calul şi îl întrebă dacă este bine să o ia, ori să o lase locului. Calul îi spuse: de o vei lua, te vei căi; de nu o vei lua, iarăşi te vei căi; dar mai bine este să o iei. Fata o luă, o băgă în sân şi plecă înainte“ (*Ileana Simziana*, Ispirescu).

I. Pop-Reteganul, în basmul *Dreptatea şi Strâmbătatea*, vorbeşte de un cal *şolomonar*:

„Acum şapte ani a fătat iapa popii un mânz, dar mânzul e şolomănar şi, cum s-a ivit el pe lume, în satul unde s-a ivit şi unde trăieşte au secat de tot izvoarele“.

Reteganul face confuzie între *şolomonar* şi *năzdrăvan*. Şolomonarii, de fapt, sunt nişte fiinţe omeneşti care au o putere extraordinară (dezlănţuie furtuni şi uragane, aduc şi alungă grindina, aduc ploi sau secetă etc. etc.), câştigată prin citirea unei cărticici ce se află numai la şolomonarul cel mai bătrân. Şolomonarii (de importaţie orientală, de la împăratul Solomon), adică oameni foarte învăţaţi, care ştiu totul, au pătruns şi în credinţele poporului, care vede în ei fiinţe extraordinare, atotştiutoare. Cum există o deosebire evidentă între şolomonar şi năzdrăvan şi cum nu găsim calul năzdrăvan decât în acest basm, credem că Reteganul a făcut o confuzie, aşa cum am spus mai sus.

În unele basme, calul, în afară de puterea lui năzdrăvană, are şi puteri miraculoase. Bunăoară poate să dea afară dintr-însul galbeni. Astfel, în basmul lui Reteganul, *Ganul Ţiganul*, Dumnezeu dă unui ţigan un cal, învăţându-l să-i zică:

„Scump cal
Din Ardeal,
Dă-mi bani,
Gologani,
Taleri laţi,
Galbeni spălaţi“,

şi atunci calul varsă tot felul de galbeni din el, din care poţi folosi câţi vrei, iar ceilalţi cât rămân, îi va sorbi iar, dacă vei zice:

„Soarbe banii,
Gologanii
Ce-au rămas,
Iar pe nas“.

Trebuie să mai observăm că în basme caii nu au splină ori rânză. După credinţa poporului, dacă alergi mult, crapă rânza, plesneşte splina şi cum, în basme, calul trebuie să ducă pe Făt-frumos „ca gândul“, ori „ca vântul“, nu poate să aibă splină.

Într-un basm de Ispirescu, *Ileana Simziana*, calul nu are splină.

Alteori, aşa cum găsim în basmul *Făt-frumos zălogit* (Reteganul, I), calul are mai multe rânze, pentru ca, în cazul că-i crapă vreuna, să aibe altele de rezervă.

Vedeţi, fără să fi dat toate exemplele din basme, rolul important pe care îl joacă acest animal în basme.

Un alt animal, care apare şi el destul de des în basmele noastre, este *capra*. Ea apare însă numai ca hrănitoare a pruncului găsit fără mamă:

„Prin preajma locului aceluia trăia un pustnic, într-o văgăună. Acel pustnic avea o capră şi el, după sufletul lui. Ea venea totdeauna spre a se adăpa la apele cele limpezi ale fântânei. Într-una din zile, păscând pe ici, pe colea, se apropie de stuful cu flori. Cum dete de copil, se duse lângă dânsul, începu să-l lingă şi să-i apropie ugerul de guriţa copilaşului. Acesta, cum simţi, începu să sugă, şi supse până ce se sătură bine, şi aşa dor prinse capra de copil, încât o lună de zile nu se despărţi de el“ (*George cel viteaz*, Ispirescu).

Leul apare, în basme, ca animal trimis de Dumnezeu să sape groapa unui pustnic. Îl găsim aşadar în două baseme de Ispirescu (*Făt-frumos cu carâta de sticlă* şi *Făt-frumos cu părul de aur*), care de altfel se aseamănă între ele.

Alt animal mamifer pe care îl întâlnim în basme este *cerbul*, în care se preface Făt-frumos atunci când bea apă dintr-o urmă de cerb. În basmul *Cerbul* (Reteganul, I), sora eroului îşi sfătuieşte fratele, care vrea cu orice chip să bea dintr-o urmă de cerb:

„Nu bea, frate dragă, că-ndată ce bei, te face Dumnezeu cerb, şi mari necazuri vor veni peste noi, că vor năvăli puşcaşii peste tine şi te vor împuşca.“

Fratele, Tirion, nu o ascultă, şi bea apă; îndată se preface însă în cerb.

Pisica joacă şi ea un rol destul de însemnat în basme şi, în special, în basmul *Cotoşman năzdrăvan*, care e cunoscut de toată lumea: unui copil orfan nu-i rămăsese nimic de la părinţii săi, ca avere, decât un cotoşman. Acest cotoşman, care era năzdrăvan, face ca acest copil orfan şi sărac să ajungă împărat; aceasta pentru că micul copil l-a îngrijit şi hrănit cât a fost neajutorat.

Scroafa are în basme un rol corespunzător înfăţişării ei; niciodată ea nu va fi ajutoarea eroului, ci va fi totdeauna asociata duşmanului acestuia, în special asociata zmeului. În basmul *Poveste ţărănească* (Ispirescu), puterea unui zmeu este închisă într-o scroafă:

„Puterea mea, zise el, stă într-o scroafă care se tăvăleşte cât e ziulica într-o lăcovişte de lapte dulce. În scroafă este un iepure, în iepure o prepeliţă şi în prepeliţă sunt trei viermi. Aceştia sunt puterea mea“.

În alt basm (*Voinicul cel fără de tată*), Ispirescu ne vorbeşte de o scroafă care trăieşte pe sub pământ şi al cărui purcel e bun de leac.

Pe lângă acestea mai apar în basme lilieci, şoareci, bufniţe şi alte animale, în care uneori se întruchipează duhuri necurate. Aşa, într-un basm din Ispirescu *(Voinicul cel cu cartea în mână născut*), este vorba de un copil căruia i-au prezis ursitoarele că la vârsta de 15 ani va fi răpit de duhuri necurate. Tatăl copilului aude însă prezicerea ursitoarelor şi, când copilul împlineşte 15 ani, strânge poporul in biserică, unde, împreună cu preotul, se roagă lui Dumnezeu pentru alungarea duhurilor necurate. A doua seară însă copilul este răpit chiar din mijlocul poporul de către un călugăr, care se înalţă cu el în văzduh. Copilul însă citeşte din cartea cu care se născuse în mână până ce călugărul îi dă drumul pe pământ.

Am vorbit până acum de animalele mamifere care apar în basme; în lecţia viitoare vom vorbi de păsări.

9 martie, 1932

Am vorbit lecţia trecută despre animalele mamifere care apar în basme; astăzi vom vorbi despre păsări.

În basmele noastre, ca şi ale altor popoare, se vorbeşte foarte des despre un *împărat al păsărilor* sau despre o *crăiasă a păsărilor*.

Astfel, în basmul *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-frumos*, publicat de Ispirescu, împăratul păsărilor vine în grădina împăratului şi fură merele de aur; mulţime de paznici păzeşte grădina cu mărul de aur şi totuşi merele dispar; atunci, feciorul cel mai mare al împăratului – căci avea trei – roagă pe tatăl său să-l lase să păzească el merele de aur. Împăratul îi dă voie, dar, în zadar: merele au dispărut. Cere voie şi feciorul al doilea, dar păţeşte şi el aceeaşi ruşine pe care o păţise fratele său mai mare. În cele din urmă, fiul cel mai mic roagă şi el pe împărat să fie lăsat şi el să pândească. Când auzi, împăratul râse, dar, după multe rugăminţi, se înduplecă şi îi dă şi lui voie, cu gândul că şi el va păţi ca şi fraţii lui. Şi, cum se întâmplă aproape totdeauna în basme, feciorul cel din urmă reuşeşte ceea ce fraţii lui mai mari nu izbutiră. El reuşeşte să afle cine e hoţul – împăratul păsărilor – , pe care nu îl poate însă prinde. După ce, a doua zi, aduce împăratului merele de aur, se hotărăşte să plece în căutarea hoţului

pe care îl rănise. Merge el cale lungă, până ce ajunge într-o pădure, unde întâlneşte un lup „groaznic de mare şi cu fruntea de aramă". Făt-frumos vrea să-l săgeteze, dar lupul se roagă să-i cruţe viaţa, că-i va fi de folos vreodată. Feciorul de împărat îl ascultă şi îi spune ce caută el. Atunci „lupul îi zise că hoţul este împăratul păsărilor. Că el, când venea a fura merele, aduna păsările cele mai agere la zbor şi cu ele în stol venea de le culegea. Că acea pasăre se află la împărăţia de la marginea acestei păduri. Îi mai spuse că toată megeşia se vaită de furturile ce făcea ea poamelor de prin grădini şi îi arătă cel mai lesnicios şi mai apropiat drum până la cetatea unde era împăratul păsărilor, dându-i şi un merişor, care-i va fi de mare folos când se va afla la vreun necaz.

Făt-frumos ajunse la cetatea în care se afla acea pasăre. Cercetă prin cetate şi i se spuse că împăratul locului o ţine într-o colivie de aur din grădina sa.

Ajutat de calul său, Făt-frumos ajunge în grădina în care se afla colivia cu pasărea, dar,

> „Când puse mâna pe colivie, odată ţipă pasărea şi, cât ai zice *mei,* se văzu înconjurat de o mulţime de păsări, care mai mici, care mai mari, ţipând pre limba lor. Şi atâta larmă făcură, încât se deşteptară toţi slujitorii împărăteşti. Şi viind în grădină, găsiră pe Făt-frumos cu colivia în mână şi păsările dându-se la el să-l sfâşie, iar el apărându-se".

Basmul continuă apoi cu diferitele isprăvi pe care a trebuit să le săvârşească eroul pentru a putea ajunge la ţinta dorită.[1]

Am insistat cam mult asupra acestui basm, pentru ca să vă daţi seama de rolul pe care îl joacă păsările în basme.

În alte basme, bunăoară, *Arăpuşca*, de N.D. Popescu (*Carte de basme...),* e vorba de un *împărat al ciocârlanilor* sau de un *împărat al porumbeilor (Fiul vânătorului*, de Ispirescu), iar în basmul *Voinicul Parsisson* (I. Pop-Reteganul) e vorba de o *crăiasă a păsărilor*.

---

[1] Acest motiv al „merelor furate" e foarte răspândit în basmele tuturor popoarelor. Îl găsim în mitologia grecească, unde e vorba de o grădină a Hesperidelor, în care merele de aur, păzite de un balaur, sunt furate de Hercule. Acelaşi motiv îl găsim în folclorul albanez, francez, croat, rutean, rusesc etc. La noi motivul apare în basmele *Prâslea şi merele de aur* (Ispirescu), *Zâna apelor cea de aur* (Schott), *Portocalul şi balaurul* (Mera) etc. etc. (cf. L. Şăineanu, *Basmele române*, 424).

În basmul *Pasărea măiastră,* de Ispirescu, e vorba, aşa cum arată şi titlul, de o *pasăre măiastră*, adică năzdrăvană. Iată pe scurt conţinutul basmului: un împărat, care avea trei feciori, vrea să zidească o mănăstire de o frumuseţe rară; ajunge cu ziditul până la turn, pe care nu-l poate sfârşi, deoarece se surpa. Dă veste în ţară să vină cei mai dibaci meşteri ca să zidească turnul. Totul în zadar, nimeni nu poate să-l isprăvească. Într-o noapte împăratul visează că dacă va aduce pasărea măiastră şi o va aşeza în turn, atunci biserica se va putea sfârşi. Cei trei feciori ai împăratului, cărora tatăl le spusese visul, încearcă pe rând să aducă pasărea măiastră. Reuşeşte cel mai mic, dar ceilalţi fraţi, printr-o faptă urâtă, ajung să aducă ei pasărea împăratului. În cele din urmă, fapta celor doi fraţi mai mari e descoperită şi iese la iveală că cel care a găsit pasărea măiastră a fost feciorul cel mai mic.

Mai găsim destule basme în care apare pasărea măiastră (bunăoară, *în Petrea şi vulpea*, de I. Măldărescu, *Din şezători – basme*, sau în *Sora şi fratele,* de N.D. Popescu etc.), dar nu mai găsim nici un basm în care să fie vorba de neputinţa de a zidi o mănăstire până ce nu vine pasărea măiastră să stea, prin prezenţa cuibului său, într-ajutor. E un motiv – pe care îl mai găsim în balada *Mănăstirea Argeşului* – şi care trebuie să fie o infiltraţie străină la noi.

Până acum aţi văzut că, ocupându-ne de păsări – şi nu am analizat toate basmele în care ele apar –, am vorbit numai despre apariţia păsărilor, luând această noţiune ca nume generic; nu am specificat nici un nume de pasăre, ca vultur, corb etc., care de asemenea apar foarte des.

Foarte des se vorbeşte în basme despre *vulturi*. Astfel, în *Dreptatea şi Strâmbătatea,* de I. Pop-Reteganul, e vorba de un om care a fost orbit de tovarăşul său de drum; părăsit de acesta, el se odihneşte sub un copac. Peste noapte auzi vorbind trei păsări năzdrăvane (vom vedea că sunt vulturi), fiecare spunându-i ce trebuie să facă pentru a-şi recăpăta vederea, pentru a se îmbogăţi etc. Omul face aşa cum l-au sfătuit păsările şi-şi recapătă vederea şi ajunge cel mai bogat om din sat. Cel care îl orbise, aflând de cele întâmplate, veni la dânsul şi-i ceru să-l orbească, crezând că şi lui i se va întâmpla ca şi tovarăşului său de altădată. Dar, când se aşeză la cruce şi-şi aştepta norocul,

„cam pe la miezul nopţii auzi şi el ceva vâjeitură în vânt şi i se păru că ceva s-a lăsat şi s-a aşezat pe cruce. Tot vine câte o matăhuie, una după alta, vreme de o jumătate de ceas şi se tot aşează pe cruce, de se clătina crucea cu ele. Erau vulturii năzdrăvani, mai morţi de foame. Nevoiaşul de orb nu-i vedea, ci-i auzea bine, când se slobozeau pe cruce şi când începură a vorbi cu glas omenesc. Unul zicea: «Fraţilor, care pe unde aţi umblat, de când

ne-am despărţit şi ce aţi văzut şi auzit, spuneţi-vă fiecare păţăniile, că şi eu apoi vă spun ale mele». Atunci alt glas se auzi răspunzându-i: «Bucuros, frate, dar mi se pare că pe aci pe aproape este un om păcătos şi viclean care ne spionează, haideţi să ne mântuim de el, apoi ne mai putem sfătui». La vorbele acestea, nici din puşcă nu iese glonţul mai repede de cum se repeziră vulturii asupra golanului de jos şi-l sfâşiară cât ai bate în pălmi şi într-o minută-l şi mâncară, de nu rămase nimic din el".

În basmul *Sucnă-Murgă* (Sbiera), vulturii îl ajută pe Făt-frumos în isprăvile sale, pentru că acesta le-a promis trei stârvuri de zmei. În *Fata babei şi a moşneagului*, tot de Sbiera, nişte vulturi o ajută pe fata moşneagului să culeagă un sac de bob etc.

Nu mai înmulţim exemplele, care ne-ar răpi prea mult timp, ci trecem la o altă pasăre, care apare iarăşi foarte des în basme.

E vorba de *corb*, care îl ajută pe erou pentru că acesta îi dăduse nişte stârvuri de zmei ca să le mănânce (v. basmul *Nintă-creaţă, Busuioc şi Sucnă-Murgă*, de Sbiera).

În *Aripă frumoasă*, de I. Pop-Reteganul, corbul îl ajută pe erou în lupta lui cu zmeii, aducându-i apă în cioc.

În *Cei trei împăraţi*, de Ispirescu, întâlnim o *găină,* care oua în fiecare zi câte un ou de diamant, încât, în scurt timp, omul se îmbogăţi, de nu îi venea să creadă.

Foarte adesea apar în basme *porumbei*, al căror rol este totdeauna plăcut. În basmul *Ce trei fraţi împăraţi* (Ispirescu), porumbeii sunt întrebuinţaţi pentru alegerea împăratului.

În *Fiul vânătorului* (de Ispirescu) şi *Floarea şi Florea* (de Stăncescu), porumbeii – cunoscători ai drumurilor – arată eroilor drumul pe care trebuie să-l urmeze până ce vor ajunge la locul dorit. În *Fata babei şi a moşneagului* (de Sbiera) şi *Porumbeii Ilenei Cosânzenei* (de S.Fl. Marian), aceste păsări ajută fetei urgisite să îndeplinească anumite sarcini pe care i le da mama vitregă (să culeagă un sac de mac sau mazăre etc.).

În multe basme, diferite păsări îi iau sub aripa lor protectoare pe copiii pe care, cine ştie din ce cauză, mama lor i-a părăsit sau i-a pierdut. Astfel, în *Legenda vulturilor* (S.Fl. Marian), un vultur şi o vulturoaică hrăneau zilnic pe un copil şi o copilă, pe care părinţii lor i-au părăsit într-o pădure.

De asemenea găsim basme în care copiii sunt hrăniţi de corbi, de porumbei, chiar de zgripţuroaice etc. Aşa, în basmul *Băiatul bubos şi ghigorţul*, publicat de Ispirescu, vedem un vultur, care „venea în toate zilele şi aduce demâncare" unui copil pe care mama sa îl părăsise într-o pădure. În acelaşi basm, copilul se împrieteneşte cu un *cocor*:

„... Copilul, coborându-se din copaci, o apucă razna pe câmp, în care se întâlni cu un cocor. Cum îl văzu, se împrieteni cu el. Cocorul, dând peste o aşa bunătate şi frumuseţe de copil, nu se mai îndură a se dezlipi de dânsul şi trăiau împreună în cuibul lui“.

Tot atât de des, poate chiar mai des, apar în basme şi *peştii*.

Şi peştii, ca şi păsările, au un *împărat* sau o *crăiasă* a lor (cf. *basmul Roşu-Împărat şi Alb-Împărat*, publicat de N.D. Popescu, *Împăratul peştilor*, publicat de Stăncescu etc.), care, pentru binele ce i l-a făcut eroul – cruţându-i viaţa sau aruncându-l de pe uscat în apă – îl ajută în diferitele isprăvi pe care le face.

De cele mai multe ori însă peştele are o facultate cu totul deosebită: mâncat de împărăteasă, sau de orice femeie, o lasă îngreunată. În basmul *Luceafărul de ziuă şi luceafărul de noapte*, bunăoară, e vorba de un împărat şi o împărăteasă care, neavând copii, au întrebuinţat toate mijloacele (rugăciuni, vrăji etc.) ca să aibă cel puţin un urmaş. După multe rugăciuni, Dumnezeu se arătă împărătesei în vis şi zise:

„Rugăciunea voastră am auzit-o şi vei face un copil cum nu se mai află pe faţa pământului. Mâine să se ducă împăratul, bărbatul tău, cu undiţa la gârlă, şi peştele ce-l va prinde să-l găteşti cu mâna ta şi să-l mâncaţi“.

Când se făcu ziuă, împărăteasa spuse împăratului visul. Acesta

„se duse la pârâu gâfâind, aruncă undiţa şi nu trecu mult, şi văzu pluta undiţei mişcându-se. Trase undiţa; când, ce să vezi: un peşte mare, cu totul şi cu totul de aur, doară că nu-i căzu leşin de bucurie. Dară-mi-te când îl văzu împărăteasa?

Găti împărăteasa singură cu mâna ei peştele şi mâncară. Ea îndată se simţi însărcinată.

Roaba care ridică masa văzu pe talerul împărătesei un os de peşte şi o bătu gândurile să sugă acel os, ca să ştie şi ea gustul bucatelor gătite de împărăteasă.

Cum supse osul, se simţi şi ea însărcinată.

După nouă luni născu împărăteasa, ziua, un copil frumos, frumos, ca un îngeraş. Peste noapte născu şi roaba un copil, aidoma cu al împărătesei, încât nu aveau deosebire unul de altul etc.“

În *Măr şi Păr* (I. Pop-Reteganul), pe lângă împărăteasă şi bucătăreasă, care au mâncat un astfel de peşte, rămâne însărcinată şi căţeaua căreia i se zvârlise oasele.

Alteori ni se vorbeşte de o mreană, în corpul căreia se găseşte o covăţea, care, dacă se umple cu apă, aceasta se transformă în galbeni:

„Băiatul intră cu plasa în gârlă. Bătu în sus, bătu în jos şi peşte să prinză, câtuşi decât. Tocmai era să se lase de pescuit, când văzu o mreană. Mreana fugi, el după ea, până îi veni bine şi, aruncând plasa, o încâlci într-însa şi o trase la margine.

Văzu el că mreana era cât să le ajungă de două zile. Se bucură în inima sa, că făcuse o treabă cum se cade!

Se puse deci de o curăţă de solzi; o spintecă, îi scoase măruntaiele. Când, în loc de lapţi, ce să vezi? ceva ce nu semăna a nimic; luă el acel ceva, îl spălă, şi rămase un fel de covăţică mititică de piatră.

– Bună este şi asta, zise el, să am cu ce bea apă.

Şi îndată şi luă oleacă de apă cu dânsa să bea. Când s-o ducă la gură, ea era plină cu galbeni...“ (*Cei trei fraţi împăraţi*, Ispirescu).

În basmul aromân *Servitor pentru trei ani, trei bani* (cf. Şăineanu, *Basmele române*, 639), peştii caută şi găsesc un inel pierdut în mare.

1932

În lecţia trecută am spicuit câteva exemple din care să se poată vedea rolul pe care îl au în basme păsările şi peştii.

Vom continua astăzi, ocupându-ne de *reptile*.

În primul rând ne vom ocupa de acea reptilă monstruoasă, de care am mai vorbit în repetate rânduri, de *balaur*. Acest monstru apare foarte des, nu numai în basmele noastre, ci în basmele tuturor popoarelor. În mitologia grecească el apare de asemenea foarte des. Astfel, lâna berbecului năzdrăvan, pe care Iason trebuia să o aducă unchiului său Pelias, e păzită de un balaur înfricoşător; grădina Hesperidelor, în care cresc mere de aur, este de asemenea păzită de un balaur înspăimântător etc.

În basmele noastre el apare mai adesea ca păzitor al unei fântâni din care nu lasă pe nimeni să ia apă până ce nu-i dă, pentru mâncare, o fată, un om etc.

„La noi, se spune în basmul *Copiii văduvoiului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul*, publicat de Ispirescu, se află numai o fântână. În ea e sălaşul unui balaur mare; şi el lasă să ia apă numai pe cei ce dăruie câte un cap de om“.

Acest motiv este foarte răspândit în basmele noastre. Îl găsim, pe lângă basmul amintit, în basmele *Balaurul cel cu şapte capete* (Fundescu), *Măr şi păr* (I. Pop-Reteganul), în colecţiile fraţilor Schott, Sbiera etc.

În alte basme (bunăoară, *Balaurul cu şapte capete*, de Ispirescu), se vorbeşte de un balaur mare, care

„... avea şapte capete, trăia într-o groapă şi se hrănea numai cu oameni. Când ieşea el la mâncare, toată lumea fugea, se închidea în case şi sta ascunsă până ce-şi potolea foamea cu vreun drumeţ pe care îl trăgea aţa la moarte. Toţi oamenii locului se tânguiau de răutatea şi de frica balaurului. Rugăciuni şi câte în lună şi în soare se făcuseră, ca să scape Dumnezeu pe biata omenire de acest nesăţios balaur, dară în deşert".

Vom vedea, când vom vorbi de isprăvile eroului, de luptele lui cu balaurul, că „biata omenire" e scăpată de această pacoste prin luptele crâncene ale lui Făt-frumos cu balaurul care, în cele din urmă, e răpus.

Foarte adesea, în basme, balaurul e confundat cu un şarpe monstruos şi povestitorul ne vorbeşte când de şarpe, când de balaur (v. *basmul Copiii văduvoiului...,* publicat de Ispirescu).

Aţi putut vedea din cele spuse până aici că balaurul e un monstru care nu are un singur cap, mai multe; balaurul are douăsprezece capete în basmele: *Petru Firicel* (Schott), *Balaurul cu douăsprezece capete* (Fundescu) etc.; în *basmele Fata din Dafin* (N.D. Popescu), *Balaurul cel cu şapte capete* (Ispirescu), *Măr şi păr* (I. Pop-Reteganul) etc., balaurul are şapte capete. Găsim apoi basme în care el are şase sau numai trei capete etc.

Numai din această simplă înşirare vă puteţi da seama cât de des apare balaurul în basmele noastre şi vă atrag atenţia că am vorbit de atâtea alte împrejurări în care el apare.

Basmele noastre ne vorbesc foarte adesea de o scorpie, care are „trei (sau mai multe) capete şi care varsă foc şi smoală, pârlind totul pe unde trece". În *Ioviţă făt-frumos* (Ispirescu), scorpia fură inima lui Calomfir, pe care apoi i-o aduce înapoi eroul. În cele mai multe basme, eroul trebuie să se lupte cu această scorpie. Astfel, în basmul *George cel viteaz* (Ispirescu), eroul duce o luptă aprigă cu ea:

„Stând pe lângă foc, simţi că un oarecare lucru, un fel de sorbitură, îl trăgea şi-l tot mişca din loc; se întoarse; când, ce să vezi? unde venea, măre, vericule, asupra lui năbădăioasa de scorpie, şi tot sugea văzduhul ca să tragă într-însa şi pe bietul George. Acesta, cum văzu

ce plăcintă i se pregăteşte, înfipse sabia în pământ, se propti într-însa şi rămase neclintit. Astfel aştepta el şi priveghea să vază ce are să i se întâmple. Scorpia, cum veni, dete cu coada şi risipi focul, apoi se repezi asupra lui ca să-l soarbă. Voinicuţul de George, unde smuci odată sabia din pământ şi mai iute decât ai gândi, o aduse şi tăie în două scorpia.

Apoi se luă după dânsa, care fugea către scorbura unde vieţuia şi ajungând-o, îi tăie capul. Atâta sânge mohorât curse din spurcăciunea de scorpie, încât se alcătui o baltă".

În unele basme, scorpia are un rol cu totul deosebit: sângele ei vindecă pe cineva ale cărui picioare au fost tăiate. Aşa, în basmul *Pasărea măiastră* (Ispirescu), feciorul cel mai mic, ale cărui picioare au fost tăiate de fraţii săi pizmaşi, este însănătoşat cu sânge de scorpie.

„... Am mers şi am dat de locuinţa scorpiei. Ea nu era acasă. Orbul mă aşeză după uşă şi îmi zise ca să stau cu sabia şi să o tai, cum va intra; iară el se ascunse după sobă. Nu aşteptarăm mult şi iată, scorpia venea supărată, fiindcă-i călcase cineva casa. Cum o văzui, inima se făcu cât un purice în mine, iară, când intră pe uşe, aşteptai până să-mi vie bine şi unde dădui o dată cu sete, încât dintr-o dată îi tăiai câtetrele capetele.

Mă unsei numaidecât cu sângele ei cald şi, cum atinsei picioarele, la loc se lipiră, de parcă fusese acolo de când lumea. Unsei şi pe orb, şi îi veni vederile ca mai înainte".

În afară de aceste animale, nu se mai pomeneşte decât foarte rar de câte o specie anumită.

În general, se vorbeşte de jigănii, dihănii, fiare spurcate etc. În *basmul Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*, publicat de Ispirescu, se vorbeşte un palat

„înconjurat de o pădure înaltă şi deasă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume; ziua şi noaptea păzesc cu neadormire şi sunt foarte multe; cu dânsele nu este chip a te bate..."

Făt-frumos şi calul său se apropiară de acest palat, când

„... de-abia atinse cu piciorul vârful unui copaci şi deodată toată pădurea se puse în mişcare; urlau dobitoacele de ţi se făcea părul măciucă în cap..."

În basmul *Fata moşului cea cuminte*, publicat tot de Ispirescu, e vorba de „şerpi, balauri, nevăstuici, ciuhurezi, şopârle, năpârci, guşteri şi câte lighioni toate", care erau puii Sf. Vineri.

Cu acestea am terminat capitolul privitor la animalele care apar în basme şi urmează să trecem la unul din cele mai interesante capitole ale cursului nostru, la *metamorfoza în basme*. Metamorfozarea, sub diferitele ei forme, este unul din elementele fundamentale ale basmului. Eroul sau eroina basmului, ca să ducă la îndeplinire anumite însărcinări, ca să scape de diferite urmăriri din partea zmeilor, balaurilor etc., întrebuinţează fel şi fel de mijloace, uneori chiar anumite stratageme; astfel, cruţând viaţa diferitelor animale, acestea îi sunt recunoscătoare şi-i dau fie o basma, fie un săpun, o perie, o gresie etc., pe care să le întrebuinţeze când se află în primejdie. Adeseori însă acestea îl scapă pentru un moment numai de furia urmăritorilor şi atunci eroul, ca ultim mijloc pentru a scăpa de prigonitori, se metamorfozează în diferite animale, plante etc.

Motivul metamorfozărilor este foarte răspândit în literatura tuturor popoarelor. Răspândirea lui în literatura noastră populară a fost tratată pe larg de Hasdeu în *Cuvente den bătrâni*, II, p. 501-566, însă numai în ce priveşte poezia populară. Dar motivul metamorfozării apare foarte frecvent şi în basme, aşa cum vom încerca să arătăm în cele câteva exemple ce le vom analiza.

În basme, eroii sau fiinţele care îl înconjoară au darul de a se metamorfoza uşor, ca să scape astfel de diferite urmăriri, ca să ajungă la ţinta propusă etc.

În basmul *Ileana Simziana* (Ispirescu), împăratul, ca să încerce tăria şi vitejia fiicelor sale plecate în săvârşirea unor isprăvi eroice, se preface în lup, în leu şi în balaur. În basmul *Ţugulea* (Ispirescu), eroul se preface în albină, în pasăre, în muscă etc. cu ajutorul unui chimiraş dăruit de o zână:

„... luă chimiraşul, se încinse cu el, se dete de trei ori peste cap, gândind să se facă o pasăre, şi îndată se făcu. Se dete iară de trei ori peste cap şi se făcu om la loc“.

Altădată, după cum isprăvile pe care avea să le săvârşească îi cereau, se prefăcu albină, muscă etc. În *Porcul cel fermecat*, tot de Ispirescu, Făt-frumos se metamorfozează în porumbel:

„Atunci, făcându-se un porumbel, ca să nu se lipească farmecele de el, zbură...“

Tot în porumbel se preface eroul şi în basmul *Voinicul fără de tată* (Ispirescu):

„Voinicul se prefăcu în porumbel şi ajunse într-un suflet la casele unde şedea mă-sa“.

apoi,

„... dându-se de trei ori peste cap, cum îl învăţase zâna, se făcu om cu sabia goală în mână“.

Exact acelaşi motiv îl găsim în basmul *Greuceanu* (Ispirescu):

„Dacă ajunse aci, Greuceanul se dete de trei ori peste cap şi se prefăcu în porumbel“.

apoi, mai dându-se de trei ori peste cap, se făcu muscă.

În basmul bănăţean *Dracul şi ucenicul său* (Schott), eroul, ca să scape de prigonirea necuratului, se preface succesiv în peşte, în inel de aur, în grăunte şi apoi iarăşi flăcău, aşa cum fusese.

În varianta macedoneană (cf. Şăineanu, *Basmele române*, 377), eroul se preface în porumbel, iar necuratul – duşmanul său – în vultur. În cele din urmă, porumbelul, ca să scape de ghearele vulturului, se face un grăunte de mei, iar dracul găină şi, în fine, eroul se face vulpe şi mănâncă găina.

Foarte interesante motive de metamorfoze ne oferă basmele, asemănătoare între ele, *Făt-frumos zălogit* (I. Pop-Reteganul), *Suru-Vulturul* (I. Stăncescu), *Petre Făt-Frumos* (Marinescu) etc.

Doi tineri îndrăgostiţi, care sunt urmăriţi de zmei, se prefac pe rând: ea o turmă de oi şi el un păcurar, ea o mănăstire veche şi el un călugăr bătrân; apoi, urmăriţi de mama zmeului, el aruncă un pieptene, pe care i-l dăduse o vrăjitoare, şi se făcu un zid; aruncă apoi o năframă, şi se făcu o apă mare; în cele din urmă, aruncă o perie, care se prefăcu într-o pădure deasă şi încurcată; urmăriţi totuşi de mama zmeului, ea se prefăcu într-un lac, iar el într-un răţoi. Zmeoaica, vrând să soarbă lacul, se umflă şi plesni.

Dar nu numai fiinţele obişnuite se metamorfozează în basme, ci şi fiinţele supranaturale. Astfel, în foarte multe basme găsim zâne metamorfozate în porumbei (*Zâna zânelor*, Ispirescu), în turturici (*Zâna munţilor*), în *păsări (Cele trei rodii aurite*) etc. etc.

Pe de altă parte, nu numai oamenii se pot metamorfoza, ci şi animalele. Aşa, lupul se metamorfozează în zână (*Lupul cel năzdrăvan şi Făt-frumos*, Ispirescu), în iapă (*idem*) etc.

În basmul *Pasărea măiastră*, publicat de Ispirescu,

„vulpoiul se dete de trei ori peste cap şi se făcu un voinic, ştii, colea, cum ţi-e drag să te uiţi la el“.

În *Broasca ţestoasă cea fermecată* (Ispirescu),

„fiul cel mic al împăratului se duse şi el să-şi aducă logodnica. Broasca cea ţestoasă ieşi din eleşteu la dânsul, se dete de trei ori peste cap şi se făcu om ca toţi oamenii".

Găsim apoi şerpi prefăcuţi în şoareci, gheonoi schimbate în femei, bufniţe metamorfozate în zâne etc. etc.

Vedeţi, din cele câteva exemple – şi am dat o infimă parte abia –, cât de frecvente sunt metamorfozele în basmele noastre.

Am fi avut foarte multe de vorbit în legătură cu acest capitol; am fi putut să ne ocupă de metamorfoza în mitologia greacă, în legătură cu ceea ce găsim în basmele noastre şi ale altor popoare; am fi putut să analizăm metamorfozele în legătură cu teoria acelora care susţin – bazându-se tocmai pe acest motiv – că originea basmelor trebuie căutată în mitologia grecească etc. etc.; timpul prea scurt însă, ca şi rostul acestui curs – de a da unele sugestii – nu ne permit însă să intrăm în detalii.

Lucruri foarte interesante ne oferă şi analizarea capitolului *animalele recunoscătoare în basme*.

În săvârşirea atâtor isprăvi grele, unele de neînfăptuit de puterea omenească simplă, eroul e ajutat de diferite animale, cu care el s-a purtat bine, cruţându-le viaţa sau scăpându-le de la moarte etc. Astfel, trecând pe lângă un muşuroi de furnici, nu le striveşte; văzând o mreană zbătându-se pe uscat, o aruncă în apă; cruţă viaţa unor pui de zgripţuroaică etc. Toate acestea, pentru binele ce li l-a făcut eroul, îi vin în ajutor atunci când acesta se află într-o primejdie.

În basmul *Aleodor împărat* (Ispirescu), Aleodor,

„cum mergea el, gândindu-se şi răzgândindu-se cum să-şi îndeplinească sarcina mai bine, căci îşi dăduse cuvântul, se pomeni la marginea unui eleşteu cu o ştiucă care se zbătea de moarte pe uscat.

Cum o văzu, el se duse să o ia ca să-şi aline foamea cu dânsa. Ştiuca îi zise:

– Nu mă omorî, Făt-frumos, ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ţi-oi prinde când cu gândul nu-i gândi.

Aleodor o ascultă şi o dete în apă. Atunci ştiuca îi mai zise:

– Ţine acest solzişor şi când vei gândi la mine, eu voi fi la tine.

Flăcăul plecă mai înainte şi se miră de astfel de întâmplare.

Când, iată, se întâlneşte cu un corb, care avea o aripă ruptă. Şi voind să vâneze corbul, el îi zise:

– Făt-frumos, Făt-frumos, decât să-ţi încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa, că mult bine ţi-oi prinde.

Aleodor îl ascultă, căci era băiat viteaz şi de treabă şi îi legă aripa. Când era să plece, corbul îi zise:

– Ţine peniţa asta, voinicule, şi când vei gândi la mine, eu voi fi la tine.

Luă peniţa Aleodor şi-şi cătă de drum. Dar nu făcu ca la o sută de paşi şi iată că dete peste un tăune. Când se gătea a-l strivi cu piciorul, tăunele zise:

– Cruţă-mi viaţa, Aleodor împărat, şi eu te voi mântui pe tine de la moarte. Ţine acest pufuleţ din aripioara mea, şi când îi gândi la mine, eu voi fi la tine".

Vom vedea, când vom vorbi de isprăvile eroului, de ce mare folos îi vor fi aceste animale; deocamdată ne mulţumim a înşira numai animalele recunoscătoare care îl ajută pe Făt-frumos.

În basmul *Lupul cel năzdrăvan şi Făt-frumos* (Ispirescu), Făt-frumos cruţă viaţa unui lup, care apoi îi este recunoscător şi-l ajută să prindă pe împăratul păsărilor, cel care fura merele de aur din grădina tatălui său. În basmul *Fata Ciudei, vântul, Bruma şi Gerul* (Sbiera), lupul se arată recunoscător pentru că eroul i-a legat piciorul bolnav.

Iepurele, vulpea, lupul şi ursul care apar în *basmul Copiii văduvului, iepurele, vulpea, lupul şi ursul* (Ispirescu) se arată recunoscători pentru că eroul le-a cruţat viaţa. Aceeaşi recunoştinţă o arată vulturul şi ursul din basmul *Ţugulea* (Ispirescu).

Şarpele (*Trifon Hăbăucul*, I. Pop-Reteganul) ghigorţul *(Băiatul cel bubos şi ghigorţul*, Ispirescu), zgripţuroaica (*Prâslea cel voinic şi merele de aur*, Ispirescu) etc., cărora eroul le-a cruţat viaţa lor sau a puilor lor, se arată recunoscătoare faţă de binefăcătorul lor.

În basmul *Trifon Hăbăucul* (I. Pop-Reteganul), eroul dă de mâncare unui vultur, care, pentru aceasta, se arată recunoscător celui ce l-a ajutat.

Acest motiv al animalelor recunoscătoare se găseşte foarte des în basmele tuturor popoarelor eruopene şi este foarte rar în mitologia grecească. Faptul acesta a fost întrebuinţat ca un argument contra teoriei acelora care susţineau că originea basmelor trebuie căutată în mitologia grecească. Căci, ziceau adversarii teoriei mitologice, e imposibil de admis ca atâtea şi atâtea elemente, în legătură cu acest motiv, să fi fost create şi adăugate celor greceşti în timpul din urmă; toate aceste elemente, mai ziceau ei, sunt în strânsă legătură unele cu altele, prin fondul primitiv comun.

O comparaţie între diferitele feluri de ajutoare pe care animalele le dau eroului ar fi putut intra în cursul nostru; cum însă numărul lecţiilor – câteva au fost pierdute din cauza închiderii universităţii – este prea mic şi

materialul pe care avem să-l parcurgem este încă destul de bogat, ne oprim la aceste sumare spicuiri.

Trecem la un alt capitol, anume la *teatrul acţiunii*.

Aţi băgat de seamă că aproape toate basmele încep prin a arăta locul unde se petrece acţiunea. Se arată că acţiunea se petrece într-o pădure, în jurul unui bordei ori casă părăsită etc. etc.

Nu este însă vorba de locul unde s-a născut, ci de altul, care se află departe, departe „peste nouă ţări şi nouă mări".

După cum am mai spus, locul acţiunii este foarte vag precizat de povestitorii basmelor noastre. Ce e drept, se vorbeşte adeseori de curţi împărăteşti, de palate, de văgăuni etc., etc., dar acestea sunt prezentate fără precizie.

În bună parte însă acţiunea basmului se desfăşoară în *lumea neagră*, care diferă cu totul de *lumea albă*, lumea pământească, pe care o locuim noi. Iată cum ne descrie Ispirescu această lume:

> „Prâslea ajunse pe tărâmul celălalt, se uită cu sfială în toate părţile şi cu mare mirare văzu toate lucrurile schimbate: pământul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau pe acolo" *(Prâslea cel voinic şi merele de aur)*.

În această lume subpământeană se intră fie printr-o peşteră, fie printr-o groapă, printr-un puţ adânc etc., în care se lasă cu ajutorul unor frânghii lungi de sute de coţi.

Alteori acţiunea basmului se petrece în lumea albă, dar în locuri necălcate de picior omenesc, unde eroul calcă pentru întâia dată.

Vedeţi, prin urmare, că în ce priveşte locul unde se petrece acţiunea, basmele noastre ne dau prea puţine detalii; totul e învăluit în neprecis, în vag.

13 aprilie 1932

Vom vorbi astăzi despre ceea ce formează de fapt miezul basmului, despre isprăvile eroului.

Vă aduceţi aminte, după cum am spus, că basmele au un cuprins moral; nu vom găsi niciodată o acţiune imorală sau amorală; răul trebuie totdeauna pedepsit, după cum binele trebuie totdeauna răsplătit. Eroul nu săvârşeşte

niciodată fapte care să-l degradeze; faptele lui sunt totdeauna fapte de dreptate, de cinste, de milă etc. Foarte rar găsim basme în care eroul săvârşeşte acte reprobabile, ca de pildă *Trifon Hăbăucul* (I. Pop-Reteganul):

„Pe când îşi petrecea Trifon mai bine, iată că se iveşte un om cu o sabie ruginită şi-i zice:

– Măi fârtate, să schimbăm, uite-ţi dau sabia şi tu să-mi dai mărgeaua.

– Dar de ce folos este sabia aceea, întrebă Trifon.

– O, Doamne, răspunse omul acela, sabia aceasta este de mare folos, că ea omoară singură pe cine vei porunci.

– Aşa? Atunci schimbăm! Şi schimbară numaidecât. Dar îndată ce-şi văzu Trifon sabia în mână, îi porunci să omoare pe omul care l-a înşelat cu mărgeaua. Şi sabia îndată îi tăie capul, iar Trifon îndată îşi luă mărgeaua“.

În acelaşi fel procedează şi cu alţi doi oameni, pe care îi mai întâlneşte:

,,Mergând mai departe, se întâlneşte cu un alt om, care avea un băt mare de-a umăr şi o cârjă mică în mână.

– Bună ziua, frate, zise cel cu beţele.

– Să fii sănătos frate, răspunse Trifon. Dar unde te duci cu două beţe?

– Mă duc să întâlnesc pe cel cu mărgeaua, doară vom putea face schimb, să-mi dea mărgeaua şi să-i dau beţele.

– Eu sunt cel cu mărgeaua, zise Trifon, dar de ce folos sunt beţele acestea?

– Hei, frate, de mare folos sunt acestea, căci dacă vei porunci să bată pe cineva, apoi nici grindina nu-ţi fleceşte mai tare cucuruzele, de cum ţi-i dobzază aceste beţe şi cu deosebire cea mai mică e bună de dezmierdat muierea.

– Dacă stă treaba aşa, zise Trifon, atunci hai să schimbăm, că eu sunt omul cel cu mărgeaua. Şi schimbară. Dar după ce căpătă beţele, porunci la sabie şi de loc îi tăie capul şi-i luă mărgeaua înapoi“.

Aceeaşi faptă urâtă o face şi faţă de al treilea om pe care îl întâlneşte.

Dar, cum spuneam, astfel de acte imorale apar foarte rar în basme, căci majoritatea cazurilor vedem pe erou săvârşind acte morale.

Vom întâlni în basme pe eroul săvârşind întotdeauna fapte pe care nu le-ar putea săvârşi un altul şi întotdeauna eroul *trebuie* să izbutească, trebuie să ducă la bun sfârşit fapta începută.

Dar cum poate face el acest lucru, pentru că de cele mai multe ori eroul este un om de rând, cu puteri limitate? Curajul, vitejia, viclenia etc., de care uzează adeseori în ajungerea ţintei sale, sunt calităţi omeneşti, iar

nu supranaturale. Cu toate acestea, eroul săvârşeşte acte supraomeneşti. Toate acestea însă le săvârşeşte fie cu ajutorul calului său nedespărţit, fie cu ajutorul animalelor recunoscătoare. Fără sfatul sau ajutorul calului, care e năzdrăvan, şi fără intervenţia diferitelor animale recunoscătoare, eroul nu ar putea face nimic, totul s-a reduce la isprăvi neînsemnate, de mică importanţă. Cu ajutorul acestora însă eroul poate îndeplini fapte extraordinare: răpune monştri, scăpă fete de împărat din mâna zmeilor, aduce herghelii de armăsari de care nu se poate apropia nimeni, poate aduce soarele şi luna care au fost furate de balauri etc. etc. Aceste isprăvi variază la infinit şi ele au de scop să evidenţieze vitejia, curajul, cinstea, dreptatea eroului.

Să vedem în ce constau aceste isprăvi?

Cele mai de seamă isprăvi ale eroului sunt luptele lui cu tot felul de monştri. În majoritatea cazurilor vom asista la lupta eroului cu zmei, cu zmeoaice şi cu balauri, care deţin în tărâmurile lor una sau mai multe fete de împărat, pe care Făt-frumos trebuie să le salveze.

Lupta eroului cu zmeii este epică, titanică, aşa cum reiese din citatele de mai jos:

„Făt-frumos prinse voios a se lupta cu zmeul. Şi se apucară la trântă. Şi luptase, şi luptase zi de vară până-n seară şi, ca să se dovedească unul pe altul, nici că se pomenea.

Văzând Făt-frumos că îi apucă noaptea, odată se opinti din toate puterile, ridică în sus pe zmeu şi, aducându-l, îl băgă în pământ până în gât şi, ţinându-l acolo sub picior şi cu sabia goală în mână, ridicată deasupra lui, îl întrebă despre fraţii fetei şi oştile trimise".

În basmul *Greuceanu* (Ispirescu), în care e vorba de nişte zmei ce au furat soarele şi luna de pe cer, eroul trebuie să se lupte cu trei zmei şi apoi cu zmeoaica, pentru ca să scoată din mâna lor soarele şi luna.

Iată cum se luptă Greuceanu:

– Zmeule viteaz, în săbii ne tăiem sau în luptă ne luptăm?

– Ba în luptă, că-i mai dreaptă.

Se apropiară unul de altul şi se luară la luptă.

Prinse zmeul pe Greuceanul şi-l băgă în pământ până la genunchi. Aduse şi Greuceanu pe zmeu şi-l băgă în pământ până în gât şi-i tăie capul".

În acelaşi fel – prin lupta dreaptă, care e o relicvă din lupta primitivă a ciobanilor noştri, Greuceanu răpune şi pe al doilea zmeu, fratele celui dinainte.

Lupta cea grea avea să o ducă însă cu tatăl zmeilor:

„Şi se luară la bătaie; în săbii se bătură ce se bătură şi se rupse săbiile; în suliţi se loviră ce se loviră şi se rupse suliţele; apoi se luară la luptă; se zguduiau unul pe altul de se cutremura pământul; şi luase zmeul pe Greuceanu odată, dar acesta, băgând de samă ce are de gând zmeul, se umflă şi se încordă în vine, şi nu păţi nimic, apoi şi Greuceanu strânse odată pe zmeu, tocmai când el nu se aştepta, de-i pârâi oasele.

Aşa luptă nici că s-a mai văzut. Şi se luptară, şi se luptară, şi se luptară, până ce ajunse vremea la nămezi şi osteniră. Atunci trecu pe deasupra lor un corb, carele se legăna prin văzduh şi căuta la lupta lor. Şi, văzându-l, zmeul îi zise:

– Corbule, corbule, pasăre cernită, adu-mi tu mie un cioc de apă şi-ţi voi da de mâncare un voinic cu calul lui cu tot.

Zise şi Greuceanu:

– Corbule, corbule, mie să-mi aduci un cioc de apă dulce; căci eu ţi-oi da de mâncare trei leşuri de zmeu şi trei de cal.

Auzind corbul aceste cuvinte, aduse lui Greuceanu un cioc de apă dulce şi-i astâmpără setea; căci însetoşaseră nevoie mare. Atunci Greuceanu mai prinse la suflet şi, împuternicindu-se, unde ridică, nene, odată pe zmeu şi trântindu-mi-l, îl băgă în pământ şi-i puse piciorul pe cap ţinându-l aşa. Apoi îi zise:

– Spune-mi, zmeule spurcat, unde ai ascuns tu soarele şi luna, căci azi nu mai ai scăpare din mâna mea.

Se codea zmeul, îngâna verzi şi uscate, dară Greuceanu îi mai zise:

– Spune-mi-vei ori nu, eu tot le voi găsi, şi încă şi capul retezaţi-l-voi.

Atunci zmeul, tot mai nădăjduindu-se a scăpa cu viaţă, dacă îi va spune, zise:

– În Codru-verde este o culă. Acolo înăuntru sunt închise. Cheia este degetul meu cel mic de la mâna dreaptă.

Cum auzi Greuceanu unele ca acestea, îi reteză capul, apoi în tăie degetul şi-l luă cu sine“.

După ce dete corbului făgăduiala şi după ce sloboziră soarele şi luna din cula zmeilor, Greuceanu o luă la drum, întorcându-se înapoi. Pe drum i se ivesc în cale fel şi fel de piedici, pe care însă el le înlătură. Cea mai grea însă avea să fie lupta cu zmeoaica, soţia şi mama zmeilor ucişi, care, „cătrănită şi cu o falcă în cer şi una în pământ“, se luase după Greuceanu ca să-l omoare. El însă se închise în făuriştea Faurului pământului, unde zmeoaica nu putea intra. Atunci zmeoaica

„o întoarse însă la şiretlic: rugă pe Greuceanu să facă o gaură în părete, ca măcar să-l vază în faţă. Greuceanu se făcu că se înduplecă şi făcu o gaură în părete. Dară Faurul pământului se aţinea cu chipul lui Greuceanu cel de fer, ce arsese în foc, de sărea scântei din el. Când zmeoaica puse gura la spărtură ca să soarbă pe Greuceanu, Faurul pământului

îi băgă în gură chipul de fer roşu ca focul şi i-l vârî pe gât. Ea înghiorţ! înghiţi şi pe loc se prefăcu într-un munte de fier, şi astfel scăpară de dânsa".

Aceeaşi luptă o duce eroul şi în basmul *Ţugulea, Prâslea cel voinic şi merele de aur* (Ispirescu) etc.

Alteori, eroul nu poate scăpa prin luptă dreaptă, ci prin ajutorul unor obiecte pe care i le-au oferit diferite animale, cărora el le făcuse vreun bine. Aşa, în basmul *Ileana Simziana* (Ispirescu), eroul, alungat de zmeoaică, aruncă, pentru a scăpa de ea, o gresie, care se transformă într-un munte uriaş; zmeoaica îl roade şi continuă fuga după erou; acesta aruncă atunci o perie, care se preface într-o pădure deasă şi întunecoasă; zmeoaica trece şi peste această piedică, cercând să-l ajungă din nou pe Făt-frumos; acesta aruncă, în cele din urmă, un inel, care se prefăcu într-un zid gros de cremene; zmeoaica, de ciudă, plesni.

Isprăvile eroului nu se reduc însă numai la luptele lui cu zmeii, ci şi la lupte cu alte lighioane, cum ar fi balaurul.

Ce este balaurul v-am spus într-una din lecţiile trecute. Din descrierea pe care am făcut-o vă daţi seama că balaurul nostru este asemănător cu hydra din mitologia grecească. Ca şi balaurul din basmele noastre, Hydra de la Lerna, răpusă de Hercule, era un monstru cu mai multe capete (nouă), care stătea pe lângă o fântână, de unde se repezea spre a prăpădi turmele, semănăturile. Suflarea-i înveninată cauza şi capetele-i tăiate renăşteau, întocmai ca în basmele noastre.

În basmele noastre acest motiv este foarte răspândit. Să-l analizăm pe cel din *Copiii văduvoiului* (Ispirescu).

Făt-frumos, în drum spre ajungerea ţintei sale, merge într-un sat, unde ceru unei babe niţică apă, ca să-şi astâmpere setea:

„– N-am, dragul mamei, răspunse baba; căci la noi se află numai o fântână. În ea e sălaşul unui balaur mare; şi el lasă să ia apă numai cei ce îi dă câte un cap de om".

Feciorul nu se înfricoşează, ci, cerând o vadră, se îndreptă spre fântână cu gândul de a ucide balaurul.

„Când ajunse acolo, ce să vază? La gura fântânei o fată frumoasă, de s-o sorbi într-o bărdacă, şi gingaş îmbrăcată, plângea cu lacrimile cât pumnul.

– De ce plângi şi te tânguieşti, fată mare?

– Cum n-aş plânge şi cum nu m-aş tângui, când îmi aştept moartea din clipă în clipă?

– Da' de ce să mori, surată?

– Apoi dumneata nu ştii că aici în fântână este un balaur mare de şarpe, care bântuie omenirea?

– Am auzit de aşa ceva; dar nici nu ştiu, nici n-am văzut; căci eu sunt de pe alte moşii, şi numai acum am ajuns aici. Dară tu de ce stai aici, să te mânânce balaurul? Au doară n-ai părinţi?

– Ba am şi părinţi, şi tot. Însă la noi este obiceiul ca fiecare să dea câte un cap de om acestui nesăţios balaur, ca să-i lase să ia apă de la fântână – căci numai astă fântănă este în coprinsul acesta; – şi acum este rândul nostru să dăm om pentru mâncarea acestei jivine. Şi tata numai pe mine mă are; el m-a adus ca să-şi facă şi el rândul, şi tata este împăratul locului acestuia".

Feciorului i se făcu milă de ea şi, liniştind-o, se duse la gura fântânei şi răcni:

„– Ieşi mai curând afară, fiară spurcată!

– Ce ai cu mine, voinicule, răspuse şarpele; că te lăsai să iei apă cât voişi.

– Ieşi, dihanie urâtă, cu mine să te lupţi.

– Eu n-am nimic cu tine, du-te într-ale tale şi dă-mi pace să-mi făptuiesc treburile mele după învoiala ce am eu cu oamenii locului acestuia, şi după cum m-a lăsat pe mine Dumnezeu.

Atunci băiatul, nici una, nici două, întinse arcul şi, zburând săgeata, luă o limbă balaurului; căci avea nouă limbi acea jiganie. Şi ieşind şarpele, se luă la luptă cu dânsul. Îi jucau limbile în gură ca fulgerul şi le aruncă asupra băiatului, de să-l prăpădească. Iară el mai trase o săgeată şi mai luă o limbă, şi încă una, şi iară una, până ce îi săgetă opt limbi. Când să puie şi o nouă săgeată, ia-o de unde nu e. Se repezi iute şi luă fetei din cap un ac, îl puse la arc, şi cu el luă şi limba a noua a balaurului. Şi curse din fiară nişte sânge negru şi mohorât, şi cu o duhoare, de-ţi era scârbă. Se mai zvârcoli ce se mai zvârcoli dihania şi rămase moartă bumbenă".

Pentru fapta lui, împăratul îi dă eroului fiica de soţie.

În basmul *Balaurul cel cu şapte capete*, de Ispirescu, eroul, „un om verde, pui de român, ştii colea", omoară balaurul cu şapte capete, care trăia într-o groapă şi se hrănea numai cu oameni.

Pe lângă acestea, eroul se mai luptă cu fel şi fel de alte lighioane, ca: scorpii (*Ne-aude, ne-a vede*, de Sevastos etc.), cu zgripţuroici, cu gheonoi (*Ileana Simziana*) etc.

20 aprilie 1932

Am arătat lecţia trecută lupta pe care trebuie să o ducă eroul cu diferiţi monştri şi lighioane, ca zmei, balauri, scorpii, gheonoi etc.

Astăzi vom continua, înşirând şi alte isprăvi ale eroului.

Într-una din lecţiile trecute am arătat lupta pe care o duce eroul cu împăratul păsărilor, care fura merele de aur din grădina tatălui său.

Pentru acelaşi motiv, eroul basmului cunoscut sub numele de *Prâslea cel voinic şi merele de aur* se luptă cu trei zmei.

În *Ileana Simziana* (Ispirescu), eroina, fata cea mai mică a împăratului, se luptă cu tatăl său prefăcut în lup, leu şi apoi în balaur.

În *Greuceanu*, eroul se luptă cu diavolul, care se prefăcuse în stană de piatră:

„Atunci Greuceanu se dete de trei ori peste cap, se făcu un buzdugan cu totul şi cu totul de oţel, şi unde începu, nene, a lovi în stană, de se cutremura pământul. De câte ori da, de atâtea ori cădea câte o zburătură de piatră. Şi lovi ce lovi, până ce îi sfărâmă vârful. Apoi deodată începu stana de piatră a tremura şi a cere iertăciune. Iară buzduganul, de ce da, d-aia înteţea loviturile, şi dete, până ce o făcu pulbere. Când nu mai fu în picioare nimic din stana de piatră, cătă prin pulbere ce mai rămăsese şi-şi găsi Greuceanu paloşul ce-l furase satana“.

În *Poveste ţărănească* (Ispirescu), eroul se luptă cu duhurile necurate, care veneau în fiecare seară să dezgroape trupul tatălui său. În două rânduri, fraţii cei mai mari au încercat să prindă pe răufăcător, dar nu au reuşit. Atunci feciorul cel mai mic zise:

„– Duce-mă-voi singur, căci trebuie să fi ştiut tata ce zice, când ne-a poruncit să păzim câte unul singur.

Şi astfel, cum veni seara, se duse la locul de pândă. Şi deoarece ştia ce-l aşteaptă, el îşi luă cu dânsul armele şi se găti de luptă. Pe la miezul nopţii se pomeni cu cineva că vine. Vru el să întrebuinţeze armele, dară unde îi dădu ăla pas; căci el se arătă ca o vedenie ieşind ca din pământ, şi se luară la trântă. Lupta fu crâncenă, căci duhul necurat, – duh necurat era cel ce venea să dezgroape pe împărat, – îşi puse toate puterile ca să dovedească pe fiul cel mai mic al împăratului. Vezi că duhul ştia că, de nu va putea nici în a treia seară să izbutească, apoi trebuia să-şi mute gândul; nu mai putea adică să-l dezgroape nici la amin.

Fie însă că şi băiatul nu se lăsă mai pe jos. Şi, cum spusei, se luptară pe capete; dară luptă, nu glumă. Curgeau sudorile de pe fiul împăratului şiroaie, şi nu se da netezului nicicât. Lupta ţinu – şi o luptă de moarte, – până despre cântători. Cum se auzi cocoşul, duhul pieri ca o nălucă, dar şi băiatul căzu jos de ostenit. De mai ţinea lupta numai cât ai aţâţa un foc, s-ar fi muiat şi cine ştie ce se întâmpla".

Alteori îl vedem pe eroul basmului luptându-se cu o întreagă legiune de duhuri rele, prefăcute în şoareci, lilieci, bufniţe, călugări etc. care îl iau şi zboară cu el în văzduh. Copilul, care avea în mână o carte cu care se născuse, tot timpul nu făcuse altceva decât citea în ea:

„Citea mereu şi în gura mare; iar când fu de ajunse la mijlocul cărţii, călugărul nu-l mai putea ţinea. Vru să-i smucească cartea din mână, dar băiatul o ţinea vârtos. Luptându-se cu băiatul prin văzduh ca să-i ia cartea, călugărul îl scăpă şi băiatul căzu într-o prăpastie adâncă".

Într-un basm, *Balaurul cel cu şapte capete*, găsim un motiv care pare a fi împrumutat de la greci, din mitologia grecească. Vă aduceţi aminte de rătăcirile pe mare ale lui Ulise, care, ajungând într-o peşteră, locuită de ciclopul Polifem, a orbit pe acesta cu un lemn arzând. Exact acelaşi element îl găsim şi în basmul de care am amintit.

Iată despre ce e vorba: într-o ţară era un balaur, care nu se hrănea decât cu oameni. Împaratul promisese celui care va reuşi să omoare balaurul că-i va da pe fiica sa de soţie, precum şi jumătate din împărăţie. Mai mulţi voinici se întovărăşiră să pândească noaptea în jurul unui foc mare şi hotărâră să pedepsească prin moarte pe cel ce va lăsa focul să se stingă. Într-o noapte, pe când păzea unul dintre voinici, apare balaurul. Voinicul se ia la luptă cu el şi-l răpune. În timpul luptei sângele, care cursese din balaur, stinsese focul. Ce era să facă acum? Se urcă într-un copac să vadă dacă vede undeva vreo scânteie, ca să meargă să reaprindă focul. Văzând într-o depărtare mare, se îndreptă într-acolo. În drum, are de întâmpinat o mulţime de piedici, pe care totuşi le învinge. În cele din urmă, ajunge într-o peşteră, în care „trăiau nişte oameni uriaşi, care aveau numai câte un ochi în frunte".

„Ceru foc de la dânşii, dar ei, în loc de foc, puseră mâna pe el şi-l legară. După aceea aşezară şi un cazan pe foc cu apă şi se găteau să-l fiarbă, ca să-l mănânce. Dară tocmai când era să-l arunce în cazan, un zgomot se auzi nu departe de peştera aceea; toţi ieşiră şi lăsară pe un bătrân de ai lor ca să facă astă treabă. Cum se văzu viteazul nostru numai cu

unchiaşul, îi puse gând rău. Unchiaşul îl dezlegă ca să-l bage în cazan, dar voinicul îndată puse mâna pe un tăciune şi-l azvârli drept în ochiul bătrânului, îl orbi şi apoi, fără să-i dea răgaz a zice nici cârc!, îi puse o piedică şi-i făcut vânt în cazan".

În basmele *Făt-frumos cu părul de aur* şi *Făt-frumos cel rătăcit*, ambele publicate de Ispirescu, eroul izbuteşte să pună pe fugă oştile împăraţilor duşmani:

„Făt-frumos, văzând că oastea vrăşmaşe este mai mare la număr şi mai tare, se repezi din vârful muntelui asupra ei şi ca un vârtej se învârtea prin mijlocul ei, cu paloşul în mână, şi tăia în dreapta şi în stânga în oricine întâlnea.

Aşa spaimă dete iuţeala, strălucirea hainelor şi sporul carului său, încât oastea şi toţi cu totul o rupseră d-a fuga, apucând drumul fiecare încotro vedea cu ochii, împrăştiindu-se ca puii de potârniche".

Pentru această ispravă, împăratul dete lui Făt-frumos pe fiica sa de soţie. De altfel, de obicei împăratul dă eroului pentru faptele sale vitejeşti pe fiica sa de soţie.

Dar nu toate faptele pe care le face eroul sunt fapte voluntare; sunt multe pe care le face forţat, din ordinul altcuiva, de obicei al împăratului. Astfel, i se porunceşte eroului să aducă pe Ileana Cosânzeana, să aducă herghelia cu nouă iepe sirepe, „păzite de un armăsar", să aducă o colivie cu o pasăre de aur etc. etc. Acesta, prin vitejia lui, prin bunătatea lui şi, mai ales, prin ajutorul pe care i-l dau animalele recunoscătoare, reuşeşte să ducă la bună îndeplinire aceste sarcini.

Cu totul caracteristice basmelor sunt isprăvile ce le săvârşeşte eroul pe tărâmul celălalt, în lumea neagră.

În basmul *Prâslea cel voinic şi merele de aur*, eroul, urmărind pe hoţul merelor, ajunse la o prăpastie adâncă, în care nu era chip să se lase decât cu ajutorul unor vârteje şi al unor frânghii groase. Cu ajutorul acestora

„Prâslea ajunse pe tărâmul celălalt; se uită cu sfială în toate părţile şi cu mirare văzu toate lucrurile schimbate; pământul, florile, copacii, lighioni, altfel făptuite erau p-acolo".

Fără să se înfricoşeze, Prâslea apucă pe un drum şi merse până ce dete de „nişte palaturi cu totul şi cu totul de aramă". În pragul uşii găseşte pe una din cele trei fete de împărat, pe care le furase zmeii. Prâslea vrea să le scape, dar pentru asta trebuia să ducă luptă pe viaţă şi pe moarte cu aceştia. El nu se dă îndărăt şi se apucă la luptă cu primul zmeu care îi iese în cale:

„... şi se luptară, şi se luptară, până când băgă zmeul pe Prâslea în pământ până în glezne; iară Prâslea se opinti odată, aduse pe zmeu şi, trântindu-l, îl băgă în pământ până în genunchi şi-i tăie capul“.

Cu această ispravă scăpă pe una din fetele împăratului, dar mai erau două. Prâslea se luptă şi cu ceilalţi doi zmei, îi răpune şi scapă toate trei fetele. După acestea se pregătesc să se întoarcă pe tărâmul nostru, în lumea albă. Ajung la gura prăpastiei şi mişcă de frânghii. Paznicii pricepură că trebuie să tragă frânghia. Se puseră la vârtejuri şi scoaseră pe fata cea mai mare, apoi pe cea mijlocie şi, în sfârşit, pe cea mai mică.

„Prâslea simţise de mai înainte că fraţii săi îi poartă sâmbetele şi când se mai lăsă frânghia, ca să-l ridice şi pe el, dânsul legă o piatră şi puse căciula deasupra ei, ca să-i cerce, iară fraţii, dacă văzură căciula, socotind că este fratele lor cel mic, slăbiră vârtejile şi dete drumul frânghiei, care se lăsă în jos cu mare iuţeală, ceea ce făcut pe fraţi să crează că Prâslea s-a prăpădit“.

Pe când se gândea cum să iasă afară,

„auzi un tipăt şi o văietare care îi umplu inima de jale. Se uită împrejur şi văzu un balaur care se încolăcise pe un copac, şi se urca să mănânce nişte pui de zgripsor; scoase paloşul Prâslea, se repezi la balaur şi numaidecât îl făcu în bucăţele“.

Pentru această faptă, zgripsoroaica îl scoate afară din groapă, dându-i libertate iarăşi pe tărâmul alb. În cele din urmă, Prâslea se căsătoreşte cu cea mai mică din cele trei fete pe care le-a scăpat.

Am analizat un singur basm din cele foarte numeroase în care găsim astfel de elemente; timpul prea scurt nu ne permite să facem analize mai amănunţite, comparaţii etc.

Tot sub pământ, pe tărâmul celălalt, se petrece şi bună parte din acţiunea basmului *Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat* (Ispirescu).

Fetele împăratului petreceau toată noaptea jucând în nişte palaturi de sub pământ. Tatăl lor făgăduise marea şi sarea celui ce va afla locurile unde îşi petrec timpul fetele lui în cursul nopţii. Un argat, cu ajutorul unei zâne, le urmăreşte şi izbuteşte a descoperi taina lor.

În basmul *Voinicul cel cu cartea în mână născut*, publicat de Ispirescu, eroul izbuteşte să petreacă o noapte în camera plină de duhuri a domniţei şi

să scape teafăr, pe când atâţia fii de împăraţi, care veniseră în peţit şi intraseră în camera fetei, fuseseră omorâţi de duhurile rele.

În basmul *Ileana Simziana*, eroul, care, de fapt e fiica unui împărat, trebuie să aducă „vasul cu botez, care se pastrează într-o bisericuţă de peste apa Iordanului". Sfătuită de calul său, fata de împărat reuşeşte să aducă vasul de botez, „care se afla pe o masă în mijlocul unei bisericuţe, şi-l păzeau nişte călugăriţe, care nu dorm nici zi, nici noapte". În urma acestei isprăvi, fata, blestemată de călugări, îşi schimbă sexul şi devine fecior şi se căsătoreşte cu Ileana Simziana.

Foarte adeseori în basme împăratul, tatăl sau mama eroului etc. cad la pat şi, ca să se însănătoşeze, Făt-frumos trebuie să le aducă leacuri de la munţii care se bat în capete, din nişte păduri sălbatice etc.

În *Voinicul cel fără de tată*, eroul aduce mă-si ca leac apă vie şi apă moartă de la munţii ce se bat în capete. Sfătuit de zână, care era îndrăgostită de el, se apropie de munţi la amiazi, când e soarele în cruci, cu o prăjină ridicată, în vârful căreia a legat o batistă roşie. Munţii, „cu ochii bleojiţi şi buimăciţi" de cele ce vedeau, se opresc o clipă şi eroul profită de acel moment şi-şi umplu borcanele. Când să iasă de acolo, munţii începură iară a se bate în capete.

> „Dacă nu se grăbea a se duce mai iute, acolo îl prăpădea. Scăpă însă cu faţa curată. Numai coada calului o apucă şi acolo rămase jumătate. De atunci, vezi, este calul cu coada jumătate de carne, jumătate de păr".

Alteori, eroul trebuie să aducă lapte de capre roşii sălbatice *(Făt-frumos cel cu părul de aur*) sau lapte de pasăre de peste apa Iordanului (*Făt-frumos cel rătăcit*), ca să vindece ochii împăratului ce orbise.

Foarte interesante sunt isprăvile pe care, cu ajutorul tovarăşului său vrăjitor, le face Ţugulea:

a) ajutat de tovarăş, mănâncă nouă cuptoare de pâine, b) bea nouă buţi de vin, c) intră într-un cuptor încălzit de nouă care cu lemne, d) aduce două urcioare de apă de la fântâna ielelor, e) face să nască într-o noapte cincizeci de femei sterpe etc.

Am putea continua cu o mulţime de alte isprăvi ale eroului; cum însă, în linii mari, toate se reduc la luptele lui cu zmei, balauri ş.a., ne mulţumim cu ceea ce am dat, din care totuşi se pot trage anumite concluzii, pe care ne vom strădui să le evidenţiem lecţia viitoare, acum timpul fiind prea înaintat.

25 mai 1932

Am analizat lecţia trecută isprăvile eroului, care – cum am văzut – sunt acte de vitejie, de curaj, pe care nu le-ar putea săvârşi un altul.

Să vedem care sunt cauzele pentru care el devine erou? Care sunt mijloacele prin care el poate îndeplini aceste isprăvi?

Aţi putut vedea din cele spuse până acum că, în mare parte, isprăvile atribuite eroului nu sunt ale lui, ci ale unor fiinţe supranaturale ori năzdrăvane, ca zâne, zmei, peşti, albine, uriaşi etc.

Pe lângă acestea, eroul se mai foloseşte, pentru îndeplinirea sarcinilor sale, de diferite *obiecte magice, talismane* etc., care joacă un rol important în basmele tuturor popoarelor.

Aceste obiecte miraculoase sunt foarte numeroase în basme şi noi vom căuta să le fixăm partea de contribuţie în ajutorul pe care îl dau eroului, pentru a putea săvârşi isprăvile sale.

Astfel, *basmaua*, aruncată de erou când este urmărit de zgripţuroaică sau de zmei, se preface într-o mare fără margini, salvând pe Făt-frumos de furia prigonitorilor.

Alteori, basmaua este folosită ca mijloc de comunicaţie între doi fraţi sau tovarăşi. Când împrejurările cer ca doi fraţi să se despărţească pentru a pleca fiecare într-o parte, îşi ia fiecare cu el o basma albă, care, însângerându-se, dă de ştire că un frate sau un tovarăş scump e în primejdie de moarte, ori chiar a murit (*Minea Viteazul*, de Stăncescu, *Luceafărul de ziuă şi luceafărul de noapte*, de Ispirescu etc.).

Tot semn de moarte arată basmaua şi când e ruptă la mijloc (*Greuceanu*, Ispirescu).

În basmul *Făt-frumos din lacrimă*, publicat de Eminescu, batista roşie şi mirositoare face pe cei de care s-a atins să uite totul ce li s-a spus.

Basmaua din basmul *Ion Buzdugan* (Fundescu), ca şi covorul din *O mie şi una de nopţi*, dacă te aşezi pe ea, te duce unde ţi-o cere gândul.

Gresia, ca şi batista, aruncată înapoi, se face un munte mare şi prăpăstios, scăpând pe erou de urmărirea duşmanilor (*Ileana Simziana*, de Ispirescu, *Spaima zmeilor*, de Fundescu etc.).

În basmul *Vasilică Viteazul* (N.D. Popescu), gresia se face un zid de piatră, iar în *Fântâna sticlişoarei* (Stăncescu), gresia se prefăcu într-un ştei de piatră, peste care următoritorii nu pot trece decât cu sforţări uriaşe.

Oglinda are facultatea de a lua puterile şi frumuseţea celui care se uită în ea (*Aripa frumoasă*, de I. Pop-Reteganul) sau de a dezvălui celui ce se uită în ea toate tainele, tot ce se petrece acolo unde se gândeşte el.

Acelaşi rol, de a opri pe urmăritorii eroului, îl are în basme şi *peria,* care, aruncată, se preface într-o pădure mare şi deasă (*Ileana Simziana* etc.).

Tot în zid de stăvilire se preface şi *inelul* (*Ileana Simziana*). Dar acest obiect mai are şi alte facultăţi; astfel, te face să întinereşti, te duce ori unde vrei, te face stăpân peste toate duhurile rele, vindecă toate bolile etc.

Acelaşi rol ca şi peria, gresia, basmaua, de a se face fie un zid puternic, fie un lac întins, fie o pădure deasă etc. îl au în basme şi *ţesala, cuţitul, pieptenele* etc.

Săpunul, aruncat în urmă, transformă drumul într-un alunecuş ori într-un noroi cleios, din care urmăritorii abia îşi pot scoate picioarele.

Alte obiecte miraculoase, pe care le găsim în basme, sunt *opincile,* „cu care poţi trece marea ca pe uscat“, *biciul,* cu care, „dacă loveşti, împietreşti pe cel care l-ai lovit“, şi *căciula,* care, dacă o pui în cap, te face nevăzut.

Un citat caracteristic ne va arăta aceasta:

„Rupt de oboseală şi de zbuciumare, se dete niţel la umbră într-o vâlcea să se mai odihnească oleacă. Şi stând el acolo, îl fură somnul. Deodată se deşteaptă, auzind o gârâială de graiuri omeneşti, şi sări drept în sus. Ce să vezi? Trei draci se certau de făceau clăbuc la gură. Se duse la dânşii cu pieptul înainte şi le zise:

– Pentru ce vă sfădiţi voi?

– Uite, avem de moştenire de la tata o pereche de opinci, o căciulă şi un bici, şi nu ne învoim noi între noi, care ce să ia din ele.

– Şi la ce sunt bune bulendrele pe care vă sfădiţi voi?

– Când se încalţă cineva cu opincile, trece marea ca pe uscat. Când pune căciula în cap, nu-l vede nici dracul, măcar de i-ar da cu degetul în ochi. Iară când va avea biciul în mână şi va trosni asupra vrăşmaşilor săi, îi va împietri.

– Aveţi dreptate să vă sfădiţi voi, mă. Căci una fără alta, aceste bulendre nu fac nici o ceapă degerată. Iaca ce-mi zice mie gândul, de vreţi voi să mă ascultaţi să vă fac eu dreptate omenească.

– Te ascultăm, te ascultăm, răspunseră dracii într-o glăsuire, spune-ne cum şi vom vedea.

– Vedeţi voi cei trei munţi ce stau în faţa noastră? Să vă duceţi fiecare în câte unul şi cine va veni mai curând, după ce vă voi face semn, ale lui să fie toate astea.

– Că bine zici d-ta! şi îndată o rupseră la fugă, fiecare înspre câte un munte.

Până una alta, voinicul puse opincile în picioare, căciula în cap şi luă biciul în mână.

Când ajunseră dracii în vârfurile munţilor şi aşteptară să le facă semn, fiul cel mic al împăratului trăsni de trei ori din bici în faţa fiecărui drac şi îi împietri acolo locului. Apoi o luă la drum în treaba lui, unde îl trăgea dorul" (*Zâna zânelor*, Ispirescu)

Din acest citat mai reies şi viclenia şi isteţimea eroului. Acesta, adeseori, ca să-şi ajungă scopul, recurge la diferite şiretlicuri, la diferite stratageme etc.

Un alt obiect miraculos, de care se mai serveşte eroul, este *bâta*, care de asemenea împietreşte (*Fiul gonit*, Schott).

Ceasornicul „care cântă toate muzicile" – din basmul *Crăiasa zânelor*, de I. Pop-Reteganul – este, fără îndoială, introdus ulterior de povestitor.

Mai găsim apoi un *fluier*, „care face pe toţi să joace", o *masă* „ce se încarcă de îndată cu tot felul de mâncări şi băuturi", *cutii* care aduc veşti, *pălării* care te fac nevăzut sau te duc unde doreşti, *paloş* şi *sabie* care omoară pe oricine atinge etc. etc.

Întâlnim apoi în basme o sumă de obiecte ca furcă, fus, caier, război de ţesut, vârtelniţă, mere, cloşcă etc., cu care femeia părăsită de bărbat îl vrăjeşte, aducându-l înapoi.

Iată, prin urmare, atâtea şi atâtea mijloace pe care le are la îndemână eroul ca să-şi poată duce la îndeplinire gândurile sale.

Dacă analizăm bine isprăvile eroului, ne dăm seama că aproape toate se pot reduce la una singură: lupta lui cu diferiţi monştri. În săvârşirea acestor isprăvi, eroul, afară de curajul şi îndemânarea cu care luptă, în afară de bunătatea şi isteţimea pe care le pune în actele sale, are o contribuţie cu totul redusă în diferitele isprăvi din basme. În cea mai mare parte, aceste isprăvi se datoresc animalelor recunoscătoare, fiinţelor supranaturale, obiectelor misterioase ş.a.m.d.; eroul adeseori nu are decât un rol secundar în săvârşirea isprăvilor care se pun pe socoteala lui. Gândiţi-vă, ca un nou exemplu, la isprăvile din *Harap-alb* (I. Creangă), care toate sunt făcute de Flămânzilă, de Setilă, de Ochilă etc., deşi sunt atribuite lui Harap-Alb.

Ca încheiere a cursului, voi repeta ceea ce am spus într-o lucrare a mea, *Iarba fiarelor*: „În lumea mistică pe care şi-a creat-o imaginaţia aprinsă a omului primitiv, totul era cu putinţă. Dacă în mediul în care se mişca el însuşi, ca şi cei din jurul lui, apărea ca un vierme neputincios şi se cutremura la auzul tunetului sau se prosterna în ţărână la ivirea unei eclipse, aceasta se datora numai faptului că nu se găsise încă mijloacele care, după credinţa lui, existau în natură şi-l puteau ridica din starea de inferioritate în care se afla. Dacă ar fi avut norocul să dea peste aceste mijloace, nimic nu i-ar fi fost cu neputinţă, şi şi-ar fi bătut joc de piedicile şi calamităţile ce duhurile

le azvârleau în calea lui, ca să-l umple de deznădejde sau de groază, să-l oprească în loc sau să-l nimicească.

Ce alta sunt eroii basmelor, decât nişte simpli oameni, care însă, prin dibăcia sau meşteşugurile lor, au putut să smulgă naturii câte unele din tainele ei, mulţumită cărora ajungeau să săvârşească acţiuni supraomeneşti? Odată ajunşi în stăpânirea acestor taine, nimic nu le mai sta împotrivă. Voiau să învie pe cineva? Apa vie sau moartă, dobândită de ei, cu preţul a mii de primejdii, de unde se bat munţii în capete, le da această putinţă. Li se scoteau ochii? Aveau norocul să găsească roua care le reda vederea. Erau răniţi? Găseau buruiana care le lecuia imediat rănile. Căutau comori? Cercetau până găseau nuiaua care să le arate locul unde erau îngropate. Voiau să se facă nevăzuţi? Îşi procurau căciula sau mantaua care-i ascundea vederii tuturor. Voiau să nimicească distanţele? Găseau şi încălţau ciubotele care-i duceau la o depărtare de şapte poştii la fiecare pas. Voiau să înţeleagă graiul dobitoacelor, să ajungă bogaţi, să devină împăraţi, să se însoare cu fata unui crai? Toate erau cu putinţă, dacă aveau norocul să descopere acel ce ascuns undeva, a cărui posesiune le procura mijlocul de a-şi ajunge scopul.

Poporul, în mare pare, crede în existenţa acestor obiecte miraculoase, de care se serveşte în basme, şi în virtuţile lor supranaturale. În special anumite plante şi animale posedă, după credinţa lui, proprietăţi extraordinare. Dacă cercetăm de aproape credinţele lui, îl vedem adesea pomenind de obiecte, de animale, de organe ale corpului, de buruieni etc., a căror întrebuinţare sau posesiune acordă omului puteri supranaturale, miraculoase“.

La acestea aş putea adăuga că în basme se oglindesc visurile de viitor ale oamenirii. Câte lucruri, irealizabile atunci, nu s-au realizat în zile de apoi? Aeroplanul, una din cele mai îndrăzneţe descoperiri ale timpului nostru, era imaginat şi înfăptuit în basme:

„Feciorul aşeză fiecare lemnişor la bucătura lui şi clădi foişorul... în care se urcă împreună cu fiica împăratului. Cum se suiră, fiul împăratului prinse a întoarce vârtejele şi foişorul prinse a pluti în aer şi a se sui în slavă“.

PORECLELE LA ROMÂNI

Satira a fost întotdeauna mijlocul de căpetenie prin care poporul a căutat să îndrepte năravurile cele rele.

Fără a cunoaşte câtuşi de puţin latineasca şi cu atât mai puţin preceptul poetului Santeuil *Castigat ridendo mores*, a înţeles că singurul chip prin care se mai poate oareşicum înfrâna răul este de a-l lua în râs. Lenea, nepriceperea, murdăria, zgârcenia şi răutatea de suflet au fost întotdeauna biciuite de dânsul în chipul cel mai cumplit. Câte păcăleli fine, câte satire muşcătoare n-a născocit fantazia-i bogată pentru a înfiera pe aceia cari nu erau după gustul lui!

Câtă ironie nu se cuprinde numai în aceste două versuri, în care poporul satirizează aşa de bine pe fata nepricepută:

– Da poţi, fată, cosă? – Pot!
Mama-mpunge şi eu scot![1]

Aceste versuri au devenit proverbiale sub forma: „Când eram la mama, şi eu ştiam să cos, că mama împungea şi eu trăgeam acul“[2].

Ce satiră mai potrivită pentru leneş, decât următoarele versuri, devenite iarăşi proverbiale:

Pică pară mălăiaţă
În gura lui nătăfleaţă.

Sau

Pică, pară, pică,
Dacă-i pica,
Eu te-oi mânca,
Iar de nu, acolo-i şedea.[3]

Ce să mai pomenim de satirele adresate celor urâţi, murdari, beţivi, zgârciţi etc. etc.? Unde mai punem satirele în care poporul batjocoreşte în chip aşa de hazliu pe ţigani, evrei, armeni, unguri, saşi, arnăuţi şi alte

---

[1] Fl. Marian, *Satire poporane române*, Bucureşti, 1893, p. 68.
[2] Pann, *Povestea vorbei*, Bucureşti, 1880, p. 141.
[3] *Ibidem*, p. 45.

atâtea naţionalităţi, cărora le găseşte la fiecare câte un cusur? Cine nu cunoaşte nenumăratele satire despre ţiganii care şi-au mâncat biserica, despre jidovii care, bătându-se cu volintirii, au rămas „tocmai pe tocmai“, despre ungurul care, cu venirea-i în ţară, „a scumpit făina şi a mâncat slănina“, despre sasul rămas fără sfinţi, despre arnăutul luptându-se cu muştele etc. etc.? Pentru fiecare din aceştia poporul a rezervat, din comoara nesecată a spiritului său, câte un grăunte de satiră, câte-un cuvânt de batjocură, pentru a biciui defectele sau acele apucături ale lor, care nu-i sunt pe plac.

Poporul n-are întotdeauna nevoie de fraze mari spre a arunca cuiva în faţă năravul sau cusurul ce i-l găseşte: un singur cuvânt îi e de ajuns câteodată. Spre a numi, bunăoară, pe acela despre care proverbul zice că:

Umblă căscând din pom în pom,
Ca căscatul din om în om[1],

îi ajunge vorba *cască-gură* sau *gură-cască*, sau *căscăund*. Spre a arăta o femeie bătrână, fără nici un dinte în gură, şi rea pe lângă toate acestea, poporul zice o *baba-hârca, baba-cloanţă* sau, simplu, *hârcă, cloanţă* etc. Unui beţiv, care

Face burta butie
Şi gura pâlnie,

poporul îi zice *suge-bute* sau *suge-cep*, sau *fluieră-n-bute* etc. Aceste cuvinte, prin care poporul loveşte în năravul sau defectul cuiva, se numesc *porecle*.[2]

Poreclele se deosibesc de cuvintele de ocară obişnuite prin aceea că acestea din urmă spun în genere defectul sau năravul cuiva verde, fără nici un înconjur, pe câtă vreme poreclele conţin mai întotdeauna o metaforă.

Când zicem cuiva: *chiorule!, nespălatule!, ticălosule!,* nu facem decât a-l ocărî, adică a-i adresa cuvinte de ocară, căci îi spunem defectul verde, aşa cum este. Când strigăm însă ţiganului *cioară* sau *coţofană*, unui leneş *trântor*, unui sărac *coate-goale* etc., atunci îi poreclim, adică le dăm câte o poreclă.

---

[1] Pann, *Povestea vorbei*, Bucureşti, 1888, p. II[3], p. 43.

[2] Poporul rosteşte încă *polecră* (Barcianu, *Dicţ. rom. german*. p. 487), *policră* (*Lex. Budan,* p. 521), *poriglă* (I.P. Reteganul, *Pov. ardeleneşti*, III, 18). De aci s-a format verbul *a poreclí*, a da o poreclă, rostit încă *a polecri* (Barc. l. c), *a policri* (*Lex.* Bud. l. c.; Jipescu, *Opincarul*, p. 114) şi *a porocli*.

Dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată şi de alţii la adresa aceleiaşi persoane, ea devine *supranume*. Aşa, bunăoară, căciularii români din timpul campaniei din 1877-78 fură porecliţi de oarecine *curcani*, din cauza penei de curcan ce purtau la căciulă. Porecla se lăţi repede, ea trecu din gură în gură şi ajunse în cele din urmă un supranume al căciularilor, rămas până în ziua de astăzi.

În cunoscuta-i poemă *Peneş Curcanul*, Alecsandri face pe eroul său să ne povestească astfel această împrejurare:

Ne dase nume de *curcani*
Un hâtru bun de glume,
Noi am schimbat lângă Balcani
Porecla în renume.

Porecla, devenită supranume, pierde foarte adesea noţiunea primitivă pejorativă, cum bunăoară în cazul de sus. Supranumele se alipeşte atunci la numele acelei persoane şi ori se stinge o dată cu încetarea ei din viaţă, ori îi supravieţuieşte, trecând asupra urmaşilor săi, ca nume de familie.

Iată ce zice în această privinţă Pitrè, vorbind de supranumele obişnuite la sicilieni: „I soprannomi son personali o di casato; gli uni, nati con chi li porta, finiscono con lui, o lui vivente si dimenticano per imprevedute circostanze; gli altri, più fortunati e vitali, nascono sì con l'individuo, ma diventano generali e gli sopravvivono".[1]

Deoarece în studiul de faţă nu ne vom ocupa de supranume, să ne reîntoarcem la porecle.

Poporul, dacă găseşte la o persoană un cusur oarecare, care nu-i e pe plac, şi îi dă porecla care caracterizează bine cusurul acela, porecla se păstrează şi se aplică apoi în mod general la toate persoanele care au acelaşi defect. Cu chipul acesta poreclele s-au specializat, avându-şi fiecare rolul de a califica mai de aproape pe leneşi şi trândavi, pe proşti şi nevoiaşi, pe vicleni şi pe răi, pe urâţi şi pe zgârciţi, pe beţivi şi pe desfrânaţi; de altă parte, pe ţigani şi pe unguri, pe evrei şi pe greci, pe nemţi şi pe saşi etc.

În nepreţuita-i lucrare, în care fotografiază aşa de bine pe ţăranul român, D. Jipescu vorbeşte de poreclele pe care săteanul le dă femeii lui.

---

[1] Giuseppe Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, vol. II, Palermo, 1889, p. 381.

Reproducem pasajul din lucrarea lui, păstrând pronunţarea locală, în care scrie autorul: „Când e îndârjit rumânu pe femeia lui, îi zice ce-i ghine-n gură: *muiere, muieruşcă, calu dracului, dracu-mpeliţat, vulpe-n patru labe, scorpie, iazmă, pui de lele, teleleică, talpa iadului, petrecută, hăcuită, târâtură, papină, paţachină, fleoarţă, târfă, beşoandră, başoldină, bahorniţă, magmuză, ploscaşa, verigaşă, hârlavă, tigoare, îngălată, trântoriţă, tartoriţă, hoancă, toantă, mototoală, hoaşcă, ciumă*."[1]

Şi când se gândeşte cineva că acest buchet de peste treizeci de porecle nu formează nici a patra parte din poreclele ce obişnuieşte românul a le da femeii!

Femeii bătrâne şi urâte poporul îi zice: *băborniţă, băboi, băbuşcă, băbârcă, baba-hârcă, baba-cloanţă, hârcă, cloanţă, cotoronţă, horholină* etc.

Pe femeia rea de suflet şi arţăgoasă poporul o porecleşte: *iazmă, strigoaică, stahie, viespe, căţea, zgripţoroaică, scorpie, aspidă, viperă, vidră, strechie, ciocănitoare* etc.

Pentru cei proşti şi nătărăi, poporul are poreclele următoare*: găgăuţă, guguman, haplea, mămăligar, tontoroi, marţafoi, meteleu, mătăuz, vlăduţă, flaimuc, Matei, Tănase, boboc, vită-încălţată, butuc, lă-mă-mamă, papă-lapte* etc.

Se vede de aci cum ştie poporul să califice pe cei ce cad în dizgraţia lui.

Aceia cari se pot într-adevăr făli cu cea mai mare bogăţie de porecle sunt *ţiganii*. Cele pe care le pomenim aci nu sunt decât o prea mică parte din imensitatea numelor cu care-i blagosloveşte poporul. Ţiganul e numit: *aramină, ighiptean, harapină, harapilă, Gaşper, Faraon, Stanciu, balaur, sarsailă, tartor, cornurat, cioară, cioroi, ciurilă, ciorânglav, crancău, baragladină, cioacă, graur, grangor, gărgăun, codobatură, corcodină, netot*; – ţiganca*: bahniţă, gaşperiţă, băhanie, baragladină, cioară, cioroaică, coţofană, ciocănitoare*; – copilul de ţigan: *ciorpandel, grangur, (grănguraş, grăngurel, găngurel), danciu (dănciuc), puradeu (purdelaş)* etc.

Spre a studia în mod metodic poreclele româneşti, avem nevoie de o clasificare.

Ca să putem da o idee exactă de modul cum satirizează poporul pe toţi câţi nu-i sunt pe plac, am crezut mai nimerit să fac o clasificare logică a poreclelor, adică după ideea ce ele exprimă. Am despărţit în primul rând *poreclele individuale*, aplicate la persoane, de *poreclele generale*, aplicate la diferite naţionalităţi:

---

[1] Jipescu, *Opincarul*, p. 56.

I. Poreclele individuale le-am grupat astfel:

A. Privitor la starea fizică a individului:

1. Bătrâneţea
2. Urâciunea

B. Privitor la starea morală a individului:

a. Defecte (cusururi)

1. Prostia (Cf. deşteptăciune, viclenie)
2. Mojicia, grosolănia
3. Frica
4. Răutatea

b. Vicii (năravuri)

1. Beţia
2. Lăcomia
3. Zgârcenia, risipa
4. Trândăvia, hoinăria
5. Neîngrijirea, necurăţenia
6. Mândria, lăudăroşia
7. Linguşirea, făţărnicia
8. Limbuţia, înşelăciunea
9. Corupţia.

c. Ireligiozitatea

C. Privitor la starea socială a individului:

1. Sărăcia
2. Meserii înjositoare sau rău privite de popor.

II. Poreclele generale aplicate la următoarele naţionalităţi:

1. Ţigani
2. Evrei
3. Greci
4. Unguri
5. Saşi
6. Nemţi
7. Bulgari
8. Sârbi
9. Armeni
10. Ruşi.

Sub fiecare din aceste titluri vom studia poreclele mai uzitate la români, dând exemple atât din literatura poporană, cât şi din cea cultă, şi făcând, pe unde va fi posibil, comparaţii cu poreclele analoge din alte limbi.

I. Poreclele individuale

A. Poreclele privitoare la starea fizică.

Poporul satirizează deopotrivă *bătrâneţea* şi *urâciunea.*

1. **Bătrâneţea** e luată în râs de popor, pentru că, cu venirea ei, omul devine în genere urât, incapabil şi cu apucături copilăreşti. Cu deosebire femeia îmbătrânind, devine supărăcioasă, rea şi invidioasă pe cei tineri, cărora caută prin clevetiri să le otrăvească mulţumirea. De aceea poporul le învinovăţeşte că ar avea legături cu necuratul, şi poreclele pe care le dau acestuia le aplică de multe ori şi bătrânelor cu apucături rele.

Poreclele pe care poporul obiştuieşte să le dea mai adesea femeilor bătrâne sunt:

Baba-hârca, sau, simplu, *hârcă*, se numeşte de popor o femeie bătrână, urâtă, şi pe care o socoteşte a avea legături cu necuratul. Aşa, Creangă (*Scrieri,* I, 96): „Stăpâna acestei slujnice era viespea care înălbise pe dracul; îngrijitoarea de la palatul lui Făt-Frumos; o vrăjitoare straşnică, care închega apa şi care ştia toate drăcăriile de pe lume. Dar numai un lucru nu ştia *hârca*...“ Şi mai jos (p. 97): „Şi cum a venit împăratul de la vânătoare şi s-a pus în aşternut, *hârca* i-a şi trimes laptele... *Hârca* nu doar că şoptea şi umbla cătinel, ca să n-o audă împăratul, ci avea grijă să n-o audă, din odaia de alăturea, un credincios al împăratului...“

Baba-cloanţa sau *ştirba-baba-cloanţa,* sau numai *cloanţa,* e poreclită de popor o „babă fără dinţi, babă foarte bătrână, decrepită.[1]

Baba-cloanţa este şi ea de o fire răutăcioasă şi, în cele mai multe cazuri, vrăjitoare. Astfel, Ispirescu (*Legende*, p. 54): „... atât numai se mâhnea, că nu ştia ce o să dea lumii peste câteva luni. Când, într-o zi, văzu trecând pe acolo o *babă-cloanţă* vrăjitoare“. Şi aiurea (p. 260): „*Baba-cloanţa*, muma zmeului, zise ea, are darul să nu moară cât va fi cada (tocitoarea) ce stă ici după uşă“.

---

[1] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 183.

Alecsandri (*Mama Angheluşa*): „Cindură că pomenii de diochi, trebuie să vă spun, boieri dumneavoastră, că mă pricep şi la descântece mai dihai decât *Baba-cloanţa*...[1]

Acelaşi (*Chiriţa în provincie*, act I, sc. XII):

Lasă, lasă, Chiriţoaie,
Babă-cloanţă, ră strigoaie,
Îi păţi tu, vai de tine,
Multe şotii de la mine!

Creangă (*Scrieri*, I, 97): „*Ştirba-baba-cloanţa*, ştiind că împăratul are obicei a bea în toată seara o cupă de lapte dulce, i-a pregătit acum una, ca să doarmă dus, până a doua zi dimineaţa".

Alecsandri (*Chiriţa în Iaşi*, act. II, sc. III):

„Chiriţa (imitând-o): Îi poznă de nostimă!... (o sărută).
Luluţa (în parte): *Ştirba-baba-cloanţa*.
Chiriţa (în parte): Ce-o zis?... Hei, că nu eşti a mea, păcatule!"

În partea de sus a Moldovii, copiii, când văd o babă bătrână, îi strigă:

Ştirba-baba-cloanţa
Macină tărâţă,
Ciuşti în c... la mâţă.[2]

E cunoscută frumoasa poezie a lui Alecsandri, *Baba-cloanţa*, din care citām a doua strofă:

Şi tot toarce, *cloanţa*, toarce,
Din măsele clănţănind
Şi din degite pleznind,
Fusu-i răpide se-ntoarce,
Iute-n aer sfârâind.[3]

---

[1] *Teatru*, vol. I, p. 10.
[2] Comunicat de d. Gh. Chernbach (Gheorghe din Moldova).
[3] *Poezii*, vol. I, p. 6.

Un ţăran din Prahova: „Cin' te-a-nvăţat să-ţi dai zilili pe mâna unii *clonţe*, care, de nu te-o scula, or dă te-o pune bine, pleacă p-aci-ncolo".[1]

Băborniţă se porecleşte de popor o femeie bătrână, răutăcioasă şi îndrăcită.

Creangă (*Scrieri*, I, p. 99): „*Băborniţa*, cum aude aceasta, pe loc trimite s-o cheme, zicând în gândul său: – După ce umblă ea, nu se mănâncă..."

N.D. Popescu (*Carte de basme*, II, p. 129): „Acum înţeleg zăduful din văzduh; *babornița* era aproape de nor şi sufla cu nările ei de foc, ca să ne înfierbinte..." Şi mai jos (p. 133): „*Babornita*, în loc de a pune ochii în dreptul găurii, puse gura şi începu să soarbă, doar o sorbi ochii duşmanului său..."

Alecsandri (*Piatra din casă*, sc. XVII): „Leonil: Nu-i e ruşine *baborniței* să nebunească la bătrâneţe, şi să vreie să-şi facă un blestem ca aista... să te călugărească! Îi bună, zău, de închis la Golia".

Acelaşi (*Chiriţa în provincie*, act. II, sc. IV):

Vai, *babornită* bătrână,
Bine că te-am pus la mână,
Cum te-oi mai suci.

Băbârcă e porecla dată de popor la o babă zbârcită, babă foarte bătrână.[2] Cuvântul e un derivat din *babă* prin sufixul *-ârcă*, care ne mai întâmpină în *motârcă, paţârcă, ţopârcă, zămârcă* etc.

Basmul *Fata de împărat cu stea în frunte*: „Fata, seara târziu, când se alinase toţi curtenii, îşi luă hăinuţele şi retezi pe nesimţite din curte, ţinând aţă la babă. – Maică, dragă maică, scapă-mă! se rugă fata, sărutând mâinile *băbârcei*[3].

Băboi se zice în derâdere unei femei bătrâne, răutăcioase. Creangă (*Scrieri*, I, 97): „Şi cum s-a depărtat *băboiul* de acolo, nenorocita drumeaţă a îngenunchiat lângă patul soţului ei şi a început a plânge..."

Băbuşcă se porecleşte o femeie bătrână, mică la stat, şi în sens mai mult simpatic decât satiric. Jipescu (*Opincarul*, p. 44): „Să nu te mai legi aldată de capul mieu ori de bătrâneţili cinstite, că te ia gaia, când ţi-oi trânti una-n chept cu sap-asta! Îţi cat la obraz, c-acuşi ţi l-aş terfeli!

---

[1] Jipescu, *Opincarul*, p. 74.

[2] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 36.

[3] „Convorbiri literare", an. XX, p. 398.

– Dă-i dă-l lasă, *băbuşco*!“

Creangă (*Scrieri*, I, p. 75): „Şi cum ajunge acasă, zice: «Iaca, măi *băbuşcă*, ce odor ţi-am adus eu! Numai să-ţi trăiască!»“

Carabă, coroabă sau *cătărambă* se zice de o babă gârbovită de bătrâneţe.

Pompiliu („Convorbiri literare“, an IX, p. 190): „Iaca o babă *carabă*, şchioapă, cu pupuiu-n spate şi cu părul pe cap ca în palmă...“

Gr. Sima („Ardeleanul glumeţ“, Sibiu, 1889, p. 50): „S-apropia drăguţa de iarnă şi-o *coroabă* de babă cu groază se gândea la ea, ştiindu-se îmbrăcată ca napul“.

Într-o glumă poporală din Ardeal (R. Simu, c. Orlat)[1]:

Dragele badii copile,
De v-ar putea badea creşte,
Să vă facă tot neveste,
Din neveste babe
Slabe
Şi din babe *cătărambe*!

Cotoroanţă se porecleşte o femeie bătrână, urâtă, fără nici un dinte în gură.

Se mai zice despre „o femeie rea, căreia nu-i tace gura ocărând, strigând, cârtind toată ziua“.[2]

Ispirescu (*Legende*, p. 260): „Stând el acolo şi uitându-se la *cotoroanţa* de babă, cum îi căuta în cap, fata aceasta îl zări.“

N.D. Popescu (*Carte de basme*, vol. I, p. 116): „Când se apropiară de ei, tinerii se sculară în sus cu respect şi, când se uită *cotoroanţa* la ei, rămase în loc înmărumurită...“

Acelaşi (vol. II, p. 132): „S-a apropiat *cotoroanţa*, dar tot mai e vreme. Apoi, după ce merse o bucată bună de drum, zise iarăşi: – Mai vezi acu ceva? – Norul s-a risipit şi a început să plouă. – Ne-a ajuns *cotoroanţa*; ai o oglinjoară?...“

Acelaşi (vol. IV, p. 34): „Dragostea babei pentru bietul băiat nu ţinu multă vreme; curând i se urî *cotoroanţei* cu copilul său cel vitreg şi începu să facă unchiaşului zile fripte, ca să o cortorosească de dânsul.“

---

1 *Apud* Hasdeu, *Etymologicum magnum*, vol. III, p. 2267.

2 Costinescu, *Dicţionar româno-francez*, part. I, p. 263.

Sofia Nădejde (*Nuvele*, ed. Şaraga, p. 164): „*Cotoroanţa* cea bătrână îi pune la cale! Uită-te, căzătura mă teme încă!“

Beşoandră se porocleşte o „babă bătrână, pretenţioasă; supranume de dispreţ ce se dă unei bătrâne cu pretenţii de tânără.“[1]

Calul-dracului se zice unei femei bătrâne şi răutăcioase.

Ispirescu (*Legende*, part. II, fasc. I, p. 112): „A fost odată un unchiaş şi o babă. Unchiaşul avea un băiat de la nevasta dintâi şi baba o fată de la bărbatul dintâi. *Calul-dracului* de babă nu putea să vadă cu ochi pe băiatul unchiaşului.“

Jipescu (*Opincarul*, p. 56), în enumerarea poreclelor date de ţăran femeii lui, pomeneşte între altele: „... muiere, muieruşcă, *calul-dracului*, dracu-mpeliţat, vulpe-n patru labe...“

Căzătură sau *hodoroagă*[2] se zice unei fiinţe, femeie sau bărbat, slabe, bătrâne, ce abia se mai poate ţinea în picioare.

Sofia Nădejde (*Nuvele*, ed. Şaraga, p. 164): „Uită-te, *căzătura* mă teme încă! Eu nu le-aş zice nemică, dar să-mi deie pace; aşa nu, mereu îmi aţin calea şi mă pândesc...“

Ispirescu (*Legende*, part. II, fasc. I, p. 116): „Dară baba, *odoroaga* dracului, se ţinea ca Neaga-reaua de capul lui, ca i zgripţoroaică ce era.“

Hâră[3] şi *hoarcă*[4] sunt porecle ce dă poporului unor babe bătrâne şi urâte.

Hoaşcă şi *hoşcotină* se dau ca poreclă unor femei bătrâne şi fără putere. Se aplică câteodată şi la bărbaţi.

Jipescu (*Opincarul*, p. 76): „La noi popii şi *hoaştili* scorniră sute de sărbători pe an...“ Şi mai jos: „N-ascultaţi la gura popii ori a babii, c-ajungi ori *hoşcotină* din cruce de voinic ce eşti...“ (Cf. *ibidem*, p. 56).

Hoancă[5] şi derivatul său *hoanghină* se aplică la babe bătrâne şi de o fire răutăcioasă.

Creangă (*Scrieri*, I, p. 99): „Şi cum vine străina, *hoanghina* pune mâna şi pe tablaua cea de aur, şi pe cloşca de aur cu pui de aur, tot cu acelaşi vicleşug.“

---

[1] Costinescu, *Dicţionar româno-francez*, I, p.110.

[2] *Ibidem*, I, p. 515.

[3] *Lex. Budan*; Polizu, *Vocabular*, p. 532.

[4] *Lex. Budan*: Barcianu, *Dicţionar român-german*, Sibiu, 1886, p. 268; Polizu, *Vocabular*, p. 528: Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 293.

[5] Jipescu, *Opincarul*, p. 56.

Ibidem (p. 318): „Paşol na turbinca, Vidma: şi de-acum nici mai spun lui Dumnezeu despre tine, *hoanghină* bătrână ce eşti!“

Horholină se porecleşte o fată bătrână, sau care împleteşte cosiţa albă.

Într-o satiră poporană din ţinutul Năsăudului:

Mărită-te, *horholină*,
Nu şedea fată bătrână,
Că şi dracul s-a-nsurat
Şi tu nu te-ai măritat...[1]

Într-o strigătură din Ardeal:

A ta lege, *horholină*,
Eu bătrân şi tu tânără.
Dinţii stau cunună-n gură,
Fără şapte nu sunt opt,
Măselele nu-s deloc...[2]

Stahie se zice une femei bătrâne şi răutăcioase.

Alecsandri (*Piatra din casă*, sc. XVII):

„Leonil: ... Hai să fugim împreună, până nu se trezeşte *stahia*.

Zamfira (în parte, furioasă): *Stahia*! (apucând pe Leonil de urechi): A!, blestematule... sunt *stahie*, eu?“

Acelaşi (*Chiriţa în provincie*, act. II, sc. VI): „Leonaş: Haideţi dar să nu pierdem vreme... şi să nu deie *stahia* peste noi.“

Stahie se mai porecleşte o femeie urâtă de mama focului: Anton Pann (*Proverburi*, I, p. 172):

Vezi tu astă alifie şi acel clondir lucios?
Cei mai urâte *stafie* îi dă aer drăgăstos...

---

[1] S. Fl. Marian, *Satire poporane române*, Bucureşti, 1893, p. 107; Cf. Jarnik-Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, Bucureşti, 1885, pp. 449-450.

[2] G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, Bucureşti, 1893, p. 191.

Tălpoi sau *talpa-iadului* se porecleşte o babă bătrână, plină de răutate, şi despre care crede poporul că are legături cu necuratul.

Jipescu (*Suferinţele ţărănimei*, Bucureşti, 1888, p. 38-39): „Din purtare rea, o parte din băbetu satului şi-a mâncat credinţa, cu respectu părului alb, s-au preschimbat în babe *talpa-iadului*, care, pentru păcatele lor, vor arde în focu nestins al iadului pe lume-ailaltă...“

Creangă (*Scrieri*, I, 96): „*Talpa-iadului*, cum aude despre această minunăţie, trimite slujnica degrabă să-i cheme femeia cea străină la palat...“ Şi mai la vale (p. 97): „Atunci *talpa-iadului* a chemat pe necunoscuta drumeaţă în odaia împăratului, după cum avuse tocmeală, şi a lăsat-o acolo...“ Şi mai jos (p. 98): „Despre ziuă, *tălpoiul* a venit posomorâtă, a scos pe necunoscuta de acolo şi i-a zis cu ciudă să iasă din ogradă şi să meargă unde ştie.“

Acelaşi (p. 170): „Alăture cu casa socru-tău este o căsuţă tupilată, în care şede un *tălpoi* de babă, meşteşugoasă la treburile sale, cum îi sfredelul dracului.“ (Cf. Jipescu, *Opincarul*, p. 56).

Unei asemenea babe poporul îi mai zice câteodată *tălpăşiţa dracului, idoliţă*.

Jipescu (*Suferinţele ţărănimei*, p. 229): „... Şi dacă femeia cu desăvârşire rea e o *idoliţă*, talpa-iadului, cum e zicătoarea noastră...“

Pe cât e de luată în râs bătrâneţea la femei, pe atât ea e respectată la bărbaţi. De aceea şi puţinele porecle pe care le dă poporul acestora nu au în genere acel caracter pejorativ, ca poreclele ce se aplică femeilor.

Babalâc se zice unui om bătrân sau unui tânăr cu apucături bătrâneşti.

Aşa, la Creangă, *Amintiri din copilărie* (*Scrieri*, II, pp. 123-124): „Tot umblând noi din şcoală în şcoală, mai mult ia, aşa, de frunza frăsinelului, mâine-poimâine avem să ne trezim nişte *babalâci* gubavi şi ofticoşi, numai buni de făcut popi, ieşiţi din Socola.“

Cheag zbârcit se zice în bătaie de joc unui om bătrân şi fără putere.

Creangă (*Scrieri*, I, p. 127): „Mă mir că nu ţi-i oarecum să-ţi fie, zise Nichifor posomorât; eşti un *cheag zbârcit*, mai ca şi mine, şi iată ce-ţi urlă prin cap...“

2. Urâciunea. Sub acest titlu grupăm toate poreclele date de popor persoanelor care au vreun defect fizic. Urâţi şi schilozi, graşi şi slabi, înalţi şi scunzi, sunt toţi luaţi în râs de popor, şi poreclele ce li se dau sunt mai toate nişte metafore împrumutate de la animale.

În Bucovina, o femeie urâtă şi slută e poreclită *buhnă*, după cum se vede dintr-o satiră culeasă din districtul Sucevii:

Când intrai cu nunta-n casă
Şi se puse după masă,
În loc de mireas-aleasă
Iese-o *buhnă* dupuroasă
Cu un cap
Ca de drac
Şi la faţă
Ca o raţă,
Cu ochi mari
Ca la măgari.[1]

În graiul Moţilor, o femeie urâtă e numită *bârgloază*.[2]

O femeie, „nesuferită prin urâciunea şi răutatea sa" şi de care fugi ca de o boală molipsitoare, e poreclită *ciumă*.[3]

Unui om urât, a cărui mutră e tot aşa de caraghioasă ca a maimuţei, poporul îi zice *maimuţoi*.[4]

O femeie bondoacă, care abia se mişcă de grasă ce e, o porecleşte poporul *beşniţă, cotropeşniţă*[5] sau *bivoliţă*.

Aceasta din urmă poreclă ne întâmpină într-o satiră poporană din colecţia d-lui G. Dem. Teodorescu:

Taci din gură, *bivoliţă*!
Cine naiba să ta ia
C-o buză de cinci oca?
Nu te cere nici un câine,
Oricât l-ai sili cu pâine.
Te-a cerut unul lihnit
Şi-a rupt lanţul d-a fugit.[6]

---

[1] S. Fl. Marian, *Satire*, pp. 83-84.
[2] Frâncu şi Candrea, *Rotacismul la moţi şi istrieni*, Bucureşti, 1886, p. 49.
[3] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 169; Jipescu, *Opincarul*, p. 56.
[4] Barcianu, *Dicţ. germ.-rom.*, p. 1100.
[5] Ispirescu, *Poveştile unchiaşului sfătos*, p. 51.
[6] *Poezii populare române*, Bucureşti, 1885, p. 337.

Un om scund şi gros e poreclit de popor *bursuc*,[1] prin asemănarea cu animalul cu acest nume.

Unui om gros sau cu burta mare poporul îi zice *buflea*[2], *foltea*[3], *burtea*[4] şi *burdulea*[5] sau *burtulea*[6].

Un om slab şi deşirat, căruia îi poţi număra coastele, e poreclit *piţigoi*, iar *cocostârc* e numele ce se dă în batjocură unui om slab şi cu gâtul lung, ca şi pasărea cu acest nume.

Un om sau femeie de o statură mică, pitic, cum am zice, se porecleşte de popor *fâţă*.

Jipescu (*Opincarul*, p. 143): „Ce păcatili; dumneata erai o *fâţă* când i căram logofătului ăl bătrân cu boii miei lemne, fân, buţili cu ghin şi la orce avea păs!"

Cu acelaşi înţeles se mai zice *prichindel*.

Creangă (*Scrieri*, prefaţa vol. I, p. 24): „Acasă îţi răspundea zâmbind o fetiţă sprintenă ca un *prichindel* şi răsărită ca o cucută."

Din contra, un om cu o statură înaltă, neproporţionată, slab şi deşirat, se porocleşte *măgădâu, zaplan*.

Poienaru (*Vocab. fr.-rom.*, I, 691): „Flandrin, *măgădâu*, poreclire ce se dă oamenilor celor înalţi de stat şi care nu ştiu să-şi ţie trupul."

Huhurez se aplică în batjocură printre românii din Bucovina „oamenilor celor foarte mici şi diformi sau şi prunci".[7]

Copiii mai sunt porecliţi *broască*[8], mai adesea *broscoi*, iar colectivitatea lor *broscet* sau *broştime*.

Ispirescu, în povestea *Câtea-n varză*: „El însă se pregătise de atâtea tivguleţe câţi *broscoi* avea socrul soru-sei...", şi mai jos: „A doua zi tatăl

---

[1] Laurian şi Massim, *Dicţionarul limbei române*, vol. I, p. 279; Polizu, *Vocabular*, p. 57.

[2] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 99; Polizu, *op. cit.*, p. 57.

[3] Barcianu, *Dicţionar român-german*, Sibiu, 1886, p. 248.

[4] Laur. şi Mass., *Glossariu*, p. 107; Polizu, *op. cit.*, p. 57.

[5] Laur. şi Mass., *op. cit.*, p. 104; Polizu, *op. cit.*, p. 56.

[6] Barcianu, *op. cit.*, p. 72.

[7] S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română*, vol. I, p. 220.

[8] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 257; Polizu, *Vocabular*, p. 52 şi 53; Costinescu, *Dicţionar româno-francez*, vol. I, p. 127.

fetei pofti la masă la dânsul pe socru-său, sârbul, cu toată leoata lui, cu toată *broştimea* lui, şi şezură şi mâncară...“[1]

Acestea sunt poreclele cele mai obişnuite la români privitoare la starea fizică a individului. Trecem acum la poreclele date persoanelor cu vreun defect moral.

B. Poreclele privitoare la starea morală.
a. Defecte (cusururi).

1. Prostia. Grozav i-e urât românului omul prost. După dânsul, prostia nu e ceva natural, nu e un defect provenit din dezvoltarea prea mică a creierului, ci un nărav de care omul se poate lesne dezbăra, dacă vrea. De aceea sunt şi nenumărate poreclele pe care el le dă prostului, nerodului şi nevoiaşului, spre a-şi bate joc de ei.

Porecla cea mai obişnuită dată proştilor este *bou*[2] sau *boul-lui-Dumnezeu*, prin asemănarea cu animalul care, prin grosimea lui, umbletu-i greoi şi răbdarea sa, trece la toate popoarele de foarte stupid. Deja la greci Βοῦς se lua în sens figurat pentru un om prost, iar dintre popoarele moderne italienii întrebuinţează pe *bue*, francezii pe *boeuf*, germanii pe *Ochs*, englezii pe *ox* etc. cu acelaşi înţeles.

Ispirescu (*Legende*, partea I-a, p. 173): „Dă-i pace, că e *boul-lui-Dumnezeu*.“ (Cf. Hinţescu, *Proverbele românilor*, p. 139). Laurian şi Massim (*Dicţionar*, vol. I, p. 242): „*Boul-lui-Dumnezeu*, stupidul stupizilor“.

Cu acelaşi înţeles, însă aplicate deopotrivă la bărbat şi la femeie, poporul mai zice: *dobitoc (-toacă), vacă încălţată* sau *vită încălţată*.[3]

Un ţăran din Prahova: „Nu pricepi că multă albăstrime te socoteşte *ghită-ncălţată*, şi d-aia te robeşte mereu?“[4]

Multe sunt poreclele date de popor acelor proşti, care

Umblă gură cască;
Până să-ţi vorbească
Înserează
Ş-nnoptează.[5]

---

[1] „Columna lui Traian“, an 1882, p. 125 şi 126.

[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 242; Costinescu, *op. cit.*, vol. I, p. 124.

[3] Laurian şi Massim, *op. cit.*, vol. II, p. 37; Anton Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 102.

[4] Jipescu, *Opincarul*, p. 63.

[5] Anton Pann, *op. cit.,* vol. I. p. 96.

Cele mai obişnuite sunt:

Gură-cască, aplicată „unei persoane care cască gura, ochii, mirându-se de orice întâlneşte“.[1]

Creangă (*Scrieri*, I, p. 285): „Moşneagul, fiind un *gură-cască* sau cum îţi vrea să-i ziceţi, se uita în coarnele ei şi ce-i spunea ea, sfânt era.“

Basmul *Cei trei fraţi şi zmeul*: „Ce minune? întreabă apropiindu-se şi el de trâmba de *gură-cască*“.[2]

Alecsandri a scris un cântecel comic cu titlul de *Gură-cască*, din care citâm pasajul ce urmează: „Berbanţii m-au poreclitără fel de fel: unii mi-au zis *gură-cască*; alţii Macovei-cap-de-post; alţii banul Ocupcic, fiindcă mi-e groază de ocupaţiuni străine...“[3]

Cască-gură, „aplicat numai la persoane, la oameni, cel care, cu detrimentul ocupaţiilor serioase la cari este chemat, aleargă să vadă şi să audă, şi afle lucruri curioase; cui îi place să se oprească ca să se uite şi să asculte cu gura căscată la toate nimicurile; oprindu-se, stând şi pierzând pretutindeni timpul ce s-ar cere pentru ocupaţiile la cari este îndatorat.“[4]

Alecsandri (*Rusaliile*, scena XX):

De când e Prefectură
Noi, sărmanii *cască gură,*
Câmpii, zău, am apucat...
Chiar Rusalii ne-au umflat!

Gură-căscată se zice despre unul „care suferă de lipsă de înţelegere şi pricepere, cu toată bunăvoinţa ce ar avea de a lucra şi a face ce se cade şi cum se cade.“[5]

Stamati (*Vocabular german-român*, p. 509): „Maulaffe, *gură-căscată* (tont), cască-gură.“

Căscăund se zice unei persoane „care cască neîncetat, care cască des, mult; de aci, care cască gura la tot ce vede şi aude, fără însă să înţeleagă cele văzute sau auzite; şi de aci, cu puţină pricepere şi judecată.“[6]

---

[1] Costinescu, *Dicţionar,* vol. I, p. 505; cf. Baronzi, *Limba română*, p. 95.

[2] N.D. Popescu, *Carte de basme,* vol. II, p. 60.

[3] *Teatru,* vol. I, p. 127.

[4] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 496.

[5] *Ibidem*, p. 498.

[6] *Ibidem*, p. 496.

Basmul *Cele douăsprezece fete de împărat şi palatul cel fermecat*: „Când se adunau seara şi bârfeau verzi şi uscate, el se făcea că nu înţelege vorbele aruncate în pofida lui; se arăta prostănac. Pentru aceasta ei îl porecleau, zicându-i *căscăundul* satului.“ Şi mai jos: „Bag seamă, nu era aşa *căscăund* flăcăul acesta, şi pe nedrept îi atârnau de coadă acest ponos ceilalţi argaţi din sat.“[1]

Jipescu (*Opincarul*, p. 50): „Bună hire ai, hine, că ţii la ghită ca şi la copiii tăi şi te-ai îndrăci, când ţi-ar zice un *căscăund*: moară-ţi boulenii!“

Afară de căscăund, poporul mai zice *căscâu*[2] şi *căscăun*.

Anton Pann (*Spitalul Amorului*, broş. I, Râmnicu-Vâlcea, 1890, p. 20):

Mă dădură după unul
Ceea ce are tot bunul
E poreclit *căscăunul*
Şi este şi tiz cu nunul...

Un prost, care cască gura la toate alea, pe care nu-l taie capul la nimic şi care, pe lângă astea, mai e şi obraznic, băgându-şi nasul în toate şi supărând lumea, e poreclit de popor *marţafoi* (cf. Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 366).

Basmul *Ciobănaşul cel isteţ sau ţurloaiele blendei* (Ispirescu, *Legende*, p. 252): „Feciorul de boier, slut, ciont şi plin de sânge, ca un stârv, pe care îl deteră afară ca pe un *marţafoi* şi becisnic.“

Anton Pann (*Proverburi*, I, p. 62):

De astfel de caracter era ş-aceşti trei golani,
Marţafoi porniţi spre rele şi de faţă hoţomani...

Un cască-gură mai e poreclit de popor *fluieră-n-biserică*[3], *soarbe-zeamă*[4], *loază-îmbăierată*[5] şi *lălâu*.[6]

---

1 Ispirescu, *Legende*, pp. 229 şi 230.

2 Baronzi, *Limba română*, p. 104.

3 Polizu, *Vocabular*, p. 515.

4 *Ibidem*, p. 424; Baronzi, *op. cit.*, p. 96.

5 Anton Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 102.

6 Polizu, *op. cit.*, p. 231; Costinescu, *Dicţionar*, vol. II, p. 13: „*Lălâu*, om deşirat, lung, dezmăţat, molatic şi prost.“

Jipescu (*Suferinţele ţăranilor*, p. 23): „Tu eşti pururea amărât, că tot îţi cer să dai, să saturi toate flămânzeniile din lume, toate secăturile, toate *lozile-mbăierate* ale satului ş-ale oraşului."

Prinde-muşte[1] e poreclit un om ce cască gura prosteşte la orice lucru sau care se ocupă de lucruri de nimic. Cu acelaşi înţeles se zice în franţuzeşte *gobe-mouches*, în siciliană *ammuccamuschi* etc.

Boboc sau *găgăuţă* se porecleşte un tânăr „stupid, cap gros, fără minte, lipsit de judecată."[2]

Creangă (*Scrieri,* vol. I, p. 205): „Fiul craiului, *boboc* în felul său, la trebi de aiste, se potriveşte spânului şi se bagă în fântână, fără să-i trăsnească prin minte ce i se poate întâmpla".

Gogoman sau *guguman* se porecleşte un om prost, năuc, tont, care nu e în stare să priceapă nimic.

A. Pann (*Povestea vorbei*, p. 157):

Merse, spuse iar nevestei, ea iarăşi a început
Să-l certe, să-l ocărască cu câte s-a priceput,
Nerod, nătărău făcându-l, nătăfleţ, *guguman*, prost.

Un om nesocotit, ce se apucă de treburi ce nu se pot realiza, sau care dă cu barda în Dumnezeu, e poreclit de popor *împuşcă-n-lună*.

Ion Ghica (*Scrisori*, p. 386): „Cortegiul se opreşte la poarta lui şi câţiva zaplani de *împuşcă-n-lună* intră în odaia lui, îl trântesc la pământ..."

V.A. Urechia (*Legende române*, p. 34): „Veni treaba, că nevastă-mea nu mă mai putea suferi cu vederea şi într-o zi pusei mâna pe un răvaş ce i adusese o altă cumătră, de la un *puşcă-n-lună*, notar de la un sat vecin..."

Alecsandri *(Strunga):*

Sunt de cei ce-*mpuşcă-n-lună,*
Care noaptea-n frunză sună,
Feciori de lele nebună![3]

---

[1] Baronzi, *op. cit.*, p. 96.

[2] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 255; Cf. Costinescu, *op. cit.*, vol. I, p. 466.

[3] *Opere complete: Poezii*, vol. I, 1875, p. 57.

Un om ce nu face alta decât vorbeşte în deşert, defăimând când pe unii, când pe alţii de care nu se poate apropia, e poreclit de popor un *latră-n-lună*,[1] adică unul care nu face alta decât „a lătra ca căţelele la lună“.

Mură-n-gură[2] e poreclit un om ce aşteaptă cu gura căscată să-i pice toate d-a gata, nefiind capabil să facă el însuşi nimic, adică, după cum zice proverbul: „aşteaptă să-i pice mura în gură.“

Anton Pann (*Spitalul amorului*, broş. I. (R.-Vâlcea, 1890, p. 17):

Ce folos că el nu-njură
Şi e bun peste măsură,
Dacă-i nătâng, *mură-n-gură*,
Nu se simte-n bătătură...

Un nătărău, care nu se pricepe la nimic şi aşteaptă ca alţii să vie să-l ajute, fie şi în treburile cele mai mici, e poreclit de popor un *lă-mă-mamă*, adică unul ce strigă mă-si să vie să-l spele, nefiind însuşi capabil s-o facă:

Lă-mă, mamă, şi pe mine,
Şi mă fă frumos ca tine.[3]

Anton Pann (*Povestea vorbei*, p. 190):

Şi dacă găseşte vre-un *lă-mă-mamă*,
Nu vede, n-aude şi nu-i bagă seamă,
De părere bună, pe care întâlneşte
Îşi laudă casa şi se fericeşte...

Papă-lapte e poreclit un om molatic de felul lui şi prostuţ, ca unul căruia „nu i-a căzut încă caşul de la gură.“

Jipescu (*Opincarul*, p. 71): „Aşa să hiţi toţi, apăi, ha; da nu ciufuliţi, mâlcitori, *papă-lapte*, pierde-vară, merâi şi tarâie-brâu, cum e ande Mogâldeciu!“ Sbiera (*Poveşti poporale*, p. 253): „Da ian taci tu, *papă-lapte*, că toate-s a tale fapte! îi răspunse femeia.“ „Familia“ din Sibiu (an XXVI

---

[1] Baronzi, *op. cit.*, p. 96.

[2] Ispirescu, *Legende*, partea I, p. 167.

[3] Anton Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 103.

(1890), p. 37): „În cale întâlneşte pe-un *papă-lapte* de abia trăgându-se cătră casă. De loc îl agrăieşte: – Tu parcă eşti ugur!...“ Baronzi (*Limba română*, p. 86): „Albă ca o *papă-lapte*“.

Un om molatic, din care poţi face ce vrei, fără ca el să opună vreo rezistenţă, e numit de popor *balegă*.

Unul, care nu se pricepe la nici o treabă şi care le face toate pe dos, căşunând pagube celorlalţi, e poreclit *încurcă-negară*,[1] *încurcă-tot, încurcă-lume*.

Jipescu (*Suferinţele ţărănimei*, p. 167): „Şi dacă toţi judecătorii ar fi cinstiţi, patrioţi, drepţi, ar face împreună acelaşi lucru, având mândrie s-asculte cu plăcere pe omu luminat şi să dea să-nţeleagă la d-alde *încurcă-lume* şi pierde-vară...“

Un prost, care nu e bun de nimic, fiind greoi la cap şi la trup, e poreclit *mămăligar*[2], adică unul care se nutreşte numai cu mămăligă, sau care nu se pricepe decât să mănânce mămăliga.

Marian (*Ornitologia poporană română*, vol. I, p. 349): „... Dacă se-ntâmplă să bată vreo femeie pre bărbatul său, apoi să ştiţi că bărbatul acela nu e bărbat adevărat, ci un *mămăligar*.

În *Jocul păpuşilor*:

„Vânătorul: … De ce nu ajutaşi, mă paiaţă,
Că-ţi dam şi ţie a bumbăreaţă! (pleacă)
Paiaţa: Ba s-o dai lui unchiu-to,
Mămăligarule![3]

Un om stângaci, care nu face o mişcare fără să pricinuiască vreo stricăciune, sau despre care zice proverbul:

Te uiţi la dânsul şi parcă
Tot prin străchini goale calcă[4]

e poreclit de popor un *calcă-n-străchini*.

---

[1] *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. I, p. 835.

[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. II, p. 224; Polizu, *Vocabular*, p. 260.

[3] Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, Bucureşti, 1885, p. 124.

[4] Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 102.

O altă poreclă dată unui om prost, nepriceput, este *brânză-n-bete*.[1]

La Creangă (*Scrieri*, II, p. 11-12), porecla ne întâmpină sub forma *brânză-n-cui*: „Din partea tatei, care ades îmi zicea în bătaie de joc: «Logofete, *brânză-n-cui,* lapte acru-n călămări, chiu şi vai prin buzunări», puteam să rămân, cum era mai bine. «Nic-a lui Ştefan a Petrei», om de treabă şi gospodar în Humuleşti.“

Un individ, care, din prostie, nu-şi dă seamă de ceea ce se petrece în jurul lui, e poreclit un *n-aude, n-a vede* sau *nu vede, n-aude*, adesea chiar *n-aude, n-a vede, n-a greul pământului*.

Porecla se aplică în special bărbaţilor, care, îmbrobodiţi de nevestele lor, nu le ştiu apucăturile, de altfel cunoscute tuturor. Vorba ceea: „Ce ştie satul, nu ştie bărbatul“.

Gr. Sima al lui Ioan („Ardeleanul glumeţ“, Sibiu, 1889, p. 21): „Cică o nevastă de cele cu vină-ncoace îşi îmbrobodise bărbatul atât de bine, că era un fel de *n-aude, nu vede*.“

Anton Pann (*Povestea vorbei*, p. 109):

Şi caută-n lume bărbat să găsească
Ca pe o muiere să-l îmbrobodească.
Ea să fie mare, ce o vrea să facă,
Bărbatu-i la toate ca mutul să tacă.
Şi dacă găseşte vreun lă-mă-mamă,
Nu vede, n-aude şi nu-i bagă seamă,
De părere bună pe carea-ntâlneşte
Îşi laudă casa şi se fericeşte...

Un om supărător, care se ţine scai de tine şi nu-ţi dă pace cu nimicurile lui, fiind şi îndărâtnic, încăpăţânat, pe lângă toate astea, i se dă porecla de *neagă* sau *neagă-rea*.[2]

Porecla ne întâmpină în câteva locuţiuni proverbiale caracteristice: „*Neagă*, suie-te în teleagă“[3] „După ce e neagră, o chemă şi *Neagă*“[4]; „Este gol *Neaga*“[5].

---

[1] Barouzi, *op. cit.,* p. 95.

[2] Laurian şi Maxim, *op. cit.,* vol. II, p. 386.

[3] Polizu, *Vocabular*, p. 270; Ilinţescu, *Proverbele românilor*, Sibiu, 1877, p.120; Cf. Barcianu, *Dicţ. român-germ*., p. 404; *Dicţ. germ.-rom*., p. 906.

[4] A. Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 4; Hinţescu, *op. cit*., p. 120.

[5] Hinţescu, *op. cit*., p. 120.

Ispirescu (*Legende*, partea II-a, p. 116): „Dară baba, odoroaga dracului, se ţinea ca *neaga-reaua* de capul lui, ca o zgripţoroaică ce era".

Acelaşi (*Legende*, p. 327): „Ce socotiţi, boieri dumneavoastră, să facem cu Ţugulea ăsta? El ne-a scăpat de *neaga-reaua* de zmeoaică şi de ai săi".

Nu mai stăruim şi asupra poreclelor celor atât de cunoscute, ale proştilor, nătărăilor şi nevoiaşilor, ci le pomenim numai în treacăt. Aşa sunt: *haplea, hăihui, tontoroi* sau *ţonţoroi, tivgă, tivgă-goală* sau *tivgă-secă, tont, tontălâu, tembel, nătăfleţ* sau *nătăflete* (În Transilvania *netea-pletea), praşcâu, meteleu, mătăuz, butuc* etc. etc., fiecare caracterizând diferitele grade sau feluri de prostie.

Interesante din punctul de vedere semasiologic sunt poreclele derivate din nume proprii scăpătate, ca *Vlad, Tănase, Chimiţă* etc. Faptul e cunoscut nu numai la noi, ci în mai toate limbile se întâmplă ca nume proprii să devină nume comune şi apoi calificative sau porecle pentru proşti.

Cât priveşte limba franceză, iată ce scrie Darmestetter în nepreţuita-i lucrare asupra vieţii cuvintelor: „Le peuple prend volontiers des noms d'hommes, de femmes pour désigner spécialement des sots: *Jean, Jeannin* ou *Janin, Jeannot, Pierrot, Claude, Nicaise, Colas, Benêt,* etc.; ou de femmes peu estimables ou mal gracieuses: *Perron nelle, Fanchon, Marion, Catin (Catherine),* etc."[1]

Fenomenul decăderii numelor proprii la noi a fost admirabil explicat de d. Hasdeu: „Un nume propriu, când se generalizează peste măsură într-o ţară, încât la tot pasul întâlneşti omonimi, ajunge în cele din urmă a deveni ridicol prin trivialitate... La românii din Muntenia, mai multe nume proprii bărbăteşti au avut o soartă analogă de a se vedea îmbrâncite treptat în straturile cele mai de jos ale societăţii, după ce figuraseră altădată mai cu preferinţă pe tron şi în divan.

Mai întâi este *Vlad*. Etimologiceşte, acest cuvânt înseamnează *domn*. În secolele al XIV-lea şi al XV-lea cei mai iluştri principi ai Munteniei au fost Vlad Basarab, Vlad Dracul, Vlad Ţepeş. Între boieri şi burghezie erau Vlazi peste Vlazi. Trebuia, fireşte, să vină o reacţiune. Trivializându-se prin abuz, gloriosul oarecând Vlad s-a făcut cu încetul sinonim al *nerodului*. În secolul al XVII-lea Vlazii încep a se rări, căci pesemne se născuse deja proverbul: «După ce e prost, îl cheamă şi *Vlad*»".[2]

---

[1] *La vie des mots*, Paris, 1890, p. 109.

[2] A. Pann, *Proverburi*, vol. II, p. 139; Cf. şi Hinţescu, *Proverbele românilor*, p. 154.

Tot aşa au păţit-o *Udrea* şi *Nan*, două dintre cele mai uzate nume din primele secole ale istoriei muntene, despre care astăzi poporul zice:

Care cum venea,
Tot *Udrea*-l chema.[1]

Sau: „Caută *Nan* iapa şi el călare pe ea."[2]

Iată în ce mod căderea unui nume propriu în deriziune este o probă istorică despre exagerata-i popularitate într-o epocă anterioară.

„Această ursită izbise şi pe *Muşat*... Printre ţăranii munteni nea *Muşat*, ca şi nea *Vlad*, ca şi nea *Udrea*, ca şi nea *Nan* însemnează astăzi pe un *prostolan*."[3]

Şi într-adevăr, în graiul de astăzi, *Vlad*, şi diminutivul său *Vlăduţă*, au devenit nişte curate adjective sinonime cu prost, după cum se vede apriat din citaţiunile următoare: „Cel ce dă ziua la miază-mare în gropi şi nu ştie să împartă paie la doi măgari, îi zic: ia, al de nea *Vlad*, al de nea *Vlăduţă*."[4]

Anton Pann (*Proverburi*, I, p. 84):

Stau, se uită cu mirare
Văzându-l că cap nu are,
Se-ntreb zicând: frăţioare,
Avut-au *Vladu* cap oare?...

Basmul *Arăpuşca*, din colecţia lui N.D. Popescu: „Văzând că Arăpuşca nu mai simţea ce e urâtul..., *vlăduţa* de bărbat prinse pe noul venit o dragoste şi un prieteşug, să-şi dea pentru el inima şi mai multe nu."[5]

Basmul *Peneş Împărat*, de acelaşi: „Împăratul băgă de seamă astă încremenire şi, chemând pe cotoi, îi zise: – Dar ce are Măria-Sa de se uită mereu pe dânsul ca *Vlad* fermecatul?"[6]

---

1 A. Pann, *op. cit.,* vol. III, p. 25.

2 *Ibidem*, vol. I, p. 85.

3 B.P. Hasdeu, *Istoria critică*, Bucureşti, 1874, p. 87.

4 Odobescu, „Revista română", an 1862, p. 364.

5 *Carte de basme*, vol. III, p. 77.

6 *Ibidem*, p. 107.

Basmul *Cheleş Împărat*, de acelaşi: „Îndată ce fugi murga din sat, începu iarăşi să tocăne pe *vladul* de bărbat ca s-o scape de sataraua procletului de băiat.“[1]

În snoava *Muierea vindecată de boala iubitului*, de Ispirescu: „Voia, vezi, să-i şi arate că nu e vrun *Vlăduţă* şi că nu-l poate îmbrobodi aşa lesne.“[2]

În Moldova e mai uzitată porecla *Tănase*, pentru un om prost, bleg. Bunăoară, în expresiile: „Nu te fă *Tănase*“ sau „umblă teleleu *Tănase*.“

Tot unui prost i se dă porecla *Matei*.

Aşa, la Anton Pann (*Proverburi*, vol. I, p. 80):

Fă om dintr-un lemn de tei
Şi îl botează *Matei*.

Unui năuc, care se îmbracă ca o brezaie, i se zice *Chimiţă*, după numele unui individ care trăia în Bucureşti şi care, fiind cam sărit, se îmbrăca în fel de fel de culori şi făcea curte reginei.

Acestea sunt poreclele cu care obişnuiesc mai adesea românii să caracterizeze prostia.

După cum îşi râde poporul de cei nepricepuţi, tot aşa are partea lui de satiră pentru cei ce pricep prea multe, pentru cei ce trec de prea deştepţi sau şireţi din cale-afară.

Aşa, porecleşte pe omul învăţat *firoscos*, adică care nu e cu mintea întreagă, ci scos din fire, o admirabilă etimologie poporană din cuvântul *filosof*.

Snoava *Păcăliciul păcălit*, de Ispirescu[3]: „Nu te supăra, domnule *firoscos*, de întrebările mele. Lucrul este învederat. Ai uitat limba românească şi ai învăţat pe cea păsărească.“

O altă snoavă, scrisă de acelaşi, e intitulată *Vulpea firoscoasă*[4].

Basmul *Ciobănaşul cel isteţ sau ţurloaiele blendei*, de acelaşi: „Atâţi fii de domni şi de împăraţi au fost şi nimeni n-au putut ghici semnele fetei împăratului, şi tocmai dumneata, prietene, o să te găseşti mai *firoscos?*“[1]

Anton Pann (*Proverburi*, vol. I, p. 19:

---

[1] N.D. Popescu, *Carte de basme*, vol. IV, p. 34.

[2] *Snoave sau poveşti populare*, Bucureşti, 1879, p. 101.

[3] *Ibidem*, pp. 90-91.

[4] *Ibidem*, p. 48.

[5] *Legende*, p. 247.

Câte basne *firoscoşii*
Undeva spunea-n vileag,
Şi eu, ca năbădăioşii,
Alergam s-ascult cu drag...

G. Dem. Teodorescu (*Poezii populare române*, p. 111):

Cum te-ai brodit tu mai cu moţ,
Mai *firoscos* de cât noi toţi?

Un ţăran din Prahova: „Rumânu, hine, are răbdare, mai mare ca *hiloscosu*, dibăcie mai adâncă ca neamţu“[1].

Un om cu experienţă, care a păţit multe, care s-a lovit cu capul şi de pragul de sus, şi de cel de jos, e poreclit de popor *Stan păţitul*[2].

Un proverb la Anton Pann: „La orice trebă, pe *Stan-păţitul* întreabă“[3].

Un altul, la Hinţescu (*Proverbele românilor*, p. 180): „Mai mult ştie *Stan-păţitul* de cât toţi cărturarii.“

Oamenii şireţi, înclinaţi mai adesea la rău, sunt porecliţi *ceapcâni,*[4] *pişicheri,*[5] *şmecheri*,[6] sau *hoţomani*.[7]

Altă poreclă dată unui om viclean este *vulpe*[8] sau *vulpoi*[9], sau *vulpe şireată*, prin asemănare cu animalul cel vestit prin şiretenia lui.

O femeie şireată, care, ca şi mâţa, „cu o mână te mângâie şi cu alta te zgârie“, e poreclită *cotuşă* sau *mâţă*.

Dacă femeia, pe lângă că e şireată, e şi de o fire răutăcioasă, poporul o porecleşte *vulpe* sau *vulpe în patru labe*.[10]

Femeile, şi mai adesea fetele tinere, şirete şi prefăcute, sunt poreclite într-un sens mai puţin pejorativ ca cele de sus, *diavoliţă* sau *drăcoaică*.

---

1 Jipescu, *Opincarul*, p. 78.
2 Baronzi, *op. cit*., p. 95; Hinţescu, *op. cit*., p. 180.
3 *Proverburi*, vol. II, p. 4; Cf. Hinţescu, *op. cit*., 192.
4 Creangă, *Scrieri*, II, p. 42.
5 Ispirescu, *Legende*, partea a II-a, p. 107; Ureche, *Legende*, p. 45.
6 Ispirescu, *op. cit*., partea a II-a, p. 102.
7 Jipescu, *Opincarul*, p. 95; Ispirescu, *Legende*, pp. 45, 289 şi 337.
8 Costinescu, *Dicţionar*, vol. II, p. 711; Polizu, *Vocabular*, p. 72.
9 Barcianu, *Dicţionar german-român*, p. 987.
10 Jipescu, *op. cit*., p. 56.

Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*, p. 40): „Auzi acolo, de ce? fiindcă *diavoliţa* de Greacă vrea să ţie doi pepeni într-o mână, adică este amorezată după un calemgiu de la Visterie."

Alecsandri (*Arvinte şi Pepelea*, sc. III): „Măndică!... Nu răspunde, *drăcoaica*... Se vede că-i mânioasă c-am închis-o în odaie..."

2. Mojicia şi grosolănia. Pe cât îi e de urât românului omul prost, pe atât dispreţuieşte pe omul mojic şi grosolan. Omul prost, după părerea poporului, mai poate să prindă minte şi să se facă om ca toţi oamenii, dar pe omul mojic nu-l mai scoţi din ale lui câtu-i lumea şi pământul. Aceasta se vede lămurit şi din zicătorile privitoare la acest soi de oameni: „*Mojicul* e tot *mojic* chiar şi în ziua de Paşti."[1]

Dac-a fost *mojic* întâi
E şi pân-la căpătăi.[2]

Nici salcia pom, nici *mojicul* om.[3]

Nici talpa casei cerc de bute,
Nici *mojicul* boier de frunte.[4]

Acestea sun poreclele cele mai uzitate de popor la adresa mojicilor: *mitocan, mocărţan, bădăran, dulău, ghiorlan, hojmalâu, modârlă, modârlan, mogârlan, mocofan, pastramagiu, ţopârcă, ţopârlan* etc. etc.

Poreclele acestea fiind prea îndeajuns cunoscute tuturor, credem de prisos a mai lămuri prin exemple întrebuinţarea fiecăreia din ele.

Trecem dar la o altă grupă de porecle.

3. Frica. Pentru aceia care iau drept deviză „fuga e sănătoasă", dând dosul dinaintea primejdiei sau tremurând ca varga în faţa ei, poporul a născocit porecle ca: *c..ăcios, curcă-plouată, şoldan* etc.

---

[1] Anton Pann, *Proverburi*, vol. III, p. 39.

[2] *Ibidem*, p. 40.

[3] *Ibidem*, p. 47; Cf. Golescu, *mss*. în Academia Română, p. 32.

[4] *Ibidem*, p. 47; Cf. Alecsandri, *Teatru*, p. 1421: „Nici din talpă cerc de bute, nici din *mojic* om de frunte"; Golescu, *mss*. în Acad. Rom., p. 32: „Nici cerul cerc de butie, nici *mojicul* om dă frunte."

C..ăcios[1] sau *c..ă-frică*[2] se porecleşte un om foarte fricos, care se pierde în faţa celei mai mici primejdii.

Curcă-plouată, mai rar *curcă-beată,* se dă ca poreclă oamenilor lipsiţi cu totul de curaj.

Ispirescu (*Legende*, partea I-a, p. 169): „*Curcă plouată*. Curaj de *curcă-beată*. “

Jipescu (*Opincarul*, p. 40): „Puţin îi mai trebuie curcanului de la Pleghina să-l vezi, *curcă-plouată* şi zgribulită, şi leşinată de foame!“

Şoldan, în înţeles propriu, iepuraş ce nu are încă un an, iepure june[3] dat în sens metaforic ca poreclă unui om fricos, ce se sperie de toate muştele, întocmai ca şi iepurele. Se zice mai des *şoldan viteazul*. Barcianu (*Dicţionar german-român*, p. 463): „Hasenfuss = om fricos, *şoldan viteazul*“ (Cf. *Dicţ. rom.-german*, de acelaşi, p. 632). *Şoldan viteazul* este şi titlul unui cântecel comic de Alecsandri.

Trecem acum la poreclele aplicate pentru răutate, cu care se încheie seria întâi a categoriei de porecle privitoare la starea morală a individului.

4. Răutatea. Omul rău de suflet, care simte plăcere când poate face cuiva vreun neajuns, omul cu inima împietrită, care nu ştie ce va să zică milă, omul fără mustrare de cuget, care nu se dă înapoi dinaintea nici unui act cât de josnic, a fost, este şi va fi în toate locurile groaza şi scârba societăţii. Românul îl compară când cu târâtoarele cele mai scârboase, când cu bolile molipsitoare cele mai primejdioase, când cu duhurile necurate.

Femeia rea, îndeosebi, e cu prisos blagoslovită de popor, după cum se poate vedea din poreclele ce i le dă. Aşa:

Căţea se porecleşte o femeie rea, arţăgoasă, căreia nu-i tace gura toată ziua. Hodoş, *Poezii pop. din Banat*, p. 196:

Dar eşti, mândro, cam departe,
Nu poci la tine străbate,
C-am o *căţea* de muiere,
De toată lumea mă teme.

---

[1] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 295.

[2] *Ibidem*, p. 292.

[3] Costinescu, *Dicţ. rom.-francez*, vol. II, p. 531.

Potaie se zice unei femei sau unui bărbat „supărător, rău, nesuferit“.[1]

Viespe, viperă, năpârcă, aspidă, streche, vidră, omidă, scorpie sunt poreclele pe care le aplică poporul femeilor tot atât de rele şi veninoase ca insectele şi târâtoarele cu aceste nume. Mai toate aceste nume le regăsim întrunite într-o poezie a lui Anton Pann, *Bărbatul cu muierea rea*, publicată în *Spitalul Amorului* (broşura I, Râmnicu-Vâlcea, 1890, p. 18):

Maica sfântă milostivă
Scape pe toţi deopotrivă
De muierea cea beţivă
Rea, -ndrăcită, guralivă.
....
Îmi părea ca nişte glume
Când auzeam vorbe sume
Că e Avestiţa-n lume
Cu şaptesprezece nume.
Viespe, viperă, omidă,
Streche, vidră şi *aspidă*
Ş-alte rele de obidă,
De fiere şi d-aguridă.

Creangă (*Scrieri*, I, p. 96): „Stăpâna acestei slujnice era *viespea* care înălbise pe dracul..., o vrăjitoare straşnică, care închega apa şi care ştia toate drăcăriile de pe lume“.

Acelaşi (*ibidem*, p. 206): „– Bine, atâta am vrut să aflu din gura ta, *pui de viperă* ce mi-ai fost, zice atunci stăpânul...“

Basmul *Cheleş împărat*: „Într-o zi *aspida* de babă puse picioarele în prag şi-i strigă unchiaşului...“[2]

Ispirescu (*Legende*, p. 225): „Unde se luase după dânşii *scorpia* de mumă a zmeoaicelor, cu o falcă în cer şi cu alta în pământ, ca să înghiţă pe Greuceanu şi mai multe nu“.

N.D. Popescu (*Carte de basme*, IV, p. 34): „Se luptă îmbroboditul cât se luptă spre a-şi păstra fătul în vatră, dar într-o zi, iarăşi de lăsatul secului,

---

[1] Costinescu, *op. cit.*, II, p. 327; Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 463.

[2] N.D. Popescu, *Carte de basme*, IV, p. 30.

după ce-i cărăi pe cap *scorpia* de muiere de cu zori până la nămiezi, îşi luă lumea în cap cu copil cu tot...“

Marion (*D-a valma*, p. 29): „Aoleo! atât i-a trebuit coanei Marghioale. *Scorpia* sări în sus şi strigând, ca o luată din iele, se repezi la Calomfir“. (Cf. şi Jipescu, *Opincarul*, p. 56).

Zgripsoroaică sau *zgripţoroaica* se porecleşte o femeie bătrână, rea şi îndrăcită.

Ispirescu (*Legende*, p. 193): „Însă, ca să scapi pe fată din mâna zmeului, cam greu lucru este din pricina *zgripţoroaicii* de mă-sa, că este şi vrăjitoare, de îngheaţă şi apele“.

Basmul *Pipelcuţa*: „Cum o văzură intrând pe poartă, slugile numaidecât se duse cu colac la *zgripţoroică* de stăpână a casei, să-i spună că Pipelcuţa s-a întors...“[1]

Într-o ceartă de mahala: „– Ah! pastramagiule, ai să mori în puşcărie! strigă *zgripţoroaica,* cum scăpă de chelfăneală“[2].

Iazmă şi *holă spurcată* sunt porecle date unor fiinţe (bărbat sau femeie) rele, nelegiuite, care nu ştiu ce e mila. În pomelnicul poreclelor date de ţăran femeii lui: „vulpe-n patru labe, scorpie, *iazmă*, pui de lele...“[3].

Ispirescu (*Basme, snoave şi glume*, p. 21): „Ea se gândea: cum să omor eu o aşa bunătate de flăcăiandru, el nu mi-a făcut nimic, ba încă mă poate scoate şi pe mine din mâna astei *iezme* fără suflet“. N. Gane, *Novele* (vol. II, Iaşi, 1880, p. 32):

Eu sunt Irod Împărat,
Care am descălecat,
Cu piciorul în pământ am dat
Şi pământul s-a cutremurat.
Iară tu, *iazmă* străină,
Scai ce-n lână se anină,
Pierde-vară, ciumă-n sat,
Ţara mea cum de-ai călcat?
Şi-ai venit s-ademeşti
Inimile femeieşti?...

Basmul ardelenesc *Dreptatea şi Strâmbătatea*: „– Vai, bată-te Dumnezeii, *holă spurcată* şi latină rea; pentru merindea mea vrei tu să mă laşi orb de tot...“[4]

---

[1] N.D. Popescu, *op. cit.,* p. 119.
[2] Marion, *D-a valma*, Bucureşti, 1893, p. 29.
[3] Jipescu, *op. cit.*, p. 56.
[4] I.P. Reteganul, *Poveşti ardeleneşti*, I, p. 23.

Basmul *Cerbul*, tot de acolo: „... o froaie de ţigan, care trăsese nădejde să se facă ea crăiasă, bat-o inştănţiile *holă spurcată*, ce gărgăuni îi umblase ei prin cap, să se facă crăiasă..."[1]

Strigoaică sau *strigoaie* şi *tartoriţă* se porecleşte „o muiere urâtă, rea şi nesuferită"[2].

Alecsandri (*Chiriţa în provincie*, act. I, sc. XII):

Lasă, lasă, Chiriţoaie,
Babă cloanţă, rea *strigoaie.*
Îi păţi tu, vai de tine,
Multe şotii de la mine!

Opincarul, p. 56: „tigoare, 'ngălată, trântoriţă, *tartoriţă*, hoancă..."

Acelaşi (*Suferinţele ţărănimei*, Bucureşti, 1888, p. 39): „Ţigăncile bătrâne, horholine, pă ţigăneşte, întrec la rele pe *tartoriţele* satului".

„Lepră, ciumă, holeră se zice unei fiinţe (bărbat sau femeie) nesuferite prin urâciunea şi răutatea ei".[3]

Un ţăran din Prahova: „... să gonim din ţară *lepra* omenească, jigodiile leneşe şi fără căpătâi, să cercetăm aspru mai des p-ăi de să-navuţesc fără să muncească şi s-alerge...".[4] Hodoş (*Poezii poporale din Banat*, p. 196):

Am o *ciumă* de muiere,
De toată lumea mă teme,
Şi de lună, şi de stele,
Şi de vecinele mele.

Ispirescu (*Legende*, p. 48): „Piei, necuratule, de pe faţa pământului, să scape lumea de o *ciumă* şi de o *holeră* ca tine".

Poreclele date mai adesea bărbaţilor răi, câinoşi la inimă şi gâlcevitori sunt următoarele:

Câine sau *câine spurcat,* sau *câine bălţat* se porecleşte un om rău la suflet, care nu simte milă de nimeni şi de nimic.

---

1 I.P. Reteganul, *op. cit*., p. 48.

2 Laurian şi Massim, *Dicţ*., vol. II, p. 1309.

3 *Idem*, *Glosariu*, p. 168.

4 Jipescu, *op. cit*., p. 138.

Sofia Nădejde (*Nuvele*, ed. Şaraga, p. 151): „Păcat e că-l lăsăm să trăiască. Aista-i om? Aista-i *câne*, litfă spurcată! Diavolului s-a juruit."

Într-o doină din Ardeal:

Spune-i că m-am măritat.
De te a-ntreba după cine?
Spune-i, dup-un rău de *câne*,
Ce mă bate-n tete zile
Şi-mi dă lucru tăt cu ruptu,
Şi mâncarea tot cu fontu,
Binele cu cleştele,
De mă usc ca pescele.[1]

O strigătură de joc din Banat:

Popa tare m-a jurat
Să nu ţin mândruţe-n sat.
Dar şi popa-i mare *câne*,
Că şi el mândruţe-şi ţine
Şi mai multe decât mine.[2]

În acest din urmă exemplu, *câine* are mai mult sensul de *crai*, decât de om rău.

Antihârţ, moroi şi *strigoi* sunt porecle date de popor unor oameni răi şi nelegiuiţi.

Alecsandri (*Arvinete şi Pepelea*, sc. VII):

„Pepelea: Ţine-te bine, să nu dai rău!
Arvinte: Tu eşti, *antihârţule*? Ce caţi aici?"

Ibidem, sc. VI: „Acu să-mi întind rufele... Ce-aud?... Parcă vine *moroiu*... Să videţi haz acuş! (stă lângă uşa din dreapta)".

Ibidem, sc. II:

„Pepelea: Iaca, vine *strigoiu*.
Măndica: Fugi iute, să nu te găsească aici."

Maţe-pestriţe, inimă-acră, inimă-rea se dau ca porecle unor oameni răutăcioşi din fire, arţăgoşi şi a căror faţă întunecată nu se înseninează niciodată printr-un surâs.

---

[1] Onişor, *Doine şi strigături din Ardeal*, p. 35.

[2] E. Hodoş, *Poesii pop. din Banat*, p. 178; Cf. Jarnik-Bârseanu, *op. cit.*, p. 183.

Terminând cu poreclele date de popor acelora cu vreun defect, trecem la categoria de porecle aplicate oamenilor pentru viciile (năravurile) lor.

b. Vicii (năravuri)

1. Beţia. Omul necumpătat la băutură, care face chef şi la zile mari, şi la zile mai mititele, care-şi stropeşte mereu măseaua până ce-şi umple pipota şi începe să umble pe două cărări, e cinstit de popor cu următoarele porecle:

Beţiv împărătesc se numeşte în râs un „beţiv de frunte", unul, care întrece pe toţi în arta de a bea.

Ispirescu (*Din poveştile unchiaşului sfătos*, p. 104): „Era, măre, acest Silen, gras şi gros ca un butoi, adecă, cum i-am zice noi astăzi: dop de saca; faţa lui, faţa sfeclei, nasul ca un ardei roş. De pre faţă se cunoştea că era *beţiv împărătesc*, cum zicem noi unui astfel de om, căruia cărturarii îi zic: este un Silen".

Jipescu (*Suferinţele ţărănimii*, Bucureşti, 1888, p. 59): „La noi s-ar părea basme astăzi aceste vrednicii şi lăcomii de stomac şi gât, şi băutorii noştri mari din oraşe şi sate, numiţi *beţivi împărăteşti*, ar fi nimic pe lângă cei de sus..."

Suge-bute (Baronzi, *Limba română*, p. 96), întocmai ca în serb. *ispièutura*[1], *suge-cep, fluieră-n-bute* (Anton Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 111), *sugaci* (Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. II, p. 1367; Costinescu, *op. cit*. II, p. 578), *sugău, butoi fără fund* etc.

2. Nesaţul, lăcomia. Oamenii nesăţioşi, răpitori, care sunt în stare să te jupoaie de viu, numai să-şi sature lăcomia, primesc următoarele porecle de la popor:

Căpcăun se zice unui „om ce mănâncă foarte mult, un vorace şi nesăturat"[2].

Alecsandri (*Arvinte şi Pepelea*, sc. VII): „Arvinte: Cuiu tău, *căpcăunule?* (arătând celălalt cui din fund). Dar aista tot al tău îi? Ha? Cum de-ai îndrăznit să te-atingi de el?"

Gheonoaie şi *zgripţor* se dau ca porecle unor oameni răpitori, care caută să-şi sature lăcomia luând cu de-a sila bunul altuia.

---

[1] Miklosich, *Grammatik der slav. Sprach.*, II, p. 369.

[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, I, p. 401.

Povestea *Câtea-n varză*, de Ispirescu: „Şi românul îi da, numai să se cortorosească de atâta cerşetorie şi să scape de *gheonoaia* caţa dracului“.[1]

Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*, p. 51): „Crezi tu că acest *zgripţor* se va mulţumi cu aceea ce-i vom da noi? Lui îi trebuie comori; mândria lui merge până la protipendadă!“

Colivar se porecleşte un om ce aşteaptă să i se dea numai de pomană, un pomanagiu, cum mai zice poporul, care se duce pe la îngropăciuni ca să mănânce coliva dată de pomană.

Lipitoare se dă ca poreclă indivizilor „care scot şi storc averea poporului prin mijloace şi căi blestemate; tot *lipitori* se numesc şi avocaţii care storc aşa numite onorarie, prin care clienţii lor se ruinează“.[2]

G. Dem. Teodorescu (*Poezii poporale*, p. 296):

Frunză verde barlaboi,
La moară la Tontoroi
Vine-un car cu patru boi,
Încărcat cu păpuşoi.
Dindărătul carului,
Arendaşul satului,
Lipitoarea dracului...

3. Zgârcenia, risipa. Nu cunoaştem decât vreo două-trei porecle pe care le dă poporul acelora care sau „îşi mănâncă de sub unghii“ de economi ce sunt, sau risipesc averea fără nici o socoteală.

Pentru cei dintâi, poporul are porecla de *ţigan*[3], uneori *frige-linte*, rareori *guzgan, ciufut*.

Alecsandri (*Harţă Răzeşul,* sc. XVI): „Slavă Domnului! în ţara noastră cel ce are dă cu mulţămire celui ce n-are! Trebuie să fie cineva un *frige-linte,* ca domnul Bursuflescu, pentru ca să facă gură pentru un strugur“. (Pentru înţelesul de sărac al poreclei *frige-linte*, a se vedea exemple mai la vale). *Acelaşi* (*Agachi-Flutur*, act. I, sc. VII):

---

[1] „Columna lui Traian“, 1882, p. 124.

[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. II, 173; Cf. Costinescu, *op. cit.*, II, 40.

[3] Polizu, *op. cit.*, p. 533: „*Ţigan* – zgârcit, der Filz“; Cf. Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 666.

„Matilda: ... D-lui însă dă sfaturi, că nu-l ţin nici o para. Vrei să-ţi spun una şi bună? Eşti un *guzgan*.

Coşcodan: Un *guzgan*? A! Matildo... dacă te-ar auzi cineva, ar crede că rod oase, «că mă închin la bani...»“

Costinescu (*op. cit.*, I, p. 195): „*Ciufut*, zgârcit, scump, cumplit, avar“.[1]

Pentru ceilalţi, cărora

Banii din mână îi scapă
Ca ciurul cum ţine apă[2],

poporul a născocit poreclele: *mână-spartă* şi *sac-fără-fund*.

Alecsandri (*Teatru*, p. 751): „În adevăr, nu-mi place să fiu *mână-spartă*, ca mulţi alţii; dar asta nu vrea să zică că aş fi ceea ce ai spus...“

O snoavă poporană din Ardeal: „Din cei doi harmăsari ai mei, alege-ţi care-ţi place, drept semn că dada te are la inimă şi vrea să te pună-n talpe, pe murgul însă mi-l lasă mie, că-s bătrân dintr-asta. Aşa se poartă ţiganul când e *mână-spartă*“.[3]

4. Trândăvia, hoinăria. Omul trândav, care şeade „toată vara cu cojoc şi iarnă cu c... la foc“[4], sau acela care nu se apucă de vreo ocupaţie serioasă, ci

Umblă pe drumuri tăind câinilor frunză[5],

primeşte de la popor următoarele porecle:

Trântor se zice unui om „leneş, trândav, care nu face nimic“[6], întocmai ca şi bărbătuşul albinei, trântorul, care nu face miere, ci stă şi se nutreşte din produsul albinei lucrătoare.

Tot ca şi noi poreclesc germanii *Drohne*, englezii *drone* pe un om trândav. Spaniolii numesc *zangano,* adică „trântor“, pe un om care nu lucrează nimic, ci se hrăneşte din munca altora. La greci χηφήν „trântor“ se poreclea un om care se fălea cu meritele altuia.[7]

---

1 Cf. Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 709.

2 Anton Pann, *Proverburi*, vol. III, p. 69; Cf. Hinţescu, *op. cit.*, p. 9.

3 Gr. Sima al lui Ion, *Ardeleanul glumeţ*, Sibiu, 1889, p. 94.

4 A. Pann, *Proverburi*, vol. I, p. 155.

5 *Ibidem*, p. 156.

6 Costinescu, *op. cit.,* II, 635; Cf. Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 565.

7 Fr. Brinkmann, *Die Metaphren*, I, Band, Bonn, 1878, p. 577.

Creangă (*Scrieri*, I, p. 331): „Să-şi puie cineva obrazul pentru unul ca tine şi să te hrănească ca pe un *trântor*, mare minune-i şi asta!“

Alecsandri (*Chiriţa în Iaşi*, act. II, sc. I): „Chiriţa (răsărind): Iar!... o să mă năucească *trântoru* cu minavetu lui!... Cât îi ziulica de mare tot târlâieşte... de urlă câinii mahalalei...“

Mai jos, sc. II: „Chiriţa: Ha, ha, ha! Ce giuvaier îi! ha, ha, ha! (în parte, furioasă). Ce triton ţi-aş trage eu, *trântorule*!...“

Jipescu (*Opincarul*, p. 111): „Pieie nărăvaşii, *trântorii* şi *trântoriţili*, şi stricaţii din ţară, că unii ca dânşii zic oamenii creditului, ruşinii şi muncii: să moară!“

Mură-n gură şi *pică-pară* se poreclesc aceia care aşteaptă să le pice toate de-a gata, fără să-şi dea cea mai mică osteneală (vezi exemple mai sus).

Fofolog[1], *-oagă* sau *fonfolog, -oagă* este o altă poreclă dată unui bărbat sau unei femei ce stau în loc fără să lucreze ceva.

Un proverb la Anton Pann (*Proverburi*, vol. II, p. 117):

Toate *fonfoloagele*
Îşi aştept noroacele.

Cenuşotcă se zice unui individ (bărbat sau femeie) căruia „îi place să stea la foc şi să-şi petreacă zilele în cenuşă, lângă foc, şi de aci: cui e urât lucrul, dat şi închinat pigreţiei; cui nu-i place să iasă din casă şi să se adune cu alţii...“[2]

Cioflingar sau *cioflegar (ciofligar)* e poreclit de popor un om căruia „nu-i place lucrul, care bate podurile, pierzând timpul fără nici o ocupaţie serioasă şi chiar cu dauna ocupaţiilor serioase, un pierde-vară, un bate-poduri“.[3]

După Costinescu (*op. cit.,* vol. I, p. 190) porecla se dă unei persoane „căreia îi place a se împodobi, a se arăta fără a avea vreun merit, acela care fiind în clasa de jos, afectă aer de nobil, care, prin oarecare hăinişoare, afectă pe avutul“.

---

[1] Polizu, *op. cit.*, p. 517.

[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, I, 587 s.v. *cenusiaticu*; Cf. Polizu, *op. cit.*, p. 540; Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 86. Deja în dicţionarul manuscris al anonimului lugojan (sec. XVII): „Csenushotke, Endymio“ („Rev. pentru istorie, arch. şi filologie“, vol. VI, p. 17).

[3] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, pp. 682-683; Cf. Polizu, *op. cit.*, p. 547.

Basmul *Cotoşman Năzdrăvan*, de Ispirescu: „De unde se aştepta să vie cu oaste şi cu mărire ca un împărat, mă rog, îl văzu viind ca un *cioflingar*, şi începu a se îndoi şi a se codi să dea fata după dânsul“[1].

Un ţăran din Prahova: „Multă lume e cheltuitoare şi e rău; numa la Craiova, ce cade-n partea Oltului, am auzit că v-o şase *cioflingari*, flaimuci, au mizdrit, ca dă când am început vorba amândoi, pe puţin un milionaş de gălbiori fericaţi pă muchie“[2].

Diferite etimologii s-au propus asupra acestui cuvânt, însă nici una satisfăcătoare. Le menţionăm numai de curiozitate. După autorii dicţionarului-proiect al Academiei Române, „cuvântul pare a fi sau un compus cu *flecariu* sau un derivat din aceeaşi fântână cu *ciof* sau *ciuf*“ [3].

Dl. Şăineanu derivă pe *cioflingar* din *ciofleagă* „cutia de tipografi; composoir, tiroir“, cuvânt derivat din germanul *Schublade* prin amestecul etimologiei poporane „leagă ciufu“[4].

Părintele Marian, în a sa *Ornitologie poporană română* (vol. I, p. 232), pune cuvântul în legătură cu *ciof*, numele pasării Strix brachyatus şi, metaforic „om de nimica, un om decăzut, depravat, demoralizat, fără nici o vază“. Iată ce zice d-sa: „De la *ciof* cred că s-au format substantivele *cioflegariu, cioflengariu, ciofligariu*, care înseamnă: un om de nimica, un târâie-brâu, un pierde-vară sau un zgârie-brânză, care păcat numai că-l ţine pământul şi-l încălzeşte soarele“.

Calendroi se dă ca poreclă unui om de nimic, care umblă de colo până colo fără nici un rost.

Ispirescu (*Legende*, p. 289): „Măi, da *calendroi* mi-ai mai fost! stăpânul tău, Mătăhuz împărat, mult trebuie să fi căutat până să găsească un puşchiu ca tine...“

N. Gane (*Novele*, vol. II, Iaşi, 1880, p. 20): „Cine-i *calindroiul* cel botezat în făina ce mi-ai trimes? întrebă Ilinca, care venise la Măriuca îndată după plecarea lui Cozma“.

Pierde-vară se porecleşte „un om care-şi pierde timpul nefăcând ce s-ar cuveni să facă, un fur de timp, un neglijent“.[5]

---

1 *Legende*, p. 291.
2 Jipescu, *Opincarul*, p. 108.
3 Laurian şi Massim, *op. cit.*
4 Columna lui Traian“, an IV (1883), p. 244.
5 Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. II, p. 629.

Ispirescu (*Legende*, p. 281): „Gazda îl povăţui să ia pe seama lui o tocitoare de bani din care îi lăsase, să se apuce şi el de ceva şi să nu mai umble ca un *pierde-vară,* după icre verzi“.

Creangă (*Scrieri*, II, 16): „Până-n sară am şi colindat mai tot satul; ba şi pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lainic şi un *pierde-vară* ca şi mine“.

Jipescu (*Opincarul*, p. 71): „Aşa să hiţi toţi, apăi, ha; da nu ciufuliţi, mâlcitori, papă-lapte, *pierde-vară*, merâi...“

Tipul perfect al lui *pierde-vară* îl găsim zugrăvit într-o satiră poporană, pe care o cităm în întregime:

Frunză verde de seacară,
Scoală, scoală,
Pierde-vară!
Toate plugurile ară,
Numai tu şezi în cămară!
– Ba eu, zău, nu m-oi scula,
Că nu am cu ce ara!

– Scoală, scoală,
Pierde-vară,
Că la tata eu mă duc,
Plug şi boi o să-ţi aduc!
– Ba eu, zău, nu m-oi scula,
Că n-are cine-mi mâna!

– Scoală, scoală,
Pierde-vară!
Că la tata eu mă duc
Şi plugari o să-ţi aduc!
– Ba eu, zău, nu m-oi scula,
Că n-am cu ce semănă!

– Scoală, scoală,
Pierde-vară!
Că la tata eu mă duc
Şi sămânţă îţi aduc!

– Ba eu, zău, nu m-oi scula,
Că nu-i cine semăna!

– Scoală, scoală,
Pierde-vară!
Că la tata eu mă duc,
Semănători îţi aduc!
– Ba eu, zău, nu m-oi scula,
Că nu am cu ce grăpa!

– Scoală, scoală,
Pierde-vară!
Că la tata eu mă duc
Şi o grapă îţi aduc!
– Ba eu, zău, nu m-oi scula
Şi nici ochii n-oi căsca,
Şi nici mâna n-oi mişca
Până tu nu te vei duce,
Până ce ce nu mi-i aduce
Mana de la nouă vaci,
Toată-n gura mea s-o bagi!

– Ba eu, zău, că mă voi duce
Şi curând îţi voi aduce
Boala de pe nouă sate
Şi ţi-oi pune-o ţie-n spate,
Să te scoli când s-o scula
Moşul şi mătuşa mea![1]

Un asemenea tip e poreclit la italienie *perdigiorno* sau *perdigiornata*, la sicilieni *perdijurnata* etc.

Fluieră-vânt numeşte poporul pe „unul care nu face nimic, sau lucrează, face lucruri de nici o utilitate“[2]. Basmul *Voinicul cel fără de tată*, de Ispirescu: „Fata, tot şezând la fereastră, vedea pe un june *fluieră-vânt* umblând de colo până colo“.

---

[1] S.Fl. Marian, *Satire poporane române*, Bucureşti, 1893, pp. 46-48.

[2] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 252.

Bate-poduri[1] sau *bate-pietre*[2] se porecleşte un om fără căpătâi, care umblă de colo până colo, măsurând podurile şi numărând pietrele fără să se-apuce de vreo treabă.

Laurian şi Massim (*Dicţionar*, vol. I, p. 127): „*Bate-poduri*, un pierde-vară, care nu se mai astâmpără de pe drumuri, ca să-şi caute de lucru".

Tot cu acelaşi înţeles zic francezii *batteur de pavé*.

Un om care nu stă niciodată locului, ci când îl apuci e totdeauna pe drumuri, care călătoreşte fără răgaz, neavând nici un scop sau ţintă, e poreclit de popor un *vântură-lume* sau *vântură-ţară*. Vornicul Beldiman (*Tragodia*, v. 533-534):

Sârb era arhiereul, cârn la nas şi rău făcut,
Un *vânturător-de-lume*, făţarnic, mult prefăcut...

Un vagabond mai e poreclit *derbedeu, hengher, haimana, crai*[3], *crăişor*[4]. Anton Pann (*Proverburi*, vol. I, p. 62):

Povestesc că într-o vreme, dar nu se ştie-n ce ani,
Că-ntr-un oraş oarecare ar fi fost nişte golani,
Vagabonţi, *crai*, haimanale ş'alt orcum vreţi să-i numiţi,
Oameni fără căpătâi, şarlatani nepricopsiţi...

Un om care nu lucrează nimic, care lasă pe alţii să muncească pentru a-i da lui cele necesare, care trăieşte fără nici o grijă, primeşte porecla *fecior de bani gata* sau *feciorul lui bani gata*.[5] Anton Pann (*Proverburi*, vol. III, 69):

Ca *feciorul lui bani gata*
Răsipeşte cu lopata.

---

[1] „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", vol. I, p. 451; Polizu, *op. cit.*, p. 43; Baronzi, *op. cit.*, p. 96.

[2] *Idem*, *op. cit.*

[3] Polizu, *op. cit.*, p. 191.

[4] Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 114; Polizu, *op. cit.*, p. 195.

[5] Ispirescu, *Legende*. Partea I, p. 177; „Revista p. ist., arch. şi filol.", vol. V, p. 381; Hinţescu, *op. cit.*, p. 58.

5. Neîngrijirea, necurăţenia. Femeilor murdare, cu părul ciufulit, cu îmbrăcămintea neîngrijită, li se dă de popor poreclele de *buhă, bufniţă, floşcotă*[1], *ţolină*[2].

Marian (*Ornitologia poporană română*, vol. I, p. 213): „Nevestele, dar mai ales fetele, cari nu se grijesc cum se cade, care nu se lau şi se piaptănă mai adeseori, ci umblă cu capul zborşit, înfoiat şi dupuros, sunt poreclite de către poporul român în regulă *buhă*“.

Pe aceste femei, poporul le ia în râs cu următoarele versuri:

Ciuhă,
Buhă,
Din pădure,
Şapte ai
De când te lai,
Netegioară nu erai![3]

Anton Pann (*Spitalul Amorului*, broşura I, Râmnicu-Vâlcea, 1890, p. 15):

Umblă tot înfumurată,
La ochi de somn nespălată,
Cu capul nepieptănată,
Ca o *bufniţă*-mpănată...

O satiră poporană din Transilvania:

Haida, jupâneasă, acasă,
Că tu n-ai faţă de masă,
N-ai nici ţol, n-ai nici perină,
Bată-te crucea *ţolină*.
Ai un lepedeu d-un cot
Şi-atâta-i la tine tot,
Şi-apoi şi tu te-ai numi
Între mândrele lumii![4]

[1] Tribuna“ din Sibiu, an VII, p. 577.
[2] Barcianu, *Dicţ. germ.-rom.*, p. 760.
[3] S. Fl. Marian, *Ornitologia*, vol. I, p. 215.
[4] *Idem*, *Satire poporane române*, p. 147.

6. Mândria, lăudăroşia. Oamenii înfumuraţi, fuduli şi lăudăroşi primesc următoarele porecle de la popor:

Fudulache[1] se porecleşte un om care umblă ţanţoş, fudulindu-se că a îmbrăcat vreo haină nouă.

Ţafandache porecleşte poporul pe acei oameni de la oraş, îmbrăcaţi în *albastre,* cari te iau cam de sus şi cărora nu le poţi ajunge cu prăjina la nas.

Ispirescu (*Despre Pomul Crăciunului,* „Convorbiri literare“, XVI, 357): „De ar fi vreun *ţafandache* cu sticla în ochi, cu gâtul pus ca într-un proţap, cu gulerul stând să-l apuce de nas, umblând parc-ar călca numai în străchini, cu fumurile în cap şi uitându-se peste umăr la cei ce-i vorbesc, calea-valea, poate că ar mai fi oarecum a scultaţi, dară eu?“

Un lăudăros care se făleşte că e în stare să facă lucruri de necrezut, pe când, în realitate, nu e capabil de nimic, e poreclit *taie-paie*[2] sau *taie-babă.*

Alecsandri *(Strunga)*:

Olilio, măi *Taie babă*!
Căci nu şuieri mai degrabă,
Să sărim voinici la treabă![3]

7. Linguşirea, făţărnicia. Oamenii linguşitori şi făţarnici, care întrebuinţează toate mijloacele spre a te face să vezi lucrurile altfel de cum sunt ele în realitate, aceia care sunt „în gură cu miere şi în inima cu fiere“, sunt astfel numiţi de popor:

Taler cu două feţe[4] se porecleşte omul făţarnic, care în faţă te ridică în slăvi, iar în dos îţi sapă groapa.

Fariseu se dă ca poreclă unui om „ipocrit, făţarnic, prefăcut, evlavios, falş“.[5]

Alecsandri (*Arvinte şi Pepelea*, sc. VIII): „Iaca pozna: ... şi-a aninat traista cu rufe ude în cui... Bată-l potopu, *Fariseu*, să-l bată“.

Mâţă blândă[6] e o altă poreclă dată omului făţarnic, care, ca şi pisica, „cu o mână te mângâie şi cu alta te zgârie“.

---

[1] Polizu, *op. cit.*, p. 520.
[2] Baronzi, *op. cit.*, p. 96.
[3] *Opere complete. Poezii*, vol. I, 1875, p. 59.
[4] A. Pann, *Proverburi*, vol. III, p. 63; Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 1213.
[5] Costinescu, *op. cit.*, vol. I, p. 423.
[6] Stamati, *Vocabulariu*, p. 219; Barcianu, *Dicţ. germ.-român*, p. 262.

Cutră, este, după Laurian şi Massim[1], o poreclă dată „atât la bărbaţi cât şi la femei, care caută să se insinuie cu basse linguşiri şi care poartă minciuni de la unii până la alţii, trădând şi pe unii şi pe alţii...“

După dicţionarul lui Costinescu[2], porecla s-ar aplica la o „femeie desfrânată, uşarnică, care aleargă într-o parte şi alta, care îndeamnă pe altele la desfrânări, care poartă vorbele între amanţi“.

La Poienaru: „Commêre, cumătră, fam. *cutră*, muiere, care va să afla orice se face împrejur şi care de orice vorbeşte pe dos“[3].

Ispirescu (*Legende*, p. 48): „Mai stărui ce mai stărui şi, dacă se văzu înfruntat până într-atât, iazma plesni de necaz, cum de să fie el ocărât atât de mult de o *cutră* de muiere“.

N. Rădulescu-Niger (*Rustice*, vol. III, p. 65): „Şi tu *cutro*, să nu mi te mai pui la vorbă cu ficioru pădurarului, că uite colo făcăleţu!“

Oameni părăsiţi, care „laudă fără cumpăt, pentru ca să placă, cum şi să câştige ceva sau încă să se poată sătura la masa altora“[4], sunt porecliţi *lingău*[5], *licâu*,[6] *linge-taler(e)*,[7] *dalcauc, tărâtură*[8].

Pilda *Căţelul şi cocoşul*:

Iară tu, potaie, stai în bătătură
Şi-o duci toată ziua într-o lătrătură,
Ce-ţi dă de pe masă rozi ca un *lingău*,
Linguşeşti stăpânii ca un popândău![9]

---

[1] *Dicţionar*, vol. I, p. 1003.

[2] Vol. I, p. 287.

[3] *Vocabular francezo-românesc*, vol. I, p. 309.

[4] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. II, p. 169.

[5] Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 353; Costinescu, *op. cit.*, vol. II, p. 38; Polizu, *op. cit.*, p. 223; Stamati, *op. cit.*, 617; Laurian şi Massim, *op. cit.*

[6] Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 351; Polizu, *op. cit.*, p. 222.

[7] Baronzi, *op. cit.*, p. 96; Polizu, *op. cit.*, p. 463; Costinescu, *op. cit.*, vol. II, p. 38 s.v. *lingău.*

[8] Polizu, *op. cit.*, p. 491: „*Tărâtură*: der Kriecher, Schmeichler, Speichellecker; Jipescu, *Opincarul*, p. 56.

[9] Ispirescu, *Pilde şi ghicitori*, Bucureşti, 1880, p. 1.

Jipescu (*Opincarul*, p. 27): „Mai au păcat Domnii: că ascultă, crez, şi simt adesea, p-în ochii, p-în gura şi prin voia *lingăilor*, să mă ierte cin' m-aude“. N. Gane (*Novele*, vol. II, Iaşi, 1880, p. 43):

Dar şi tu minte să ţii,
Măi *lingău* de farfurii,
De cel sac unde-ai şezut
Şi de câte-ai mai văzut!...

Basmul *Pipelcuţa:* „Cele mai din urmă şi mai nevoiaşe *linge-talere* îi dau porunci şi ea cu voie bună le făcea pe toate...“.[1] Alecsandri (*Boieri şi ciocoi*, act. I, sc. II):

„Lipicescu (în parte): Cum se cunoaşte mojicul! (tare). Aşteaptă afară... Boierul nu-i gata încă.

Arbure: Afară, eu! Ian ascultă, măi *linge-talger...*“

Tot aşa poreclesc francezii pe lingău *pique-assiettes*, germanii *Tellerlecker* etc.

Costinescu (*op. cit.*, vol. I, p. 289): „*Dalcauc*, parasit, lingău, care caută mesele altora“.

Gr. H. Grandea (*Vlăsia sau Ciocoii noi*, Bucureşti, 1887, p. 84): „*Dalcaucii* noştri eru grămădiţi împrejurul unei mese lungi de brad, pe care ardeau două lumânări de seu în două sfeşnice de pământ“.

Sofia Nădejde (*Nuvele*, p. 163):

„– Necinsteşti bătrâneţele, te-a nebunit *tărâtura* ceea.

– Bine-a făcut; plesniţi de ciudă, ca piţigoiul, dar n-aveţi ce-i face“.

8. Limbuţia, înşelăciunea. Oamenii limbuţi, care au totdeauna sământă de vorbă şi care îţi umflă capul povestindu-ţi verzi şi uscate, vrute şi nevrute, aceia care, să-i omori, nu pot ţine vreo taină, sunt astfel numiţi de popor:

Toacă-gură se porecleşte un individ (bărbat sau femeie) care trăncăneşte din gură câtu-i ziulica de mare.

Baronzi (*Limba română*, p. 83): „*Chacharero* (span.) = hahaleră, flecar, *toacă-gură*.“ (Cf. şi p. 96).

---

[1] N.D. Popescu, *Carte de basme*, vol. IV, p. 105.

Gură-largă, gură-lată, gură-spartă, vorbă-lungă sunt toate porecle date acelor oameni care au mâncărime de limbă şi simt nevoia de a sporovăi mereu din gură.

Costinescu (*op. cit.*, vol. I, p. 505): „*Gură-largă* se zice în dispreţ aceluia ce vorbeşte mult şi tare".

Sbiera (*Poveşti poporale*, p. 252):

„– Ba meargă Râncul, că lui i-e rândul, răspunse Burdulea.
– Ba meargă Zgăita, c-a ei îi nunta: zise acesta.
– Ba meargă *Gură-lată*, că n-a fost niciodată! strigă ea."

Laurian şi Massim (*Dicţionar*, I, p. 1313): „*Gură-spartă*, care nu poate tăce".

Barcianu (*Dicţionar german-român*, p. 685): „*Plaudertasche*, flecar, palavragiu, flencăitor, flencăitoare, *gură-spartă*".

Baronzi (*op. cit.*, p. 96): „... Prinde-muşte, latră-n-lună, frige-linte, *vorbă-lungă* etc."

„Cornicea satelor", Bucureşti, 1883, p. 28: „Cu toate astea, judecatul s-a îndreptăţit cum a putut şi, când a venit acasă, zise ţiganului: «– De ce ai vorbit, *gură-spartă*? nu ţi-am spus să-ţi închizi fleoanca şi să taci ca muţii?»"

Gura-lumii, gura satului,[1] *urechea-târgului*[2], *strică-limbă* se poreclesc acei flecari cărora le place să vorbească despre toate, să critice pe oricare şi să povestească la toată lumea tot ce aud, care nu ştiu să păstreze tainele ce le-au fost încredinţate sau pe care le-au aflat din întâmplare.

Gr. Sima al lui Ioan („Ardeleanului glumeţ", Sibiu, 1889, p. 51: „– Dar ce are să fie, măi babă? – întreabă cojocarul, un feliu de fleancă şi *gura-satului*, să vede".

Hodoroagă, moară-stricată şi *meliţă* se poreclesc acei indivizi cărora le umblă gura într-una, hodorogind ca o moară stricată.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 290): „*Hodoroagă*, care emite son sau voce nespus de multă, neplăcut şi sec, şi de aci, limbut, garrul, căruia merge şi toacă gura..."

Costinescu (*Dicţionar*, vol. I, p. 515): „*Hodoroagă*, flecar, care vorbeşte multe, de prisos".

---

1 Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 1313: „*Gura-satului*, oratoriul satului".

2 Baronzi, *op. cit.*, p. 95.

Stamati (*op. cit.*, p. 564): „*Plapperer*, dârdală, limbut, lehâu, *moară-stricată, hodoroagă*". Polizu (*op. cit.*, p. 249): „*Moară*, om vorbitor, *das Plappermaul*".

Gr. Sima al lui Ioan (*op. cit.*, p. 14): „– Boieri dumneavoastră şi oameni de omenie –zice bărbatul –, nu vă luaţi după tranca-fleanca şi *meliţa* asta de muiere, pentru că vă poartă după cai verzi ziua în amiaza-mare, zău, în cruce".

Alte porecle ce se mai dau flecarilor sunt: *dârdală*,[1] *lehâu*[2], *lehăilă, fleancă*[3], *treanca-fleanca*[4], *fleură*[5] etc.

Javră, şarlă, cicală, gaiţă sunt porecle date acelor oameni (bărbaţi sau femei) care trăncănesc toată ziua din gură, care nu dau altora pace, supărându-i prin limbuţia şi vorbele lor răutăcioase.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 332): „*Javră*, limbut, garrul, gură-largă, care nu mai tace şi vorbeşte verzi şi uscate, care latră continuu, cum se zice, la lună, ca şi câinele, importun, nesuferit prin limbuţia sa şi chiar răutăcios..."

Aceiaşi (*Dicţionar*, vol. I, p. 662): „*Cicală*, persoană care prin multă limbuţie supără pe alţii, care spune multe verzi şi uscate, secătură, dară o secătură mustrătoare şi supărătoare, cui nu mai tace gura, care-ţi rupe urechile cu seci şi neîncetate cuvinte şi imputări, care latră, în fine, ca câinele la lună şi nu dă altuia pace".

Costinescu (*op. cit.*, vol. II, p. 2): „*Javră*, om flecar, acela care vorbeşte verzi şi uscate."

Ibidem (p. 470): „*Şarlă*, om bavard, supărător, insolent."[6]

Ibidem (vol. I, p. 187): „*Cicală*, femeia ce nu-i tace gura, găsind totdeauna în casă pricini de ceartă..."

Se zice cu asemenea înţeles şi de bărbaţi.

Rădulescu-Niger (*Rustice*, III, p. 117): „Nu mai avea ce face *găiţei* lui de muiere. Şi nici că se mai văzuse aşa soi de caţă. Las că nu-i tăcea guriţa cât era vara ziua de mare, da apoi nici nu-i intrai cu ceva în voie."

Alecsandri (*Drumul de fier*, sc. V): „Bălaşa: Şi cu *gaiţa* cea de cucoana Caliopi, care m-o asurzit cu miorlăiturile sale nemţeşti..."

---

[1] Stamati, *op. cit.*, p. 564.

[2] *Idem.*

[3] Gr. Sima al lui Ioan, *op. cit.*, p. 51.

[4] *Ibidem*, p. 14.

[5] Barcianu, *Dicţionar român-german*, p. 232; Polizu, *op. cit.*, p. 513.

[6] Cf. Polizu, *op. cit.*, p. 550; Barcianu, *Dicţionar român-german*, p. 628.

Caragaţă se porecleşte un „om sau mai vârtos o femeie rea, care nu mai tace din gură, care mereu barită“.[1]

Dintre poreclele date de popor oamenilor înşelători, acelora cari se servesc de căi piezişe pentru a şi ajunge scopul, vom pomeni numai două-trei mai des uzitate: *potlogar, coţcar, cârciocar.*

Potlogar e porecla dată unui om care înşeală lumea prin minciuni şi prefăcături.

Alecsandri (*Cucoana Chiriţa la Paris*, „Convorb. liter.“, an. II, p. 143): „... La cea întâi staţie a dispărut..., împreună cu săcuşorul meu pe voiajiu... hait, mi-l şterse *potlogarul* drept suvenir...“

Coţcar e numit acela „care caută să roadă de la altul, să tragă foloase din spinarea altuia prin înşelătorie: *coţcarul* e şi un fel de ciocoi de modă nouă...“[2]

Costinescu (*op. cit.*, vol. II, p. 241): „*Papugiu*, artificios, viclean, care ştie să potrivească vorba sau fapta spre a reuşi“.

Caragiale (*O noapte furtunoasă*, act. I, sc. I): „Iacă, nişte *papugii*..., nişte scârţa-scârţa pe hârtie! îi ştim noi! Mănâncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pişicherlicuri...“

Alecsandri (*Covrigarul*):

De când Domnii greci,
Cei Fanaragii,
Mii de parpaleci
Şi de *papugii*

Aici alergau,
Lipsiţi de parale,
Şi se-mbogăţiau,
Înghiţind locmale.

Cârciocar sau *cârciogar* se poreclesc indivizii care umblă cu diferite tertipuri şi chiţibuşuri ca să te înşele şi să te fure. Porecla se dă adesea avocaţilor, care, prin diferite chichiţe, ştiu să convingă pe judecători a da dreptate vinovatului în dauna păgubaşului.

Alecsandri (*Arvinte şi Pepelea*, sec. XI-a): „Dac-aş găsi vreun tertip ca să schimb zdelca şi să scot cuiu din ea... Dar ce tertip?... Hoţu de Pepelea îi *cârciocar* de frunte!…“

Creangă (*Scrieri*, II, p. 150): „*Cârciogarii*, porecliţi şi apărători, nemaiavând chip de trai, numai din minciuni, sau s-ar apuca de muncă, sau ar trebui, în toată viaţa lor, să tragă pe dracul de coadă...“

[1] Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 202.

[2] *Idem*, *Dicţionar*, vol. I, p. 432.

Fiindcă veni vorba de avocaţi, vom pomeni o poreclă pe care o dau românii de peste Carpaţi acestor întortochietori ai legilor. Această poreclă este *procatâr* sau *protacâr*[1].

Acestea sunt nişte forme schimonosite ale cuvântului *brotacăr*[2], care este numele brotacului verde, broatec, zis încă buratec, brotăcel.

Cuvintele de mai sus au şi însemnarea de „broască mică, verde, care, de pe frunza câte unui pom din grădină, face un zgomot mare, mai vârtos când timpul e a ploaie...".[3]

Poporul a găsit o foarte mare asemănare între ocăcăitul broaştelor şi vorbăreţia avocaţilor, şi i-a botezat pe aceştia din urmă cu numele guralivului batracian.[4]

9. Corupţia. Desfrâul constituie în ochii poporului unul din viciile cele mai ruşinoase, iar cel care are acest viciu e considerat ca o fiinţă stricată, de atingerea căreia fiecare trebuie să se ferească, întocmai ca de o boală molipsitoare.

Femeia coruptă, în special, e considerată de popor ca fiinţa cea mai decăzută; de aceea vedem că, pentru a porecli, întrebuinţează termenii cei mai înjositori, aplicându-i în mod metaforic numele unor fiinţe sau lucruri capabile să provoace numai scârbă şi dezgust.

Poreclele cele mai obişnuite ce se dau femeilor corupte sunt:

Floarţă, sau *fleoarţă, florţotină* se zice unei femei desfrânate, dintre cele mai neruşinate.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 251): „*Fleoarţă, floarţă*, sordidă muiere desfrânată, curtezană de cea mai basă turpitudine".[5]

Târfă, propriu „cârpă, zdreanţă murdară", se dă ca poreclă unei prostituate ordinare, adică unei muieri tăvălite, murdărite ca şi o cârpă.[6]

---

[1] Frâncu şi Candrea, *Românii din Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1888, p. 104.

[2] Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 67; Costinescu, *op. cit.*, vol. I, p. 127 s.v. *brotăcel*; Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 258.

[3] Frâncu şi Candrea, *op. cit.*

[4] Autorii studiului despre *Românii din Munţii Apuseni* se înşeală când cred din contră că sătenii au luat de la avocaţi numele de *protacâr* şi l-au aplicat broaştei, „fiind bună de gură ca şi un avocat".

[5] Cf. Jipescu, *Opincarul*, p. 56; „Tribuna" din Sibiu, an VII, p. 577.

[6] Jipescu, *Opincarul*, p. 56; Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 558; Costinescu, *op. cit.*, vol. II, p. 601; Stamati, *op. cit.*, p. 210, 499 etc.

Printr-o metaforă identică se mai porecleşte femeia desfrânată *buleandră*, propriu zdreanţă, şi *ţolină*[1], un derivat din *ţol*.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 103): „*Buleandră*, muiere desfrânată, curteană dispreţuită, târfă, fleoarţă“.

Buleandră e poreclită femeia depravată şi la moţi.[2]

Paţachină[3], *papină*[4] şi *scorţotină*[5] se poreclesc femeile pierdute, desfrânate, de cea mai rea teapă.

Başardină [6] sau *başoldină* se zice despre o muiere groasă, o cotoroanţă bătrână şi desfrânată.

La Poienaru (*Vocab. fr.-rom.,* vol. I, pp. 139-140), cuvântul ne întâmpină numai cu însemnarea de „cotoroanţă“: „*Bégueule*, muiere care se preface cu mândrie a fi înţeleaptă, sau care este defăimătoare cu obrăznicie;... *vieille bégueule*, *başardină*, scatulcă veche, şandrama“.

Haită sau *haită de câine* e numită o muiere desfrânată, murdară şi neruşinată în purtările ei.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 282): „*Haită*, muiere dezmăţată, impudentă şi impudică, sordită în toate sordile...“

Lexic. Budan: „*Haită*, die Hure, Lohnhure, das Schicksel, Nickel, Kommisnickel“.[7]

O satiră poporană din districtul Năsăudului:

Frunză verde de tuşlean,
Mutu-i lotru şi viclean,
C-abia numai a pornit
Şi-napoi iar a sosit,
Că el n-a ajuns la oi
Şi s-a-nturnat înapoi,
Şi s-a pus lângă fereastră
Şi s-a uitat la nevastă.
Mutul iute s-a-nturnat
Şi din gur-a cuvântat:
A! ha, ha! *haită de câne*!
Iar ai strâns drăguţi la tine?[8]

---

1 Laurian şi Massim, *Glossariu*, p. 561.
2 Frâncu şi Candrea, *Rotacismul la moţi şi istrieni*, p. 50.
3 Jipescu, *Opincarul*, p. 56.
4 *Ibidem*; Polizu, *op. cit.*, p. 314.
5 *Etymologicum magnum*, vol. III, p. 2666.
6 Polizu, *op. cit.*, p. 43.
7 Cf. Barcianu, *Dicţ. rom.-germ.*, p. 264.
8 S. Fl. Marian, *Satire poporane române*, p. 117.

Unei asemenea muieri i se mai zice în Transilvania *haştură*.[1]

Alte porecle date în Transilvania unei femei pierdute sunt:

Spălătură şi *şuleandră*. Barcianu (*Dicţ. rom.-germ.,* p. 598): „*Spălătură*, das Schicksel, die Dirne.“*Ibidem*, p. 634: „*Şuleandră*, die Schicksel-Hure“.[2]

La Sălaj, în Transilvania, o femeie desfrânată e poreclită *haliţă*[3], *libră*[4], *mârjoală*.

În *Prunca şi voinicul*, poezie culeasă din distr. Crasnei:

Muierea de-a patra oară
Să fie mare *mârjoală*[5].

Din poreclele date de popor femeilor desfrânate, mai cităm următoarele, din buchetul adunat de Jipescu[6]: *magmuză, bahorniţă, beşoandră, talaniţă, magopaţă*.

Am văzut pân-aci poreclele pe care obişnuieşte a le da poporul femeilor pierdute, depravate.

Să vedem acum cum califică pe bărbatul desfrânat.

Porecla cea mai despre uzitată e *crai*.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 206): „*Crai*, desfrânat, neruşinat care-şi petrece viaţa în desfrânări, risipindu-şi starea în petreceri cu curtezane“.

Costinescu (*op. cit*., I, p. 265): „*Crai*, june, persoană, care se conduce de plăceri, de imoralităţi.“[7] Vornicul Beldiman (*Tragodia*, v. 919-920):

Strejile lipsite toate, la culuce nimenu-i
Craii din Iaşi fiecare era după cheful lui...

Se mai zice încă *craidon*[8], *craidonaş*.

---

[1] *Lexic. Budan*, s.v.; Polizu, *op. cit*., p. 527; Barcianu, *Dicţ. rom.-germ*., p. 266.
[2] Cf. *Dicţ. germ.-rom*., de acelaşi, p. 753.
[3] „Tribuna“ din Sibiu, an 1890, p. 357.
[4] *Ibidem,* p. 365.
[5] „Gazeta Transilvaniei“, an 1887, no. 267.
[6] *Opincarul*, p. 56.
[7] Cf. Polizu, *op. cit*., p. 191; Barcianu, *Dicţ. rom.-germ*., p. 144.
[8] Cf. Polizu, *op. cit.,* p. 191.

Costinescu (*op. cit.*, I, p. 265): „*Craidon*, june ce începe, ce învaţă a curta femei, începător la crailicuri, la viaţa libertină“.

Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*, p. 56): „Postelnicul e galantom, îşi cheltuie starea cu *craidonii* pe la via Brâncoveanului şi pe la Cotroceni“.

Gr. H. Grandea (*Vlăsia sau Ciocoii noi*, p. 48): „Ajungând în Bucureşti, Sotirache se înhăită cu *craidonii* de atunci şi începu a face curte unei tinere şi frumoase jupănese...“Anton Pann (*Moş Alb*, Bucureşti, 1880, p. 46):

Acei strânşi cu întâmplare fiind tot cam *craidonaşi,*
Cum văzură trântind banul se îmboldiră cumvaşi,
Şoptind: mă! vede golanul, pe lângă el binişor,
Să-l linguşim şi să-l facem să mai dea la vinişor...

Un om care sare gardurile de pe la casele oamenrilor, spre a ajunge la drăguţa lui, e poreclit de popor un *sare-garduri*.

De aci şi locuţiunea „a sări gardurile“, cu înţelesul de a umbla după femei.

Aşa, la Iacob Negruzzi (*Părintele Gavril*, *Scrieri complete*, vol. I, Bucureşti, 1894, p. 20):

„După aceia îl întreabă cu glas sinistru:
– Sărit-ai multe garduri?
– Ce fel, părinte?
– Sărit-ai multe garduri, fiule?
– Când eram copil, părinte, am sărit peste câteva garduri, dară acum...
– Te faci că nu mă înţelegi, fiule. Eşti tânăr, muierea e ademenitoare... Sărit-ai multe garduri?
–Apoi dă, părinte, am cam sărit...“

Alecsandri (*Drumul de fier*, sc. XV): „De ce-i faci semne cu mâna şi te uiţi la dânsa cu ochianu? Nu ţi-i ruşine ca să te porţi ca un *sare-garduri*?“ Altă poreclă, dată unui tânăr destrămat, care se ţine numai de petreceri şi crailâcuri, este *berbant*. Vornicul Beldiman (*Tragodia*, v. 435-436):

Orânduiesc spre aceasta pe-un duca executor,
Un *birbant* de cei de frunte şi de ţări vânturător...

Terminând cu seria de porecle date indivizilor pentru diferitele vicii (năravuri) mai sus enumerate, trecem la categoria de porecle aplicate de popor acelora care nu sunt de o lege cu dânsul.

c. *Ireligiozitatea*

Poporul socoteşte de păgâni nelegiuiţi şi spurcaţi pe aceia care nu sunt de o lege cu dânsul, care se închină lui Dumnezeu într-alt fel decât dânsul.

Tot asemenea consideră de spurcaţi pe acei de o credinţă cu el, dar care calcă prescripţiile bisericii.

Poreclele pe care obişnuieşte a le da acestora sunt: *litfă, letin, papistaş, spurcă-miercuri* etc.

Litfă sau *liftă* se porecleşte de popor un om ce nu e de o credinţă cu dânsul, apoi un om nelegiuit, rău, viclean.

Barcianu (*Dicţionar rom.-germ.*, p. 355): „*Liftă*, ein Mensch ohne Treu und Glauben".

Costinescu (*op. cit.,* II, p. 34-35): „*Liftă*, epitet popular şi familiar ce se dă în dispreţ unui străin".

Cuvântul *Lifta* însemna în limba veche „Litfan" sau „ţara Latfanilor, Litfania", de la polonul *litwa*, „Litfan, Litfania".

Trecerea semnificaţiunii cuvântului la cea actuală iată cum o explică dl. Şăineanu în a sa *Semasiologie a limbii române*: „Din ce cauză a dobândit cuvântul o semnificaţiune justă în gura poporului român, mai cu seamă la cel din Moldova? Dl. Alecsandri o explică astfel: *Litean* sau *Litvean*, locuitor din Litfania. Desele războaie ce avură moldovenii cu leşii, daunele ce făceau aceştia în ţară, când năvăleau, şi numeroasele lor călcări peste tratatele de pace au dat cuvântului *litfă* o semnificare urâcioasă. *Litfă* e sinonim cu *neam rău şi fără credinţă*. Adevărata cauză pare-ni-se a fi cu totul alta. Nu caracterul litfanilor, ci credinţa lor a ocazionat această transformare logică. Litfanii, ca şi leşii, sunt catolici, şi nimic nu era mai urâcios, în ochii românilor, decât confesiunea papistăşească. „Nici o religie, zice Cantemir, nu este urâtă moldovenilor ca cea papistăşească... Ei (moldovenii) zic că toate celelalte religii eretice sunt cunoscute şi prea lesne se înţelege depărtarea lor de la biserica cea pravoslavnică; însă papistaşii ascund chipul lor cel de luptă sub cojoc de oaie..."[1] C. Negruzzi (*Sobieski şi românii*):

---

[1] „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie", vol. VI, p. 443.

„– Atunci craiul lor a pornit s-aducă tunurile ca să spargă porţile, dar mai întăi a trimis răspuns călugărului care şedea în clopotniţă, să deschidă, ori face mănăstirea praf şi pulbere.

– Auzit-aţi acolo *litfa* cea păgână? Şi ce a făcut popa?“

Creangă (*Scrieri*, I, p. 117): „De-aş avea eu atâţi gonitori în ocol şi d-ta atâţi băieţi, câţi cazaci, căpcăuni şi alte *litfe* spurcate au căzut morţi aici, din vreme în vreme, bine-ar mai fi de noi!“

Alecsandri (*Peneş Curcanul*):

Sărmanii! bine s-au luptat
Cu *litfa* cea păgână,
Şi chiar murind ei n-au lăsat
Să cadă arma din mână...

Acelaşi (*Creditorii*): „*Litfa* de zaraf s-au speriat de mine ş-au fugit, parcă l-au umflat năbădaica...“

Sofia Nădejde (*Nuvele*, p. 151): „– Păcat? Păcat e că-l lăsăm să trăiască. Aista-i om? Aista-i câne, *litfă* spurcată! Diavolului s-a juruit“.

Un eretic, un om care se leapădă de legea pravoslavnică, sau care nu ţine prescripţiunile bisericii, e poreclit *letin*.

Sofia Nădejde (*Nuvele*, p. 151): „Ei! da aista îi mai rea *letină* decât turcii pe care i-am trimes peşcheş lui moş Scaraoschi“.

Jipescu (*Opincarul*, p. 152): „... Ce dulce mâncaşi azi? Că parcă văz nişte urjumiele şi oscioare aruncate la uşă, şi pasă-mi-te că eşti *letin,* de spurci vinerea şi miercurea“.

În balada dobrogeană *Sava letinul*:

Dar fata de unde-o ia?
Chez din târg din Dobrogea.
Ia fata *letinului,*
Lui Sava păgânului,
Lui Sava *letin* bogat
Şi de lege lepădat,
Şi în cruce nebotezat...[1]

Spurcă-miercuri e poreclit un om care nu ţine posturile, ci spurcă, adică mănâncă frupt miercurea si vinerea.

---

[1] Teodor T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, pp. 211-212.

Ispirescu (*Pomul Crăciunului*): „Dacă ştie că este d-ai papii de la Roma, îi zice papistaşi, iar dacă vede că nu ţine posturile, îi zice *spurcă-miercuri* ori letin“.[1]

Cu aceasta încheiem grupul de porecle privitoare la starea morală a individului şi trecem la al treilea şi cel din urmă grup de porecle individuale, la acelea privitoare la starea socială a persoanei.

C. Poreclele privitoare la starea socială a individului

1. Sărăcia. Găsim la toate popoarele veşnicul refren: „sărăcia nu e ruşine“, „pauvreté n'est pas vice“, „povertà non e vizio“, „Armuth ist keine Schande“ etc. etc. şi totuşi din toate timpurile omul sărac a fost nebăgat în seamă, dispreţuit şi ocărât de toţi.

De la boierul cel semeţ, care se hrăneşte din sudoarea săracului, până la parvenitul obraznic, care uită că mai ieri-alaltăieri se milogea pe la unii şi pe la alţii pentru o pâine, toţi privesc de sus pe cel sărac, crezând că se înjosesc dacă-i adresează o vorbă bună.

Ocările şi poreclele ce-i adresează aceştia sunt nenumărate. Dintre cele mai des obişnuite la români am notat următoarele:

Coate-goale se porecleşte un individ „care n-are nimic, nici măcar cu ce să se îmbrace bine, un desculţ“.[2]

Caragiale (*O noapte furtunoasă*, act. I, sc. I): „Încep să mă-ncumetez la bagabontul şi mai că-mi venea să-l cârpesc, dar mi-era ruşine de lume; eu, de! negustor, să mă pui în poblic cu un *coate-goale* nu bine bine...“

El. Sevastos (*Poveşti*, p. 175): „De la o vreme băiatului i se ia pohăielele de pe ochi, că adecă ce ar fi asta, să care negustorului bogăţie de pe lume şi el să rămâie tot acolo, un *coate-goale*, şi-şi face socoteală să-i tragă chiulu“. N. Gane (*Novele*, vol. II, Iaşi, 1880, p. 34):

Şi am venit aici în vale
Ca să văd un *coate-goale*
De neveste fermecat,
De prăjină-ncălecat...

[1] „Convorbiri literare“, an XVI, p. 349.
[2] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, vol. I, p. 957.

Un proverb românesc cu diferitele lui variante: „De copii şi de *coate-goale* să nu se vaiete cineva niciodată"[1] „De copii, de barbă şi de *coate-goale* să nu te plângi niciodată".[2] „De păr şi de coate-goale să nu se plângă nimeni"[3]. „De *coate-goale* şi maţe-flămânde nimeni nu se vaită"[4]. „De însurat şi de *coate-goale* să nu se vaite nimeni"[5].

Maţe-goale şi *maţe-fripte* se porecleşte un om sărac lipit pământului, care n-are nici ce pune pe-o măsea.

Caragiale (*O noapte furtunoasă*, act. I, sc. I): „Ei! apucăm pe la sfântul Ionică că să ieşim pe Podul-de-pământ, – papugiul cât colea după noi; ieşim în dosul Agiei, – coate-goale după noi; ... spre Stabiliment, *maţe-fripte* după noi..."

Frige-linte[6] se porecleşte un om lipsit de toate cele necesare pentru trai. Porecla se mai aplică şi celor zgârciţi (v. mai sus). N. Gane (*Novele,* vol. II, Iaşi, 1880, p. 43):

Ai noroc, măi, *frige-linte,*
C-a fost Cozma om cuminte
Şi-a făcut în sara asta
Împăcare cu nevasta.

Firpiri-cosac e porecla dată unui om sărac, scăpătat, care umblă despuiat, neavând nici o zdreanţă pe dânsul.

Basmul *Cei trei fraţi împăraţi*, de Ispirescu: „Când se dezmetici el şi se văzu *pirpiri-cosac*, golănel şi gonit, cugetă: – Dacă nu ţi-oi face eu, apoi să ştii că nici dracul nu ţi-o mai face"[7].

Un proverb, tot la Ispirescu: „*Pirpiri-cosac*, sacsana-briceag", pe care d. Şăineanu îl explică astfel: „uşurel ca un cosac (peşte), greu ca un briceag, înţelegând pe un om de tot scăpătat, sărăcuţ, om de rând"[8].

---

[1] „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", vol. VI.

[2] Anton Pann, *Povestea vorbei*, p. 120; Hinţescu, *op. cit.*, p. 37.

[3] Creangă, *Scrieri*, vol. I, p. 203.

[4] Baronzi, *op. cit.*, p. 53; Hinţescu, *op. cit.*, p. 39.

[5] Laurian şi Massim, *Dicţionar*, v. I, p. 957.

[6] Baronzi, *op. cit.*, p. 96.

[7] *Legende*, p. 279.

[8] *Elemente turceşti în limba română,* în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", vol. V, p. 226.

Terchea-berchea sau *trenchea-flenchea* se porecleşte un om neînsemnat, sărac, care umblă fără nici un căpătâi.

Polizu (*op. cit.*, p. 467): „*Terchea-berchea*, unbedeutende, nichtsagende Personen".

Ispirescu (*Legende*, p. 273): „Nu voi să-mi zică lumea că sunt dascăl d-ăia, *terchea-berchea*, trei lei părechea".

Anton Pann (*Proverburi*, vol. I, p. 156): „Încârduit cu *terchea-berchea*, trei lei perechea".

Creangă (*Scrieri*, prefaţa vol. I, p. 11): „Cu *trenchea-flenchea*, trei lei părechea, nu se trăieşte în lume, măi băiete!"

O persoană neînsemnată se mai porecleşte *dârloagă*, ca în proverbul „a ajunge slugă la *dârloagă*", cu înţeles de „a ajunge slugă la slugă, slugă la cine n-ar merita slugă".[1]

Creangă (*Scrieri*, I, p. 12): „Aşa-i, că dacă n-am ţinut seama de vorbele lui, am ajuns slugă la *dârloagă* şi acum, vrând-nevrând, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie".

Golan e porecla dată unui om sărac, care n-are mijloace să se îmbrace.[2] Anton Pann (*Proverburi*, vol. I, p. 62):

> Povestesc că într-o vreme, dar nu se ştie-n ce ani,
> Că-ntr-un oraş oarecare ar fi fost nişte *golani*,
> Vagabonţi, crai, haimanale...

2. Meserii înjositoare sau rău privite de popor. Se va vedea în acest paragraf cum ştie poporul să facă haz de meşteşugarii proşti şi cum califică el meseriile înjositoare sau care nu sunt după gustul lui.

Cea mai scârboasă meserie în ochii poporului e aceea de mijlocitor sau mijlocitoare.

Aceia cari prin vorbe mieroase şi făgăduieli mincinoase atrag fetele şi femeile în cursa lor, spre a le arunca apoi în noroiul necinstei, sunt porecliţi *verigaş, -aşă, pahoaţă, codoşcă* etc.

Costinescu (*op. cit.,* II, p. 689): „*Verigaş, -ă*, acela care înlesneşte un comerţ ilicit".

Jipescu (*Opincarul*, p. 56): „... Başoldină, bahorniţă, magmuză, ploscaşă, *verigaşă*, hârlavă..."

---

[1] Laurian şi Massim, *Glossariu*, pp. 212-213.

[2] Costinescu, *Dicţionar*, I, p. 492.

Acelaşi (*Suferinţele ţărănimii*, p. 39): „Multe sunt rele, intrigariţe, *verigaşe*, adică-nlesnitoare de fete, neveste flăcăilor mai ruşinoşi, bărbăţimii, văduvului, streinului şi mai vârtos venitului de curând la ţară, d-o petrecere, or trecător pentru v-o trebuinţă".

Creangă (*Scrieri*, I, p. 172): „... Cum ajunge, trage pe nevasta lui Ipate de-o parte, îi spune *codoşca* câte şi mai multe şi o face pe femeie să se alunece cu mintea".

Acelaşi (*ibidem*, p. 98): „Atunci *pohoaţa* de babă o cheamă iarăşi la dânsa, prin slujnică, pune mâna şi pe vârtelniţă, tot cu acelaşi vicleşug..."

O altă poreclă dată unei mijlocitoare este *cutră*, despre care vezi mai sus.

Meşteşugarii proşti, aceia care nu-şi înţeleg bine meşteşugul, primesc poreclele: *cârpaci, meşter-strică*.

Polizu (*op. cit*., p. 214): „*Cârpaci*, meşter prost, der Pfuscher, Hudler, Stümper".

Stamati (*op. cit*., p. 428): „Hudeler, *cârpaci*, lucrător de haimana".

Laurian şi Massim (*Dicţionar*, vol. I, p. 463): „*Cârpaci*, rău maiestru, care nu ştie bine o măiestrie sau artă, care lucrează rău".

Meşter-strică se porecleşte un meşteşugar prost, care, în loc să dreagă, strică lucrul. Unui astfel de meşteşugar poporul obişnuieşte a-i zice în batjocură:

Meşterul strică
Şi drege de frică[1].

Stamati (*Vocabulariu*, p. 562): „Pfuscher, *meşter-strică*, lucrătoriu de haimana, rău".

Ibidem (p. 674): „Stümper, *meşter-strică*, cârpaci".

Barcianu (*Dicţionar german-român*, p. 871): „Stümper, cârpaci, *meşter-strică*".

S.Fl. Marian (*Nunta la români*, p. 770):

Şi-a ales o doagă
Oloagă
Şi-a dat-o unui *meşter-strică*,
Care tocmeşte de frică,
De-o făcut o buticică...

---

[1] Hinţescu, *op. cit*., p. 104; Jipescu, *Opincarul*, p. 61.

Vom arăta acum cum porecleşte poporul diferitele clase sociale care nu-i sunt pe plac.

Nici o clasă de oameni nu e mai nesuferită poporului, şi îndeosebi ţărănimii, ca *ciocoiul*.

Numele de *ciocoi* s-ar aplica, după Costinescu (*op. cit.,* vol. I, p. 190), la următoarele persoane: „Domestic boieresc; boier făcut din slugă. Se zice oricărei persoane care are maniere linguşitoare, plecate, slugăreşti. Ţăranii poreclesc astfel pe toţi funcţionarii, pe toţi boierii".

Dar adevărata definiţie a *ciocoiului*, a acelui individ căruia ţăranul îi aplică în special această poreclă, ne-o dau autorii dicţionarului-proiect al Academiei Române, răposaţii Laurian şi Massim: „*Ciocoi*, om care uneşte în sine pre linguşitorul cel mai vil şi mai greţos faţă cu cei mai mari decât dânsul, dar care, către cei mai mici ca el, arată dispreţul cel mai neomenos, trufia cea mai desfrânată şi cruzimea cea mai brutală, care, fără mizericordie, fără frică de Dumnezeu, fără ruşine de oameni şi fără nici un sentiment de onoare şi de demnitate omenească, stoarce şi despoaie pe alţii în folosul său, caută prin base intrigi să dărapene pe alţii şi să se ridice pe ruinele lor, şi comite, fără să se turbure în conştiinţa sa, laşităţile şi infamiile cele mai mari"[1].

Porecla de *ciocoi* ce o întâlnim în citaţiunile ce urmează e aplicată unui individ înzestrat cu toate sau numai cu o parte din calităţile ciocoiului-tip, descris mai sus.

Jipescu (*Opincarul*, p. 57): „*Ciocoiu*-ncailea – bătu-l-ar stelili – îngroapă magmudele şi nisfele d-ali noi şi bani dă aram scoşi din pielea mea, a unuia şi-a altuia..."

Într-o satiră poporană din Bucovina:

Iar *ciocoiu* satului,
Cu năravu dracului,
Ştiind rându calului,
Nu-şi lasă năravu lui,
Pune-o mână pe oblânc,
Alta o bagă-n sân adânc

Şi scoate-un bici plumbuit,
Plumbuit, răsplumbuit,
Şi avântându-l într-o parte,
Trage la ţăran pe spate,
Trage una, trage două,
Trage mereu pân-la nouă.[2]

---

[1] *Glossariu*, p. 155.

[2] S. Fl. Marian, *Satire poporane române*, pp. 173-174.

Alecsandri (*Surugiul*): „Acu străinu, ca străinu, dar cum sunt unii *ciocoieşi*, cu maţe pestriţe, seaca-le-ar sămânţa! că mare urgie mai sunt pe lumea asta. De-a lungul ţării fac pârjol cu bătaia...“

La numele de *ciocoi* poporul adaugă adesea epitetul de *gulerat*, cum, bunăoară, în exemplele de mai jos.

În satira poporană *Ţăranul şi ciocoiul*:

Ba, zău, *ciocoi gulerat*,
De trei zile n-am mâncat,
Nici boii n-am adăpat,
Nici în casă n-am intrat...[1]

Alecsandri (*Barbu lăutarul*): „Aşa-i, boieri d-voastră, că nu vă lasă inima să mă daţi pe scări, pe mine, Barbu cel bătrân, care am cântat la nunţile şi mesele părinţilor d-voastră? (întorcându-se spre uşă) Ei! apoi ce mai dârdăieşte guleratul cel de *ciocoi*?“

Prin aninarea a diferite sufixe sau prin alipirea altor cuvinte la numirea de *ciocoi*, au rezultat alte porecle, ca: *ciocloavă, cioclovină, ciocoroadă, ciocofleandură, ciocorofleandură, ciocorofleac, liopciofleandură* etc.

Jipescu (*Opincarul*, p. 45): „... Căscatu, ’nnoirile, pofta d-a face numa pă marili, cheltuiala nemăsurată înnebunesc pe bărbaţi şi pe părinţii lor, boieri, boiernaşi, negustori, *ciocloave*...“

Ibidem (p. 59): „... Că stăpânirile fumurii şi-ngâmfatu *ciocloavilor* stau cât curcubeu pe umerii norului...“

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 54): „*Ciocloavină*, aplicat la bărbaţi, ciocoi din cei mai ruginiţi“.

Alecsandri (*Florin şi Florica*, sc. XI):

De-acum te ţine
S-ameţeşti bine,
Pe *cioclovine*
Şi pe bonjuri...

Rădulescu-Niger (*Rustice*, III, p. 220): „Nepotu *ciocoroadei* puse de-i dădu jos de pe un dulap o condică lungăreaţă, care se cheamă de «partizi» şi-mi strigă pe Gheorghe Necşoiu.“

---

[1] G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, p. 296.

Millo (*Chiriţa*, p. 4): „... Pentru că se ducea mai toţi de la noi, şi boieri mari şi boieri mici, şi ciocoi şi *ciocoflenduri,* şi numai eu să nu mă duc?“ Alecsandri (*Boieri şi ciocoi*, act. I, sc. II):

„Lipicescu: N-auzi, bade Arbure? ia seama că aici nu te afli la Arbureni (iese).

Arbure: Cred şi eu, *ciocorofleandură*... Acolo-i baştină de răzeşi, ş-aici e roi de ciocoi...“

Ibidem (act. I, sc. IX): „Slugărică? Ciocoieş, *ciocofleandură, ciocorofleac*, hap-ciocoi, paraciocoi, care se târâie pe urmele talpelor boiereşti ca să le sărute şi chiar să le lingă la nevoie...“

Ibidem (act. V, sc. XVIII): „Arbure: Am prins hoţul în capcana lui... A! *liopciofleandură*... A! *ciocorofleacule*! faci plastografii ca să caliceşti pe stăpânul tău?...“

Interesante sunt poreclele pe care l-a dat poporul tinerimii de la 1840, care se întorsese din străinătate cu idei liberale. Acestea sunt: *bonjurist, duelgiu, surtucar, pantalonar* etc., prea cunoscute tuturor, pentru a mai fi nevoie de a cita exemple din scriitori.

Un scriitoraş e poreclit în batjocură de popor *scârţa-scârţa* sau *scârţai-scârţai*, adică unul care nu face alta decât să scârţâie cu condeiul pe hârtie.

Caragiale (*O noapte furtunoasă*, act. I, sc. I): „Iacă, nişte papugii... nişte *scârţa-scârţa* pe hârtie! Îi ştim noi! Mănâncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pişicherlicuri...“

Un cancelarist, copist, sau „conţipist“, cum obişnuieşte a-l numi poporul, e poreclit în bătaie de joc *cenuşer*, adică unul care nu face decât să presară cenuşă pe scrisul altora.

Alecsandri (*Florin şi Florica*, sc. X): „Am păţit-o... *Cenuşerii* de la giudecătorie o râs de mine cu hohot şi m-o tiuit ca pe-un dulău cu tingirea-n coadă, când le-am cerut averea răposatei!“

Jipescu (*Opincarul*, p. 59): „... Nimeni n-a mai zis că e nici limbă de furat, nici limbă de modârlan neros... şi cu hacurile alor luminători de ieşiră-n vacu d-acuma din *cenuşaru* năbădăios al logofeţilor deunăzi, cărturari d-alaltăieri...“

În anul al VII-lea (1873) din „Convorbirile literare“ (p. 204), e publicată o admirabilă epigramă, adresată unui *cenuşer*, al cărei autor iscăleşte X. Iat-o:

„Pe albumul unui cancelarist

Ce-i luna mândră şi frumoasă
Pentru-un *cenuşer?*
O năsipelniţă uriaşă,
Spânzurată-n cer,
Ce presură năsip de aur
Pe lumea-ntinsă, mare,
Pe care noaptea a răsturnat
O largă călămare".

Dorobanţii sunt porecliţi *curcani* din cauza penei ce port la căciulă (vezi mai sus).

Un ofiţer, care umblă cu nasu-n vânt, lăsând sabia să se târâie cu zgomot pe pavaj, e poreclit de popor *târâie-vătrăi*.

O altă poreclă aplicată militarilor, care a prins rădăcini puternice la oraş, e *moş-teacă*.

Gardistul e poreclit, mai cu seamă de populaţia mahalalelor, cu frumoasă numire de *sticlete*.

Marion (*D-a valma*, p. 8): „Fără multă vorbă, *sticleţii* îi înhăţară şi, hai la secţie, sub inculpare de hoţie, şi de la secţie la poliţie sab inculpare de asasinat..."

O altă poreclă dată unui agent poliţienesc e aceea de *gulerat*, poate din cauza gulerului roşu de la tunică. Alecsandri (*Ion Păpuşarul*):

„Comisarul: Nu-i voie să umblaţi cu păpuşile şi cu Irozii.
Ion: Dec!... altă bazaconie acu!
Comisarul: Hai la poliţie.
Ion: Nu pune mâna, *guleratule*..."

Terminând cu cercetarea primei clase, aceea a poreclelor individuale, trecem la cealaltă clasă, în care intră poreclele aplicate la diferitele popoare, şi pe care noi le-am numit porecle generale.

II. Porecle generale.

E un fapt cunoscut că egoismul face pe fiecare naţiune să se creadă pe ea mai deşteaptă, mai bine făcută şi mai de neam decât oricare altă naţiune. Limba pe care o vorbeşte i se pare mai armonioasă, pe câtă vreme toate celelalte le consideră de un jargon nearticulat, de o vorbire îngânată. De aci vedem că numirile care desemnează naţiunile străine nu însemnează, cea mai mare parte, decât „mut, gângav“. Nu cităm exemple, dar trimitem pe cititorii noştri la lucrarea d-lui Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbii române*, unde, la pp. 378-379, autorul aduce o mulţime de numiri de naţiuni care confirmă cu prisos cele zise de noi.

Afară se supranumirea de „mut, gângav“, ce şi-o dau naţiunile între ele, cu privire la limba lor, poreclele pe care şi le aplică în batjocură una alteia se raportează sau la fizicul lor, sau la defectele, la ocupaţiile, la portul lor, sau, în fine, la religia şi originea lor.

Românul porecleşte şi el după regula generală pe celelalte naţiuni cu care e în contact, după cum şi celelalte naţiuni vor fi având poreclele lor cu care desemnează pe român.

Până a trece la poreclele pe care obişnuieşte a le da românul naţiunilor străine, să menţionăm în treacăt cum obişnuieşte a se porecli între dânşii românii din diferitele părţi.

Ne mărginim a cita pentru această categorie de porecle următorul pasaj interesant dintr-o lucrare a d-lui Jipescu: „Spre amintire istorică, se cade s-adaog că între sine, în veacul acesta, rumânii au următoarele atingeri, înţepături, muşcături: moldovenii ne poreclesc pe noi, muntenii şi oltenii, *limbă neagră* (adică ţigani), sau *maţe galbene*, că noi vorbim ţigăneşte. Muntenii şi oltenii le zic moldovenilor: *moldovean, cap de bou* sau: moldovean şi om de treabă anevoie găseşti; sau: când ţi-o creşte păru-n palmă, atunci găseşti moldovean cinstit, sau că dânşii vorbesc ţigăneşte. Fraţilor ardeleni le zicem *trocari*, ori *mocârţani*, ori *ţuţuieni*; alor din Machedonia, *ţânţari* sau *coţovlahi*...[1]“

Trecem acum la poreclele date de români celorlalte naţiuni:

1. Ţiganii. Am spus la începutul acestui studiu că acela care se poate într-adevăr făli cu bogăţia cea mai mare de porecle cu care e blagoslovit e

---

[1] *Suferinţele ţărănimei*, Bucureşti, 1888, p. 91.

ţiganul. Umblând totdeauna fără nici un căpătâi, sărac, despuiat, murdar, cerşind câteodată, furând mai adeseori pentru ca să-şi potolească foamea, ţiganul a fost întotdeauna obiectul de ocară şi batjocură al tuturor popoarelor.

În interesanta-i lucrare despre *Ţiganii din Bucovina*, parohul Dimitrie Dan citează următoarele porecle cu care obişnuiesc românii a batjocori pe ţigan: „*Arab, Faraon, corbert* (de la corb), *cioară, cioroi, crr,* adecă îl cârăieşte, *dadă* (după ţigănescul nume pentru tată), *baracladină* sau *baragladină, burcaş, ciorogac, gărgăun, geantă sau geandă, netot* (= sclav), *caranclău, caranclanbură, stancă, bulgar, gangur, coţofană,* iar pe capul familiei: *tetea*; pe copii *danci* sau *purdei*...“[1]

Noi vom grupa toate poreclele aplicate ţiganului, după cum ele se raportează la fizicul lui, la limbuţia lui, la originea ce i se atribuie, la apucăturile lui, la ocupaţiunea-i predilectă etc.

Cea mai obişnuită poreclă dată ţiganului, din cauza feţei lui, „albe ca fundul ceaunului“, este *cioară*, cu derivatele *cioroi, cioroaică, ciurilă, cioropină, ciorânglav, ciorpandel, ciorogac* etc.

Iată cum explică părintele Marian, în a sa *Ornitologie poporană română* (vol. II, pp. 32-33), această poreclă a ţiganului: „... Ţiganii sunt porecliţi cu acest nume, din cauză că peliţa de pe obrazul acestora e neagră ca şi penele ciorilor, apoi din acea cauză, pentru că, precum ciorile sunt foarte obraznice şi îndrăzneţe..., aşa fac şi ţiganii, orişicât i-ai alunga de la casă, orişicât ai căuta să te dezbărezi de dânşii, ei totuşi ţi se vâră în ochi şi-ţi cer câte de toate“.

Într-un basm la Ispirescu, „Procleta de *cioară*, cum văzu fata, îi puse gând rău. Când sosi ceasul naşterii, fiul de boier nu era acasă...“[2]

Alecsandri (*Chiriţa în Iaşi*, act. I, sc. I): „Slujitorul: Chiriţa Surdulea?... Da cască-ţi pliscul mai tare... *cioară*, şi cârâie mai disgheţat... Ce cucoană-i în trăsură?“

Sbiera (*Poveşti*, p. 288): „O, tu *cioară* pângărită, lasă, că te-oi învăţa eu cu cine să vorbeşti tu aşa!“

Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*, p. 37):

„– Ce cauţi aici, *cioară*? zise ciocoiul supărat.

– Mă iartă, logofete Dinule, dar am venit să-ţi dau o carte de la băbaca dumitale.

– Ad-o-ncoace, *cioară*, şi piei din ochii mei“.

---

[1] Dimitrie Dan, *Ţiganii în Bucovina*, Cernăuţi, 1892, p. 4.

[2] *Legende*, p. 62.

În satira *Cântăreţul dadii*:

– Măi, ţigane, pui de *cioară,*
Ce băteau dobele-asară,
Văile de răsunară?[1]

Speranţia, în anecdota *Şeaua şi ţiganul*:

Bine, zice-atunce omul. Te-ai suit pe carpăn sus
Şi călare, bof! deodată te-ai trezit precum ai spus;
Dar să-mi spui, pe iapă, *cioară*, cine a fost să pună şeaua?
Haide, spune!...[2]

Când văd pe un ţigan trecând, românii îl cârâiesc şi strigă în urma lui:

Câr, *cioară*,
De la moară,
Cu făina-n poală,
Ca pe tatăl tău
L-ai mâncat
Nesărat,
Nepiperat,
C-o lingură de păsat![3]

Sau:

Câr, clonc, *cioară*,
De la moară,
Cu făina-n poală,
Ce n-aveţi mănăstioară.[4]

Cioroi e o poreclă ce se aplică bărbaţilor. Aşa, Jipescu (*Opincarul*, p. 101): „Şi ca alt *cioroi*, când a dus o găină moţată la un zapciu, el tot cărăia la scară pasărea ca să-l auză din casă...“

---

1 S. Fl. Marian, *Satire populare române*, p. 341.

2 *Anecdote populare*, vol. I (ed. II-a), p. 14.

3 S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română*, vol. II, p. 35.

4 Elena D.O. Sevastos, *Anecdote poporane* (ed. Şaraga), p. 44.

Gr. Sima („Ardeleanu glumeţ“, p. 45): „Mă bucur de voi, *cioroilor*, zice românaşul, cu bine aţi veni; dar care din voi se crede destul de om ca să bată dintr-un răsuflu blidul...“

Ibidem (p. 48): „De unde nu, avea-vei parte, *cioroiule*, de smoală clocotitoare, de focul nestins...“

„Din traista lui Moş Stoica“ (Braşov, 1891, p. 70): „Un ţigan a fost luat cătană ş-a fost dus şi el la bătaie. Cum s-o fi bătut *cioroiul,* cum nu s-o fi bătut, nu ştiu...“

I. Bota (*Culegere de cele mai frumoase poveşti*, Braşov, 1891, p. 72): „În dimineaţa aceia un *cioroi* de ţigan, frumos ca toţi corturarii, intra la împăratul Verde…“

Cioroaică se zice numai unei ţigănci.

Ispirescu (*Legende*, p. 66): „Întorcându-se acasă, o luă pe spurcata de *cioroaică* la bătăi. Dar ea zise: «Nu mă mai bate, stăpână, că ce-mi văzură ochii, o săptămână să te tot uiţi şi tot nu te îndestulezi»“.

Idem (p. 362): „Să doarmă somn dulce şi mai dulce, de pe căpătâi să s-aridice, adăugă păsărica. Dar *cioroiaca* de împărătească doarme?“ (Sbiera, *Poveşti*, p. 176):

Sorioară, sorioară!
Prinde-te de răzişoară,
Că ţâţa umplutu-te-au,
Apa, mâlul, suptu-te-au
Şi pe pruncul tău,
Nepoţelul meu,
L-apleacă ţâţă stearpă
Şi-l mângâie cea *cioroaică*.

Ciurilă e o poreclă dată ţiganului, care se aude peste Carpaţi.

„Din traista lui Moş Stoica“ (Braşov, 1891, p. 70): „Cine gândiţi c-a ieşit mai întâi şi mai întâi din glidă, ca să-şi arate vitejiile şi să capete răsplată pentru ele?... Nimeni altul ca *ciurilă* al nostru...“

Cioropină se aplică deopotrivă la ţigan şi la ţigancă.

Ispirescu (*Legende*, p. 65): „Bărbate, îi zise blestemata de *cioropină*, cum se lumină de ziuă, să tai scândurile alea ce le-am pus ieri la pat...“

Ibidem (p. 69): „Cum văzu *cioropina* şi această minune, se prefăcu că e bolnavă şi ceru de la bărbatu-său să-i taie mielul...“

Ibidem (p. 203): „Când ajunse viteazul nostru la palat, împăratul cu voie bună şedea la masă, iar *cioropina* sta în capul mesei, pe şapte perne".

„Din traista lui Moş Stoica" (p. 46): „Zicând aceste cuvinte, păcurarul ieşi pe altă parte, la capul unui pod, peste care ştia c-o să treacă ţiganul, şi se prefăcu că nu vede bine. Când sosi *ciorăpina*, el îşi luă căciula din cap..."

Cuvântul *cioropină*, mai corect *ciorăpină*, e format prin fuziunea celor două porecle ale ţiganului, *cioară* şi *arăpină*, adică *cioară + [ară]pină*, unde poporul a luat finalul *-pină* drept sufix şi ca atare l-a dezlipit de restul cuvântului şi l-a agăţat la cioară. Unui fenomen analog datorim formaţiuni ca *codărişte* sau *codorişte* din *coadă + [top]orişte*, *folticos* din *foale + [pân]ticos* sau *cociolibă* din *cocio[bă + co]libă*. „Cociolibă" înseamnă acele adăposturi pe care şi le fac ţiganii din scânduri aşezate în unghi, când lucrează la vreo bina.

Ciorânglav, ca poreclă a ţiganului, o găsim la Jipescu (*Opincarul*, p. 51): „Dac-ar pleca toţi ţiganii, baragladini, *ciorânglavi*, odată din sate, nu te gândeşti cin-ţi-ar mai cânta de joc..."

Ciorpandel e porecla dată în special copiilor ţiganului, dar câteodată şi ţiganului în vârstă.

N.A. Bogdan (*Poveşti şi anecdote*, p. 62): „Şi aşa, pe rând, fiecare *ciorpandel* câte o vorbă, doar o ţine minte mai bine şi nu s-or mai încurca". *Ibidem* (p. 83):

Şi găsindu-l lungit, ţapăn sub păr, îi trânteşte-o vână,
Două, trei, nenumărate... peste cap şi bărdăhan!
De ţipa
Bietul el
Ciorpandel
Ca un purcel!

Ibidem (p. 161):

Şi-l plângea mereu
Pe dănciucul său,
Pe orce cărare
Şi pe şleaul mare:
– Vai, sărmanul *ciorpandel*,
Cum muri de tânăr el!...

Tot pentru culoarea-i neagră, ţiganul mai primeşte poreclele de *cioacă, crancău, harapină, harapilă* etc.

Jipescu (*Opincarul*, p. 101): „Uite aşa o păţiră *cioacili* şi graurii de ighipteni! Pentru faptili lor logofeţi iscălesc şi răspund“.

S. Fl. Marian (*Satire poporane române*, p. 295):

Şi vorbiră
Cât vorbiră,
Dar nemic nu isprăviră.
În urma-un *crancâu* bătrân,
Alb ca un fund de ciaun,
Peste ţigani s-a-nholbat
Şi aşa le-a cuvântat...

Ispirescu (*Legende*, p. 204): „... Fata lăcrâmă şi mulţumi lui Dumnezeu că a scăpat-o de sluţenia pământului, de *harapina* spurcată“.

Ibidem (p. 31): „Du-te la apă, *arapino*, ce tot spui astfel de fleacuri, îi zise mă-sa, arătându-i coceanul măturii“.

„Din traista lui Moş Stoica“ (p. 17): „– Apoi bine, părinţele, dacă tocmai vrei dumneata, am furat: *Harapilă* şi ştersese briceagul Sfinţiei sale“.

După limbuţia lor, ţiganul şi ţiganca sunt porecliţi *coţofană, ciocănitoare, cârâitoare, codobatură*[1], *corcodină* etc.

Alecsandri (*Chiriţa în Iaşi*, act. I, sc. I): „Chiriţa (către ţigancă): Ce te-a apucat, mă rog, *coţofano*, de cârâi ca cioara-n par? Ie sama la lucruri bine, şi taci din plisc“.

Mai jos: „Chiriţa: Scară? ţi-oi da eu la scară, *coţofană*... deschide-ţi aripele şi sai la pământ...“ Speranţia (*Anecdote populare*, col. I, ed. II, p. 13):

– Stăi ţigane!
– Iaca'ndată,
Stau, bădică, stau cum zici.
– Stai, dar spune-mi, *coţofană*,
Că te sfărm pe loc aici...

Alecsandri (*Chiriţa în Iaşi*, act. I, sc. I):

[1] Comunicat de d. Gh. Chernbach (Gheorghe din Moldova).

„Slujitorul: Ian vezi moachia, că s-o fudulit... (azvârle în ţigancă cu omăt) Hâşi, *cârâitoare*!

Ţiganca: Şezi binişor, blăstematule, că te ia dracu.

Slujitorul: Hâşi, *ciocănătoare*! “

„Din traista lui Moş Stoica“ (p. 76):

„– Nu te mai giura degeaba, *corcodină* că nici cinci n-au fost.

– Apoi de n-a fost unu, n-a fost nici unu, grăi ţiganul, muindu-se din ce în ce tot mai mult“.

Următoarele porecle se dau ţiganilor, dar mai cu seamă copiilor de ţigan: *graur, grangor, gangur, gănguraş, găngurel, gărgăun, gărgăoan*.

S.Fl. Marian (*Ornitologia poporană română*, vol. II, p. 141): „Fiindcă mai toţi ţiganii, conlocuitori cu românii, sunt sărmani lipiţi pământului, neavând de multe ori nici măcar o fărămătură de pâine spre a-şi stâmpăra foamea, care consumă pre bieţii lor copilaşi, aceştia nu o dată arată ca vai de dânşii: galbeni ca ceara. Pre aceşti nenorociţi, precum şi-n genere pre toţi copiii de ţigani, românul, când îi vede şi e bine dispus, îi porocleşte, numindu-i *găngurei* sau *grăngorei*. El zice:

Vai, săracii găngurei,
Câtu îs ei de frumuşei,
Cu papuci galbeni desculţi,
Tot la dânşii să te uiţi,
Cum şed la soare lungiţi,
Rupţi în coşi de hămisiţi!

sau, adresându-se către tatăl lor:

Auleo, Vasile Stane!
Scoală-te de pe ciocane,
Că-ţi pier gangurii de foame!“

În satira bucovineană *Ora ţiganului*:

Cu tesla-a săpat
Un mic lătocaş.
Când a face caş

Şi urdelaş,
Să curgă tot zerul
Până pe cuptorul
Copiilor săi
Mici şi frumuşei,
Ca puii d *graur*
Din luna lui Faur...[1]

(Cf. şi Jipescu, *Opincarul*, p. 101).

„Din traista lui Moş Stoica“ (p. 15): „Văzând acesta o capră, ce umbla de colo până colo prin şanţ, îl întreba pe *grangorul* cel bătrân...“

Ibidem (p. 37): „Sluga îi spuse popii ce s-a întâmplat şi popa îndată îl şi trimise după ţigan. «– De ce mi-ai închis caii, măi, *grangorule?*»“

Ibidem (p. 66): „Cum băgă de seamă românul că faraonul doarme dus, apucă în grabă băţul..., îi trase vreo câteva, de se făcură tot dungi vinete pe spatele *grangorului*“.

O altă satiră bucovineană:

Tăceţi ca piticu,
C-ăla nu e Sârbu,
Că-i un *gănguraş*,
Alb ca tăciunele,
Negru ca cărbunele
Şi flămând ca cânele...[2]

Satira *Sfântul ţigănesc*:

Găngureii mei!
Feciori voinicei,
Voinici paralei![3]

---

[1] S. Fl. Marian, *Satire poporane române*, p. 329.
[2] *Ibidem*, p. 221.
[3] *Ibidem*, p. 266.

În *Evanghelia ţigănească*:

– Măi, ţigani,
Măi, *gărgăuni*.
Câte legi sunt pe pământ,
Toate au vrun lucru sfânt,
Numai noi singuri n-avem...[1]

În *Apostolul ţigănesc*:

– Măi, ţigani,
Măi, *gărgăoani*!
Iat' aice n-am adus
Dă la dada hăt de sus
Hasta cărţulie
În care vă scrie...[2]

Poreclele de *ighiptean* şi *faraon,* ce i se dau ţiganului, vin de la părerea greşită că acest neam şi-ar fi trăgând originea din Egipt.

Jipescu (*Opincarul*, p. 101): „... şi-i zice în loc de bună eşti ghiie, bună eşti moartă: bună eşti moartă, bună eşti moartă, uite aşa o păţiră cioacili şi graurii dă *ighipteni*".

Costinescu (*op. cit.,* vol. I, p. 423): „*Faraon*, supranume ce dă poporului ţiganilor sau robilor, căci, zice poporului, ei sunt veniţi de la Egipet, sunt d-ai lui *Faraon*".

S.Fl. Marian (*Satire poporane române*, p. 228):

Moldovanul râse
Şi pe urmă zise:
– Măi, ţigane,
Faraoane!
De ce nu aveţi şi voi
O biserică ca noi...

Ibidem (p. 294):

---

1 El. D.O. Sevastos, *Anecdote poporane*, p. 45.

2 S.Fl. Marian, *Satire* etc., p. 222. Cf. pp. 236, 321, 332.

De când Mangul ăl vestit
Din popie fu lipsit,
Ţiganii s-au apucat
Biserica d-au mâncat.
Faraon cum le-a vestit,
Istoria s-a-mplinit...

„Din traista lui Moş Stoica“ (Braşov, 1891, p. 10): „Fuge ţiganul, dar fuge şi baciul. Când vede *faraonul* că baciul o să-l ajungă, ţup! într-o scorbură de lângă cale...“

Ibidem (p. 35): „... Zise către ceilalţi: – Da lăsaţi-l la naiba *faraon*, că v-aţi făcut hainele talmoş-balmoş“.

Ibidem (p. 45): „Ce le voroveşti? răspunse *faraonul*, prefăcându-se ca şi când n-ar şti nimic. Nici pe-acolo nu fusei!“

Ibidem (p. 47):

„– Ştii cosi, măi, ţigane? întreba odată un român pe un ţigan.

– Da cum să nu, bade Toadere, că doară cu coasa-n spate am crescut! răspunse *faraonul*“.

Ibidem (p. 66): „El îi dete de tovarăş pe un vecin, care era din neamul lui *Faraon*, ca să puie şi el vreo vorbă bună“.

Gr. Sima al lui Ion („Ardeleanul glumeţ“, Sibiu, 1889, p. 77): „Aceasta însă nu-i venea *faraonului* nicidecât la socoteală, merge drept aceea la boier să capete iertare“.

I. Bota (*Culegere din cele mai frumoase poveşti*, Braşov, 1891, p. 72): „... Intra la împăratul Verde ca să vadă nu cumva împăratul ar mai avea ceva de lucru cu ciocanul, căci pe acele timpuri numai *faraonii* ştiau lucra la fier. . . “

Ibidem (p. 73): „Cu vorba dintâi *faraonul* de cioară spuse împăratului o ştire îmbucurătoare...“

Gr.H. Grandea (*Vlăsia sau Ciocoii noi*, Bucureşti, 1887, pp. 114-115): „Frate cu coconii din casa boierului tău, iar nu cu mine, *faraoane*! – strigă meseriaşul necăjit“.

O formă modificată a acestei porecle este *baraon*, care ne întâmpină în snoava *Ţiganu lăcătuş,* scrisă de Ispirescu (*Snoave*, p. 116): „Mergând el, ce-i plesni *baraonului* prin cap, că începu să vorbească cu uneltele lui, ca, de s-ar întâmpla să se întâlnească cu cineva, să creadă că sunt mai mulţi inşi“.

Poporul, socotind pe ţigan tot aşa de negru la suflet, pe cât e de negru la chip, îi aplică o mulţime din epitetele diavolului.

Aşa sunt: *cornurat, Sarsailă, tartor* etc.

„Din traista lui Moş Stoica“ (Braşov, 1891, p. 35):

„– Ahăla-i, drăguţă, ahăla! striga cioroiul, plin de bucurie la auzul acestor cuvinte.

– Ce ahăla, măi *cornuratule?*“

Ibidem (p. 7): „Popa, bun de inimă, se învoi cu rugămintea cioroiului şi îndată începu a rosti rar şi desluşit rugăciunea pe care ţiganul nostru voia s-o înveţe... Ceea ce-i intra lui *Sarsailă* pe-o ureche, îi ieşea pe cealaltă“.

Ibidem (p. 18):

„– Ce-ai mai păcătuit, *Sarsailă*?

– De, cinstite părinte, ce să păcătuiesc!... Am furat şi eu un căpestru de cânepă de la un gard!“

Şi mai jos:

„– Apoi ce-ai mai făcut, măi *Tartorule?*

– De, părinte, ce să mai fac!... Apoi iacă-tă, am bătut mai când era cojocul mamei...“.

„Cornicea satelor“ (Bucureşti, 1883, pp. 7-8): „Un grădinar prinse pe un ţigan în grădina lui, pe care o jefuia de ceapă: «– Ce cauţi aci, *tartore?*» îi zise grădinarul“.

Tot după apucăturile lui, ţiganul mai e poreclit *haramin* sau *aramină*, propriu, tâlhar, hoţ.

„Din traista lui Moş Stoica“ (Braşov, 1891, p. 9): „Tocmai când se chinuia bietul *haramin* mai înfricoşat, s-aude în curtea bărbieriei un câine chilălăindu-se...“

Ibidem (p. 24): „Când să iasă bietul *haramin* din biserică, iată că la uşa din afară se întâlneşte cu nişte babe, care veneau şi ele să se spovedească“.

Gr. Sima al lui Ion („Ardeleanul glumeţ, Sibiu, 1889, p. 73): „În sfârşit, friptura tot acolea are să iese – îşi zice *haraminul* în a sa minte –, fie de ce-a fi“.

Ibidem (p. 92): „Cu spovada tot a mai mers, dar cuminecătură nu vrea *haraminul* să ia o dată cu capul. Se făcea mort şi pace, de nu era vorbă să-i poţi descleşta fălcile“.

„Cornicea satelor“ (Bucureşti, 1883, p. 9): „Atunci chemă pe ţiganul său, în îngrijirea căruia era curtea. «– De ce lipseşte o gâscă, *aramino*?» întrebă el“.

Ibidem (p. 26): „Atunci boierul, înţelegând că era cineva ascuns acolo, deschise dulapul şi, văzând *aramina* cu ochii zgâiţi, care sta zgârcit pe vine...“

Alte porecle de dispreţ date ţiganilor sunt următoarele:

Baragladină se aplică deopotrivă ţiganului şi ţigăncii: Alecsandri (*Piatra din casă*, sc. XV): „Leonil: Să nu cârcneşti, cioară, că te-am prăpădit. (Depărtându-se de dulap.) Işala!... am închis *baragladina!*...“

Acelaşi (*Chiriţa în Iaşi*, act. I, sc. I):

„Ţiganca: Du-te pârlii! că doar n-am să-ţi toc la ureche până mâne.
Slujitorul. De!... *Baragladină*, te-ai pichirisit?
Ţiganca: *Baragladină* eşti tu, guleratule!“

Jipescu (*Opincarul*, p. 51): „Dac-ar pleca ţiganii, *baragladini*, ciorânglavi, odată din sate, nu te gândeşti cin' ţi-ar mai cânta de joc...“

Satira poporană *Arhiereul ţigănesc*:

Ţiganul, foc, mânios,
Îndată în sat s-a-ntors
Şi cum a sosit,
S-a şi sfătuit
Cu celelalte
Baragladine:
Când, cum şi din ce să facă
Şi ei biserică?...[1]

N.A. Bogdan (*Poveşti şi anecdote*, p. 60): „Ieşiţi, *baragladine*, că pun să vă tragă câte cinzeci de harapnice de fiecare.“

Ibidem (p. 177): „Iar românii rămaseră încremeniţi pe punte, c-au fost păcăliţi aşa de al naibei de-o *baragladină* clonţată.“

---

[1] S. Fl. Marian, *Satire pop. române*, Bucureşti, 1893, p. 229.

Balaur se porecleşte îndeosebi ţiganul lăutar.

Ispirescu (*Legende*, p. 109): „Deodată auzi nişte *balauri* de lăutari trăgând din viori, de gândeai că mânâncă foc, şi din ce în ce se apropiau".

Alecsandri (*Barbu lăutarul*):

„Un glas (dintre culise): Lipsiţi de-aici, *balaurilor*!

Barbu: Ian lasă, jupâne vataje! Aşa să trăieşti, că boieriu ne-o chemat să-i cântăm de ziua lui!"

N. Rădulescu-Niger (*Rustice*, vol. III, p. 45): „Doi *balauri* de ţigani, albicioşi nevoie mare, ca fundu ceaunului, îi ziceau din scripcă şi unu zdrăngăia dintr-o cobză, – când a horă, când a brâu".

Gaşper este o altă poreclă dată ţiganului lăutar, dar şi ţiganilor în genere.

„Convorbiri literare" (an XVIII, p. 207): „Ne-am săturat de scârţâiturile a doi păcătoşi de *gaşperi*".

Jipescu (*Opincarul*, p. 101): „Ăl dîntâi *gaşper*, vataşu, însă cum păşi pă uşă, târla-mârla, s-a uimăcit şi-n dârdoră colo, a scăpat dă tremurătură vasu din mână..."

Gr.H. Grandea (*Vlăsia sau Ciocoii noi*, Bucureşti, 1887, p. 113): „Nu pleca, *gaşper* înfumurat, şi spune nouă şirul istoriei. Cum se face că ţiganii sunt strămoşii grecilor?"

Porecla de *gaşper* nu e alta decât numele propriu *Gaspar* sau *Gaşpar,* devenit nume apelativ al ţiganului.

Dl. dr. Gaster, în a sa *Literatură pop. română* (p. 496), explică această trecere prin faptul că „unul din cei trei crai (de la răsărit), adică *Gaşpar*, se reprezintă ca un arap, căci, după legendă, era împăratul Araviei".

Femininul *gaşperiţă* e porecla obişnuită a ţigăncilor.

Ispirescu (*Legende*, p. 63): „Cum văzu copilaşii aşa de frumoşi, *gaşperiţa* de cioară, ce să facă ca să ponosească pe Doamna sa?..."

Ibidem (p. 66): „*Gaşperiţa* se duse îndată în bucătărie şi puse la cale ce să se facă cu mielul, ca să nu mai rămâie nimic din el".

Lăieţ sau *mirloi* sunt porecle ce se dau ţiganului dincolo de Carpaţi.

Basmul *Spân fără de moarte*, de I. Bota (*Poveşti*, p. 73): „De bună seamă împăratul n-ar fi crezut pe *lăieţ*, dacă nu i-ar fi arătat o sută vârfuri de limbi de la zmei". Şi mai jos (p. 74): „Altmintrelea ce să mai zici, nici *mârloiul* de ţigan nu era tocmai de lepădat, căci dacă l-ai fi văzut în hainele lui cele de anglie..."

După ocupaţiunile lui, ţiganul mai e poreclit: *ursar*[1], *lingurar, corturar*, câteodată *barosan*, propriu, „ciocan mare“ etc.

Polizu (*op. cit.,* p. 534 şi 543) mai pomeneşte două porecle ale ţiganilor, necunoscute nouă: *tingău* şi *cinghinea*.

O altă poreclă a ţiganului este *boroi*.

N.A. Bogdan (*Poveşti şi anecdote*, p. 82):

Aşa *boroiul* şezând,
Se simţi că-i pre flămând,
Că nu mâncase nimic
Din zori... barâm vrun pitic!

Poreclele *bahniţă* şi *băhanie* se dau deopotrivă ţiganului şi ţigăncii.

Ispirescu (*Legende*, p. 63): „Feciorul de boier, când îşi aduse acasă nevasta, îi dete, pentru trebuinţele ei, o fată a unei *bahniţe* de ţigancă, ce-şi ţinea zilele prin curtea boierului cu ce se îndurau stăpânii“.

Ibidem (p. 66): „Credincioasa *bahniţei* spălându-se la pârâu, nu ştiu cum făcu şi rupse un căpătâi“.

Ibidem (p. 343): „Dacă ajunse la fântână, se sperie *bahniţa*, văzând fata vie nevătămată, iar pe balaur mort într-un băltac de sânge cât pe colo de mare“.

N.D. Popescu (*Carte de basme*, vol. I, p. 116): „Să nu ai grije, dragă jupâneasă, răspunse *băhania*, căci eu nu deochi...“

Ibidem (vol. II, p. 4): „Dar de ochii bărbatului său o primi şi p-astă *băhanie* urâtă şi ascultă într-o doară tot ce blogodoria ea.“

Ibidem (vol. IV, p. 14): „Ţiganu a răspuns că le-a aruncat..., însă boierii au zis şi şi-au dat cu părerea că *băhania* minte…“

O ţigancă bătrână e poreclită la ţară *horholină*.

Jipescu (*Suferinţele ţărănimii*, p. 39): „Ţigăncile bătrâne, *horholine*, pe ţigăneşte, întrec la rele pe tartoriţele satului“.

Poreclele ce obişnuieşte poporul a le da copiilor de ţigani sunt: *danciu, gangur, grangor, găngurel* sau *grăngorel, ciorpandel, parpangel* sau *parpanghel, puradeu, purdelaş, pirandeu* etc.

Unele din acestea le-am studiat deja mai sus.

---

[1] Polizu, *op. cit.,* p. 499.

Danciu, cu diminutivele *dăncişor* şi *dănciuc*, e cea mai uzitată poreclă a copiilor de ţigani.

El. D. O. Sevastos (*Anecdotele poporane*, p. 78):

Un *denciu* a murit
Negrijit,
Nepricestuit,
Cum li-i obiceiu,
Aşa, înde ei...

Ibidem (p. 77):

Moartea, ne-ndurată,
Se duce odată
Într-o şatră,
Ie un *dencişor*,
Singurel fecior,
Mână de-ajutor
La mumă şi la tată...

Laurian şi Massim (*Glossari*u, p. 213): „*Dănciuc* se zice ca diminutiv din *danciu* (nume propriu foarte favorit ţiganilor), despre verice copil de ţigan, ca apelaţiune ridiculă..."

Grandea (*Vlăsia sau Ciocoii noi*, Bucureşti, 1887, p. 25): „Deocamdată trămite pe *dănciucul* tău în piaţă cu acest icosar..."

N.A. Bogdan (*Poveşti şi anecdote*, p. 161):

Babei Neacşa îi murise
Fecioru-său, ce era
Sâtar singur în tot satul,
Cum altul nu se afla,
Şi-l plângea mereu
Pe *dănciucul* său...

Parpangel sau *parpanghel* se dă ca poreclă ţiganilor tineri dincolo de Carpaţi.

Gr. Sima („Ardeleanul glumeţ“, p. 53): „Mergând un ţigan după apă la râu, se iau şi *parpangeii* după el...“ şi, ceva mai jos: „Ţiganul, ca mai greu, a picat, de n-a mai ieşit nici azi, pe când *parpangeii* au scăpat cu un scălduş şi câteva zgârăieturi“.

Ibidem (p. 71): „Şi eu am să mă urc călare pe mânz! îi taie vorba unul din *parpangei*“.

Ion Budai Deleanul *(Ţiganiada*):

După aceşti veniră înainte,
Armaţi şi-n rânduri tocmite bine,
Zlătarii de inele şi ţinte,
Făcători două-sute; iar cine
Îi duce şi le este povaţă?
Tânăr *parpanghel* şi mândru în faţă...

Puradeu, cu diminutivul *purdelaş* şi *pirandeu,* sunt de asemenea uzitate peste Carpaţi ca porecle ale copiilor de ţigan.

Gr. Sima („Ardeleanul glumeţ“, p. 70): „Ţiganului îi murise singurul *puradeu* ce-l avea. Atâta jale şi supărare nu s-a mai văzut în laia ţigănească, cugeţi că un fecior de crai s-a stins“.

Ibidem (p. 73): „Frige-voi dar eu bulbucul de unt, varoş ca plăcinta prăjită şi voi croi un foale cu drăguţa de nevastă şi cei *puradei* hămisiţi, de s-a duce veste“.

„Din traista lui Moş Stoica“ (p. 15): „Un cioroi mergea pe drum cu *purdelaşul* său cel mic de mână“.

Ibidem (p. 44): „Un român văzu într-una din zile un *purdelaş* gol de tot, jucându-se în ţărână“.

Ibidem (p. 56): „Tocmai atunci bietul *purdelaş* băgă de seamă că unul dintre peşti s-a pus în mişcare şi se apropie de şant“.

El. D.O. Sevastos (*Anecdote poporane*, p. 63):

Şi ducându-se de-acasă,
El aşa grijă lăsase
Pirandei şi dancilor
Şi *pirandelelor*...

Încheind cu seria de porecle pe care poporul le dă ţiganilor, să trecem la poreclele pe care obişnuieşte a le da celorlalte neamuri.

2. Evreii. Dintre poreclele cu care poporul român obişnuieşte a lua în bătaie de joc pe evrei sunt de notat următoarele:

Târtan, probabil un dublet etimologic al cuvântului „tartor"; în orice caz, n-are nici o legătură cu germanul *Unterthan,* cu care au căutat să-l înrudească unii.

Alecsandri (*Boieri şi ciocoi*, act. III, sc. I): „Hârzobeanu: Dar, nu ştii multe..., nici măcar că înşişi ofiţerii d-tale de pe graniţă dau drumul *târtanilor* să năvălească în ţară..."

În satira poporană *Dracul şi târtanul*:

Iesă dracul dintr-o bortă
C-un papuc şi c-o ciobotă;
Iesă dracul din tăciuni
Cu *târtanul* de perciuni;
Iesă dracul din curechi
Cu *târtanul* de urechi;
Iesă dracul dintr-o luncă,
Pe-un *târtan* ducând în cârcă;
Iesă dracul dintr-o iarbă,
Pe-un *târtan* ducând de barbă...[1]

Jupân, vechea titulatură a domnilor şi a boierilor de frunte, este astăzi un simplu cuvânt de injurie adresat evreilor sau un termen cu care ne adresăm mahalagiilor sau slugilor.

El. D.O. Sevastos (*Anecdote poporane*, p. 70):

Un român
C'un *jupân*
Înde ei se vorbeau
Şi se sfătuiau,
Mai de târg, de-alişveriş,
Jidanul căta furiş...

Iudă şi *litfă* spurcată sunt alte porecle ale evreului, care se aud însă mai rar în gura poporului.

---

[1] S.Fl. Marian, *Satire poporane române*, Bucureşti, 1893, p. 205.

Alecsandri (*Boieri şi ciocoi*, act. III, sc. I): „Tataraşul, pe unde nu se pomenea ţipenie de *iudă*, astăzi este înghesuit de *litfe* pângărite…“

Charchare, cuvânt de altfel neexplicat, se aplică de asemenea în batjocură evreului.

Hep, hep, hep e o înjurătură adresată evreului, foarte familiară nu numai românilor, dar încă tuturor popoarelor germane.

Alecsandri (*Agachi Flutur*, act. I, sc. III): „Agachi (urmărindu-l până la uşă): *Hep, hep, hep*. (Vine îndărăt). Ha, ha, ha, s-a supărat târtanul!... Ţâfnoasă iudă!...“

Nevasta evreului e poreclită *balabustă*, cuvânt de origine ebraică, însemnând „stăpâna casei“.

Laurian şi Massim (*Glossariu*, p. 46): „*Balabusta*, soţia unui jidan; se zice mai ales în râs“.

G. Dem. Teodorescu (în *Jocul Păpuşilor, Poezii populare*, p. 126):

Acum doizeci ani
P-în codră ai trecut
Şi la iu ai avut
Un chiruţi
Mititichi,
O caluţi
Mititichi
Şi *balabustâ* frumuşichi...

Alecsandri (*Păpuşarul*): „Oraşul e pustiu, fiindcă jupânu Leiba a ieşit la plimbare cu *balabusta* pe la gredini poblichi, ca să asculte mozichi“.

Nevasta evreului mai e numită *jupâneasă*, care se mai aplică şi mahalagioaicelor.

3. Grecii. Poreclele pe care le dă poporul grecilor se raportează toate la fizicul, la apucăturile, la îmbrăcămintea şi la ocupaţiunea lor. Cele mai des uzitate sunt:

Caţaon, înrudit poate etimologeşte cu „căţel“, se aplică mai cu seamă grecilor pentru răutatea lor.

Vornicul Beldiman (*Tragodia*, v. 245-246):

După dânşii *caţaonii*, toţi orbeşte năvălesc,
Cum şi acei ce n-au stare şi-n tractiruri locuiesc...

Marion (*D-a valma*, p. 19): „A!... am pus mâna pe tine, *caţaonule*, de mult te pândeam...“

Cochinţ e o altă poreclă ce se dă de popor grecilor arendaşi.

Baronzi (*Limba română*, p. 105): „*Cochinţ*. Ţăranii astfel numesc pe arendaşii greci. Numire rămasă de la unul din popoarele străine care au locuit în Dacia alpestră (Kakoinsii)“.

Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*, p. 69):

Frunză verde iasomie,
Aideţi fraţi la haiducie,
Să scăpăm pe lighioi,
De *cochinţi* şi de ciocoi.

Autorul adaogă ca notă în josul paginii: „*Cochinţi* şi caţaoni sunt numele obişnuite ce le dau ţăranii grecilor arendaşi.“

Numirile de *capră, ţap, râie* sunt foarte mult întrebuinţate de popor pentru a numi în bătaie de joc pe greci.

N. Rădulescu-Niger (*Nuvele*, pp. 46-47): „Ah! bah!... ma tu eşti un inzerasule di copiliţa, Ruxandiţa-garofiţa, – începu iar *capra*, în limba lui cea stropşită“.

Ibidem (p. 80): „Coşare nu mi-o ars, ci râioasa de *capră* mi-o ars inima, sări-i-ar şi dreptu, ierte-mă Dumnezeu!“

Ibidem (p. 48): „Flăcăii îl furau cu ochii cruciş, că nu le da *ţapu* pace; nevestele şi fetele pufneau de râs între ele şi se strângeau vârtos de mână, ca să nu-i deie pas“.

Ibidem (p. 84): „Chiar boierii locului... se îndurase mai mult de milă să dea grecului în posesie fâşia de pământ... şi acu, uite de ce comedii s-apucă *râia* dracului...“

Marion (*D-a valma*, p. 19): „Todose îşi uită de poziţia lui şi începu să râdă cu poftă: –A! a! *capra* dracului, te-a luat hahamul...“

Grecul mai e numit adeseori *jigodie grecească*.

Cu privire la îmbrăcămintea lui, grecul e poreclit *şalvaragiu*.

După ocupaţiunile lui predilecte, grecul primeşte poreclele de *parpalec*, adică „plăcintar“, şi *măslinar*.

Creangă (*Scrieri*, vol. I, p. 149): „Măi, *parpalecule*, nu cumva eşti botezat de sfântul Chirica şchiopu, care ţine dracii în păr?“

Alecsandri (*Covrigarul*):

Pe când domnii greci
Ce' fanaragii,
Mii de *parpaleci*
Şi de papugii...

4. Ungurii. Aproape unica poreclă pe care o primesc ungurii din partea românilor din toate ţinuturile este *şoangher*[1], adesea alterat în *boangher*. În unele părţi ale Moldovei, ungurul mai e numit *şoacăţ*, dar această poreclă se aplică în special nemţilor.

5. Saşii. Nenumărate sunt glumele şi păcălelile pe care le povestesc românii pe seama saşilor, în care totdeauna sasul, adică hoţul de păgubaş, rămâne bătut, ocărât şi cu banii daţi. În toate aceste glume, sasul e pomenit cu porecla de *Honţ,* care nu e decât o schimonosire a numelui *Hans*, pe care-l poartă majoritatea saşilor, şi care corespunde numelui românesc Ioan.

„Din traista lui Moş Stoica" (p. 86): „Jupânul *Honţ*, care era gazdă mare, avea de vânzare trei stoguri de fân. Veni un cumpărător, veniră mai mulţi, dar fiindcă sasul era scump..."

În snoava *Sasul la joc*, publicată în „Traista lui Moş Stoica" (p. 96), românul porunceşte sasului: „Să joci, sasule, că dacă nu, e vai de sufletul tău".

Şi „jupânul *Honţ"*, de voie, de nevoie, începe să joace, cântând mai mult de frică:

Chite *Honţi* cu cizme mari,
Toate hoaţe şi tâlhari,
Chite oameni de podure,
Toate oamenile bune!

Snoava cu sasul jucând e povestită şi de Bârseanu, la notele strigăturilor din Ardeal (*Doine şi strigături*, p. 482).

În această colecţie, cântecul sasului e astfel reprodus (p. 472):

---

[1] Cf. Şăineanu, *Semasiologia*, p. 379 nota.

Chite *Honţi* cu şizme mari,
Toate hoaţe şi tâlhari;
Chite vomini de pudure
Toate vomenile bune.

O altă poreclă a sasului e *floander*, care ne întâmpină tot în „Traista lui Moş Stoica“ (p. 96): „Ziceţi, măi, să ţie minte *floanderu*, că s-a prins odată-n joc cu românii!“

6. Nemţii. Porecla cea mai obişnuită a nemţilor este *şoacăţ* sau *şoacăţă*.

Alecsandri (*Cucoana Chiriţa în voiaj*): „Vas rast? Asta-i pudoare mare la d-ta; trebuie plăteşti vama. Şi îndată s-o adunat vro trei *şoacăţe* ca să hotărască dacă se cuvenea să-mi ieie vamă...“ Şi mai jos: „Ba încă să vedeţi; trecând odată pe sub o hrubă lungă, care-i zic tunel, şi găsindu-ne prin întuneric, *şoacăţa* de baron şi-o întins botu ca să mă sărute...“

Acelaşi (*Piatra din casă*, sc. XIII): „Leonil: Marghioliţa leşinată! Hei, că nu sunt în locul *şoacăţei*. “

Acelaşi (*Agachi Flutur*, act, I, sc. I):

„Friţ (râde): În floare, ca ciuperca.
Neculae (în parte): Iar râde *şoacăţa*! a să mă bage în boală“.

Altă poreclă a neamţului este *şonţ, şonţişor,* care are însemnarea proprie de „şchiop“.[1]

7. 8. Bulgarii, sârbii. Porecla obişnuită a bulgarilor şi sârbilor se raportează la ocupaţiunea lor de căpetenie: *bostangiu*.

9. Armenii sunt porecliţi în genere *Arie spurcată*.[2]

10. Ruşii au o poreclă generală de *porc*. Există chiar un proverb moldovenesc: „Rusul şi *porcul, porcul* şi rusul“.[3]

---

[1] Cf. Şăineanu, *Semasiologia*, p. 379 nota.
[2] Cf. S. Fl. Marian, *Ornitologia pop. rom.*, vol. II, p. 173.
[3] Comunicat de d. Th. Speranţia.

Mai rămâne acum, înainte de a încheia, de a pomeni porecla pe care obişnuiesc românii a o da turcilor: *ciutac*, care se aplică şi oamenilor nevoiaşi, stângaci, nerozi: „Convorbiri literare“ (an XII, p. 179): „Groaza intră în inimile spurcaţilor de *ciutaci*...“

Cu aceasta încheiem clasa de porecle generale şi în acelaşi timp punem studiului nostru un sfârşit.

BALADE INEDITE CULESE DE

I.A. CANDREA ŞI OV. DENSUSIANU

RADU

Foaie verde a bobilor,
Sus pe dealul Grecilor
Starostea haiducilor
La cel fag mare din coastă
Şade Radu ca-ntr-o casă
Cu carabina pe masă,
Cu ocaua plină rasă,
Nu ştiu, plină or mi-e goală,
Şapte poteri bagă-n boală,
Nu ştiu, goală ori mi-e plină,
Bagă potera-n izină[1].
Foaie verde micşunea,
N-avea dracul ce lucra,
Pe Radu mi-l învăţa,
De ghete se descălţa,
Cu opinci că se-ncălţa,
Opincă cu cataramă,
Şi nu-i bagă nimeni seamă.
Foaie verde şi-o lalea,
Dar după ce se-ncălţa
În picioare se scula,
La picioare se uita,
Bine, măre, zău că-i sta,
Trei degete-n gură punea
Şi-ncepea de şuiera,
Tovarăşii că-i veneau,
Şapte inşi că-mi veneau,
Cu Radu opt că-mi făcea,
Armele că le gătea,
La căprar Ion mergea,
Bună seara că mi-şi da!
„– Bună seara, căprar Ioane!“
„– Mulţumescu-ţi, căpitane!“
Dară Radu ce-mi făcea?
La masă că mi-şi şedea
Şi băieţii şi-i chema,
D-o junincă că-mi tăia,
Patru ciosvârţi o făcea,
La frigări că mi-o punea,
Şase inşi că mi-o frigea.
Nu mi-o frige cum se frige,
Ci mi-o frige din cârlige,
Ca să-i fie carnea dulce,
Şi-i mai dă cu saramură,
Să se facă tot mai bună,
S-aibă gust la băutură.
Dară Radu ce-mi făcea?
De la masă se scula,
Pe cal că-mi încălica,
Mâna pe durdă punea
Şi cu durda când îmi da,
Se despica pădurea.
La popa Stan că mergea,
De la denie mi-l lua
Şi-acasă că mi-l ducea,
Trei măciuci-n spate-i da

[1] Primejdie.

Şi-una-n piept, de-l îndrepta,
Tot de bani-l întreba:
„– Părinte, sfinţia ta,
Ia, vezi de ceva parale,
Că n-avem de cheltuială,
C-am copilaşi făr' de minte,
Prăpădesc la gloanţe multe.
Bagă praf cu chivăra,
Gloanţele cu baniţa,
Rău-mi seacă inima,
Că mi-a golit geantaua.“
Dară popa ce-mi făcea?
Tot pe barbă se jura
Că n-are cruce de para.
Dară Radu ce-mi făcea?
„– Părinte, sfinţia ta,
Acuma mi te-oi lega,
Scoate bani cu baniţa.“
Dară popa ce făcea?
De Radu nici nu grijea.
O funie că-mi scotea
Şi pe popa mi-l lega,
De grindă mi-l spânzura.
Dar popa ce-mi făcea?
De moarte se speria
Şi lui Radu că-i zicea:
„– Căpitane, dumneata,
Mai slăbeşte-mă niţel
C-o să-ţi cânt d-un cânticel
De când eram băieţel.“
Radu niţel mi-l slăbea.
Dară popa ce-mi făcea?
Din guriţă grai grăia:
„– Căpitane, dumneata,
Du-te, tată, la bordei,
Căci avem d-un putinei,
Era plin de gălbinei,
Dobânda banilor mei.“
Dară Radu ce-mi făcea?
Mâna pe paloş punea,
La bordei că mi-şi mergea,
Putineiul mi-l găsea,
De manta se dezbrăca,
Putineiu-l deşerta
Şi preotesii-i zicea:
„– Preoteşică, dumneata,
Adu un cântar încoa,
Să-ţi cântăresc rugina,
Ca să-ţi dau dijma din ea.
Dar preoteasa ce-mi făcea?
Cântarul mi-l aducea
Şi lui Radu-n mână-l da.
Dară Radu ce-mi făcea?
Banii mi şi-i cântărea,
Optzeci de oca-mi găsea,
La desagi că mi-i punea,
Patru cai că încărca,
Iar la popa că-mi mergea
Şi de barbă că mi-l lua.
Dară popa ce-mi făcea?
De moarte se speria,
Din guriţă grai grăia:
„– Cată, tată, după uşe,
Că mai am d-o găletuşe,
Ş-aia plină de rubliţe.“
Dară Radu ce făcea?
După uşe că-mi căta,
Găleata că mi-o găsea,
În desagi că mi-o punea,
Patru cai mai încărca,
Iar la popă că mergea
Şi de gât că mi-l strângea.
Dar preoteasa ce-mi zicea?
„– Căpitane dumneata,
Mai slăbeşte pe popa,

Că ţi-om da din ce-om avea.
Ia ascultă, măiculiţă,
Pune mâna pe poliţă,
Că mai am d-o sălbuliţă
De când eram copiliţă,
De sugeam la maica ţâţă.“
Radu mâna pe poliţă punea
Şi salba că mi-o găsea
Şi la gât că mi-o punea,
La picioare-i ajungea,
Încă o dată o-ndoia,
La genunche-i rămânea,
A treia oară o-ndoia,
La brâu că mi-o lăsa
Şi pe cal încălica,
Şi la coastă că-mi pleca.

PĂTRU HAIDUCU

„– Ale! cinstite de Petre,
Ai de-ţi boteaz-un finişor,
Fie-ţi în codru de ajutor.“
Dară Pătru ce-mi făcea?
Armele şi le-ngropa
La o buturea de fag,
Unde trage Pătru cu drag.
Şi la el ce-mi oprea?
Oprea o lucie săbioară,
Ghemuită, ghem făcută,
Adus vârful la mărunche.
Iară Pătru ce-mi făcea?
La-mpăratul că pleca,
Pe poarta mică intra,
Pe-mpăratul că-l vedea,
Buza'n patru că-i pleznea,
Sânge negru că-i pica,
Pe caftan că se sleia:
„– Luminate de-mpărat,
Trupşorel fără păcat,
Leagă mâinile-ndărăt
Cu trei frâmbii[1] de mătase
Şi cu trei de ibrişin,
Alese din Seghedin,
Şi dă-mi drumu-n oastea ta:
De-oi scăpa, scăpat să fiu.“
Mâinile-ndărăt că-i lega
Cu trei frâmbii de mătase,
Alea din Braşov alese,
Şi cu trei de ibrişin,
Alese din Seghedin.
Da la el ce mi-ş oprea?
Oprea o lucea săbioară
Ghemuită, ghem făcută,
Adus vârful la mărunche,
La-mpăratul că-mi pleca.
Împăratul că-l vedea,
Mâini îndărăt că-i lega,
Drumu-n oastea lui că-i da.
D ' ale! Pătru ce-mi făcea?

[1] Frânghii.

O dată că-mi chiotea,
Văi adânci că răsunau,
Toate sforile-i plezneau,
Drumu-n oastea lui că-i da.
D'ale! Pătru ce-mi făcea?
Scotea luce săbioară
Şi de-un zid că mi-o trântea,
De rugină o scutura,
Sus la cer că-mi fulgera
Şi prin turc că-mi abătea
Ca un vânt viforit
Printr-un pomet înflorit,
Şi cum cădeau florile
Aşa cădeau celmelele.
Şi când fu soarele-n chindie,
Tăie Pătru şapte mii,
Şi când fu soarele a scăpăta,
N-avea Pătru ce lucra,
Numai sta de-i bulduşea[1],
Şi mult, puţin ce scofelea[2]
Trei catâri că-mpovăra,
La-mpărat că pleca:
„– Luminate de-mpărate,
Trupşorel plin de păcate."
Da-mpăratul ce-mi zicea?
„– Du-te, Petre, 'n haiducie,
Fost-a dăruită ţie,
Cât oi sta eu în domnie
Să stai şi tu-n haiducie;
Fost-a dăruită ţie
Din mica copilărie."

CHERA

Verde ca măslina,
Mai dincoa de Schila,
Din jos de Brăila,
Încarcă, mi-se-ncarcă
Două-trei sandale[3],
Nouă galaoane[4];
Da cin' le-ncarcă?
Cel arap sangeap,
Negru şi buzat,
Cu râp după cap
Ca solzul de crap,
Cu râpul pe burtă
Ca solzul de ştiucă;
La piept găvănat,
Cu mustăţi de rac,
Negru şi buzat,
Parcă-mi este-un drac.
Unde-l vezi pe dânsul,
Nu-ţi poţi ţine râsul.
Da ce fel de marfă?
Bumbac şi mătase,
Marfă femeiască,

[1] Îi căuta de bani.
[2] Aduna.
[3] Bărci.
[4] Corăbii.

Că e mai bănoasă,
Valuri de bumbac,
Tutun de ăl tocat,
Tutun inigea,
De-l de bea Paşa,
Fir de ibrişin,
Megadi[1] de ăl bun.
Da cin' le-ncărca?
Cel arap sangeap,
Negru şi buzat.
Când te uiţi la dânsul,
Nu-ţi poţi ţine râsul.
Arapul zicea:
„– Chero, Cheralină,
Tânără copilă,
Frumuşică zână,
Floare din grădină,
Vino după mine,
Că ţi-o fi mai bine;
Aşternutul tău –
Parale mărunte,
Pe sârmă ţesute
Sunt la arap multe;
Căpătâiul tău,
Coporişul[2] tău –
Galbeni venetici,
De-i de câte cinci,
Sunt la arap mulţi."
Chera răspundea:
„– Fugi, arape, fugi;
De urâtul tău
Şi de-al tată-tău
Îmi vine să fug.
Unde s-a văzut
Şi s-a pomenit
Arăpoaică albă
În ţara arăpească,
Să-ţiu fiu de nevastă?
Surorile tele –
Cumnatele mele,
Fraţiorii tăi –
Cumnăţeii mei,
Tăiculiţa al tău –
Fie socru meu,
Măiculiţa ta –
Fie soacră-mea?
Şi eu că mai am
Tot doi frăţiori,
Din şi Constantin,
Hoţii Brăilei,
Şerpii Dunărei.
Şi ei mi-or veni
La cel miez de noapte
Cu fiori de moarte
Să descuie poarta,
Să bage aznaua[3]."
„– Chero, Cheralină,
Tânără copilă,
Frumuşică zână,
Floare din grădină,
Vino după mine
Că ţi-o fi mai bine."
Făcea cum făcea,
Pe Chera o-nşela

[1] Marfă.
[2] Învelitoarea.
[3] Lada cu bani.

Şi cu ea pleca,
În vale cobora,
Din gură-mi grăia:
„– Voi cârmacilor,
Şaluparilor,
Şi voi să-mi mânaţi
De azi până mâine
Cale de cinci zile,
Că v-oi plăti bine.“
Cu Chera pleca
Pe Dunăre-n jos,
Mult mergea frumos.
Noaptea că-mi venea,
Fraţii când veneau
La poartă strigau:
„– Chero, Cheralino,
Descuie poarta,
Să băgăm aznaua,
Ne-apucă ziua.“
Chera nu răspunde,
Că n-are de unde.
Da ei ce-mi făceau?
Pe mă-sa-ntrebau:
„– Mamă, mama noastră,
Unde e Chera?“
Din umeri înălţa.
Da ei ce-mi ziceau?
„– De nu poţi cu gura,
Arată cu mâna“.
Cu mâna arăta,
Pe Dunăre-n jos
Mult mergeau frumos.
Iar ei ce-mi făceau?
În vale-mi coborau,
Din gură-mi ziceau:
„– Voi cârmacilor,
Şaluparilor,
Şi voi să-mi mânaţi
De azi până mâine
Cale de opt zile,
Ca v-oi plăti bine.“
În barcă se suia
Şi cu ei pleca
Pe Dunăre-n jos,
Mergeau de folos.
Mergeau ce mergeau,
Ochean aruncau,
Pe Chera vedeau,
Buzdugan trăgeau.
Cârmaciu-l loveau,
În loc că se învârtea,
Până-mi ajungea.
Acolo ajungea,
Din gură-mi zicea:
„– Chero, Cheralină,
Tânără copilă,
Frumuşică zână,
Floare din grădină,
Cu cine-ai vorbit
Când te-ai logodit,
Pe cine-ai întrebat
Când te-ai măritat?“
Chera răspundea:
„– Neica, neica al meu,
Din şi Constantin,
Cu nimeni n-am vorbit
Când m-am logodit,
Pe nimeni n-am întrebat
Când m-am măritat.
Pe mine m-a luat
Cel câine de-arap,
Cu mine-a plecat
În ţara arăpească,
Să-i fiu de nevastă.“

Iar ei îi ziceau:
„– Chero, Cheralină,
Piteşte capul
Să-mi tai arapul.“
Arapu-l tăia,
Pe Chera o lua,
Îndărăt se-ntorcea,
În Ţara Românească,
Să se pomenească.

CĂLIN CURCĂ

Foaie verde de-un pelin,
N-aţi auzit de Călin?
De Călin, omul cel cu minte,
Care-a ţinut moşii multe;
Moşii multe
Şi lumite[1],
Risipiţu, Cetatea,
Poiana şi Pleniţa,
Poiana cu fânurile,
Pleniţa cu vinurile.
Frunză verde peliniţă,
Pleca Călin din Pleniţă
Cu patru cai la căruţă.
Frunză verde buruiană,
Pleca Călin la Poiană,
Da-n gazdă unde trăgea?
La logofătul Neţa,
Că cu el ştia vorba
Şi din gură-l întreba:
„– Logofete, dumneata
Ai socotit Poiana,
Poiana cu fânurile,
Pleniţa cu vinurile?“
Logofătu-i răspundea:
„– Am socotit Poiana,
Poiana şi Pleniţa,
Pe toţi câţi i-am socotit
Trei calici nu mi-au plătit.
Şi de nu mă crezi pe mine
Eu ţi-oi spune pe lume[2]:
Unul este Vasilan,
N-a plătit claca de-un an,
Şi unu-mi este Chiriş,
Nu-mi dă banii nici de cuş,
Se uită la mine ghioldiş[3];
Unul este Ion cel mare,
Nu mi-a dat nici trei parale.“
Călin Curc-aşa zicea:
„– Logofete, dumneata
Să te duci la Ion cel mare
Şi să mi-l trimeţi încoa,
Vie să plătească claca
Şi toată iobăgia.“
Logofătu-i răspundea:
„– Dau prin apă şi mă-nec
Şi prin mărăcini de-a drept,
La Ion cel mare nu merg;

[1] Renumite.
[2] Nume.
[3] Chiorăş

Să-mi dai cinci, şase cătane,
Să mă duc la Ion cel mare:
Pe Andrei isprăvnicelul
De bea vin ca mieluşelul
Şi mănâncă ca purcelul,
Şi să-mi dai şi pe Andrei,
Că ştie seama-n bordei."
Cinci-şase cătane-i da,
La Ion cel mare mergea,
Ion cel mare mi-i vedea,
Mâna pe lance punea
Şi din gură întreba:
„– Ce cătaţi voi pe la mine,
Ce mai sunt dator la tine?
De clacă mă ştiu plătit
Şi de dijmă curăţit."
Iar nevasta aşa-i zicea:
„– Stăi, Ioane, nu face-aşa,
Ia ţine tu colea punga,
Du de-ţi plăteşte claca
Şi toată iobăgia."
Ion cel mare ce făcea?
Punga la gât îşi lua,
La Călin Curcă mergea:
„– Bună ziua, măi Căline."
„– Nu-ţi mulţumesc, porc de căine.
Câţi pândari trimit la tine
Ca să te plăteşti de mine?"
„– Aleoleo, serdar Căline,
De ce mă faci porc de câine,
Ce mai sunt dator la tine?"
Catastivu-n mână-l lua,
Nici bine nu-l socotea,
Cu cinci lei mi-l ajungea;
Scotea banii şi plătea,
Nici fitanţă[1] nu-şi mai lua,
El din gură aşa zicea:
„– Aleoleo, serdar Căline,
Ăşti bani care sunt la tine
Azi ţi-i dau,
Mâine ţi-i iau.
Mâine o să te rogi de mine,
C-am să te tai ca pe-un câine."
Călin Curcă auzea,
Isprăvniceii chema
Şi din gură aşa zicea:
„– Puneţi mână de-l legaţi,
Şi-l legaţi, să-l ferecaţi."
Ion cel mare răspundea:
„– Aleoleo, serdar Căline,
Ce mai sunt dator la tine?"
El pe uşe că ieşea
Şi acasă mi se ducea,
La Chiriş mi se ducea
Şi din gură aşa zicea:
„– Măi Chirişo, dumneata,
Scoală, frate, nu şedea;
Vezi cel câine de ciocoi?
Cât o sta ăsta pe noi
Nu mai facem car şi boi,
Nici în obor zece oi,
Aide să-l prăpădim noi,
Aide să tăiem câinele,
Ne-a mâncat cu clăcile
Şi ne ia şi zilele."
Da' Chiriş aşa-i zicea:
„– Neică Ioane, dumneata
Nu vezi c-am îmbătrânit,
Nu-ţi mai sunt bun de slujit?
Îţi dau copii-amândoi,

[1] Chitanţă

Că ţin bine la război.
Îţi dau pe Dobric' cel mic,
Face potera colnic,
Îţi dau pe Dobric' cel mare,
Face potera răscoale,
La brân cu şapte pistoale,
Patru pline şi trei goale."
Ion cel mare ce zicea?
„– Mulţumesc lui Dumnezeu,
Făcui doi, cu mine trei.
Foaie verde ca spanacul,
Un' să găsesc pe cel de patru?"
Se ducea la Vasilan
Şi din gură aşa-i zicea:
„– Vasilane, dumneata,
Scoală, frate, nu şedea:
Vezi cel câine de ciocoi
C-a supt sângele din noi?
Aid' să tăiem câinele.
Ne-a mâncat cu clăcile
Şi ne ia şi zilele."
Vasilan aşa-i zicea:
„– Neică Ioane, dumneata
Nu vezi c-am îmbătrânit,
Nu mai sunt bun de slujit?
De-ţi dau copilul cel mai mare,
Face potera răscoale;
Când prinde omul bătrân
Ţi-l face de roade fân
Şi-i trânteşte câte-un pumn,
Şi-l îndreptează pe drum."
Ion cel mare ce zicea?
„– Mulţumesc lui Dumnezeu.
Făcui trei, cu mine patru;
Când ai zice de sporiş,
Unde să găsesc pe cel de cinci,
Să păzească la cârligi?"
La văru-său se ducea:
– Scoală, vere, de nu şedea,
'Ai să tăiem câinele,
Ne-a mâncat cu clăcile
Şi ne ia şi zilele."
Călin Curcă ce-mi făcea?
Punea caii la căruţă,
Iar copiii lui Chiriş
Ţineau calea la nisip,
Că trece Călin la Pisc.
Iar în Pisc unde trăgea?
La Maria văduva,
Că cu ea ştia vorba
Şi toată-nvăţătura.
Feciorul lui Vasilan
Păzea la Crucea lui Dan,
Şi copiii lui Chiriş
Se făcură pui de mâţă,
Se suiau din spiţă-n spiţă,
Până se suiau-n căruţă;
Iar în Pisc când ajungeau
Mi se făceau cocoloş,
Se pitulau lângă coş.
Când soarele scăpăta
Şi Ion cel mare sosea,
Se plimba pe bătătură
Să-şi facă inima bună,
Că-l apucase la mână;
De pătul se rezema,
Călin Curcă mi-l vedea:
„– Cine-i rezemat de pătul?
Ăla nu este om bun.
Ia-nchideţi voi uşile,
Întăriţi zăvoarele,
Sloboziţi perdelele."
Punea masa şi mânca.
Ion cel mare ce-mi făcea?

La uşă când mergea,
Cu pumnu-n uşă când da,
Uşa paică[1] fu de spumă,
Aşa sări din ţâţână;
Când da cu piciorul stâng,
Sărea uşa şi c-un stâlp.
La Călin Curcă mergea
Şi la masă mi-l găsea:
„– Bună seara, măi Caline."
„– Mulţumescu-ţi, frate Ioane;
Vino, frate, de mănâncă
Ale bucate fraşonite[2],
Pentru dumneata gătite."
„– Acum sunt frate cu tine,
Ieri mă făceai porc de câine.
Ale bucate fraşonite
O să le văz pângănite[3].
Pentru-o oală de urzici
Prinseşi fata la Ghidici,
Îi luaşi salba de la gât,
Toată vara a jelnicit;
Pentru şira din obor,
Îmi luaşi dijma de trei ori;
Pentru cinci zile de clacă,
Îmi luaşi un mânzat ş-o vacă.
Am şi eu copii mărunţei,
Numai cât bobul de mei,
Cu ce o să-i cresc eu pe ei?
Plâng copiii pe bordei
Că n-au lapte-n putinei."
Odată se opintea,
Lancea-n buric i-o-nfigea,
Din guriţă-l judeca,
Cu paloşu-l ciocârtea,
Iar copiii lui Chiriş
Veneau pe coş tăvăliş
Şi-l tăiau şi-l isprăveau.
Când ziuă că se făcea
Toţi sătenii se strângeau
Şi din gura aşa ziceau:
„– Neică Ioane, dumneata
Ai băgat satu-n belea."
Ion cel mare aşa zicea:
„– Nu vă temeţi, speria,
N-am băgat satu-n belea;
Singurel oi rămânea
De mi-oi face osânda,
C-aşa scrie pravila."

De când Călin mi-a murit,
Poaiana s-a-nveselit,
Pleniţa a-mbobocit,
Risipiţu a odrăslit.

[1] Parcă.
[2] Alese.
[3] Pângărite

BADIU

Băduleasa cea frumoasă
Patruzeci de buzoieni
Şi cincizeci de gălaţeni
Ei la mal că-mi trăgeau,
La crâşma lui Badiu erau,
Pe Băduleasa-ntrebau:
„– Băduleasa cea frumoasă,
Unde-i Badiu? închis în casă?“
„– Valeu! Badiu nu-i acasă,
Şi-i în târg la carne grasă,
Să ia carne făr-de oase,
Să ia carne de cocoş
De pe la genunchi în jos.“
Dar un turc mai mititel,
Fratele lui Sucargel,
El în pivniţă intra,
Cinci buţi cu vin ridica,
Pe Badiu că mi-l găsea,
Cu paloşul pus pe piept,
Şi el trei palme-i trăgea,
Binişor că mi-l lega
Cu sforile de mătase,
Cu trei viţe-mpletite-n şase
Ş-afară că mi-l scotea,
La piciorul hornului mi-l lega
Pe trei zile, pe trei nopţi,
Cu sfârcul gârbaciului
Pe faţa obrazului,
Ca să spuie galbenii toţi.
El aşa mi se gândea,
Pe Băduleasa chema:
„– Băduleasă cea frumoasă,
Cu statul de jupânească,
Ia-ţi cofele, garofele,
Cobiliţa, crăiţa
Şi pleacă din vad în vad
Pân-la hanul lui Arghir,
Că Neculcea bea la vin.“
Ea cofele că-şi lua,
La apă că mi-şi pleca,
Cobiliţa mi-arunca,
Cofele că le-azvârlea,
La Neculcea că-mi intra,
Nici bună ziua nu-şi da,
Şi Neculcea el mi-şi bea,
Cu cinci fete-alăturea:
Una-l pişcă, una-l muşcă,
Una cu vin mi-l stropeşte,
Una cu basmaua-l şterge.
„– Valeu, cumnate Neculcea,
Că tu bei şi veseleşti
Şi de Badiu nici gândeşti.
La piciorul hornului,
La duhoarea focului
Pe trei zile, pe trei nopţi,
Cu sfârcul gârbaciului
Pe faţa obrazului,
Pân’ şi-a spus galbenii toţi.“
Neculcea cum auzea
Fetele că-şi arunca,
Oca de vin răsturna,
Buzduganul că-şi lua,
Paloşul că-şi ascuţea
Şi când el mi-l azvârlea
Tocmai la Badiu că sta,
În prag de trei ori se răsucea.
Acolo când ajungea,
La Neculcea că mergea:

„– Valeu, frate Badiule,
Cum ţi-ai lăsat spetele
De te-au legat babele?“
Turcii pe Bădiuleasă-ntreba:
„– Bădiuleasă cea frumoasă,
Ce cată ăsta la voi?“
„– Ăsta-i negustor de boi
Şi ţine gazdă la noi.
A vândut cirezile
Ca să-mi bea dobânzile.“
Iar Neculea când venea
Paloşul că-l învârtea,
Cu buzduganu-i omora
Şi pe toţi că mi-i tăia.
Nouă grămezi că facea,
Afară marfa scotea
Şmi-i punea.
Cărăuşii câţi treceau:
„– O! sărace Badiule,
Cum îţi ard cârciumile,
Cârciumile, slăninile!“
„– Las’ să ardă până mâine,
Nu-i făcută la loc bun
Şi-i făcută lângă drum!“

ŞTEFAN VODĂ

Foaie verde lobodă,
În curte la Ştefan-Vodă
Mulţi boieri s-au strâns la vorbă.
Vorba şi sfatul ce era
Mi-era tot de dumneata.
Dar la masă cine era?
Câtă masă este-ntinsă,
Câtă masă de mătasă
Pe la căpătâi aleasă;
Câtă masă este întinsă,
De boieri este coprinsă.
Cu paharul cin’ le da?
Surioara Miului,
Paharnica Domnului.
Şi la masă ce mâncau?
Numai cegă şi postrungă,
Caracudă, că-i mai scumpă,
Şi beau rachiu de anason,
Te face din om neom,
Şi beau vin de armaziu.
Domnul Ştefan ce făcea?
Nici nu bea, nici nu mânca,
Numai din gură grăia:
„– Beţi, băieţi, vă veseliţi,
Mâine în ziuă fiţi gătiţi
Care cu cai înfrânaţi,
Care cu cei deşălaţi,
Care cu pieidici în gură,
Toţi sunt voinici de măsură.
Să facem de-o vânătoare mare,
Ziua pe namiaza mare,
Pân’ la fagul Miului,
Miului haiducului.“
Surioara Miului,
Paharnica Domnului,
Le da vin pân’ se îmbătau
Şi ei că mi se culcau.
Şi ea ce mi-şi făcea?
Sărea ici, sărea colea
Şapte dealuri ş-o vâlcea

Şi o pustie de derea,
La un păr că mi-şi mergea,
De o foaie că rupeau,
Începea d-a şuiera,
Brazi mărunţi se scuturau,
Livezile se-ncurcau,
Apele se tulburau,
Iar Miu o auzea,
Înainte că-i ieşea
Şi din gură că-i grăia:
„– Îndărăt, tu, soru-mea!“
Şi atunci că zicea:
„– Dă-te, neică, mai încoa,
Căci am să-ţi spun ceva.
În curte la Ştefan-Vodă
Mulţi boieri erau la vorbă,
Boierii divanului,
Căimăcanii oraşului,
Ca stâlpii pământului.
Vorba şi sfatul ce era
Era tot de dumneata,
Domnul Ştefan să te ducă,
Să te ducă-n târg de-afară,
Să-ţi bată doi pari şi-o cumpăioară,
Unde trec mocanii cu sare
Şi boierii la plimbare,
Ca să le fie de mirare.“
Mihu e bală de drac,
Aduce pe Domnul Ştefan la fag
Şi-l judecă ca p-un drac.
Surioara ce-mi făcea?
Sărea ici, sărea colea
Şeapte dealuri şi-o vâlcea
Şi-ndărăt că se ducea,
Pe ei culcaţi îi găsea.
Dar Mihu ce mi-şi făcea?
Îndată că mi-şi pleca,
Peste un cioban că mi-şi da:
„– Bună ziua, bre, ciobane,
Dă-mi mie cele zece oi,
Să-ţi dau ale cinci mii de lei,
Să-ţi dau şi o mieluşea,
Să te duci cu ea colea
Să o frigi ciobăneşte
Şi s-o mănânci haiduceşte.“
Îi da ale zece oi,
Îi da ale cinci mii de lei.
„– Făcurăm cu oile,
Să facem şi cu ţoalele:
Dă-mi mie ăl cojoc miţos
Care-l porţi vara pe dos,
Să-ţi dau ăl biniş domnesc.
Făcurăm cu ţoalele,
Să facem şi cu căciulele:
Dă-mi mie căciula de ţap bălţat,
Adusă din Ţaligrad,
Să-ţi dau ăl verde comănac,
Verde ca frunza de fag.
Făcurăm căciulele,
Să facem şi cu armele:
Dă-mi mie a bâtă nepârlită
Şi la cap neciocârtită,
Să-ţi dau eu a flintă,
De nouă ani neslobozită.“
Îi lua ţoalele,
Îi lua şi armele
Şi pleca cu oile.
Iar Domnul Ştefan de el da,
Bună ziua că-i dădea.
„– Mulţumim, Domnule Ştefan dumneata!“
Domnul Ştefan că-i zicea:
„– Cum ştii tu, de zici aşa,
Domnule Ştefane?“

„– Am avut de-o mamă bătrână,
A auzit de numele Măriei tale.“
„– Bre, câine, ciobane,
Bătând tu cu oile tale
Nu ai auzit de Mihu haiducul?“
„– Domnule Ştefane dumneata,
Mihu este pe colea,
O palmă de loc,
Acu te duc şi te-ntorc.
Lasă oastea dumitale
Să-ngrijească de turma mea,
Să nu pice vreo mieluşea,
M-apucă stăpânul de ea.“
Şi slujesc un an pe ea.
Şi la fag că mi-şi pleca.
Când la fag că ajungea:
„– Domnule Ştefane dumneata,
Mai scrie vreun răvăşel
Să nu pieie vreun miel,
M-apucă stăpânul de el.“
Dar Mihu ce mi-şi făcea?
După fag că se ducea
Şi el că mi se-narma
Şi la domnul Ştefan când ieşea
Buza-n patru îi plesnea
Şi o ţără mi-l judeca,
Şi lui limba că-i pierea,
Şi când drumul când mi-i da
El pe fugă se punea.
Dară Mihu că-i zicea:
„– Domnule Ştefane dumneata,
Na barda de-ţi fă colnic.“
El din gură răspundea:
„– Las că fug fără colnic,
Că aşa am fost rânduit.“
Şi pân' acasă a murit.

DOBRIŞAN

Dobrişan cu silele
A-mpănat pădurile,
Dobrişan cu pungile
A-mpănat ţările,
Da un mic de logofăt
Pe cal călare că sta
Şi sta de mi-l pâra
La domnia ce era.
Domnul Ştefan ce făcea?
Coate pe masă punea
Şi un bilet că făcea,
În mâna logofătului îl da,
La Dobrişan trimitea.
Dobrişan când îl primea
Lăcrămile-l podidea
Şi prindea de mi-l citea,
La ciobani că mi-şi spunea.
Ciobanii chiot din gură că da,
Oile că mi-şi zbiera
Şi câinii că mi-şi urla,
Catârii că necheza,
Haramit[1] în cer se ridica.

[1] Zgomot.

Ciobanii lui Dobrişan
Nu-s îmbrăcaţi ciobăneşte
Şi sunt îmbrăcaţi domneşte,
Cu nădragi de ciocârlat,
Cotul câte un galbin luat,
Cu căciuli de ţapi bălţaţi,
Sunt croite de pe cap,
Cu cârlige ferecate,
Numai aur sunt suflate;
Oile lui Dobrişan
Nu sunt berbeci ca berbecii,
Sunt cu lână aurită,
Cu coarnele zugrăvite,
În vârful cornițelor
Câte-o piatră nestemată,
De plăteşte lumea toată;
Cât sunt vara cocorii,
Atâta sunt berbecii,
Atâta sunt mieluşeii;
Cât sunt vara flori mărunte,
Atâta sunt oi cornute;
Cât sunt vara micşunele,
Atâtea sunt oacheşele;
Cât sunt vara viorele,
Atâta sunt mieluşele.
Sosea fruntea-n Bucureşti,
Dormea coada-n Stoeneşti.
Trei săptămâni se strângea,
La Domnul Ştefan Vodă intra.
Ciobanii lui Dobrişan
Cârligele le răsuna,
Raza-n casă mi-arunca,
Dimineaţa se scula,
Pe ochi negri se spăla,
Cu Domnul Ştefan la sfadă se lua.
Când la deal că se uita,
Să vezi mări ce-mi vedea!
O cucie[1] verde şi-nvălită:
E mama lui Dobrişan,
Vine tocmai din Ardeal
Cu opt telegari.
Pân la curte ajungea,
Numai cu doi rămânea
Şi aia amândoi plesnea,
Şi ea aşa că-i lăsa,
Şi în casă că-mi intra.
Pe Domnul Ştefan cu Dobrişan
La masă-i găsea,
La ceartă că se certa.
Da' mă-sa ce mi-şi făcea?
Mâna-n buzunar băga
Şi o carte că-mi scotea,
Şi prindea de o citea,
Frăţiorii de mi-i găsea.
Ei aşa când se vedea,
Poalele-i le săruta,
Ca o mamă ce le era.
Domnul Ştefan ce făcea?...
La slugi că poruncea,
Zefet mare de făcea,
Cu Dobrişan petrecea:
„– Mai na şi ţie domnia,
Mai dă-mi şi mie ciobănia."
„– Măi, Ştefane dumneata,
Vezi-ţi de domnia ta,
Şi eu de ciobănia mea."

---

[1] Trăsură (= cocie).

STAN

Foicica bobului,
Sus pe malul Oltului,
La cârciuma Gogului,
'N gura Topologului,
Beau voinicii codrului
Şi cu Stan al Sârbului,
Şi cu logofătul Petru,
Care ştie seama-n codru.
Foaie verde şi-o lalea,
Cârciumăreasa zicea:
„– Bea, Stănică, nu prea bea,
Că v-a găsit potera,
Potera de dorobanţi
Şi cu turci amestecaţi."
„– Ninge, plouă, viscoleşte,
Şi de gazdă n-am nădejde,
Gazda mea e-n Valea-rea
Şi-a cuprins-o potera.
Potera nu e curată,
E cu turci amestecată.
Foicică şi-o sipică,
Bat-o legea de răchită,
De-aş mai vedea-o-nfrunzită,
S-o fac curea la flintă.
Foicică d-un scoruş,
Bată-l legea curpenuş,
Că prea-ndată-mbătrânişi,
Mulţi voinci că-mi prăpădişi.
Mergeam prin tine pitiş,
Cu săbioara târâş,
Cu puşca de-a curmeziş.
Dintr-o ceată de becheri
Rămăsei singur stingher;
Dintr-o ceată de voinici
Rămăsei singur pe-aici. "

VOINICEL OLEAC

Voinicel Oleac,
De blagă[1] bogat,
De părinţi sărac,
Dumnezeu i-a dat
Şi el s-a-nsurat,
Mândră şi-a luat,
Mândră ca a lui
Nu-i a nimănui,
Mândră şi frumoasă,
Chip de jupâneasă.
El cum s-a-nsurat,
La boi l-au aşezat
Câinii de leteni
Şi de moldoveni.
El cum se-nsura,
La boi-l aşeza,
Nu mai da bir ca un copil,
Şi-mi da bir ca un om bătrân,

---

[1] Avere.

Şi-mi da din an în an
Şapte pungi de bani.
Banii că mi-i da,
De bir nu scăpa,
Şi el că-mi avea
Nouă mori de vânt,
Macină argint;
Nouă mai la vale,
Macină parale.
Morile le da,
De bir nu scăpa.
Pe mândra c-o lua
La târg c-o scotea,
Şi el că-mi striga:
„– 'Ai la mândră de vânzare,
Pe vin, pe rachiu,
Pe chile de grâu.“
El că mi-şi striga
Şi nimeni nu-mi răspundea.
Într-un colţ de târguleţ
Se găsea de-un turculeţ,
Din gură striga:
„– Olece, Dolece,
Dă-te mai încoace
Să-ţi văz pe mândra;
Dacă mi-o plăcea,
Banii că ţi-oi da,
Desăgei de piele
Plin de mamudele.“
Măndra că-i plăcea,
Banii că mi-i da,
Pe mândra i-o lua,
Acas' se ducea,
În harem o băga.
El că se apuca
De mi-o săruta
Şi ea că-mi zicea:
„– Turcule, turcule,
Stai să ne-ntrebăm,
Că prea seamănăm.“
El că mi-şi spunea:
„– Eu sunt ficiorul popii
Din ţara Moldovii.
Turcii m-au robit
De când am fost mic.“
Şi ea că-i spunea:
„– Eu sunt fata popii
Din ţara Moldovii.“
Ei fraţi că se găseau,
De mână c-o lua,
Afar' c-o scotea
Şi el că-mi striga:
„– Olece, Dolece,
Vin de na-ţi pe mândra,
Surioara mea,
Soţia ta.
Banii ce ţi-am dat
Eu te-am înzestrat
Tot ca pe-un cumnat.“

DĂNUŢĂ

Verde matostat,
Sus la dealu-nalt
Dănuţă se trudeşte,
Caii-şi potcoveşte
Şi el se găteşte
Tot de-nsurătoare.
Verde ş-o lalea,
Mă-sa că-i zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Fiu de măiculiţă
Şi de tăiculiţă,
Tu nu te-nsura,
Că cin' te-a spăla?
Fetiţele mele,
Surorile tale
Coase la basmele."
El că mi-şi zicea:
„– Mamă, mama mea,
Ele că s-or mărita,
eu oi rămânea."
Mă-sa că-i zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Sus la dealu'nalt
E un lup turbat
Cu gura căscată,
Cu limba pe-o falcă,
Pe tine te-aşteaptă."
Iar el că-i zicea:
„– Mamă, mama mea,
Vezi cel lup turbat
Oi să-l prinz cumnat."
Şi ea ce-mi zicea?
„– Dănuţă, Dănuţă,
La valea adâncă
E o căţea turbată,
Cu limba pe-o falcă,
Pe tine te-aşteaptă."
Şi el ce-mi zicea?
„– Mamă, mama mea,
Cea căţea turbată
O s-o prinz cumnată."
El n-o asculta,
Nainte mergea,
Mireasă că lua
Din munte din plai,
Fetiţă de crai,
Acas' că-mi venea.
Mă-sa ce-mi făcea?
Masa c-o punea,
D-un pahar de vin că-i da,
Ca porumba-nvineţea
Şi ea că-mi zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Fiu de măiculiţă
Şi de tăiculiţă,
Dă-mi un pic de lapte,
Gura să-mi clătesc,
Eu să mai trăiesc,
Să mi-ş văcuiesc[1],
Să vă pomenesc."
Şi el că-mi zicea:

[1] Trăiesc.

„– Mamă, mama mea,
Dă-mi un pic de lapte,
Miresii să-i dăm,
Gura să-şi clătească,
Ea să mai trăiască,
Să ne pomenească.“
Mă-sa că-i zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Pupu-te-n guriţă,
Nu e, mamă, lapte.
Surorile tele
Ele a-nnegurat
Tot la horă-n sat,
Viţeii mi-a supt.
Nu e, mamă, lapte.“
Mireasa-mi zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Pupu-te-n guriţă,
Dă-mi un pic de apă,
Gura să-mi clătesc,
Să mi-şi văcuiesc,
Să vă pomenesc.“
El că mi-şi zicea:
„– Mamă, mama mea,
Dă-mi un pic de apă,
Miresii să-i dăm,
Gura să-şi clătească,
Ea să mai trăiască,
Să mi-şi văcuiască,
Să ne pomenească.“
Mă-sa că-mi zicea:
„– Nu e, mamă, apă,
Surorile tele
Ele a-nnegurat
Tot la clacă-n sat.“
Mireasa-mi zicea:
„– Dănuţă, Dănuţă,
Pupu-te'n guriţă,
Pune-mă-n căruţă,
Du-mă la muichiţă[1]. “
El c-o asculta,
În căruţ-o punea,
Pe drum că-mi pleca,
La un puţ mergea,
Apă că-mi cerca,
El apă că-i da,
De-o vadră că-mi bea,
Se-ntindea şi murea.
Da el ce-mi făcea?
La cai se ducea
Şi el le zicea:
„– Căluşeii mei,
Bergheraşii mei,
Cu picioarele-mi băteţi,
Groapă ne făceţi,
Cu dinţii ne luaţi,
În groapă ne-aruncaţ!“
Da el ce-mi făcea?
Cuţit că-mi scotea,
În ficaţi că-l băga,
Moarte că-şi făcea.
Şi el că zicea:
„– Când ne-ţi îngropa,
Voi v-eţi deshăma
Voi că v-eţi ducea
La cele livezi verzi,
La cele ape curgătoare,
Iarbă mi-ţi păştea,
Apă că mi-ţi bea
Şi-ţi trăi aşa.“

---

[1] Mama.

IORDĂCHIŢĂ

Arde focul sus la Iaşi,
Para-i bate la oraş,
Scânteile-n Bucureşti,
La cele case mari domneşti,
De se văd din Ştefăneşti.
Ale case mari şi-ncovorate
Am să le văz dărâmate.
Iordăchiţă ce-mi făcea?
Toţi boierii mi-i strângea,
Şi la masă că-i punea.
În capul mesii cine-mi sta?
Şedea Domnul Grigore-Vodă.
Lângă Domnul Grigore-Vodă
Şedea turcul Mustafa,
Şi cu Turbuluc Paşa.
Lângă Turbuluc Paşa
Şedea Resteu Almăjea.
Lângă Resteu Almăjea,
Şedea Domnul Manolache,
Nici nu-mi bea, nici nu-mi mânca,
Numai din gură pâra
Pe Iordache-al Lupului,
Cinstitul divanului.
Ei din gură ce-mi zicea?
„– Domnule Grigore-Vodă,
Geaba-n lume că eşti domn,
Că nu eşti harnic d-un om.“
Grigore-Vodă ce-mi zicea?
„– Dacă este vorba aşa,
De când v-am bulumbuşit,
Prin ţară nu v-am mai pornit,
Da’ voi, frate, să vă duceţi,
Pe Iordache să-l aduceţi
Nelegat, neveregat,
Cum e bun de judecat.“
„– Noi de dus că ne-am ducea,
De venit, n-om mai veni.“
Grigor-Vodă ce-mi făcea?
Vreo cinci catane le da,
La Iordache că-i pornea,
Toată noaptea se ducea.
Da’ Iordache ce-mi făcea?
Iordache ce mi-şi mânca
Şi el, frate, se culca
Şi Mizârcăi că-i zicea:
„– N-auzi, tu, Mizârco, fa,
Pe mine când m-o scula,
Gâtul că i l-oi tăia.“
Mizârca de straje că-mi sta
Şi pe casă se suia,
Pe drum în jos se uita,
Grea pulbere că-mi vedea,
Fie pulbere de ploaie,
Ar veni făcută droaie,
Fie pulbere de drum,
Ar veni făcută sul.
La capul dealului când se uita,
Vârful steagului vedea,
Dos la Iordăchiţă-mi da,
La fereastră că-mi striga:
„– Scoal’, Iordache, ’i fi dormit,
Că oştile ne-a coprins.“
Iordache, când auzea,
Drept în picioare sărea,
Paloş din teacă trăgea,
La tocilă că mi-l da,
La unghie că-l cerca

Să vază, taie ceva,
Cu el cruce că-şi făcea
Şi afară că-mi ieşea,
Cu Mizârca că-mi vorbea:
„– N-auzi tu, Mizârco, fa,
De-o fi, frate, şapte mie,
De-abia să-mi ajungă mie.“
Mizârcăi că-i poruncea,
Drumu-n curte că le da,
Prin curte-i înşiruia.
Când începu a tăia,
Parcă începu un vânt viforât
Într-un pomet înflorit,
Poame tot mai rămânea.
Oaste nu mai rămânea,
Da’ turcii că s-alegea,
La Iordache că-mi venea,
Dinainte-i genunchea
Şi din gură-aşa zicea:
„– Iordache, nu ne tăia,
Că ne-i tăia când ei vrea;
Noi n-am venit cu răutate,
Şi am venit cu bunătate,
Să te punem lefer mare,
Lefer mare pe oştiri.“
El aşa când auzea,
De bine ce-i mai părea,
Acasă, frate, că-i ducea,
Şi mescioara le-o punea,
La pahare s-apuca
Şi Iordache se-mbăta.
Puse coatele pe masă,
Dalba-i palmă la obraz
Şi el mi-adormi pe masă.
Da turcii ce se vorbeau?
„– Puneţi mâna de-l legaţi;
Că el când s-o deştepta,
Pe toţi, frate, ne-o tăia.“
Da un turc ce mi-şi făcea?
Mâna-n buzunar băga,
Trei frânghii că mi-şi scotea,
Frânghioară de mătase,
De-i curma carnea la oase
Şi vreo trei de nojiţă,
De-i ieşea sângele-n ţâţă.
Cot la cot că mi-l lega,
Printre cai că mi-l lua,
Şi din curte că ieşea,
Şi el mi se deştepta,
Şi de ei mi se ruga,
Şi caii că mi-i oprea,
Şi din gură că-mi zicea:
„– Curţilor, pustiilor,
Eu să ştiu c-aş mai veni,
Cu aur v-aş polei;
Eu să ştiu că n-aş veni,
Cu catran v-aş cătrăni.“
Dar atâta că-mi vorbea
Şi-nainte că-l pornea,
La Grigor-Vodă-l aducea.
Grigore-Vodă ce-mi zicea?
„– Du-l în vale, la ceşmea.“
La casap îi poruncea
Să-i taie căpăţâna.
Dar Mizârca ce-mi făcea?
După el că mi se lua,
La Grigor-Vodă-mi venea.
Poala-i, mâna-i săruta,
Şi din gură că-i zicea:
„– Să trăieşti, Măria-Ta!
Ce-ţi fu Iordache vinovat,
De-l dedeşi la turci legat?“
Grigore-Vodă că-mi zicea:
„– N-auzi tu, Mizârco, fa,
Du-te-n vale la cişmea,
Dacă nu l-o fi taiat,

Să le spui că l-am iertat."
Dar Mizârca ce-mi făcea?
Fusta-n brâu o sumeţa,
Papuci-n mână că-i lua,
După Iordache pleca.
Casapii când o vedeau,
Pe el că se năpusteau,
Cu şişu că mi-şi trăgeau
Şi nu-l puteau de-a tăia.
El din gură că-mi zicea:
„– Măi, casape, dumneata,
Nu mă canuni aşa;
Bagă mâna la spinare
De la deal de-ncingătoare
Şi scoate de-un şişuleţ."
Mâna la el că-mi băga,
Şişuleţul că-mi scotea
Şi gâtul că i-l tăia,
Îi puse capul pe covor,
Trupul pe pământul gol,
Ca pe-un ficioraş de domn.
Când Mizârca că-mi venea,
Dete să-l sărute-n gură
Şi-l sărută-n tăietură,
Şi-ndărăt că se-ntorcea,
La Grigore-Vodă-mi venea
Şi din gură blestema:
„– Ascultă, Măria-ta,
De nouă ori să te-nsori,
Nouă coconaşi să-mi faci.
Şi-ntre nouă coconaşi
Să mi-şi faci o coconiţă,
Să te-adape la temniţă."
Grigore Vodă ce-mi zicea?
„– Ia taci, tu, Mizârco fa!
Să vii mâine la divan:
Care boier ţi-o plăcea,
Eu după el că te-oi da
Şi bine-i trăi aşa."

MARCOŞ

Foaie verde a crinului,
La munţii Ciampiului,
La lacul viţelului,
La suhatul mielului,
La fântâna Gerului,
Iată Marcoş că venea:
„– Ieşi, Gerule, din fântână,
Venii să mă bat cu tine."
Iată Gerul că ieşea
Cu toiagul de sloiete[1],
Cu căciula de nemete.
Cu barba de gheaţă-n braţă,
Cu mustăţile de brumă
Şi din chică rouă-i pică,
Care-ngheaţă pe opincă.
„– Daoleo, Marcoş bătrân,
Ce mi-ai venit în Undrea,
Când sunt în puterea mea,

[1] Sloi.

De-ngheţ eu şi Dunărea,
De treci cu carul pe ea?
N-ai venit, frate, -n Cuptor,
Când n-aveam, frate, ajutor.
Du-te tu, Marcoş bătrân,
Îmbracă bine oastea ta
Cu opinci şi cu obiele,
Legate bine cu curele,
Cu cojoace bătrâneşti,
Iepângele haiduceşti,
Cu căciulele de-un cot,
De cutroape gâtul tot."
Iată Marcoş se ducea,
Oastea bine şi-o-mbrăca.
Când fu soarele-n chindie,
Marcoş fu tocma-n câmpie.
La fântână că mergea
Şi la Gerul că striga:
„– Ieşi, Gerule, din fântână,
Venii să mă bat cu tine."
Iată Gerul că ieşea
Şi lui Marcoş îi zicea:
„– Marcoş, tu prea te-ai grăbit,
De oastea ţi-a ostenit;
Dar lasă tu oastea ta
Până mâine să mai stea
Că tu, frate, te-ai grăbit,
De oastea ţi-a ostenit."
Dară Marcoş ce făcea?
La ostaşi că pomenea,
Corturile le-ntindea:
„– Ia puneţi cazanele,
De grăbiţi bucatele."
Cazanele le punea,
Bucatele le gătea,
Dară Gerul ce făcea?
De cu seară o ploaie caldă,
Peste noapte ger de moarte,
Dar ostaşii ce zicea:
„– Daleo, Marcoş bătrân,
'Ai, frate, să ne-mpăcăm,
Până-n ziua nu scăpăm."
Dară Marcoş ce zicea?
„– Cu nouă limbi ne-am bătut,
Pe toate le-am biruit."
Dacă vedea şi vedea:
„– Fărâmaţi corturile
Şi tăiaţi prăjinile,
Grămădiţi focurile."
Pe de-o parte se-ncălzea
Şi pe de-alta îngheţa.
Ei, frate, că-mi zicea:
„– Daleo, Marcoş bătrân,
'Ai, frate, să ne-mpăcăm,
Pân la ziuă nu scăpăm."
„– Ia luaţi perinile
Şi tăiaţi prăjinile,
Grămădiţi focurile."
Focurile grămădea,
Pe de-o parte se-ncălzea
Şi pe de-alta îngheţa.
„– Ia, tăiaţi voi şi caii,
În coşuri de vă băgaţi,
Pân'la ziuă de scăpaţi."
Caii, frate, că-i tăia,
În coşuri că-i băga,
Pân-la ziuă se făcea.
Iată Gerul că ieşea
Cu toiagul de sloiete,
Cu căciula de nămete,
Cu barba de gheaţă-n braţă,
Cu mustăţile de brumă
Şi din chică
Roua-i pică,

Care-ngheaţă pe opincă,
Şi la Marcoş că striga:
„– Daoleo, Marcoş bătrân,
Aide, scoală oastea ta,
Venii să mă bat cu ea.“
Marcoş doar încremenea
Şi cu ochii se uita:
„– Ţine-ţi, câine, inima,
Să nu-ţi plesnească fierea.“
Dar Gerul ce mai zicea?
„– Cobori, Doamne, pe pământ,
De vezi Gerul ce-a făcut.“
Dar Dumnezeu ca un sfânt
Se scoboară pe pământ
Şi peste ei că sufla,
Şi pe toţi îi înnoia,
Din zăpadă se scula,
Ipăngele scutura,
Şi pe cai încăleca.
Dară Gerul ce făcea?
Peste Marcoş că sufla,
Sloi de gheaţă îl făcea.

TENISLAV COPILUL

Frunzuliţă strugure,
Pe-o pană de Dunăre
Tare-mi vine şi-mi soseşte
Pe-un caic verde-nvelit,
Pe deasupra şindrilit,
Înăuntru zugrăvit,
Pe din afară pardosit,
Cu lănţişuri de argint,
Ce n-am văzut de când sunt,
Nici pe cer, nici pe pământ.
Dar în el cine-mi şedea?
Vezi, Tenislav copilul,
Încingea barba cu brâul.
Şi el, frate, s-a-mbătat,
Şi-n caic că s-a culcat,
Şi turcii că l-au aflat,
Şi după el c-au plecat.
Şi iar verde şi-o lalea,
Dar turcii ce mi-şi făcea?
Cu caicul că-mi pleca,
La cişmele că-mi mergea,
Fete-nălbind că găsea,
Bună ziua că le da:
„– Bună ziua, fetelor,
Mai mari brăilencelor,
Noi vă vom întreba:
De ne-ţi spune în dreptate,
Pânzele să se-nălbească,
Ştii, ca coală de hârtie,
De-o iau logofeţi de-o scrie;
Dacă-ţi spune-n strâmbătate,
Pânzele să se cernească,
Ca cătranul de la şaică.“
Şi iar verde micşunea,
Ele din gură zicea:
„– Uite, pe Dunăre-n jos,
La acea salcie înaltă,
De vârf aplecată,
Cu mustăţi pe apă,
Acolo e caicul lui Tenislav. “

Dar turcii ce-mi făcea?
Caicul că mi-l pornea
Şi din gură că zicea:
„– Iacă-l, iacă-l ghiaurul,
Că ne-a secat sufletul.“
Mai înainte că-mi mergea,
De-o babă rufe spala
Şi caicul că-l oprea,
Şi la babă că-i striga:
„– Bună ziua, mamă slabă,
Mintea văz că ţi-este-ntreagă.“
Da’ muierea, ca muierea:
Poale lungi şi minte scurtă,
Muiere nepricepută:
„– Mamă, măiculiţa mea,
Noi de ce te-om întreba
Unde e caicul lui Tenislav copilul,
Ce-ncinge barba cu brâul?“
Da’ ea din gură zicea:
„– Ce vă e Tenislav bun?“
„– Mamă, măiculiţa mea,
Noi tovarăşi cu el
La cirezi am fost,
Cirezile le-am vândut,
Banii vrem să-i împărţim,
Nu ştim care cât trăim.“
Dar baba ce-mi zicea?
Cu deştul le arăta:
„– Uite pe Dunăre-n jos,
La cea salcie înaltă,
Înaltă şi aplecată,
Cu mustăţi pe apă,
Acolo e caicul lui Tenislav copilul.“
Ei aşa când auzea,
Caicul că mi-l pornea
Şi din gură că zicea:
„– Iacă-l, iacă-l ghiaurul,
Că ne-a secat sufletul.“
Acolo când ajungea,
Caicul că mi-l oprea
Şi la el că mi-şi intra.
Îi răsfira vântul barba
Ca grâul primăvara,
Şi turcii se-nspăimânta
Şi pe fugă se chitea.
Un turc mititel era,
Se temea şi Vodă de el,
El din gură le zicea:
„– Turcilor, boierilor,
Ce-mi fugiţi ca oile,
Vă-necaţi ca broaştele
Prin toate ostroavele?“
Dar el, frate, ce-mi făcea?
Cot la cot că mi-l lega,
În ţara Moldovii-l trimetea,
Piatra morii aducea
De o mie şi cinci oca
Şi la spate i-o lega,
Tumba-n Dunăre că-i da
Şi de el se curăţa,
Tocmai la fund se ducea,
Racii-l mişca,
Racii-l pişca.
Tenislav doarme de moarte.
Veni un răculeţ mititel,
De mic, frate, ce era,
Cu ghiara de cinci oca
Şi de nas că-l apuca,
Drept în picioare sărea,
O dată se opintea,
Vezi că deasupra ieşea.
De-o drăguţă avea,
Pe Anghelina, fată mare,

Cu coadele gălbioare,
Dosul la ţăran că-mi da:
„– 'Ai, taică, la Dunăre,
Că se-neacă negustorii
Cu desagi cu gălbiori,
Ş'ai cu caicul să-i luăm."
Tat-său când o auzea,
Două palme că-i trăgea,
Dosul la nen-său că-i da:
„– Ş'ai, neică, la Dunăre,
Că se-neacă negustorii
Cu desagi cu gălbiori,
'Ai cu caicu să-i luăm."
Şi nen-său c-o asculta,
La Dunăre că-mi venea
Şi-n luntre că se suia,
Pe Dunăre că pleca
Şi talazul că venea,
Ape-n luntre că sărea,
Da' nen-său ce-mi făcea?
Lui de frică ce-i era
Îndărăt că se-ntorcea,
Anghelina rămânea,
Ea cu ochii se uita
Şi din gură văicărea.
De-o albie că-mi găsea,
În albie că se suia,
Pe Dunăre că-mi pleca,
La Tenislav că-mi mergea,
Frânghiile le tăia,
Pe Tenislav că-l scotea.
Frânghiile le tăia,
Pe Tenislav că-l scotea,
La spital că mi-l ducea,
Anghelina poruncea,
Doctorii că-i aducea,
Pe Tenislav îl vindeca,
De un popă că se făcea,
Cu botezul că-mi pleca,
La o cârciumă mergea,
Turcii acolo era.
El la cârciumăreasă striga:
„– Cârciumăreasă, scoate
O vadră de vin rasă,
De-oi mai vedea turc în casă."
Vadra de vin că mi-o lua
Şi peste ei că intra
Şi ei din gură zicea:
„– Să nu ştiu că Tenislav e mort,
Aş zice că e ăsta."
Tenislav când se uita,
Măciuca că şi-o vedea.
La ea că se slobozea
Şi în mână că mi-o lua,
Şi pe toţi îi amăra,
Numai pe-acela că-l lăsa,
Cel turculeţ mititel,
Ce se temea şi Vodă de el,
Şi de mână că mi-l lua,
La Dunăre că-l ducea
Şi din gură-aşa zicea:
„– Ce tu mi-ai legat mie
Piatra morii din Ţara Moldovii?
Eu-ţi leg ţie una de râşnicioară.
Dac-ai fi harnic ca mine,
Ei ieşi mâine poimâine."

GHIŢĂ CĂTĂNUŢĂ

Frunză verde lămâiţă,
Pe cel deal, pe cea costiţă,
Trece Ghiţă Cătănuţă,
Cu dalba lui de mândruţă;
Frunză verde de mărar,
Între doisprezece lăutari.
Când or zice de-o lalea,
Dară Ghiţă ce-mi zicea?
„– Alelei, mândruţa mea,
Eu pe tine de când te-am luat
Nici un cântec n-ai cântat,
Ia, cântă de-un cântecel,
Să trecem dealul cu el.“
Dară mândra ce-mi zicea?
„– Eu cântec când ţi-oi cânta
Munţii s-or cutremura,
Dealuri mari s-or surupa,
Livezi verzi s-or încura[1],
Brazii că s-or despuia,
Şi paltinii s-or îndoi,
Şi Gruia că te-o auzi,
Şi la tine va ieşi,
Când oi zice de-o lalea,
De-o lalea şi-o micşunea.“
Iară Ghiţă ce-mi zicea?
„– Cântă, mândruliţa mea!“
Mândra aşa dac-auzea,
O frunză că mi-şi rupea,
Şi în buză o punea,
Şi începea a şuiera,
Munţii se cutremura,
Dealuri mari se surupa,
Livezi verzi se încura,
Brazii că se despica
Şi paltinii se-ndoia,
Şi Gruia că auzea,
Şi la dânşii că ieşea,
Şi la luptă se punea.
Se luptară pân-la prânz
Şi le păru lupta-n râs;
Se luptară pân-la namiaz
Şi le păru lupta-n necaz;
Se luptară pân-la chindie
Şi le păru lupta-n mânie.
Când oi zice de-o lalea,
Ghiţă aşa dacă vedea,
Mândrii astfel îi zicea:
„– Mândro, ridică-mi brânaşul!“
Iară mândra ce-mi zicea?
„– Oricare din voi veţi birui,
Tot un bărbăţel mi-eţi fi!“
Când oi zice de-o lalea,
Ghiţă atunci ce-mi făcea?
Cu Gruia-n pământ că da,
Paloşul că mi-l trăgea
Şi capul că i-l tăia,
Apoi cu mândra pleca
Şi astfel că-i zicea:
„– Astă vară mi-am cosit,
Şapte plaste mi-am făcut,
La una vârf n-a ieşit;
Dar-ar bunul Dumnezeu
Să-i scot vârf cu capul tău.“
Apoi de mână o lua,
În genunchi că o punea,

[1] Vor alerga unele după altele.

Paloşul că-l trăgea
Şi capul că i-l tăia,
În disagi că-l punea
Şi la soacră că pleca.
Când la soacră-sa sosea
Din gură astfel grăia:
„– Bună seară, soacră-mea,
Ai fi având de-o varză acră,
S-o facem cu carne grasă,
Carne grasă de purcel.“
Soacră-sa ce mi-ţi făcea?
Mâna în disagi băga,
Capul fie-sa scotea
Şi din gură astfel zicea:
„– Dară Ghiţă, dumneata
Ai omorât femeia.“

DINU

Foaie verde trei lămâi,
Hai Ioana la Jâi, la Jâi,
Să şedem pe căpătâi,
Să tăiem mere felii,
Să punem pe farfurii:
Că vin boieri diseară
Cu Dinu băgat în fiare.
Iacă boierii venea
Şi pe Dinu aducea,
Şi în temniţă-l aşeza.
Dară Dinu ce grăia?
„– Ia vedeţi, boieri, vedeţi,
Ori mai vine cineva,
Ori aici îmi trec viaţa?...“
Tata lui Dinu venea
Cu cincizeci de boi bălani.
Cum veni, cum îi legă
Şi pe Dinu nu-l scăpă.
Dară Dinu ce grăia?
„– Aicea o să-mi fac moartea!“
Sora lui Dinu venea
Cu cincizeci de mioriţe.
Cum veni, cum le lăsă,
Pe Dinu tot nu-l scăpă...
Dar Dinu ce zicea?
„– Ia vedeţi, boieri, vedeţi,
Or mai vine cineva,
Or aicea îmi trec viaţa?“
Mama lui Dinu venea
Cu cincizeci de vaci bătrâne,
Cum veni, cum le lăsă,
Pe Dinu tot nu-l scăpă.
Dară Dinu ce zicea?
„– Ia vedeţi, boieri, vedeţi,
Or mai vine cineva,
Or aicea îmi fac moartea?“
Mândra lui Dinu venea
Cu papucii plutăind,
Din paftale licurind,
Cu furca de borangic,
Cu inelul de argint.
Cum veni şi cum îl dete,
Scoase pe Dinu afară.

MIRCEA

„– Printre lună
Ce strigi, Mirceo, strigi?
Ori opinicile le-ai rupt,
Ori merindea ai sfârşit,
Ori porcii mi-ai pierdut?“
„– Opincile nu le-am rupt,
Merindea nu am sfârşit,
Nici porcii nu i-am pierdut.
Mi-a venit şi-am adormit
Sub un pom mare-nflorit
Şi vântul a aburat,
Flori pe mine-a scuturat.
Şi-a picat de-un şerpior,
Pe spinare gălbior,
Pe sub burtă vinecior,
Şi-a intrat la sân, la piele.
Maică, măiculiţa mea,
'Nvăluie mâna-n basma
Şi o bagă-n sân de-l ia,
Pui de şarpe gălbior
Pe sub burtă vinecior. “
Da' maică-s-aşa zicea:
„– Măiculiţă, feciorul meu,
Decât eu fără de mână,
Mai bine fără de tine.“
Dară Mircea ce făcea?
La soru-sa se-ndrepta
Şi din gur-aşa zicea:
„– Soră, surioara mea,
'Nvăluie mâna-n basma
Şi-o bagă-n sân de-mi ia
Pui de şarpe gălbior,
Pe sub burtă vinecior.“
Dar soru-sa ce zicea?
„– Frate, frăţiorul meu,
De cât eu fără de mână,
Mai bine fără de tine.“
Apoi pe frate-l chema:
„– Frate, frăţiorul meu,
'Nvăluie mâna-n basma
Şi-o bagă-n sân de-mi ia
Pui de şarpe gălbior,
Pe sub burtă vinecior. “
Frate-său aşa zicea:
„– Frate, frăţiorul meu,
Decât eu fără de mână,
Mai bine fără de tine.“
Foaie verde de-o lalea,
'N urmă nevasta chema:
– Nevastă, nevasta mea,
'Nvăluie mâna-n basma
Şi mi-o bagă-n sân de ia
Pui de şarpe gălbior,
Pe sub burtă vinecior.
Când se-ntinde,
Mă cuprinde;
Când se strânge,
Mă sfârşeşte,
Viaţa mi-o prăpădeşte.“
Când nevasta auzea,
'Nvăluia mâna-n basma
Şi-o băga-n sânu-i de lua
Pui de şarpe gălbior,
Pe sub burtă vinecior.

TĂTARII

Tătarii pleca,
Frate, şi-mi vâna
Mică nevestea,
De mână o lua.
Nevasta plângea
Şi mult se ruga:
„– Tătăruş bătrân,
Cu barba la sân,
Lasă-mă de mână,
Că mă-ntorc la urmă;
Că eu mi-am lăsat
Prunculeţu-n pat
Şi desfăşat,
Căldarea pe foc,
Albia-n mijloc.
Ploaia o ploua
Şi mi l-o scălda,
Vântul o bătea
Şi l-o legăna,
Ninsoarea o ninge
Şi mi l-o unge
Şi pruncul mi-o plânge.“
Tătaru-i zicea:
„– Haide, bre, ’nainte,
Nu-ţi aduce-aminte.“
Cu ea că mergea,
Cuptorul-ardea,
De vie o arunca,
Iar dimineaţa
Tătarii pleca
Şi încă vâna.
Un tânăr băiat
De la secerat
De mână-l lua,
Cu el că pleca.
Voinicul se ruga:
„– Tătăruş bătrân,
Cu barba la sân,
Lasă-mă de mână,
Că mă-ntorc la urmă,
Că eu mi-am lăsat
Secara-n postată,
Haina pe cârstată.“
„– Haide, bre, ’nainte,
Nu-ţi aduce aminte“.
Cu el ajungea,
De prânz îl gătea.
Tătarii iar pleca,
O fată găsea,
De mână o lua.
Fata se ruga
Şi mult că plângea:
„– Moşule bătrân,
Cu barba la sân,
Lasă-mă de mână,
Că mă-ntorc la urmă,
Că eu mi-am lăsat
Cusătura-n pat
Şi acu-n fereastră,
Cu mătasă-albastră,
Şi acu-n perete,
Cu mătase verde.“
Tătarul cuvânta:
„– Haide, bre, ’nainte,
Nu-ţi aduce-aminte.“
Cu ea ce-mi făcea?
De cină-o lăsa
Tot la mumă-sa.
Tătarii iar pleca,
Baba se gătea,

Cuptoru-l ardea,
Pe fată-o chema,
Din gură-i zicea:
„– Suie-te, fată, pe lopată,
Să te-arunc odată.“
„– Suie-te, babo, de-mi-arată.“
Baba că şedea,
Fata ce-mi făcea?
Sfântu-o ajuta
Şi se opintea,
Pe babă-o arunca,
Capacu-l punea
Şi fata pleca.
Tătarii când venea,
Lor le mirosea
Cale de-o tarla
Carne de la mama.

BARBU

Foaie verde foi de rug,
Vine Barbu de la plug
Cu doisprezece boi la plug,
Cu spatele numai plete,
Cu mijlocul plin de bete.
Duşmanii-n drum îl pândesc
Şi astfel îi glăsuiesc:
„– Barbule din Răsuceni,
Ce caţi noaptea prin Strâmbeni,
Ce caţi, Barbule, la noi,
Ori nu sunt fete la voi?“
„– Ba sunt fete mărunţele,
Dar n-am ce face cu ele,
N-am nici cu cine vorbi,
Nici cu cine mă iubi.“
Barbu mândru şi voinic
Nu se teme de nimic
Şi se bate voiniceşte,
Şi se luptă vitejeşte,
Iar duşmanii-l domolesc
Şi la pământ îl trântesc.
La casa cu trestioară
Zace-un voinicel să moară
Şi se bate zi şi noapte,
Şi varsă venin de moarte.
Nu ştiu, zace ori se face,
Că guriţa nu-i mai tace:
Nici nu zace, nici se scoală,
Numai zace de grea boală.
Cântă cucul sus pe cruce,
Pe Barbu la groapă-l duce
Şi de plâns cine-l mai plânge,
Şi-n braţe cine-l mai strânge?
Plânge mumă-sa cât poate
Şi surorile lui toate,
Plânge jalnic mumă-sa,
Mai cu foc logodnica,
Plânge sora cum se plânge,
Logodnica varsă sânge
Şi plânge cu multă jale,
Şi strigă mereu pe cale:
„– Barbule, Bărbucule,
Semăna-ţi-aş numele
Prin toate grădinile,
Să răsară florile,
Să culeagă fetele
Şi nevestele tinerele,
Să se gătească cu ele.“

OANCEA

Foaie şi-un grăunte,
P-un picior de munte,
La cea casă mică,
Mică, mititică,
Cu fereşti de sticlă,
Cu uşi de sipică,
Cu fereşti în soare,
Cu uşa la vale,
Stau nouă ciobani,
Cu strungarul zece,
Şi cu Oancea unsprezece,
Care şi-i întrece.
Iată ce vorbeau
Şi se sfătuiau,
Prinsoare făceau,
O prinsoare de-o mioară
Şi-un berbec de-o frigare.
Foaie şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Un berbece ce-şi avea
Lai şi bucălai,
Cu cornițe-nalte,
'Nalte, belciugate
Şi date pe spate,
Vai de strinătate,
N-are cu cine se bate.
Hei, foaie şi o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Voinic de inimă rea
Intră-n ciumă şi bea
Şi-nchină cu o cana,
Iar el de inimă rea
Tot în târlă că intra,
D-o mioară ce-şi avea
De trei ori că şuiera,
Mioara că s-alegea,
O mioară de-o căldare
Şi-un berbec de-o frigare,
Vai de-a noastră prinsoare.
Hei, foaie verde şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Bâta-n mână că şi-o lua
Şi pe vale că mergea.
Cum mergea pe vale-n jos,
Mergea, frate, de folos,
Cu trei brazde de pământ,
Ce n-am văzut de când sunt.
Hei, foaie şi-o lalea
Iară Oancea ce făcea?
Tot în vale scobora,
C-un cimpoier se-ntâlnea:
„– Hei! Bună ziua, cimpoier,
De-mi ieşti cimpoier bun,
Ia, fă-mi, zău, d-un cântecel,
De când eram mititel.
Nu de altceva,
De inimă rea,
C-am pierdut oile mele
Tot prin văi şi prin vâlcele,
Prin ape reci,
Prin grâne verzi,
Pe la fântâni,
Căpăţâni,
Prin izvoare,
Măţişoare,
Asta-i vorba, frăţioare!"
Hei, foaie şi-o lalea,
Cimpoierul ce-mi făcea?

D-un genunche-ngenunchea
Şi cimpoaia c-o umfla,
Şi astfel, neică, că-i trăgea.
Hei! Foaie şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Bâta-n mână că şi-o lua
Şi pe vale-n jos mergea.
Cum mergea pe vale-n jos,
Mergea, frate, de folos,
Cu trei şiruri de pământ,
Ce n-am văzut de când sunt.
Hei! Foaie şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Tot în vale scobora,
C-un cobzar că se-ntâlnea,
Venind de la Chitila:
„– Hei! Bună ziua, măi cobzare!
De-mi eşti tu un cobzar bun,
Ia, fă-mi, zău, d-un cântecel,
De când eram mititel,
Că de mi-ai face cântecul,
Eu îţi trântesc galbenul,
Nu de altceva,
De inimă rea,
Să sune opinca,
C-am pierdut oile mele
Tot prin văi şi prin vâlcele,
Prin ape reci,
Prin grâne verzi,
Pe la fântâni,
Căpăţâni,
Prin izvoare,
Măţişoare,
Asta-i vorba, frăţioare!“
Hei! Foaie şi-o lalea,
Iar cobzarul ce-mi făcea?
D-un genunche-ngenunchea,
Cobza-n şurub c-o strângea
Şi astfel, neică, că-i trăgea.
Hei! Foaie şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
De el nu se mulţumea
Şi astfel că-i zicea:
„– Nu mi-ai făcut cântecul
Şi nu-ţi trântesc galbenul.“
Hei! Foaie şi-o lalea,
Cobzarul că-mi pleca,
Iară Oancea ce făcea?
Bâta-n mână că şi-o lua
Şi mergea pe vale-n jos,
Mergea, frate, de folos,
Cu trei rânduri de pământ,
Ce n-am văzut de când sunt.
Hei! Foaie şi-o lalea,
Iară Oancea ce-mi făcea?
Tot în vale scobora,
C-un viorist se-ntâlnea,
Venind de la Atena,
Şi astfel lui că-i zicea:
„– Măi, viorist, dumneata,
Doar n-ăi fi prost ca ăilanţi,
Ia, fă-mi, zău, de-un cântecel
De când eram mititel,
Să sune opinca,
Nu d-altceva,
De inimă rea,
C-am pierdut oile mele
Tot prin văi şi prin vâlcele,
Prin ape reci,
Prin grâne verzi,
Pe la fântâni,
Căpăţâni,
Prin izvoare,
Măţişoare,

Asta-i vorba, frăţioare!“
Hei! Foaie şi-o lalea,
Vioristul ce-mi făcea?
D-un genunche-ngenunchea
Şi din vioara ce avea
El astfel că începea
Şi astfel, neică, că-i zicea.
Foaie verde şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
De chimir se descuia,
De genunche că-l trântea,
Gălbiorul că sărea.
Foaie verde şi-o lalea,
Iară Oancea ce făcea?
Gălbiorul că-l lua,
Pe vioară-l arunca,
Ungurica c-o juca,
Pe viorist că mulţumea.
Să-mi daţi un pahar de vin,
Să vă spun altul mai bun.

BADEA

Foicică foi şi rouă,
Face Badea-o casă nouă,
Cu fereştile la soare,
Cu uşile-n drumul mare.
Băduleasa cea frumoasă
Cu faţa de jupânească
Duce bucate la masă.
Demâncarea o ducea.
Acasă când se-ntorcea,
Vedriţa pe mână-o lua,
La Dunăre se ducea,
Faţă albă că spăla,
În lungul Dunării se uita,
Of! Doamne, pe cin-vedea?
Mulţi turci ce mai era,
Ca iarba şi ca frunza.
Iată la ea c-ajungea,
Bună dimineaţa-i da
Şi de Badea o-ntreba:
„– Unde este Bade-al tău?
Bade-al tău o fi la lemne,
Mână slugile să-l cheme.“
„– Bade-al meu nu e la lemne,
Nu mân slugile să-l cheme.“
„– Bade-al tău o fi la boi,
Hai să-l chemăm amândoi.“
„– Bade-al meu nu e la boi,
Nici nu-l chemăm amândoi.“
„– Bade-al tău o fi la vie,
Mână slugile să vie.
„– Bade-al meu nu e la vie,
Nu mân slugile să vie.
E într-o mică cămară
Cu cincizeci de buţi în ea
Şi cu paloşul pe piept,
Mi-e frică ca să-l deştept.“
Turcii când auzea,
Înăuntru năvălea
Şi la el că intra,
Şi pe Badea că-l lega
Cu frânghie de mătase,
Împletită-n cinci şi şase,
De zălarul coşului,
În văpaia focului.

Iară Badea când vedea
De nevastă se ruga:
„– Dragă Băduleasa mea,
S-asculţi de cuvântul meu,
Să-ţi ajute Dumnezeu.
Adă polii cu poala
Şi ruble cu feldera,
Doar' te-i împiedica
Şi toate le-i vărsa,
Şi turcii mi te-or vedea,
Pe mine m-or dezlega."
Băduleasa-l asculta,
Tot ce zicea făcea.
Turcii însă nu-nceta,
Tot mai ţapăn îl strângea;
Badea iar că se ruga:
„– Nevastă, drăguţa mea,
Adă vin cu vedriţa,
Că doar' de i-om îmbăta,
Singur eu m-oi dezlega."
Cuvântul îl asculta,
Da' tot degeaba aducea,
Că mai ţapăn îl strângea.
Atunci Badea se gândea,
După frate-său mâna,
Din cârciumă-n cârcimă-ntreba.
Pe frate-său când îl găsea,
Un pahar de vin închina:
„– Bei, cumnate, chioteşti
Şi la Badea nu îngrijeşti;
Bade-al meu este legat
Cu frânghie de mătase,
Împletită-n cinci şi şase,
De zălarul coşului
În văpaia focului."
„– Na, cumnată, vin de bea,
Că-i vedea ce le-oi făcea.
Mergi, cumnată, înainte,
Nu tot spune vorbe multe.
Vreau să-ţi spun în dreptate
Că-mi pare rău de-al meu frate;
Când acasă-i ajungea,
Şi eu mi te-oi săruta,
Turcii când mi te-o-ntreba:
«– Cine este acela?»
«– Ala-i negustor de boi
Şi trage-n gazdă la noi.
Avem şi noi patru boi
Şi din patru vindem doi,
Că la noi de când n-a tras,
Nici boii nu i-am mai dat.»"
Când acasă se băga,
Toţi turcii că o întreba:
„– Cine este acela?"
„– Ăla-i negustor de boi
Şi trage-n gazdă la noi."
Când în casă el intra,
La toţi bună ziua da:
„– Bună ziua, Băduleasă,
Cu faţă de jupânească."
Ea cu vin că mi-i cerca
Şi boii că-i tocmea
Câte parale făcea,
Apoi vin că aducea
Din beci, de jos, cu vadra,
Toţi turcii că-i îmbăta,
Până la pământ cădea.
El sabia-mi scotea
Şi pe masă o punea,
De cinci stânjeni se ducea.
Când fu soarele-n chindie
Taie Badea aproape-o mie,
Necuratu' să-i mai ştie.

***

Pe culmiţa Motrului
Ţipa calul turcului.
„– Foaie verde d-un areu,
Unde e stăpânul tău?
Ori în drum l-ai lepădat,
Ori în gârlă s-a-necat?“
„– Numa-n cârciumă e beat,
În cârciuma Iancului,
E cu fata Lolului.“
„– Mărită-ţi fata, Loloaio!“
„– Eu o mărit, vai de mine,
Dar n-o latră nici un câine.
A lătrat-o un prăpădit,
L-a dus naiba ş-a murit
Şi eu m-am călugărit,
În fustă albă cu cicic,
Cu cârpă de borangic,
La urechi boboci de târg.
A lătrat-o un câine ciont,
Mi-a mâncat din vatră tot
Ş-a trecut Dunărea-not.“

MARCUL VITEAZUL

S-a prins Marcu Viteazul
Şi cu turcu Bolunul
Care nainte se-mbăta,
Frumos capul şi-l tăia.
Cu paharul cine le da?
Mumuliţa Marcului,
Marcului Viteazului?
Ea cu paharul le da,
Păhărelul turcului,
Turcului Bolunului,
Cu vin îl înjumătăţea,
Cu apă-l împlinea,
Cu dulceaţă-l pospăia
Şi da turcului de bea.
Dar paharul Marcului,
Marcului Viteazului,
Cu rachiu-l împlinea,
Cu otravă-l pospăia
Şi da Marcului să bea,
Marcului Viteazului.
Ea tot aşa că le da
Până Marcu se-mbăta.
Muma Marcului că-mi grăia:
„– Turcule Bolunule,
Nu vezi, Marcu s-a-mbătat
Cum este bun de tăiat?“
Dară turcul ce-mi grăia?
„– Taci tu, fa, Iudă rea,
Nu pripi la cap tăiat,
Că nimeni nu-i vinovat!“
Dar turcul ce mi-şi făcea?
Cuţit din teacă scotea,
Pe arcer că-l ascuţea
Şi de Marcu se gătea.
Sluguliţa Marcului,
Marcului Viteazului,
El la Marcu că mergea,
Cruce la piept că-şi făcea
Şi din gură că-mi grăia:
„– Iartă-mă, Doamne, zic fapta,
Să-i trag Marcului palma!“

Palma nici că o făcea
Ş-odată că mi-l plesnea,
Drept în sus că mi-şi sărea
Şi odată că răcnea,
Paloş din teacă scotea,
Capul turcului tăia,
Fuge trupul cruciş şi curmeziş
Şi capul bolborosind,
Nu-ş ce dracului spuind.
Mama Marcului-l vedea,
Căpăţâna o lua
Şi-l săruta în tăietură,
Parcă mi-l săruta-n gură.
Dar Marcu ce mi-şi făcea?
Dimineaţa se scula,
Care la lemne trimitea;
Până ele ce venea,
Steajar mâni-sa că-i bătea.
Când carele că venea,
Pe mumă-sa o lega,
Lemnele pe ea le aşeza,
Cu catran le cătrănea,
Cu spirt că le spirtuia
Şi foc odată le da.
Ea chirăia şi se văita
Şi el că mi se plimba,
Păzea până când ardea,
Oasele că le strângea,
În piuă că le pisa
Şi-n vânt le vântura.

LA PLEVNA

Foaie verde, bob orez,
Ieşi, Marie, de mă vezi,
Până sunt grânele verzi,
Că, dacă s-or secera,
Primesc ordin şi mă ia
Şi mă trece Dunărea,
La lagăr la Plevina.
Foaie verde de măr dulce,
De ar fi Plevina cruce,
De trei ori pe zi m-aş duce;
Şi mi-e Plevina oraş,
Şi mă-ntreabă de răvaş!
Doi mă-ntreabă, doi mă leagă,
Şi mă leagă cot la cot,
Şi-mi dă Oltul să-l înot.
Oltule, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală,
Să te scriu pe hârtioară,
Să trimet la maica-n ţară,
Să-mi dea bani de cheltuială
Şi cămăşi de primeneală.
Că aici unde sunt eu
Nu e iarbă, nu e grâu,
Numai sânge până-n brâu;
Sângele muscalului
Până-n burta calului,
Iar sângele turcului
Până-n coama murgului;
Sângele românului
La chişiţa calului.
Foaie verde busuioc,

Toate satele au noroc,
Numai Plevina arde-n foc
Cu Osman Paşa la mijloc
Şi din gură aşa striga:
„– Săriţi turci, săriţi agale,
C-au dat curcanii pe vale
Îmbrăcaţi în muşamale,
Licuresc ca sfântu soare!
Foaie verde iarbă mare,
Vin roşiorii pe vale,
Roşiorii – escadroane,
Vânătorii – batalioane,
Piotoşii pe picioare.“
Foaie verde, foi de ceri
Şi trupe de artileri,
Şi când sus tunuri suia,
Şi spre Plevina le-ndrepta,
Pe Osman Paşa mi-l rănea,
Şi Osman Paşa se preda
La Carol Măria-Sa
Şi din gur-aşa zicea:
„– Carole, Măria-Ta,
Ce ţi-ai făcut oştirea
Care-a luptat la Plevina?
Eu am trimes de aici
O sută cincizeci de inşi.“

(Apărute în volumul *Din popor. Cum grăieşte şi simte ţăranul român.* Texte publicate de I.A. Candrea şi Ov. Densusianu, Bucureşti, 1908).

CREDINŢE, OBICEIURI

Dumnezeu a urzit pământul mare, c-a avut pământ prea mult şi n-a fost cer mare ca să cuprindă tot pământul; a fost mai mic cerul ca pământul, şi a vrut să-ntrebe pe cineva cum să-l facă, şi n-a avut pe cine să-ntrebe, şi a-ntrebat:

– Muscă, zice, pe cine să găsim să ne-nveţe cum să facem pământul, că prea l-am urzit mare?

Ea s-a dus la arici să-l întrebe. Ariciul n-a voit să-i spuie deodată, a fost şiret. Ea s-a-ntors înapoi şi iar n-a voit nici ea ca să fugă, şi s-a pus afară pe perete, şi ariciul a voit ca s-o vorbească de rău pe ea:

– Ei, – zice –, de ce a mânat-o pe ea să mă-ntrebe ce să facă; de ce n-a mânat pe altul mai priceput, sau să mă fi-ntrebat pe mine mai-nainte, când s-a-nceput? Zice acuma, dar el să se fi gândit mai-nainte, ca să urzească numai cât are să cuprindă, şi a mânat la mine, la un ghemuţ, să le dau povaţă.

Şi musca asculta, l-a furat pe el.

– De ce nu s-a gândit să-l fi făcut de-atuncea maluri şi văi, să-l strângă?

El, cum a zis vorba aceasta, ea atuncea a şi zburat după perete, s-a dus acolo de unde a mânat-o. Şi ea a spus acolo:

– De ce nu l-ai întrebat întâi, că ariciul a zis aşa, aşa, aşa?

Dumnezeu a strâns pământul, şi atunci când a văzut ariciul că l-a păcălit musca, a zis:

– Nu ştiam eu că eşti hoaţă, să mă cumperi pe mine.

Şi el s-a necăjit şi s-a ghemuit mai rău, s-a făcut mototol de necaz.

*

Cică Dumnezeu, când a urzit pământul, cică a făcut pământul mai mare ca cerul, şi d-acolea Dumnezeu cerea povaţă ba la unul, ba la altul, şi nu-i spunea nimeni ce să facă. Când colo, iată un arici ieşi dintr-o gaură. Când l-a văzut Dumnezeu, s-a dus şi la dânsul şi s-a jeluit. Ariciul la început

nu vrea ca să-l înveţe, că-i era frică, şi dacă văzu că Dumnezeu îi cere mereu povaţă de la el, i-a spus ca să mai îngrămădească pământul la un loc. Când Dumnezeu a început a îngrămădi pământul, s-a început a face munţi mari, şi râpi, şi văi, şi de atunci pământu-i cu munţi şi văi pe el. Dumnezeu, dacă a văzut că ariciul l-a învăţat, l-a blagoslovit ca să trăiască şi el bine pe pământ, să nu muşte pe nimenea, şi nimenea să nu-l poată omorî, şi pielea cu ghimpii lui să ardă în vatra focului şi să-i bea omul, că sunt buni de vătămături ca doctorie.

*

Adam tot săpa şi săpa; dar ce săpa ziua, peste noapte nu se mai cunoştea. Aşa a muncit el fără spor câteva săptămâni; la urmă a început a plânge. Dumnezeu i-a zis:

– Întoarce-te în patru părţi şi te închină, şi zi „Doamne ajută!“

Aşa a făcut şi, când s-a uitat, era totul arat. Apoi Dumnezeu i-a dat fel de fel de sămânţă şi a semănat, şi i-a mai dat şi o greblă, care ajungea până la capătul ogorului; cu aceasta a greblat şi până în seară a fost gata.

– Mâine să vii să-ţi vezi pâinea, i-a zis Dumnezeu.

El avea de gând să nu vie, ce era să găsească aşa în grabă? Dar tot şi-a tras pe seamă ca să-l asculte pe Dumnezeu. Când a mers a doua zi grâul, era gata copt. Atunci a cunoscut Adam bunătatea lui Dumnezeu; a căzut la pământ şi s-a închinat şi i-a mulţumit. Şi dacă a căpătat el atunci minte, o avem şi noi astăzi, că ne ştim ruga lui Dumnezeu şi mulţumi.

*

După ce a făcut Dumnezeu lumea, şi a făcut de toate celea, a făcut şi moara, şi a pus pe morar, dar morarul acela aşa de mult mânca! Făcea mămăligă într-un ceaun mare, mare, şi n-ar fi dat nimărui o fărmiturică, Doamne fereşte. Tot mânca şi nu se mai sătura. Dar a venit acolo la moară un om care n-avea noroc, şi zicea că vrea să meargă la Dumnezeu, să întrebe, de ce el, de când slujeşte, de nimic n-are parte. Slujea la un om pe o piatră şi piatra aceea în toată noaptea venea ceva şi a tot a ciuntit-o, că, până ce a împlinit anul, a fost toată sfărmituri. Încă un suman mai avea şi acela, s-a culcat lângă foc, şi a ars.

– Dacă mergi dumneata la Dumnezeu, zice un om care avea doi juncănaşi tineri, roagă-l pe Dumnezeu şi pentru mine, să-mi dea mai mare avere, ca să mă pot hrăni.

Dar morarul zise:

– Să întrebi şi de mine, mă rog, ce să fac eu ca să am saţ, că o mămăligă aşa de mare fac şi alţii se satură, dar eu nu mă pot sătura!

A mers omul acela la nişte călugări, care numai o dată pe zi, la amiazi, beau un pahar de vin şi mănâncă o bucăţică de pâine, şi nu mănâncă până a doua zi la amiazi, dar pe obraz sunt acoperiţi cu rasă subţire, să nu-l vadă omul, şi nici trupul nu-l vede nimeni, căci stau în casă, şi omul e afară, la fereastră, şi aşa vorbesc: Dumnezeu le spune ce au să spuie.

Omul acela a spus că e fără noroc.

– Apoi dar să te însori, că poate va avea femeia ta noroc, ori, de nu va avea ea, vei face copii, şi va avea vreunul din copii, şi de pe norocul aceluia toţi veţi trăi.

– Dar ce v-aş mai întreba: mai era acolo în moară un om cu doi juncani şi a pus ca să-l rog pe Dumnezeu, să-i dea mai multă avere.

– Spune-i că şi juncanii aceia îi va lua.

– Şi m-a rugat şi morarul să vă întreb ce să facă, că tot mănâncă şi mănâncă şi tot n-are saţ?

– Morarului să-i spui că de vrea să aibă saţ, să nu mănânce singur, să dea şi la alţii, şi atunci va avea saţ.

A mulţumit omul şi s-a dus şi, înturnându-se pe la moară, a spus la toţi ce a auzit. Morarul ia şi face mămăliga aceea mare şi împărtăşeşte la toţi oamenii din moară câte o bucăţică, şi i-a rămas şi lui o felioară. Ia şi se pune şi mănâncă. Vede că se satură, ba încă i-a mai rămas, pentru că Dumnezeu l-a săturat.

– Mulţumesc lui Dumnezeu că am saţ, a zis el, şi şi-a făcut cruce la Dumnezeu.

Şi de atunci se dă de pomană. Dumnezeu dă omului ca să dea şi altuia, dar dacă tot lui îi dă şi-i dă, şi nu se mai satură, nici Dumnezeu nu-i dă saţ.

Omul cel cu juncanii s-a dus până la un pârâu gloduros şi au rămas acolo în pârâu, nu i-a putut scoate, şi a rămas şi fără aceia. Că omul lui Dumnezeu să nu ceară avere, că averea nu se capătă aşa, averea se face cu muncă.

*

Sfântul mucenic Ilie e geambaş mare. Are căruţă cu cai, de scot foc pe nări. Sunt potcoviţi cu potcoave de argint şi, când îi goneşte, bat în copite şi scapără, şi de aceea se văd fulgerile. Şi când aleargă căruţa prin cer, face mare gălăgie, că sunt drumurile rele şi atunci la noi pământenii s-aude tunând.

Să vezi dumneata... băiatul notarului învăţa la şcoli mari prin Brăila. Şi când venea acasă, vara, făcea mare haz când îi spuneam de puterea lui Sfântul Ilie. Tot spunea de-o drăcovenie – că nu-i pot zice pe nume; zicea că cu aceea poate şi el fulgera şi tuna... De, păi să-l rabde Dumnezeu?... C-apoi nici că l-a răbdat... S-arăta de ploaie în ziua de Florii. Ai lor aveau fân cosit şi nestrâns. Tatăl său îl mână să adune fânul până nu începe ploaia. Cum o fi făcut, ce-o fi făcut, nu ştiu; dar peste câtva timp începu o mare cumpănă cu fulgere şi tunete. Vezi, era necăjit Sfântul Ilie că lucrase în ziua de Florii... Turna, turna, ca cu găleata. Pe înserate, ai lui, văzând că nu se mai întoarce, au plecat pe urma lui şi l-au găsit trăsnit lângă un tufan. Se vede că el cătase să se adăpostească sub tufan şi Sfântul Ilie, necăjit pe el, l-a trăsnit.

*

Odată, Sfântul Ilie, necăjindu-se pe tatăl său şi pe mama sa, a pus mâna pe un picior de scaun şi lovindu-i, i-a omorât pe amândoi. Apoi el s-a dus pe un munte şi s-a făcut păzitor de oi. De la o vreme i se urî prin ale pustietăţi, şi-a vândut oile şi s-a întors acasă, la femeia şi copiii lui. Aproape de casă el vede un om ce furase pe soră-sa, şi l-a întrebat unde se duce cu ea, şi nu i-a răspuns nimic. Atunci a tras cu bâta şi când a dat în acela, a lovit pe soră-sa şi a omorât-o. Dar Dumnezeu, care vede toate, i-a zis:

– Ce făcuşi Ilie? Te-a înşelat diavolul! Căci el era acela care furase pe soră-sa.

– M-a înşelat, Doamne! da să mi-l mai dai o dată în mână, căci nu fusei harnic dintâi.

Şi Dumnezeu i l-a dat. D-atunci sfântul Ilie aleargă după diavoli şi-i topeşte cu bătaia, trăsnetul şi fulgerul în toate părţile.

*

Zice că demult, dacă era un om bătrân, de nu putea lucra, îl da de râpă. A mers un om de l-a dat pe tatăl său într-o râpă, dar nu l-a omorât, numai l-a lăsat acolo. Vine acasă, dar băiatul lui îl întreabă:

– Tată, la ce l-ai dus pe moşul în râpă, că aşa te-om duce şi noi pe d-ta.

Omul, când a auzit, a mers şi l-a adus înapoi, şi l-a ascuns în pivniţă, ca să nu ştie ceilalţi oameni, şi-i da acolo de mâncat. Dă Dumnezeu şi ia

pâinea la oameni, că n-a fost câţiva ani de-a rândul pâine, şi acum n-aveau ce semăna.

– Araţi drumurile, îl învaţă bătrânul pe feciorul său, căci va răsări ce s-a scuturat din care.

Omul acela a îndemnat şi pe alţii şi au arat drumurile. Dar de mult n-a fost grăul şi secara ca acum; la tot nodul era câte un spic, tot aşa şi păpuşoiul. Aşa s-a făcut pâine multă şi oamenii au avut de unde să prindă iar la sămânţă. Vorbesc oamenii din sat despre aceasta şi aude şi boierul.

– Oare de unde a ştiut el să are drumurile? Trebuie să aibă – zic ei –, undeva pe tatăl său ascuns, că-l învaţă.

Îl cheamă boierul pe om la curte şi-i porunceşte că numaidecât să vie la el „şi îmbrăcat, şi dezbrăcat". Omul merge acasă şi-i spune tatălui său.

– Ia volocul şi te îmbracă, şi te du aşa, – zice bătrânul.

Boierul nu a zis nimic, căci era şi îmbrăcat, şi dezbrăcat. Îl cheamă a doua oară:

– Să-mi vii şi cu dar, şi fără dar.

Merge acasă şi spune iar tatălui său.

– Prinde o pasăre şi du-i şi, când va întinde mâna s-o ia, să-i dai drumul din mână şi va rămânea fără dar.

A făcut aşa. Acum zice boierul:

– Mâine să-mi vii şi cu un duşman, şi cu un prieten.

– Acum, zice moşneagul, e sfârşitul meu! – Ia câinele şi femeia şi te du.

Merge la boier cu câinele şi cu femeia. Boierul îi dă un băţ şi-i spune să dea în câine. Dar câinele, schelălău, schelălău, se duce sub un gard, şi iar vine de se gudură.

– Dă şi în femeie, îi zice boierul.

Merge şi dă un băţ şi în femeie. Dar ea:

– Bată-te Dumnezeu să te bată, tu mă ucizi pe mine pentru ticălosul de tatăl tău. El şade în pivniţă şi eu îl hrănesc, şi acum te învaţă să mă baţi.

Şi se duce mânioasă.

– Vezi dar, zice boierul, că ai pe tatăl tău în pivniţă. Du-te şi adă-l încoace, nu te teme.

S-a dus şi l-a scos pe moşneag de acolo şi l-a adus la boier. Boierul l-a luat şi l-a pus în scaunul său şi nu l-a mai lăsat să se ducă de la dânsul; iar omului i-a dat un sat şi a fost şi el boier, pentru binele ce l-a făcut oamenilor.

Şi de atunci nu se mai omoară bătrâni.

*

Cică în vremea de mult, românul ştia când are să moară, şi de aceea nu mai muncea deloc. Numai iacă Mihail şi Gavril, ce s-au gândit ei: „ce-i de făcut? că n-au ce mânca, dacă nu muncesc câte doi-trei ani!“

De aceea ei s-au vorbit amândoi şi au găsit o femeie văduvă pe atunci în lume şi s-au dus la văduva aceea, şi au învăţat pe văduvă un descântec, ca să muncească omul până o muri, şi cu sticla de doctorii să descânte la cap.

Şi-a fost să moară un român în ziua aceea, şi oamenii din sat îl păzeau să moară, în zori, cum îi legea din bătrâni, că acela scapă de păcate, şi numai iacă femeia aceea văduvă s-a dus la românul acela cu o sticlă cu apă şi a zis oamenilor:

– Oameni buni! daţi-mi drumul să intru eu în casă şi voi ieşiţi toţi afară.

Şi a descântat văduva aceea cu apă, de deochi:

„Pasăre cudalbă zburară,
Trei picături de sânge picară
Şi leac să se scoale românul în picioare
Şi să ceară de mâncare“.

Şi când au intrat oamenii pe urmă în casă, românul ce se chinuia de moarte a cerut de mâncare, şi de atunci a rămas obiceiul ca să se descânte şi omul să muncească până o muri.

*

Sâmbătă seara joacă flăcăii şi fetele bradul la mireasă. Se strâng apoi toţi acolo la mireasă; iar ginerica aduce pe nuni şi stau la masă fără dar. Duminica dimineaţa se duce la un puţ spre răsărit de casa miresii şi scoate mireasa o doniţă de apă şi o joacă cu un băiat care are părinţi în viaţă. Pune un şervet până-n coada doniţii şi pune câţiva bani în doniţă şi după ce joacă apa până acasă la toate răspântiile, o varsă, şi banii îi iau lăutarii. Pe la amiazi vin fetele şi femeile cu plocon la mireasă. Şi înainte de plecare la biserică iar joacă bradul, şi ia flăcăul ce-a jucat bradul un şervet mare, aduce un pahar de vin şi o turtă şi frânge turta, şi o aruncă în patru părţi, şi vinul îl aruncă tot aşa. Soacra mare pune în sânul ginerichii cevaş cu ce-l dăruieşte; iar ginerica îi pune în sânul soacrii tot la fel. Ş-apoi pleacă la

biserică. Când vin de la biserică, îi trage în casă pe amândoi cu un şervet de gât.

*

Mai înainte vreme, când umbla holera pe pământ, ca să scăpăm de ea, iacă ce-i făcea: se apuca o femeie, lua cânepă şi o torcea, o năvădea, o ţesea şi făcea cămaşă din această pânză, care o punea într-un par la marginea satului. Când venea holera la satul nostru, dacă găsea cămaşa la marginea satului, o lua şi pleca. Altfel nu scăpai de ea.

Într-un sat, dacă a văzut că nu mai scapă de holeră, oamenii au luat un băiat voinic, i-au făcut o groapă în pământ, adâncă cât el şi strâmtă, aşa, ca să poată sta un om în picioare. Au luat apoi băiatul, l-au pus în groapă şi au pus pământ peste el de viu şi el a murit acolo.

Aşa a scăpat satul de holeră.

*

La noi, unii, pe ascuns, de unde or fi ştiind? în noaptea de Sânziene fac cununi de sulfină şi o pun pe casă la bătaia lunii. În zori de ziuă, până nu răsare soarele, trebuie să caute cununa. S-arată anume la ce are noroc. De ai noroc la cai, e pe cunună fire de păr de cal; la boi, de bou.

Am încercat şi eu; da nu mi s-a arătat nimic. Se vede treaba că nu am ştiut descântecul.

*

La zile mari, la Crăciun, la Sfântul Vasile, la Paşte, se deschide cerul şi care vor să nu doarmă, stau toată noaptea şi păzesc, şi când se deschide cerul, ei cer ori sănătate, ori bani, ori noroc. Săraca mamă, a văzut: cică se face ca o cărare şi într-o parte, şi într-alta.

*

La Sfântul Andrei, să nu mături, să nu dai gunoiul din casă, să nu dai nimic afară, că-i primejdios. Se ţine Sfântul Andrei pentru oamenii care sunt drumeţi, de lupi. Spre ajunul lui Sfântul Andrei, se ung ferestrele, uşile, cu usturoi, de strigoi.

*

La Bobotează, fetele fac pe ursită, ca să viseze pe ursitorul lor. Fac câte o turtă sărată: pun o coajă de nucă de sare şi o coaje de nucă de făină şi o coc. O pun la cap, sub pernă, dar apă să nu bea, nici la fereastră să nu se uite, şi îşi văd ursitul lor.

*

La Anul Nou se pun trei foi de ceapă şi, dacă le vei găsi pline cu apă, are să fie timpul bun, are să fie belşug la câmp.

*

Sfântul Haralambie a lăsat cu limbă de moarte că unde se va găsi o bucăţică din trupul lui, locul acela să fie în veci ferit de ciumă.

*

La Sf. Toader fetele se spală cu ogrinji din ieslea cailor şi cu păr de la coadele mânjilor şi zic: „Toadere, Sân-Toadere, îţi dau coada fetii, să-mi dai coada iepii“, şi atunci capătă păr frumos.

*

Sfântul Spiridon a luat capul de cal şi l-a pus la măgar.

*

Sfântul Anton a legat diavolii pe unde i-a apucat: în apă, în maluri, pe pământ şi în văzduh.

*

În Vinerea seacă să nu ari, să nu semeni, să nu sădeşti pomi, că toate seacă apoi.

*

Când e moale vremea la Bobotează are să fie şi oamenii slabi peste an.

*

Ca să nu se deoache copilul mic, să iei noroi de pe talpa ghetei şi să-i faci un zbenchi în frunte.

*

Nu e bine de scăldat copilul duminica dimineaţa, pentru că, cât creşte într-o săptămână, dă înapoi.

*

Să nu laşi copilul singur cât nu e botezat; da dacă este numaidecât nevoie, apoi trebuie să pui o mătură lângă dânsul.

*

Duminica seara, când se scaldă copilul, e bine să-l faci să păşească în scăldătoare, că sporeşte la crescut. Scăldătoarea nu se aruncă afară după asfinţitul soarelui, că atunci nu doarme copilul peste noapte.

*

Când copilul râde, se zice că atunci îi întinde Maica Domnului trei mere de aur, iar când plânge, pentru că i le ia.

*

Cele dintâi rufe cu care îmbraci copilul să fie din vechituri, ca să fie în viaţă cruţător.

*

Dacă suflă copilul prea tare, să ştii că are trei suflete; asta din pricină că mă-sa, când era grea cu dânsul, a văzut pe cineva aducând apă cu trei

doniţe odată. Aşa că, pentru a-l scăpa pe copil de suflarea grea, să-i faci scăldătoare cu apă adusă în trei doniţe.

*

Femeia grea să nu dea cu piciorul în porc ori în câine, c-atuncea creşte pe spinarea copilului sub piele păr de porc, care îl înţeapă şi îl face să ţipe.

*

Nu se ia foc seara din odaia copilului, pentru că i se fură somnul. Tot de aceea nu se lasă albiturile copilului afară, în asfinţitul soarelui, nici să nu doarmă copilul în timpul acela.

*

Când copilul n-are somn, e bine a fura somnul de la o altă casă. Aştepţi să se înnopteze şi când vezi lumină la casa de unde vrei să furi somnul, iei copilul în braţe şi-i arăţi lumina, zicând din gură aşa:

– Vezi acel focşor?
– Văd!
– Vezi acel focşor?
– Văd!
– Vezi acel focşor?
– Văd!
– Du-te şi te încălzeşte şi ia somnul şi odihna şi vino la mămiţa fuguliţa!

Somnul se fură de la o casă neprimenită, adică unde bărbatul şi femeia au avut numai o singură cununie, adică nici unul dintr-înşii n-a fost văduv şi cununat a doua oară. Nu se ia somnul de la o casă cu copii de milă.

(Apărute în volumul *Din popor. Cum grăieşte şi simte ţăranul român.* Texte publicate de I.A. Candrea şi Ov. Densusianu, Bucureşti, 1908).

CUPRINS

La editura PAIDEIA au apărut

Valeriu Bălteanu
Dicţionar de divinaţie

Amalia Pavelescu
Poezia de ritual şi ceremonial din Mărginimea Sibiului

Mihai Lupescu
Din bucătăria ţăranului român

Germina Comănici
Cercul vieţii

La editura PAIDEIA vor apărea

Tudor Pamfile
Văzduhul după credinţele poporului român

Antoaneta Olteanu
Timpul şi timpurile.
Calendare populare româneşti

Vintilă Mihăilescu
Alegeri 2000

G.M. Cantacuzino
Despre o estetică a reconstrucţiei